LEGENDY
O SV. VÁCLAVU A SV. LIDMILE.

11-B-22

SBORNÍK
staroslovanských
LITERÁRNÍCH PAMÁTEK O SV. VÁCLAVU A SV. LIDMILE

USPOŘÁDAL

JOSEF VAJS,

PROFESOR UNIVERSITY KARLOVY.

I aaa 57
Právnická fakulta Masarykovy university v Brně - Seminární knihovna
3691-I

V PRAZE 1929

NÁKLADEM

ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ V PRAZE

8442/11.

I.

N. J. Serebrjanskij:

RUSKÉ REDAKCE PŮVODNÍ STAROSLOVĚNSKÉ LEGENDY O SV. VÁCLAVU:

A. jihoruská (Vostokovská), B. severoruská (Minejní).

ÚVOD A TEXTY.

Staroslovanská legenda o sv. Václavu se zachovala v ruské literatuře ve dvojím zpracování (redakci): Vostokovském a Minejním. Starší redakce, Vostokovská, se tak jmenuje po slavném učenci ruském A. Ch. Vostokovovi, který ji před sto lety objevil; název druhé redakce, Minejní, vysvětluje se tím, že dosud vydané texty této recense byly vzaty z Velikých Minejí metropolity Makaria. Přidržuji se svého správnějšího pojmenování ne podle jmen dochovaných památek, ale podle původu těch památek, a mluvím o redakci jihoruské (rukopis Vostokovův) a redakci severoruské (rukopisy Minejní).

1. Rukopis s textem prvé redakce je sborník, zvaný *Toržestvennik* (sváteční výklady a životy svatých), ze XVI. stol., o 348 ll., chovaný v knihovně Rumjancovského musea (nyní Leninské veřejné knihovně) v Moskvě, č. 436; popsán byl od samého Vostokova v jeho spise Описаніе русс. и слов. рукописей Румянц. Музея, Спб., 1842, 692—698. Tento sborník obsahuje kázání na důležitější církevní svátky a životy svatých, kteří požívají větší úcty ve východní církvi. Texty jsou tu uspořádány pořádkem církevního kalendáře, t. j. počínají zářím a končí srpnem. Ze životů svatých jsou v Toržestvenniku toliko život sv. Vladimíra, který pokřesťanštil Rus, a životopis ruských knížat Borise a Gleba. Z výkladů na ruské svátky jsou tu stať o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě (26. listopadu) a stať o zázračném obrazu Matky boží v Novgorodě (27. listopadu). V tomto velice omezeném výboru z životů ruských svatých našla místo, jistě ne náhodou, legenda českého světce sv. Václava, v staré Rusi obecně známého.

Vostokov klade rukopis na začátek XVI. stol., neudává však, kde byl napsán. Stať o zázraku ikony Matky boží je původu novgorodského. V Toržestvenniku je položeno toto čtení mimo kalendářní pořádek, po stati na Stětí sv. Jana Křtitele, 29. srpna; v původní soustavě Toržestvenniku této stati nebylo. Z toho lze připustit, že originál, z něhož byl pořízen Rumjancovský opis, byl novgorodský, a že z tohoto novgorodského rukopisu byl přepsán i text staré legendy o sv. Václavu. Jisté je, že rukopis Toržestvenniku je severoruský, kdežto text legendy se hlásí k památkám jihoruským, k literatuře kyjevské. Již sám vztah jihoruského textu legendy o sv. Václavu k jejímu hlaholskému originálu a k době, kdy se originál ten objevil v literatuře kyjevské, potvrzuje tuto domněnku.

Vostokovský text jihoruské legendy byl vydán již několikrát; především od samého Vostokova, pak od I. I. Sreznevského, Fr. Miklosichem a prof. Fr. Pastrnkem. Ježto jsou v textě některé nesprávnosti, pokoušeli se vydavatelé o odstranění vad originálu. Nejcennější je po této stránce vydání prof. F. Pastrnka. U něho jest podána srovnáváním všech tří redakcí starší legendy rekonstrukce jejího původního textu; spolu podává Pastrnek i podrobný kritický přehled jiných mínění jak o památce samé, tak o jednotlivých otázkách týkajících se opravy textu. Úkolem mého vydání není další kritické rozbírání textu. Nejsem filolog, a proto nehodlám zde vykládati dojmy a výsledky pozorování i pouhé mechanické práce při opětném vydávání textu. Účel mého vydání je skromný. Žádné totiž z dosavadních předchozích vydání nebylo pořízeno paleograficky přesně a v dokonalé transkripci, s rozvázáním zkratek, s novými rozdělovacími znaménky. Je sice pravda, že rukopis Vostokovský o sobě nemá paleografické důležitosti, ale dosud je to *jediný* známý text jihoruské redakce. Z toho důvodu jsem se rozhodl vydati jej věrně co

do písma, se všemi písařskými omyly i zvláštnostmi a s rozdělením na řádky. Přiložené dva fotografické snímky k textu předvádějí ještě přesněji zvláštnosti originálu.

2. Tytéž cíle a úkoly jsem měl na zřeteli i v novém vydání textu Minejního, podle mého pojmenování *redakce severoruské*. Ani zde nepodávám nijakého kritického rozboru textu, připojuji toliko soubor různočtení sedmi rukopisů, které jsem při vydávání prohlédl. V tomto souboru různočtení jsem získal nové doklady k otázce, jaké bylo původní znění severoruské redakce legendy, starší nežli redakce jihoruská. Obě předcházející vydání byla pořízena podle Velikých Minejí Četij metrop. Makaria. Vydání Kolářovo (v Pramenech dějin č. I, 127—134) je uspořádáno podle rukopisu Uspenského soboru, č. 986, s různočteními z textu Vostokovského; vydání Archeografické komise (v Petrohradě 1883, 2186—2192) podle Synodálního rukopisu Minejí, č. 174, s různočteními z kodexu Uspenského a z Minejí knihovny Sofijské. Zde kladu za základ rukopis Minejí Sofijské knihovny č. 1317, ze stol. XVI. (rukopis bývalé knihovny petrohradské Duchovní akademie, nyní Gosudar. Publič. bibl.).[1]

Není-li tento rukopis nejlepší text legendy, je jistě aspoň *nejstarší*. K tomuto Sofijskému textu jsem kromě obou řečených rukopisů Vel. Čet. Minejí přidal ještě varianty ze čtyř mně známých rukopisů: Minejí zářijových *I. Miljutina*, rukopis č. 797, ll. 1105—1114, z polovice XVII. stol., z bývalé Patriarší knihovny (nyní Историческаго Музея v Moskvě),[2] a dvou Minejí Četij *G. Tulupova:* č. 664, ll. 528v—534v, a č. 665, ll. 482—487v, rovněž z polovice XVII. stol., z bývalé knihovny Trojicko-Sergijevské lavry. Sedmý rukopis textu legendy jest ve sborníku č. 792, ll. 130v—137v, z poslední čtvrti XVI. stol., z řečené knihovny Sergijevské lavry.

Obě tyto Mineje svým původem těsně souvisí s Trojicko-Sergijevskou lavrou a její knihovnou. Také Miljutin psal svoje Mineje v lavře v Sergijevském Posadě. Ale v knihovně této lavry rukopisu jeho Minejí asi nebylo; není ho aspoň ve sbírce rukopisů pozůstalých z řečené lavry. Text legendy o sv. Václavu k 28. září je tu přejat z Minejí rukopisu Uspenského. Text této legendy je v Minejích Miljutinských i Tulupovských bez jakýchkoli předcházejících změn, takže tyto rukopisy neposkytují žádných pozoruhodných variant. Text legendy, který vydávám podle rukopisu Sofijského, také se neliší od textu Vel. Min. Četij. Originál Sofijského přepisu, jako přepis sám, náleží zřejmě k rukopisům novgorodským; zdá se však, že není totožný s rukopisem, z něhož pochází text legendy o sv. Václavu ve V. Minejích. Všecky tři rukopisy legendy v Minejích XVI. století v celku se hlásí ke znění nějakého staršího rukopisu novgorodského. Z varianty v Synodálním a Uspenském rukopise Vel. Minejí, a zejména v rukop. 108 mého vydání, nelze usuzovat, že by text legendy ve Vel. Min. Četích pocházel z různých pramenů. Čtení „Мученици" (m. муцѣ) může být prostě neumělou opravou přepisovačovou. Zajímavější je text legendy o sv. Václavu v rukopise výše řečené Sergijevské lavry č. 792. Obsah tohoto rukopisu je podrobně udán ve spise arch. Leonida „Описанie

[1]) Obsah těchto Minejí viz u *D. Abramoviče,* Описанie рукописей библiотеки Спб. Дух. Ак. (Софiйская б-ка).

[2]) O Miljutinových Minejích viz *mnicha Josifa* „Оглавленie Четiихъ *Миней* священика Iоанна Милютина". Osnova obou Minejí XVII. stol. je stará, táž jako v Minejích Makarijevských. Nová redakce jest jen výtah ohromné látky obsažené ve Vel. Čet. Minejích; na každý den se tu klade jen některá důležitější stať z Vel. Minejí. Na místo vypuštěných statí položili pozdější redaktoři čtení ruského původu: Tulupov ze starých rukopisů Sergijevské lavry, Miljutin hlavně ze „Stepenné knihy". Z této památky pocházejí zejména životy ruských sv. knížat, bez přepracování, tak jak jsou v „Stepenné knize". Tím se vysvětluje, že Miljutin vynechal některá stará vypravování ze života svatých; tak na př. 4. března v rukopise č. 803, l. 80—81v, není u něho stati o přenesení ostatků sv. Václava, a místo ní je tu (ze „Stepenné knihy") život ruských knížat Daniele Moskevského a Vasilka Rostovského.

рукописей Лаврской библiотеки", č. III, v Moskvě 1879, 220—222. Zde přestanu na obecných datech. Podle soustavy pošel tento sborník z části z Toržestvenniku Rumjanc. musea č. 436. I zde jsou stati dvojího druhu: životy svatých a poučné výklady, byť ne v témž, přesně kalendářním pořádku. Hlavní pozornost je tu věnována ruským světcům, zejména ruským sv. knížatům. Legenda o sv. Václavu se tu čte hned za životem sv. knížete mučeníka Michala Černigovského, v staré Rusi obecně známého.

Tento rukopis Sergijevské lavry dokazuje, že text legendy o sv. Václavu, redakce severoruské, ani vnějšně nebyl ve spojení s V. M. Četími; čítal se i odděleně od Minejí ve *sbornících*. Také z variant naší legendy v tomto rukopise je zřejmo, že ani její severoruský původ nedokazuje, že byl tento text ve spojení s textem Minejním. Sborník č. 792 byl opsán později, podle textu legendy, ne z Minejí, ale z nějakého jiného sborníku, staršího, nežli jsou Mineje. Z variant rukopisu Sergijevské lavry lze viděť, že tento text legendy o sv. Václavu je bližší redakci jihoruské nežli text Minejní. Ježto z variant uvedených při základním textu bude viděti všecky rozdíly textu Trojicko-Sergijevské lavry od textu Minejního, stačí zde uvésti jen několik příkladů. V Lavr. textě (var. 16) čteme „начатъ отрокъ *расти* и благодатiю божiею хранимъ". Slovo „расти" není ani v jednom ze šesti Minejních rukopisů, ale čte se v rukopise Vostokovském, a vyžaduje ho souvislost. Slova Boleslavova (var. 79) „нынѣ тобѣ хощю *юнiй* быти", v Minejním textu „*болии*", ve Vostokovském textě zní „унеи". Čtení „въ Прагѣ" je v Minejním textu zkaženo „въ борзѣ", a v Lavr. rukopise (var. 116) „въ прозѣ". Místo původního „разсѣкше" je v Minejním textu „рекше", v Lavr. rukopise (var. 95) „ракше". Jedna z oprav v Lavr. rukopise vysvětluje původ přepisu textu Minejního; místo čtení „что еси умыслилъ, *отче* и брате", čteme zde (var. 80) „что еси умыслилъ, о брате"; přepisovač pojal *o* při vokativu (psáno ѿ) v Minejním textě jako ѿ̃, t. j. za zkratek slova „отче", a tak jej také plně vypsal.

Rukopis Sergijevské lavry opravuje i nadpis legendy. Všecky tři Minejní rukopisy opakují omyl svého originálu „бывшаго" místo „Чешскаго" (ve Vostokovském rukopise „Ческа"); Miljutinská i Tulupovská Mineje to slovo prostě vynechávají. Náš rukopis tu má opravu svou, ovšem nesprávnou: „бывшаго въ *лясѣхъ*".

Ježto rukopis Trojicko-Sergijevské lavry nepodává žádných dat o době, z které pochází severoruská recense legendy o sv. Václavu, není potřebí uvádět jeho původ ve spojení s tím, jak se tento text dostal do V. Minejí, spíše nutí nás omezit nebo opravit dosavadní pojmenování tohoto textu redakce *Minejní*. Takto se může nazývat jediné vzhledem k většímu počtu dosud známých rukopisů, ale v severoruské literatuře se objevil a byl dříve nežli V. Mineje. Těžko rozhodnouti, komu sluší připsat varianty legendy v rukopisech V. Minejí. Do Minejí bývaly přejímány písemné památky ne vždy v nějakém zvláštním přepracování pro tuto sbírku, většinou spíše v své původní podobě a v původním znění. To jsem zpozoroval i v „proložních" legendách o sv. Václavu; totéž mohlo být, i když byl přejat do Minejí text naší legendy recense severoruské. Odchylky v textě mohly být již v rukopisech starších nežli Mineje samy.

Účel vydání textu severoruské redakce je týž jako při novém vydání textu Vostokovského, redakce jihoruské. Vypouštím toliko nadřádkové značky (přídechy a přízvuky) a nenaznačuji rozdělení řádek. Fotografické snímky jsou vzaty z rukopisu Sofijské hnihovny č. 1317, podle kterého jest vydán i sám text.

Vysvětlení zkratek: VMS a VMU = rukopisy V. Minejí Sofijský a Uspenský; MM = Mineje Miljutinská; MT[1] = Mineje Tulupovská, rkp. č. 664; MT[2] = M. Tul., rkp. č. 665; L. Sb. = Sborník lavry Trojicko-Sergijevské č. 792.

A.

Мц҃а септеврїа въ. к҃и. дн҃ь оубь/ение ст҃го вѧчеслава кнѧзѧ/ческа. г҃и бл҃ви ѿч҃е./

Měsíce září 28. dne. Usmrcení svatého Václava, knížete českého. Pane, požehnej, Otče!

l. 54 ob. Се нн҃ѣ сбысѧ прр҃ческое словѡ / еже гл҃ше
гь нашь іс҃ъ х҃ъ. бѹдет / бо рече в послѣднѧѧ
дн҃и. ꙗкож / мнимъ сѹща. въстанеть бо / братъ
на брата своего и с҃нъ / на оц҃ь свой, и вразꙁи
домашнїи. / ч҃лвци бо себѣ не мили бѹдоут //
55. да въздасть имъ б҃ъ по дѣлом. / ихъ. бѣ же
кнѧꙁь великъ сла/вою в чехах живый именемъ/
воротиславъ. и жена его доро/гомиръ, ро=
диста же с҃на перь/венца. и ꙗко кр҃тиста и
наре/коша имѧ емѹ вѧчеславъ. и въ/ꙁрасте
ѿрокъ ꙗко бы оуꙗти / емѹ волосъ. и при=
ꙁва вороти/славъ кнѧꙁь еп҃па етера съ всѣм /
клиросѡм. и пѣвшимъ литѹ/ргию въ ц҃ркви
ст҃ыѧ м҃риѧ. / и вземъ ѿрока постави на /
степени пре ѡлтарем. и бл҃ви / и се рекъ г҃ь
іс҃ъ х҃ъ бл҃ви ѿрочѧ / се бл҃вениемъ. имже
бл҃вл / еси всѧ праведники твоꙗ. / и постри=
гоша кнѧꙁи ини тѣ/мже мнимъ. ꙗко оубо
бл҃ве/ниемъ еп҃па того. но м҃лтва/ми благовѣр=
ными. нача отро/къ рости бл҃тью б҃жиею
хра/нимъ. и въда и баба своѧ лю/дмина (!)
55 ob. оучити книгамъ слове//ньскимъ. по слѣдѹ
поповѹ и на/выче раꙁѹмъ добрѣ. ѿсадиж во=
ро/тиславъ в бѹдучь. и нача ѿ/трокъ оучи=

Hle, nyní se vyplnilo prorocké slovo, jež mluvil Pán náš Ježíš Kristus. „Neboť bude", pravil, „v poslední dni", které, jakož míníme, (nyní) nastaly: „povstane totiž bratr proti bratru svému a syn proti otci svému, a nepřátelé (budou člověku) domácí (jeho)", neboť budou lidé k sobě nelaskaví. Ale odplatí jim Bůh podle skutků jejich. Byl pak kníže veliký slávou, který žil v Čechách, jménem Vratislav, a žena jeho Drahomíř. Zplodili pak syna prvorozeného, a když jej pokřtili, dali mu jméno Václav. I vzrostl pacholík, že mu bylo třeba ujmouti vlasů; i pozval Vratislav kníže jakéhosi biskupa se vším duchovenstvem. A když odzpívali liturgii v chrámě svaté Marie, vzav pacholíka, postavil (jej) na stupních před oltářem a požehnal jej, takto řka: Pane Ježíši Kriste, požehnej toto pachole požehnáním, jímž si požehnal všechny spravedlivé své. I postřihli (jej) knížata jiná. Míníme tedy, že požehnáním toho biskupa a modlitbami pravověrnými počal pacholík růsti, milostí boží chráněn (jsa). I dala jej bába jeho Lidmila učiti písmu slovanskému po návodu knězovu, i naučil se smyslu (jeho)

тисѧ книгамъ ла/тыньскимъ. и наоучисѧ
до/брѣ. в тоже времѧ оумре воро/тиславъ
кнѧꙁь. и поставиш / кнѧꙁѧ вѧчеслава на
столѣ / дѣдьни и ѿтоле болеславъ / нача
подъ нимъ ходити. бѧ/шета бо ѡба мала.
м҃ти же / ею дорогомирь оутверди ꙁе/млю
и люди своѧ оустрои. ꙗко / въспитѣ с҃ны
своѧ. ꙗко на/ча вѧчеславъ строити люди /
своѧ имѧше же сестры ·д҃· и / вдаста ꙗ
в росна кнѧженьꙗ / и оустроисте ꙗ и въꙁло=
жи б҃ъ / бл҃ть такѹ на вѧчеслава кн҃/ꙁѧ. и
нача же оумѣти книги / латыньскиꙗ. ꙗко=
же добрыи / еп҃пъ или попъ. да аще ꙗ въꙁмѧ=
ше ꙗ грѣческиѧ книги или / словеньскиѧ
56. прочиташе ꙗвънѣ // беꙁъ блаꙁна. не токмо
же кни/гы оумѣꙗше но вѣрѹ свершаꙗ / всѣмъ
оубогимъ добро творѧ/ше. бѣдныꙗ напи=
таше и одѣ/ваше по еѵ҃альскомѹ оучению. /
больныѧ рабы питаше. вдови/ць не дадѧше
ѡбидѣти. люди / всѧ оубогыѧ и богатыѧ
мило/ваше. ц҃ркви всѧ ꙁлатомъ ѹкра/си вѣ=
роваше въ б҃га всѣмъ ср҃це/мъ. все благое
творѧше в живо/тѣ своемъ. раꙁгордѣша же
мѹ/жи чесъскы и въсташа на сѧ. / оунъ
бо имъ бѧше кнѧꙁь. лѣтъ / бо емѹ бѧше
·и҃ı· егда оумре ѿц҃ь / емѹ да егда въꙁрасте
и смысла / добы и братъ его. тогда дьꙗ=
во/лъ вниде в ср҃це ꙁлыхъ съвѣ/тникъ его
ꙗкоже иногда въ ию/дѹ предателѧ. писано
бо есть / всѧкъ въстаꙗи на господинъ /
свои июдѣ подобенъ есть. ти/же намолвиша
вѧчеславѹ рѣ/ша. хощеть тѧ болеславъ оу=
56 ob. би//ти съ м҃трью съвѣщавъ и съ мѹ/жи
своими. пси ꙁлии. иже бѣша / вѧчеслава на=

dobře. Poslal pak (jej) Vratislav na Budeč, i začal se pacholík učiti písmu latinskému, a naučil se (mu) dobře. V ten pak čas umřel Vratislav kníže; i posadili knížete Václava na stolec dědičný, a od té doby Boleslav počal mu býti poddán. Byli pak oba malí, a matka jejich Drahomíř upevnila zemi a lidi svoje spravovala, až vychovala své syny, takže počal Václav spravovati lid svůj. Měl pak čtyři sestry, i provdali je v rozličná knížetství a vybavili je. I vložil Bůh takovou milost na Václava knížete, i počal pak rozuměti knihám latinským jako dobrý biskup nebo kněz, že, když vzal řeckou knihu nebo slověnskou, přečítal (ji) zřetelně bez chyby. Nejen pak knihám rozuměl, ale (i) víru plně všem chudým dobře činil, bídné krmil a jednal podle evangelského učení: nemocné sluhy nasycoval, vdovám ublížiti nedával, lidi všechny, chudé i bohaté, miloval. Chrámy všecky zlatem ozdobil, věřil v Boha vším srdcem, vše dobré konal v životě svém. Zhrdli pak mužové čeští a povstali proti sobě, neboť mlád jim byl kníže; bylo mu totiž osmnáct let, když mu zemřel otec. A když vzrostl a rozumu nabyl i bratr jeho, tehdy ďábel vešel do srdce zlých rádců jeho, jako kdysi do Jidáše zrádce. Neboť psáno jest: Každý, kdo povstává proti pánu svému, Jidáši jest podoben. Ti pak namluvili Václavovi, (a) řekli: Boleslav tě chce zabíti, s matkou se uradiv i s muži

оучили. выдати мтрь свою без вины. вѧче-
славъ / же разумѣвъ страхъ бжий. по/мѧ-
ноу слово апла глща чти оца / и мтрь свою
ꙗко и сам сѧ. и въ/злюбиши ближнѧго своего
ꙗко / и сам сѧ. хотѧ исполнити всю / правду
бжию. и приведе паки / мтрь свою велми пла-
кашесѧ / но каꙗшесѧ глѧ. ги бже не пѡ/стави
ми грѣха сего. помѧну / же слово прорка двда.
грѣхъ уно/сти моеѧ и невидѣниѧ моего / не
помѧни оубо ги. тѣмже чтѧ/ше мтрь свою.
ѡна же ра/довашесѧ вѣрѣ сна своего. и / ѿ
благти юже творѧше оубо/гимъ. аще и ма-
ламощна пита/ше. аще ли сирота гдѣ то
ѿби/дѣти не дадѧше его. аще ли / стран-
нымъ да добротворѧше. / ꙗкоже оубо и
57. речено есть стра//ненъ бѣх въведосте мене.
аще / бжиѧ рабы и домашнѧꙗ. и аще /
странники всѧ и аще гдѣ ино / зимой стра-
жуть то всѧ ѿдѣ/ваше и кормѧше. аще ли
же ко/торый попинъ проданъ приде / к нему
ѿнъ искупаше всѣмъ / црькви же бѣ оустро-
илъ по всѣ/мъ градомъ добрѣ велми. /
бжиѧ рабы собравъ ѿо всѣхъ / ꙗзыкъ воину.
служба идѧше / по всѧ дни къ бгу. ꙗко и
въ вели/цѣхъ ꙗзыцѣхъ оустроениемъ/ доб-
раго и праведнаго влдкы вѧ/чеслава. и вложи
бъ въ срдце со/зда храмъ стго вита не злѣ
мы/слѧ. неже оубо всѣꙗ болесла/ву дьꙗволъ
въ срдце да наусти/ша и на брата своего. и
да не / бы спсена дша его была в вѣки. /
приде же днь стго емъраама / к нему же
ѿбѣщанъ стый вѧ/чеславъ. веселѧшесѧ ѿ
57 ob. бга / ѡниже оубо тогда злии дьꙗволи //
възваша болеслава съвѣтъ / творѧше не-

svými. Psi zlí, jižto byli Václava naučili vydati matku svou bez viny. Václav však, znaje bázeň boží, pomněl na slova apoštola řkoucího: Cti otce i matku svou jako sám sebe, a milovati budeš bližního svého jako sam sebe. Chtě vyplniti všecku spravedlnost boží, přivedl zpět matku svou, velmi plakal a kál se řka: Pane Bože, nepokládej mi to za hřích. Pomněl pak na slovo proroka Davida: Hříchů mladosti mé a nevědomosti mé nevzpomínej, ó Pane! Proto ctil matku svou, ona pak se radovala z víry syna svého a z milosti, kterouž prokazoval ubohým. Jestliže nemocného (nalezl), krmil (jej); jestliže sirotek kde (byl), to nedával mu ublížiti; jestliže pocestným, tu dobře činil, jakož totiž řečeno jest: pocestným jsem byl, (a) přijali jste mě. Jestliže (nalezl) služebníky boží i domácí, a jestliže cizince (nalezl), a jestliže kde kdo zimou trpí, to všecky odíval a krmil. A jestliže některý kněz prodán (byv) přišel k němu, on vykoupil jej vším. Kostely pak zřídil ve všech městech velmi krásně, služebníky boží shromáždiv ze všech národů. Služba se konala po všechny dni Bohu stále, jako u velikých národů, zařízením dobrého a spravedlivého vladaře Václava. I vložil Bůh v srdce (jeho), (a) vystavěl chrám sv. Víta, nemysle zle. Avšak Boleslavovi vsel ďábel do srdce, aby jej navedli proti bratru jeho a aby nebyla spasena duše jeho na věky. Přišel pak den sv. Emerama, k němuž (jsa)

OBSAH.

Předmluva. Strana

Úvod. Všeobecný význam staroslov. legend o sv. Václavu. Nové spisy a nová hlediska. Vzájemný poměr jednotlivých redakcí původní staroslovanské legendy o sv. Václavu . . . 5—8

I. *N. J. Serebrjanskij,* Ruské redakce původní staroslov. legendy o sv. Václavu: A. jihoruská (Vostokovská), B. severoruská (Minejní). Úvod. Prameny starší a novější, jejich vzájemný poměr . . . 11—13
Text Vostokovský s českým překladem . . . 14—20
Text Minejní, varianty a překlad . . . 20—28

II. *J. Vajs,* Charvátskohlaholská redakce původní staroslov. legendy o sv. Václavu. Úvod. Prameny, hodnocení textu hlaholského . . . 31—35
Text Novljanský s různočteními, poznámkami a překladem . . . 36—43

III. *N. J. Serebrjanskij,* Proložní legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu (na den 28 září a 4 března). Úvod. Nástin dějin slov. Prologu. Vážnější varianty svědčí o jedné jihoruské redakci. Legenda o sv. Lidmile a o sv. Václavu 28. září jsou vzdělány podle původních staroslov. legend; legenda na „Přenesení" sv. Václava (4. března) předpokládá ještě jiný pramen (druhou slov. legendu). V obou legendách o sv. Václavu je vidět vliv životopisné literatury o sv. Borisu a Glěbovi 47—63
Text legendy o sv. Lidmile . . . 64—65
Text legendy o sv. Václavu (28. září) . . . 65—67
Text legendy na „Přenesení" sv. Václava . . . 67—68

IV. *J. Vašica,* Druhá staroslovanská legenda o sv. Václavu. Úvod. Vzájemný poměr obou pramenů rukopisů. Původní pramen, psaný hlaholicí. Její poměr k pramenům latinským: „Gumpoldovi", „Crescente fide", k legendě Kristiánově a Vavřincově . . . 71—83
Text druhé staroslov. legendy s variantami a poznámkami . . . 84—124
Latinský překlad s poznámkami . . . 124—135

V. *Kanon* ke cti sv. Václava. Úvod . . . 137—138
Sědalna, kondak, stichery . . . 139—141
Vlastní kanon . . . 141—145

VI. *Jména* sv. Lidmily a Václava v kalendariích . . . 146—149

Přílohy.

PŘEDMLUVA.

Tento sborník vydala I. a III. třída České akademie věd a umění k tisícímu výročí smrti sv. Václava. Myšlenka znovu vydati tyto texty vznikla téměř současně na západě i na slov. východě. Především se přihlásil prof. J. Vašica s prací o druhé neboli mladší staroslov. legendě o sv. Václavu, podle objevitele zvané leg. Nikolského, a téměř v touž dobu poslal prof. N. J. Serebrjanskij prof. J. Pekařovi nové zpracování zkráceného textu původní staroslov. legendy o sv. Václavu, zvaného legendou „proložní" (z Prologu). Komise, která se za tou příčinou sešla koncem května, svěřila mi redakci tohoto sborníku s přáním, abych do něho pojal i ostatní staroslov. texty sem hledící, a to jak legendu Vostokovskou a Minejní, tak i legendy charvátskohlaholské, protože vydání J. Koláře (v Pramenech d. č. I), prof. V. Jagiće (v Ruském filol. věstníku, 1902) a zpracování prof. Fr. Pastrnka (ve Věstníku Kr. české společnosti nauk, 1903) jsou již i u nás méně přístupná.

Toto platí i o „kanonu o sv. Václavu" a o „proložní" legendě o sv. Lidmile. Také z hlaholských kalendářů, pokud se v nich děje zmínka o sv. Václavu a o sv. Lidmile, podle souhlasného přání komise uvádím aspoň jeden, totiž kalendář hlaholského kodexu Národní knihovny v Paříži (slav. 11), v němž jsem nalezl vedle jména sv. Lidmily (10. listopadu) i památku sv. Václava, a to dvakrát: 28. září a 5. října, t. j. v oktáv smrti sv. Václava.

K hlaholským textům jsem si opatřil fotografické snímky všech tří čelných rukopisů; lublaňského, římského i novljanského, jakož i řečeného kodexu pařížského. Z textu Rumjancovského (Vostokovova) a Minejního obstaral prof. Serebrjanskij aspoň ukázky ve snímcích; ostatní text opsal prof. Serebrjanskij sám. Také proložní texty o sv. Lidmile a o sv. Václavu opatřil prof. Serebrjanskij jak v opise, tak i na snímcích. Text kanonu o sv. Václavu je otištěn z Minejí XI. stol., vydaných prof. V. Jagićem (viz Памятники древнерусскаго языка, I 0213, Спб. 1886).

Ke všem textům, pokud toho neučinili autoři sami (prof. J. Vašica opsal text druhé legendy, vydaný prof. Nikolským, upravil text latinský a přeložil jej do češtiny), připojuji český překlad. V překladu legendy Vostokovské celkem jsem se řídil textem prof. Fr. Pastrnka, v překladu kanonu textem prof. J. Vašici; v ostatních textech jsem jednal volněji.

Česká akademie vydává tyto texty jako památky a prameny literární a dějepisné; za obsah úvodních statí odpovídají jednotliví autoři sami.

V Praze v červenci 1929.

Josef Vajs.

ÚVOD.

Nehledíc k starším ruským vydáním legendy o sv. Václavu: Vostokovovu,[1] Sreznevského[2] a Minejí Makarijevských,[3] máme-li na mysli Kolářovo souborné vydání příslušných textů v „Pramenech dějin českých" (I, 1872), znamenáme, jak se věci od r. 1872 valně změnily. Je tu především několik nově objevených textů a prací N. Nikolského, V. Jagiće, Fr. Pastrnka a V. Vondráka, o nichž byla řeč výše a k nimž se ještě častěji vrátíme; kromě toho však i texty dříve známé vidíme dnes v *jiném* světle, nežli jak se na ně dívala minulost.

O slovanské liturgii v Čechách, rázovité to stopě, kterou u nás zanechalo působení slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje, mluvívalo se jako o „útlé květině pokojové", která českému podnebí nikdy nepřivykla,[4] a zatím znova a znova přicházíme na doklady, že myšlenka cyrilometodějská zapustila i v Čechách hlubší kořeny, nežli se myslilo nebo než jsme byli zvyklí se domnívat. Starobylé rysy hlaholského textu původní legendy svatováclavské vedle bohemismů,[5] příbuznost této legendy s nejstaršími církevněslov. památkami,[6] druhá legenda slovanská o sv. Václavu, přeložená z pramenů latinských,[7] ospravedlněný (rehabilitovaný) Kristián,[8] který vypráví o slovanských apoštolech (Cyrilu) a jejich působení a snad si vypůjčuje myšlenku a rčení ze staroslověnské legendy svatováclavské,[9] Kosmas

---

1) Московскій Вѣстникъ 1827, č. XVII, str. 82—94; český překlad této legendy podal V. Hanka v ČČM. 1830, 453 násl. (i o sobě pod názvem „Petrohradská legenda o sv. Václavu"). Podle vydání Vostokovova otiskl legendu *Fr. Miklosich* s latinským překladem v Slavische Bibliothek II, Wien, 1858, 271—279. — *W. Wattenbach* vydal ji s německým překladem podle latinského překladu Miklosichova (obojí legendy Vostokovovy i proložní) pod názvem: Die altslavische Liturgie in Böhmen und die altrussische Legende von hl. Wenzel, v Abhandlungen d. his . phil. Ges. in Breslau, I, 1857.

2) Филологическія наблюденія, Спб., 1865, 91—103.

3) Zářijová Mineje byla vydána Archeografickou komisí v Petrohradě, 1868—1883; text legendy o sv. Václavu s některými různočteními v sloupcích 2186—2192.

4) *V. Jagić*, Entstehungsgeschichte d. kirchenslavischen Sprache, Berlin, 1913, 107: „Mit Recht sagt Vondrák, man sei im Aufsuchen der Spuren nach der slavischen Liturgie in Böhmen oft entschieden zu weit gegangen... Da war sie immer nur eine zarte Zimmerpflanze, die bei jedem rauherem Windhauch Schaden leiden musste".

5) O archaismech a bohemismech původní legendy o sv. Václavu bude řeč níže v článku o její redakci charvátskohlaholské (viz str. 32—34).

6) Prof. *Pastrnek* (l. c. 43) upozorňuje, že v moravskopannonské legendě o sv. Konstantinovi, kap. XVII, čteme výraz въ цркъви свѧтыѩ Маріѩ jako v leg. svatováclavské (rec. Vostokov.); podobně výraз божїа рабы jako v rukopise Frisinském. Modlitba biskupova při postřižinách sv. Václava, zdá se, že je ohlasem modliteb Euchologia Sinajského; srov. můj čl. „Postřižiny sv. Václava", ČKD. 1929, 48—63.

7) Srov. čl. prof. *J. Vašici*, str. 69 násl.

8) *J. Pekař*, Nejstarší kronika česká, 1903, 63—68; srov. též čl. téhož názvu v ČČH. IX, 125 a násl., s odpovědí prof. J. Pekaře na námitky prof. *Kalouska*. — Wenzels- u. Ludmila-Legenden u. d. Echtheit Christians, Prag, 1906.

9) Prof. Pekař trvá na tom, že Kristián staroslov. legendy o sv. Václavu neznal (l. c. 38—39); podle něho je závislost Kristiánova na legendě ve vypravování o Židech u Piláta jen *zdánlivá*, ve skutečnosti však K. povídá něco zcela *jiného* nežli legenda. Budiž. Mně, abych řekl pravdu, zdají se zmínka a srovnání se Židy v *obou* textech, jak v legendě tak u Kristiána, dosti cizí a vzdálené. Legenda staroslov. provádí srovnání Václava

usvědčený ze stranictví a nepřízně k liturgii slovanské,[1] který zamlčuje události, předělává historii a snad i padělá listiny — to vše nutí, abychom si opravili dosavadní mínění a zprávy o prvním období slov. liturgie v Čechách, názory, které pocházely dílem z nedostatečné znalosti pramenů, dílem snad měly kořen v stranické vášni.

Původní staroslovanská legenda o sv. Václavu, jakožto domácí a soudobý pramen, pocházející od očitých svědků událostí, o nichž vypravuje, je pro tuto dobu dějepisným pramenem *prvého* řádu. Ježto pak se zachovala, jak známo, ve třech různých redakcích: jihoruské (textu Vostokovském), severoruské (t. Minejním) a charvátskohlaholské, je nutno obecně promluvit o poměru těchto redakcí k sobě. Posledně se touto otázkou obíral prof. Pastrnek;[2] z jeho kritických poznámek k textu Vostokovskému (Rumjancovskému) je vidět, že má za to, shodně s obecným míněním, že Rumjancovský text je lepší nežli Makarijevský (Minejní) a že texty charvátskohlaholské obsahují *na mnoha* místech starší a původní znění proti znění obou legend předešlých.

Prof. Pekař[3] v referátě o studii prof. Pastrnka došel k úsudku opačnému: 1. že text Makarijevský je celkem lepší a původnímu *bližší* nežli Rumjancovský, a 2. že texty hlaholské jsou pouhé výtahy z původního širšího textu.[4] Ježto pak by se jemu, jako historikovi, více zamlouvalo, kdyby bylo možné připustit, že charvátskohlaholské texty byly pořízeny z porušeného textu cyrilského, vyslovuje přání, aby tato otázka byla znovu přehlédnuta.

K tomu odpovídám, že v charvátskohlah. textech naší legendy vedle bohemismů se čtou výrazy *rázovité* pro památky *nejstaršího období* staroslověnštiny (братръ, благодѣть искрьнии, питѣти a j.) a tvary (silného aoristu, tvary jmenného sklonění adjektiv, tvary nestažené a j.), které mizejí a jsou nahrazovány *mladšími* již v památkách XI. století! Z důvodů filologických tedy není možné, aby tyto texty byly bývaly přejaty z textů cyrilských, a k tomu ještě tak *pokažených*, jako jsou *oba* výše jmenované. Opakuji jinými slovy, co napsali již prof. Jagić a prof. Pastrnek, a myslím, že mi dají všichni filologové slovanští za pravdu. Podrobněji o tom viz níže na str. 33.

Z těchto důvodů dívám se na tento starobylý hlaholský text jako na *sudidlo* (kriterium) obou textů cyrilských, a ne jako na pouhý *výtah* z nich. Je pravda, že tu scházejí některé podrobnosti, zejména datum smrti sv. Václava (rok a indikce), pro dějepisce nadmíru důležité, ale pokládat text hlaholský za pouhý výtah nelze. Breviáře hlaholské nejsou „breviáře" (zkrácená čtení) ve smyslu potridentinském; v nich jsou celé knihy Písma, a ne jen

s Kristem, Boleslava a vrahů se Židy na několika místech a důsledně až do konce; tu zdá se mi *původní* proti částečnému Kristiánovu přirovnání Boleslava k Židům u Piláta. V ČČH. IX, 329, prof. Pekař sám připouští, že „srovnání se Židy" může být považováno za jakousi stopu příbuznosti staroslov. legendy s Kristiánem. Srov. též, co píše prof. Pekař o mínění Büdingrově stran shod v obou řečených pramenech (v staroslověnské legendě a v Kristiánovi), ale dodává: „Freilich ist die Möglichkeit nicht abzuweisen, dass Christian ein Auszug der slavischen Legende ... bekannt sein konnte" (Die Wenzels- u. Ludmilalegenden, str. 250).

1) Srov. *J. Pekař*, Nejstarší kronika česká, 67.

2) Slovanská legenda o sv. Václavu (ve Věstníku Král. české spol. nauk 1903), str. 39—85.

3) Viz ČČH. IX, 324.

4) Tamtéž str. 328. Proti tomu Dr. *Jan Slavík* v čl. „Svatý Václav a slovanské legendy" (ve Sborníku k jubileu P. N. Miljukova, Praha, 1929) prohlašuje text Minejní, jakožto práci pozdějšími vsuvkami *rozvodněnou,* za méně cenný (odvolávaje se na Bodjanského, O времени происхожденія славянскихъ письменъ, 1855); text hlaholský považuje za bližší dílu původnímu, kdežto o Rumjancovském se domnívá, že byl pozdějšími vsuvkami opisovačů rozšířen. Hájí tedy mínění opačné jak proti Pekařovi, tak proti Jagićovi, někde snad právem, jak je vidět i z úvodu i ze stati o charvátskohlaholské redakci legendy o sv. Václavu, ale v kritice zabíhá do výstřednosti.

úryvky, jako v brev. Tridentinském, dlouhé texty apokryfní a pod.[1] Není proto potřebí předpokládat, kde k tomu není *dostatečného* důvodu, že by byla naše legenda bývala nějak soustavně krácena; ovšem opisovači vypustili leccos, co se jim nezdálo k liturgické potřebě nutným nebo čemu snad již ani nerozuměli.

Jagić vytýká textu Makarijevskému *pozdější vsuvky.* Sem čítám nejen srovnání Boleslava českého s ruským knížetem Svatoplukem, bratrovrahem Borise a Glěba, ale i *rozvádění* modlitby biskupovy, kde přidává vedle jmen Abrahama, Izáka a Jakoba: и вѣнчалъ еси правовѣрныхъ цареи равныхъ апостоломъ Костантина и Єленоу, slova to rázu čistě *východního.* Podobně i zakončení legendy, kde se proti střízlivému textu hlaholskému podle vzorů řeckých čte: емоуже подобаеть всяка слава, честь и покланяние со безначальнымъ отцемъ и съ пресвятымъ и благымъ и животворящимъ духомъ, нынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ аминъ! Prof. Pekař proti tomu vypočítává vady rukopisu Rumjancovského, někde právem, ne však všude. Na př. ani половимъ (Rumjanc.) ani оубиемъ (Makarijev.) není původní, nýbrž hlaholské starobylé лаимь (u Pastrnka 69), kterému později již nerozuměli a které rozličně nahrazovali; podobně ve větě 33 čteme o Boleslavovi Призвавъ же попа Паоула shodně s rukopisem Rumjancovským i v textech hlaholských, proti Makarijev. призваша, jest tedy místo to aspoň pochybné.

Prof. Pekař se snaží, ne bez výsledku, na některých větách ukázat, že Makarijevský text je srozumitelnější nežli Rumjancovský, jehož nesrozumitelnost vznikla leckdes jen z úsečné stručnosti písařovy. Je to pravda; ale srovnáme-li oba texty cyrilské s hlaholským, uvidíme, že jednou se shoduje starobylý text charvátskohlaholský se *stručným* zněním textu Rumjancovského, po druhé s *obsažnějším* čtením Makarijevským. Opatrnější proto bude nemluviti ani o textu Rumjancovském jako *„hlavním"*, jak to činil Jagić (l. c.), ani o Minejním (Makarijevském) jako *„původnějším"*, jak se domnívá prof. Pekař (l. c. 324), ale oceňovati jednotlivá místa, v nichž se různí redakce cyrilské, podle měřítka, které nám podávají texty *hlaholské.* Tak to činil v své studii již prof. Pastrnek, a já jsem se pokusil o sestavení jakéhosi výsledku a statistiky, opíraje se o srovnání těchto tří redakcí; sestavení to připojuji na konec.

Zastavím se ještě u některých míst, jichž výklad, podle prof. Pekaře,[2] působí obtíže v *obou* cyrilských textech, Rumjancovském i Minejním. První je věta 20 (podle vydání Pastrnkova, str. 65): Приде же день св. Ємъраама, к немоуже обѣщанъ св. Вячеславъ веселяше ся о Бозѣ. Za slovo обѣщанъ čteme v rukop. hlaholských обѣтьнь, což dává dobrý a jasný smysl *devotus.* Tak vykládá to místo Jagić; k tomuto výkladu se také připojuji, a proto překládám: „k němuž (t. j. sv. Emeramu) měl Václav (zvláštní) úctu", nebo: „kterého Václav (zvláště) ctil". V textě Minejním se na tom místě čte: к немоуже бѣ блаженныи обѣтъ свои творяше и веселяше ся о Бозѣ. Nehledíc ani k vazbě бѣ— творяше (snad бѣ творя), kterou vytkl již prof. Pastrnek, není potřebí viděti v slovech textu Minejního *jiný* smysl nežli v textě hlaholském. Slovo обѣтъ není jen *„slib"* (votum = promissio), nýbrž jakákoli modlitba, prosba, pobožnost a pod. Dokladů je v hlaholských liturgických knihách hojnost; ukazuji jen na žalm 55, 13: ва мнѣ соут' бе обѣти твое, еже вздамь хвалѣ твоеи,[2] ἐν ἐμοί, ὁ θεός, αἱ εὐχαὶ, ἃς ἀποδώσω αἰνέσεως; vulgáta překládá: in me sunt Deus *vota* tua, quae reddam *laudationes* tibi.

1) V breviářích Novljanských se čtou celé epištoly sv. Pavla, celá kniha Jobova (42 kapitol!); v breviáři Vítově (v Národní knih. ve Vídni č. 3) apokryfy o Josefu Egyptském; v breviáři Lublaňském čtyři kapitoly apokryfního evangelia Nikodemova, a pod.

2) Srov. ČČH. IX, 326—327.

2) Uvádím podle rukopisu žaltáře Lobkovického z r. 1359.

Druhé místo (věta 21, str. 65) v Rumjancovském textu zní: Бѧхоу же свѧщение церквамъ въ всѣхъ градѣхъ . . .; totéž se v hlaholských vyjadřuje slovy: бивающимь же свещениемь цр̑ѣквенимь в всѣхь градѣхь. Autor, dříve než vypráví, proč jel sv. Václav do Boleslavi, předsílá, že bývala *„posvícení“* po hradech, t. j. jako dosud, slavíval se výroční den (anniversarium dedicationis ecclesiae) posvěcení chrámu. Že tu myslí na slavnost, kterou náš lid jmenuje *„posvícením“* (t. j. na výroční den posvěcení), a ne posvěcení chrámu samo, je vidět ze slov в всѣхь градехь; nemohlo být přece posvěcení *všech* chrámů ve *všech* hradech zároveň. Tím je věc vysvětlena a zcela srozumitelná; je tu řeč o prastarém obyčeji v církvi západní, který se udržuje dosud jak u lidu, tak i v liturgických knihách. Text Makarijevský tuto první polovici věty z části vynechal a mluví hned o posvícení v Boleslavi.

Věta 38 v Minejích Makarijev. zní: и положиша его въ церкви свѧтаго Аврааама, юже бѣ самъ создалъ, о десноую страноу олтара .ві.-те апостолоу. Čtení Rumjancov. má: и положиша и въ ц. св. Вита, о десноую олтарѧ двою на .і. апостолоу, идѣже бѣ самъ рекъ: сътворю церковь тоу; jest tedy jen ohlas čtení hlaholského: идѣже бѣ и сам рекаль саздати црѣкви.[1]

Pozoruhodnější je ovšem poslední místo ve větě 6 (str. 41). Rumjancovský text shodně s hlaholskými vypráví o *postřižinách* sv. Václava; rozdíl je, jak bude řeč níže, jen v tom, že za původní hlaholské čtení: В'зраст'шоу же емоу, ѣко бисть постриџи и má Rumjancovský text: И въздрасте отрокъ, ıако бы оуıати емоу волосъ. Makarijevský text však se o obřadu postřižin nezmiňuje. Ze shody textu Vostokovského s rukopisy hlaholskými soudím, že obava o pravdivosti této zprávy, vyslovená Büdingrem,[2] je lichá; podobně potvrdily texty hlaholské jméno biskupa Notara (Нотарь, Нотарии), které se čte v rukopise Minejním.

Srovnávaje texty řečených tří redakcí, došel jsem k tomuto výsledku: Text Makarijevský (Minejní), jak známo, je na zprávy nejbohatější; ovšem jsou tu i zcela jisté pozdější vsuvky a bezcenné přídavky. Můžeme říci, že na 23 místech povídá tento text více nebo má čtení rozvedenější než texty ostatní; ale i text Rumjancovský má na čtyřech místech jakési plus, a rovněž tolikrát i text hlaholský. To by o sobě ještě nic neznamenalo. Nejčastěji ovšem se *shoduje* text hlaholský s Rumjancovským (na 45 místech); řidčeji již oba cyrilské texty mezi sebou (jen na 29 místech); nescházejí však ani shody mezi texty hlaholskými a Makarijevským (na 13 místech). Z tohoto souborného ohlavení je vidět, že texty hlaholské s Rumjancovským stojí v *popředí*, a bude úkolem historiků ukázat, pokud je to vůbec potřeba, smíme-li pochybovat o zprávách, o něž je text Rumjancovský nad texty hlaholské bohatější;[3] jisté však je, že i text Makarijevský, třebas pozdějšími vstavkami pokažený, poslouží na mnoha místech k potvrzení a k objasnění zkomoleného textu Rumjancovského nebo i *textu hlaholského*, pokaženého stěhováním a opisováním.

Také nové zpracování druhé staroslověnské legendy z pera prof. J. Vašici nepochybně zavdá příležitost k dalšímu rokování.

---

[1]) Srov. ČČH. IX, 327.

[2]) Viz jeho Zur Kritik altböhmischen Geschichte (v Zeitschriftu f. d. österr. Gymnasien, Wien, 1857, 21).

[3]) Dr. J. Slavík napsal dokonce větu: „Těžko lze tedy dáti víru vypravování, že kněžic (dítě) naučil se písmu slovanskému a latinskému...“, ačkoli tu zprávu čteme jak v textech hlaholských, tak v cyrilských (viz l. c., separát str. 16).

приѧзненъ ѿ ве/чеславѣ. ıакоже жидове ѻ х҃ѣ /
въ перваıа лѣта. бѧхȣ же с҃ще/ние цр҃квамъ
въ всѣхъ градѣ/хъ. вѧчеславъ же ıаздѧше
по / градомъ. ѥха ко болеславлю гра/дȣ. в
недѣлю же бѣ литȣргиѧ / козмы и дамьıана
и слышавъ / литȣргию. вѧчеславъ хотѣ /
ѥхати домовъ къ празѣ. бо/леславъ же не
да ѥмȣ. молѧсѧ па/чевнымъ смысломъ молѧ/
и г҃лѧ како хощеши ѿѥхати / пиво цѣло
имѣю. ѡн же не ѿторчесѧ братȣ не ѥха до=
мо/въ. и въсѣдъ на конь нача игра/ти и
веселитисѧ съ дрȣги / своими на дворе бо=
леславле. / тѣмже мнимъ ıако повѣда/ша
ѥмȣ на дворѣ. и рекоша хо/щет' тѧ оубити
58. болеславъ. / и не ıа вѣры томȣ на б҃а възло/=
жи. в тȣ же нощь снидошасѧ // ратници
въ гнѣвысынъ дворъ. и възваша собѣ бо=
леслава. и сотвориша злый той съ/вѣтъ не=
приѧзнѥнъ. ıакоже / и къ пилатȣ събрасѧ
на х҃а мы/слѧще. такоже и ѡнии злий / пси
тѣм сѧ подобѧще. съвѣ/щаша како быша
оубити го/сподина своѥго. рѣша же пои/деть
на заоутренюю тогда / половимъ ѥго. оутрȣ
же бы/вшю възвониша заоутреню. / вѧче=
славъ же оуслышавъ / звонъ. и рече слава
тобѣ г҃и. / ıако далъ ѥси мнѣ добыти /
оутра сего и вставъ пои/де на заоутренюю.
състиже / же болеславъ во воротѣхъ вѧ/=
чеславъ же ѿзрѣвсѧ и рече до/бръ бѣ нашъ
г҃нъ вечеръ. къ бо/леславȣ же приниче дьѧ=
волъ / ко оухȣ и развратити ср҃це ѥго. да /
извлекъ мечь. ѿвѣща сице те/бе хощȣ оунеи
58 ob. быти и оудари // мечемъ по главѣ вѧче=
славъ же ѿбратився и рече что ѥси оу/мы=

zaslíben sv. Václav, veselil se v Bohu. Ti však zlí ďáblové tehdy vyzvali Boleslava, radu činíce nepřátelskou o Václavovi, jako i Židé o Kristu v prvá léta. Bývala pak „Posvěcení chrámu“ ve všech hradech. Václav pak jezdíval po hradech; zajel (i) do hradu Boleslavova. V neděli byla liturgie Kosmy a Damiana, a vyslechnuv liturgii, chtěl Václav odjeti domů do Prahy. Boleslav však nedal jemu, prose plačtivou myslí, prose jej a řka: Proč chceš odjeti? Nápoj zdravý mám. On pak neodřekl bratru, nejel domů. A vsed na kůň, začal hráti a veseliti se s druhy svými na dvoře Boleslavově. Pročež míníme, že pověděli jemu na dvoře a řekli: Boleslav tě chce zabíti. A neuvěřil tomu, (ale) na Boha (věc) vložil. V touž noc se sešli nepřátelé do Hněvysova dvora a pozvali si Boleslava a dovršili tu zlou, nepřátelskou radu. Jako i k Pilátovi se sešli Židé proti Kristu myslíce, tak i oni zlí psi, těm se podobajíce, radili se, jak by zabili pána svého. Řekli pak: Půjde na jitřní, tehdy ulovíme jej. Když bylo ráno, zazvonili na jitřní. Václav pak, uslyšev zvon, řekl: Sláva tobě, Pane, že jsi se mi dal dočkati jitra tohoto. A vstav šel na jitřní. Zastihl pak jej Boleslav ve vratech. Václav pak ohlédl se a řekl: Dobrý byl jsi nám pán večer. K Boleslavovi však přiklonil se ďábel k uchu a rozvrátil srdce jeho; i tasiv meč odpověděl: Takto ti chci lepším býti. A udeřil (jej) mečem po hlavě. Václav pak

слилъ. и ѿхапивъ и поврь/же и паде над
нимъ и рече то ти / бъ брате. тꙋжа при=
текъ ѹда/ри в рꙋкꙋ вѧчеславъ же пꙋсти /
брата и къ црькви побѣже. дьѧ/вола же два
чьста и тира ѹ/биста въ цркьвны вратѣ.
гнѣ/выса же притекъ прободе емꙋ / ребра
мечемъ. и непꙋсти [1] дхъ свой / глѧ в рꙋци
твой ги пре/даю дхъ мой. ѹбиша же в томъ/
градѣ с нимъ мьстинꙋ едино/го. а иныѧ [2]
мꙋжи идоша вборзѣ / ѿвийже избиша а дрꙋ=
зий ра/збѣгошасѧ по землѧмъ. а мла/денци
избиша его. [3] а бжиѧ ра/бы раз'грабиша из=
гнаша ѧ изъ / града. а жены за иныѧ
мꙋ/жи вдаша и всю неприѧзненꙋ / сътво=
риша похоть ѹбиша / кнѧзь свой. тира же
рече идемъ / на госпожю. да ѿдинова ѿдо=
59. лѣ//еши брата своего и мтрь свою. / боле=
славъ же реч ни ка ны сѧ де/жеть даже
инѣми доспѣем'. / вѧчеслава же разсѣкше
ѿидо/ша и не съхранивше его. кра/стѣей же
попъ веземъ и пред цѣ/рковью положи и. и
покры то/нкою плащаницею. ѹслыша/вши
же мти ѹбьение сна сво/его. и притекши
искаше его. / ѹзрѣвши же и припаде къ
срдцꙋ / его. и плачющисѧ събираше / ѹды
телеси сна своего. собра/вши же и не смѣ
нести его въ / домъ свой. нъ поповѣ изъбѣ /
ѿмывше и и ѿболкъше и по/ложиша и по=
среди цркви. ѹбо/явши же сѧ мти его смрти
бѣ/жа въ хорваты. страшно бо есть / ѿ чюжею
рꙋкꙋ да еѧ не претрь/пить. пославъ же не

obrátiv se řekl: Co jsi si usmyslil? A chopiv jej porazil a padl nad ním a řekl: To ti Bůh, bratře, (odpusť?). Tuža přiběhnuv udeřil (jej) do ruky, Václav pak pustil bratra a běžel k chrámu. Dva ďáblové Česta a Tíra zabili (jej) v chrámových vratech. Hněvysa pak přiběhnuv probodl mu bok mečem. I vypustil ducha svého řka: V ruce tvé, Pane, odevzdávám ducha svého. Zabili pak v tom hradě s ním nějakého Mstinu, ale jiní mužové utekli rychle. Jedny pobili a druzí se rozběhli po zemích, děti zahubili pro něj. A boží sluhy oloupili (a) vyhnali z města a ženy (jejich) za jiné muže provdali a všecku zlou žádost vyplnili: zabili knížete svého. Tíra pak řekl: Pojďme na paní, ať najednou přemůžeš bratra svého i matku svou. Boleslav však řekl: Nikam se neponděje, než jinými (ji) dosáhneme. Václava pak rozsekavše odešli, nepochovavše ho. Krastěj však kněz vzav jej před chrámem jej položil a pokryl tenkou plachtou. Uslyševši pak matka o zabití syna svého a přiběhnuvši, hledala ho; uzřevši pak jej, padla na srdce jeho a plačíc sbírala údy těla syna svého. Sebravši (je) pak neosmělila se nésti jej do domu svého, ale v jizbě knězově umyvše a oblékše jej, položili jej uprostřed kostela. Obávajíc se však matka jeho smrti, utekla se do Charvát; nebo strašné jest, aby od cizích rukou ji utrpěla. Poslav pak

[1]) Tak je v rukopise místo испоустн! — [2]) Zde jest text legendy zřejmě porušen; čekali bychom инн (моужи) místo akk. иныѧ; také slova: в борзѣ (rychle, spěšně) snad vznikla zkažením z pův. къ Празѣ; hlaholské texty tu mají вь Прагь. — [3]) Také slovo „его" (младенци избиша его) není jisté pro množství různočtení, jež tu jsou; původně asi tu bylo, jak má hlaholský text (R), его ради; tím jsem se řídil při překladu.

застиже / я болеславъ. призвав же попа /
паѹла. да млтвѹ сътворит / надъ нимъ. по=
59 ob. гребоша чтное его // тѣло. вѧчеслава добраго
и / праведнаго влкꙋ. и бгочетца / и хсолюбца.
слꙋжи бо емꙋ говѣ/нием и съ страхомъ.
кровиж / его не хотѧщи по три дни в зе/млю
ити. въ третийже ве/черъ всимъ видѧщимъ
цркви / взиде над нимъ. и дивишасѧ / тꙋ
вси и еще надѣемсѧ бзѣ мо/литвами и благо=
вѣрием дѡ/браго вѧчеслава и болши чю/до
явитисѧ. въистин'нѹ / бо хсвѣ мꙋци и стыхъ
мꙋче/никъ приложисѧ мꙋка его. / съвѣтъ
бо сотвориша ѡ не/мъ якоже июдѣи ѡ хсѣ.
расѣк/коша же его и младенци его / избиша.
въистинꙋ весь на/родъ члвческъ велми сѧ
кая/ше и плакашесѧ ѡ немъ. ѹ/биенъ же
бысть вѧчеславъ кнѧ/зь в лѣт. ѕ. и т. и л. въ
з. инди/кта. в. крꙋгъ. г. въ ки. днь / мсца
60. семтѧбрѧ. и бгъ покои // его дшю въ вѣч=
немъ покоищи. / съ всѣми избраньными его
ра/ди без вины. идѣже вси праве/дний по=
чиваютъ. въ свѣте / животнемъ твоемъ ги.
не/ѿстави же бгъ изб'ранныхъ / своихъ. в
порꙋгание невѣрь/нымъ. но посѣти мтью
сво/ею. и преложи и ѡкаменение / срдца. на по=
каяние и разꙋмѣ/ние грѣховъ своихъ. "
Болесла/въ же помѧнꙋвсѧ къ гоу бгꙋ / ко=
лико грѣха сътворивъ. по/моливсѧ къ бгꙋ
и всѣмъ сты/мъ. и пославъ слꙋги принесе /
тѣло брата своего вѧчесла/ва из болеславлѧ
града. к с'ла/вномꙋ градꙋ празѣ. глѧ азъ

Boleslav, nezastihl ji. Povolav pak kněze Pavla, aby vykonal modlitbu nad ním, pochovali ctné jeho tělo, dobrého a spravedlivého panovníka a ctitele božího a milovníka Kristova, neboť mu sloužil s pobožností a s bázní. Krev pak jeho, když nechtěla po tři dni jíti do země, v třetí pak večer, ani (to) všichni viděli, chrám vzešel nad ním. I divili se tu všichni, a ještě doufáme v Boha, že se na přímluvu (modlitby) a víru (pravověrnost) dobrého Václava i větší zázrak ukáže. Nebo vpravdě Kristově muce a svatých mučedníků rovnala se muka jeho; neboť se radili o něm jako Židé o Kristu, rozsekali jej a děti pro něj[1] zahubili. Vpravdě všechen národ lidský velmi ho želel a oplakával. Zabit pak byl kníže Václav léta 6337, indikce 2., kruhu (slunečního) 3., 28. dne měsíce září; a Bůh dejž pokoj jeho duši na místě věčného pokoje, se všemi vyvolenými, (zabitými)[2] pro něj bez viny, kde všickni spravedliví odpočívají ve světle života tvého, Pane. Nezůstavil však Bůh vyvolených svých na potupu nevěrným, ale navštívil milostí svou a obrátil i zatvrzelá srdce na pokání a poznání hříchů svých. Boleslav pak, rozpomenuv se na Boha, jak veliký hřích učinil, pomodliv se Bohu a všem svatým a poslav sluhy, přinesl tělo bratra svého Václava z hradu

[1]) I toto místo mluví ve prospěch výkladu v předešlé poznámce; je tu řeč o dětech, které zbyly po přívržencích sv. Václava, zabitých pro něj. [2]) Hlaholský text má tu: иже его ради избиени соуть, čímž se vysvětluje slovo v závorce.

съ/грѣшй. й грѣхъ мой й безако/ниꙗ моꙗ
аꙁъ вѣмъ. й полѡ/жиша й въ црквѝ стго
вита / ѡ деснѹю странѹ ѿлтарѧ, / двою на І.
апл҃ѹ йдеже бѣ самъ / рекъ сътворю црквь
60 ob. тоу. прене//сенъ же бсі вѧчеславъ кнѧꙁь /
мца марта въ ·Г· днь. бгъ по/кой его дшю
на лони авраамли / йсаака йꙗкова. йдѣже
вси пра/ведний почиваютъ чающе / въскрсе=
ниꙗ га нашего іса ха. / емоуже слава в вѣки
аминь."

Boleslavi do slavného hradu Prahy řka: „Zhřešil jsem a hříchu svého i nepravostí svých jsem si vědom". I položili jej v kostele sv. Víta po pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů", kdež byl sám řekl: Vystavím chrám tento. Přenesen pak byl kníže Václav měsíce března 3. (sic) dne. Bůh dejž pokoj jeho duši na lůně Abrahamově, Izákově i Jakobově, kdež všickni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista, jemuž sláva na věky, amen.

B.

В тои же днь. житїе блаженаго кнѧꙁѧ вѧчеслава бывшаго[1]

V týž den (28. září). Život blahoslaveného knížete Václava českého.*

l. 446 ob.b Се нынѣ събыстьсѧ пророчьское слово. еже
глаше оусты га нашего іу ха. боудеть бо рече
в послѣднѧа дни. и ꙗже мнимъ нынѣ соуща
востанеть бо братъ на брата своего и снъ
на ѡца своего. и враꙁи члкоу домашнии его.
сами себѣ немили боудѹть.[2] да воꙁа[2] имъ
бъ по дѣломъ ихъ.[3] бѣ же[3] нѣкто кнѕь
великъ и славою честьнъ. въ чехехъ живыи.
447a йменемь вра//тиславь.[4] и подрѹжїе его ꙁовомо
есть[5] · драгомиръ[6] · и родиста же снъ собѣ
пръвороднын и ꙗко крестиша и. и нарекоша
имѧ емоу во стмъ крещеніи. вѧчеславъ. снце
бѣ ꙁовоущїимъ[7] по своемоу ѡбычаю дѣтще[8]
и возрасте ѡтрокъ. и ѧко бысть ѡцю его

Hle, nyní se vyplnilo prorocké slovo, jež mluvila ústa Pána našeho Ježíše Krista. „Neboť bude v poslední dni", jež míníme, že jsou nyní, „povstaneť bratr proti bratru svému a syn proti otci svému, a nepřáteli (budou) člověku domácí jeho"; (lidé) sami sobě budou nelaskaví.** A odplatí jim Bůh podle skutků jejich. Byl jakýsi kníže veliký a slávou ctěný, který žil v Čechách, jménem Vratislav, a manželka jeho se jmenovala Drahomíř. Zplodili pak syna prvorozeného, a když jej křtili, dali mu jméno na křtu svatém Václav; tak nazvali dítě podle svého obyčeje. I vzrostl pacholík. A když otec jeho Vratislav měl po-

Varianty: [1]) MM, MT[1], MT[2]: бывшаго není. LSb. бывъшагѡ в лѧсѣ, блсви оче; [2-2]) LSb. да въꙁдасть; [3-3]) LSb. бѣжь; [4]) MM, MT[2] вратиславль; LSb.: вратиславъ; [5]) VČMS není; [6]) LSb драгомирь; [7]) LSb. зовуще и м; [8]) tak VČMS., v ostatních rkp.: дѣтище;

*) Rukopis má vlastně „бывшаго" místo „českého", srov. úvod a varianty. — **) Kolář má „nemili", prof. Pastrnek „nemilosrdní"; z důvodu níže vyloženého kladu „n e l a s k a v í".

вратиславоу[9] посадити ѡтрока на своемъ
столѣ.[10] самъ бѣ[10] старъ чааше смрти себѣ.
и приꙁвавъ[11] вратиславъ. кнѧѕи иже бѣ
тогда во своеи ѡбласти і епископы. и вcь
причетъ црквныи. добрыи же и благовѣрныи
епспъ и нотарїи.[12] со всѣмъ клиросомъ ѿпѣв=
ше стоую литоургїю въ црквн. пртыа влдчи=
ца нашеа бца и приснодвы мрїа. и воꙁвеше
ѡтрока поставиша на степени пред ѡлтаремь.
и блви его епспъ сице рекъ гь бъ ів хс. блсви
ѡтроча сие имже бслвилъ еси всѧ праведники
твоа. авраама ісаака. ꙗкова.[13] и вѣнчалъ еси
православѣрных цреи равных аплѡмъ костѧнти=
на[14] і еленоу. сице же ркшю[15] благовѣрномоу
томоу епископоу. и молитвами его начатъ
ѡтрокъ[16] и благодатию бжїею хранимъ. и вда
его баба своѧ людмила оучити его[17] книгамъ
словенскымь. послѣдоуѧ[18] оучителю своемоу
добрѣ. и навыче раꙁоумоу всемоу въ борꙁѣ.
ѿсади же и[19] кнѧꙁь вратиславъ. въ боу=
дичь, и начатъ ѡтрокъ оучитисѧ книгамъ
латыньскимь[20] и наоучисѧ добрѣ. в тоже
времѧ оумре вратиславъ кнѧꙁь. и посадиша[21]
кнѧѕѧ вѧчеслава. на столѣ ѡца своего вра=
тиславли. а болеславъ нача подъ нимъ ходи=
ти.[22] бѣста же[22] еще юнъ и возрастомъ
малъ. мати же его драгомиръ. и оутверди
ꙁемлю и люди свѡа оустрои. і ꙗко[23] воскорми
сна своего дроугаго / болеслава. и нача вѧ=

sáditi chlapce na svém stolci — sám byl stár, očekával své smrti —, povolal Vratislav knížete,* jenž byl tehdá v jeho zemi, a biskupy a všecko duchovenstvo chrámové. Dobrý pak a pravověrný biskup i notar(ij), se vším duchovenstvem, odzpívavše svatou liturgii v kostele přesvaté Paní naší Bohorodičky a vždy panny Marie, pozdvihše pacholíka, postavili (jej) na stupni před oltářem. A požehnal jej biskup takto řka: „Pán Bůh Ježíš Kristus požehnejž pachole toto, jakož jsi požehnal všechny spravedlivé své: Abrahama, Izáka, Jakoba, a (jakož) jsi korunoval pravověrné císaře, rovné apoštolům, Konstantina a Helenu." Anr takto mluvil pravověrný ten biskup, a modlitbami jeho začal pacholík (růsti),** milostí boží chráněn (jsa). I dala jej bába jeho Lidmila učiti písmu slovanskému, (a) následuje učitele svého dobře, naučil se smyslu všemu brzo. Poslal jej pak kníže Vratislav na Budeč, i začal se pacholík učiti písmu latinskému a naučil se (mu) dobře. V tom čase umřel Vratislav kníže. I posadili knížete Václava na stolec otce jeho Vratislava, a Boleslav začal mu být poddán; byli pak ještě mladí a vzrůstem malí. Matka pak jeho Drahomíř upevnila zemi a lidi svoje spravovala. A když vychovala druhého

[9] MM вратиславладѹ; [10] LSb. сам же; [11] MM призва; [12] MM, MT[1] инатарїи; [13] MM, VČMS іꙗкова; [14] MT[2] кон'стѧнтина; [15] LSb. рек'шю; [15] LSb. + расти (sr. Vost.); [17] v MM, VČMS. není; [18] VČMS послѣдѹа; [19] MM. nemá. [20] LSb. латын'скым; [21] VČMS, MM, LSb + и; [22-22] LSb. бѧста (V. бѧша); [23] VČM, LSb. и ꙗко;

*) Tvar кнѧꙁѧ (v rukop. Carském moskev. synod. knih.) by mohl být i ak. množ. čísla (knížata), jak bychom čekali podle textu Vostokovského: I postřihli (jej) k n í ž a t a jiná; ale pak by v Minejním textu musil být i výrok бѣшѧ a ne бѣ. Také vydání Archeografické komise má кнѧꙁи. — **) Některé rukopisy (lavry Sergijev. a Vostokovský) tak mají a souvislost toho vyžaduje.

чеславь строити люди своа. и имѧста же
сестры ·Д· и вдаста[24] и в разна[25] кнѧжіа.
и [26]оустроиша ѧ.[26] и возложи[27] благть си=
цевоу на вѧчеслава кнѧзѧ. и нача оумѣти[28]
447b книгамь латы//ньскимъ или ѧкоже[28] епкпъ.
или сщенникъ. [29]да аще возѧше греческыа
книгы и словенскіи.[29] и чтѧше в нѣ собѣ
соблазна ради. и не токмо же книгамь оумѣ=
ѧшеть. но и вѣрꙋ совръшаа всѣмъ оубо=
гымъ добродѣѧше. и бѣдныа накормлѧше[30]
а странныа приимаше по еуальскомоу словоу.
бжіа рабы кормлѧше излиха. и вдовиць не
дадѧше wбидѣти никомоуже. и люди всѧ
оубогыа и богатыа всѣхь миловашеть.[31] и
цркви всѧ златомъ оукраси и вѣроваше[32]
въ бга всѣмь срдцемъ и все благое творѧше
в животѣ своемь, и разбоуѧше же[33] моужіе
чаховьскыа.[34] и восташа на сѧ кнѧзь же имъ
біаше[35] еще млад лѣт ·иі· и егда оумре wцъ
его. да егда возрастеть. и смысла добыи братꙋ
его. тогда діаволъ искони нехотя добра чачь=
скомоу родꙋ. вниде въ срдца злыхъ совѣт=
никъ его. ꙗкоже иногда во[36] іюдꙋ предателѧ.
писано бо есть всѧкъ востав на гна своего
іюди[37] подобенъ е. ти же начаша пострѣ=
кати[38] болеслава на ѕло. рѣша хощеть тѧ
оубити вѧчеславъ кнз совѣщавсѧ съ мате=
ріию своею и с моужии своими. и тии[39] пси
ѕліи иже[40] бѣѧше то вѧчеслава наоустили[40]

syna svého Boleslava, začal Václav spravovati lid svůj. Měli pak čtyři sestry, i provdali je v rozličná knížetství a vybavili je. I vložil (Bůh) takovou milost na knížete Václava, že počal rozuměti knihám latinským jako biskup nebo jako kněz; a vzal-li řecké knihy i slovanské, četl v nich bystře a bez chyby.* A netoliko že knihám rozuměl, ale i víru naplňuje všem ubohým dobře činil, nuzné krmil a pocestné (do domu) přijímal podle evangelského slova; boží sluhy krmil přehojně a vdovám nedopouštěl ublížit od nikoho a všecky lidi, ubohé i bohaté, miloval. A všechny kostely zlatem okrášlil a věřil v Boha celým srdcem a všecko dobré činil v životě svém. I zbujněli mužové češtì a povstali proti sobě; neboť kníže jim byl ještě mlád, let osmnáct (maje), když umřel otec jeho. A když vzrostl a rozhledu nabyl bratr jeho, tehdy ďábel, nechtěje od počátku dobré lidskému rodu, vešel do srdce zlých rádců jeho, jako kdysi do Jidáše zrádce. Neboť psáno jest: „Každý, kdo povstává proti pánu svému, Jidáši podoben jest". Ti pak počali pobádati Boleslava ke zlému (a) řekli: Chce tě zabíti kníže Václav, uradiv se s matkou svou i s muži svými. Ti psi zlí, jižto byli

[24] MM и даста; [25] LSb. в расна; [26-26] LSb. оустроисте ѧ (sr. V.); [27] MM вложи; [28-28] LSb. книгами латыньскым и ꙗкож; [29-29] LSb. да аще възмѧше (sr. V.) грѣчьскиа книги и словеньскіа; [30] MM, MT [2] кормлѧше; [31] LSb. миловааше; [32] LSb. вѣроваше; [33] MT [2] vynech. [34] LSb. чахвоскиѧ; [35] LSb. бѧше, MT [1] біаше; [36] VČMS въ; [37] MM, LSb. юдѣ; [38] MM, MT [2] подстрекати; [39] LSb. ти пси; [40-40] LSb. бѧшеть вѧчеслава наоучили;

*) Text Minejní (чтѧше в нѣ собѣ соблазна ради) je tu jistě porušen a nedává dobrého smyslu; ani Vostokovský neuspokojuje (прочиташе ѧвънѣ), spíše podle Iljinského: ѧдрьнѣ без блазна (bystře bez chyby).

выгнати мтрь свою безъ вины. вѧчеславъ
же разоумѣвъ страх бжіи помѧноу слово апла
павла глющее чти wца своего и матерь свою.
и возлюби ближнѧго своего ꙗко[41] сам сѧ.
хотѧ блаженныи исполнити всѧкоу правдоу
бжию и приведе паки матере[42] свою в домь
свои и велми плакашесѧ глѧ сице гй бже
мои не постави имь[43] грѣха всемь.[44] помѧ=
ноувже слово пророка двда. грѣхь[45] юности
моеа и невидѣниа[45a] моего не помѧни гй.
тѣмже чтѧше мтрь свою wна же радова=
шесѧ w вѣрѣ сна своего и w благодати ꙗже
творѧше. маломощныа кормѧше[46] аще сирота
где wбидима не дадѧше wбидѣти еи[47] ни=
447 ob.a комоуже//и еще странны приимаше и [48]дwбры
имъ покои творѧше.[48] и ѧкоже речено е во
стмъ еуаліи матфиwм еуалистомъ страненъ
бѣхъ и не введосте ме и нагъ не wдѣсте[49]
мене. боленъ бѣ[50] в темници[51] и не посѣ=
тисте мене сирѣчь w шꙋюимъ тогда wтидоуть
тіи в моукоу вѣчноую а w десноую иже со=
творше сіа блгаа тогда внидоуть в жизнь
вѣчноую. то сиѧ блаженыи кнѧзь помыш=
лѧше[52] в срдци своимъ.[53] аще кто нищіи или
домашнѧа и страныѧ всѧ wдѣваѧ и кор=
мѧ[54] и аще ли которыи причетникь црквныи
или сщенникъ приwбиженъ приидеть[55] к немоу
и wн искоупаше и добро творѧше всѣм. и цркви
же бѣ оустроилъ во[56] всѣх градех[57] и благо=

Václava navedli vyhnati matku svou bez viny. Václav však, znaje bázeň boží, pomněl na slovo apoštola řkoucí: „Cti otce svého i matku svou" a „Milovati budeš bližního svého jako sám sebe". Chtě blahoslavený naplniti všelikou spravedlnost boží, přivedl nazpět matku svou do domu svého a velmi plakal, řka takto: „Pane Bože můj, nepokládej jim všem (sic) to za hřích". Vzpomenul pak na slovo proroka Davida: „Hříchů mladosti mé a nevědomosti mé nevzpomínej, Pane". Proto ctil matku svou, ona pak se radovala z víry syna svého a z milosti, kterou prokazoval. Malomocné krmil; bylo-li kde sirotku ubližováno, nedal ublížiti jemu od nikoho; též pocestné přijímal a dobrý jim pokoj činil, a jakož je řečeno v svatém evangeliu evangelistou Matoušem: „Pocestným jsem byl, a nepřijali jste mne, nahý, a nepřioděli jste mne, nemocen jsem byl (a) v žaláři, a nenavštívili jste mne", totiž na levici tehda (jsoucím), i půjdou ti do trápení věčného, a (jsoucí) na pravici, kteří činili tyto dobré (skutky), tehdy vejdou do života věčného. To (a) takové pomýšlel blahoslavený kníže v srdci svém; byl-li kdo chudý, buď domácí nebo cizí, všecky odíval a krmil, a přišel-li k němu některý služebník kostelní nebo kněz,

[41] LSb. + и; [42] jinde všude: мтрь; [43] jinde všude; имъ; [44] MM всѣм; [45] v dr. sp.: грѣхъ; [45a] LSb. невѣденіа; [46] MM, MT [2] LSb. кормлѧше; [47] LSb., MT [2] еѧ; [48-48] v dr.: добръ; LSb. и добро имъ творѧше (Vostok. добротворѧше); [49] LSb не wдѣꙗсте; [50] VČMS бѣхъ; [51] VČMS, MT [1] в темницы не посѣтисте; [52] LSb. помышлѧаше; [53] v dr. sp.: своемъ; [54] MM кормлѧ; [55] VČMS приидеть, LSb. пріидетъ; [56] LSb. къ; v dr. sp.: во; [57-57] MM není;

творѧше имъ.[57] и божїа рабы собравъ ѿ
всѣхъ ꙗзыкъ и слꙋжба за него сотворѧема
по всѧ дн҃и къ бг҃оу ꙗко[58] велицеⷯ ꙗзыцехъ
оустроение добраго и желаннаго кнѧѕѧ вѧ=
чеслава. и возложи емоу б҃ъ на серⷣци сицевꙋ
мысль создати цр҃ковь во имѧ ст҃го авраама.
в то же времѧ всѣа дїаволъ иже нз начала
ненавидѧ рода чл҃ча болеславоу лꙋкаваа въ
срⷣце его и наоусти его на брата своего. ꙗко=
же и ѡканнаго[59] ст҃опол'ка иже совѣща злое
на братїю свою [60]в срⷣци[61] своемъ. изби бра=
тїю[60] свою и приимъ власть единъ в рⷭ҇стеи
земли. а не вѣдоуще[62] ѿмщенїа бж҃їа [63]ꙗко
слоуги бж҃їа[63] не тоуне мечь носѧть. но в пѡ=
гибель нечестивымь. тако и ти҃ злыи совѣт=
ницы дїаволи иже совѣщаша[64] злаа во срⷣцихъ[65]
своихъ съ болеславомъ на блаженаго кнѧѕѧ
вѧчеслава. приидеже дн҃ь ст҃го[66] авраама к
немоу же бѣ блаженныи ѡбѣтъ свои тво=
рѧше и веселѧшесѧ ѡ бозѣ. ѡни же тогда
ѕлїе[67] совѣтници дїаволи возваша болеслава
и совѣтъ сотворше непрїазненыи ѡ блажен=
немь вѧчеславѣ. ꙗкоже и жидове ѡ х҃ѣ в
перьваа лѣта. бѧхоу же ст҃енїе цркви тогда
447 ob.b ѣха. болеславъ во граⷣ въ // нⷣелю же ѡбѣнѧа
в нюже творѧше празⷣникъ ст҃ыⷯ безмезⷣникъ
козмы и дамїана. и ѿслоушавъ блаженныи
кнѧѕь вѧчеславъ ст҃ꙋю литоургию.[68] хотѣвъ

jemuž bylo ublíženo, on (takové) vykupoval a dobře činil všem. Kostely pak zřídil ve všech městech a dobře činil jim; a boží sluhy shromáždil ze všech národů, a služba Bohu za něho se dála po všecky dni, jako u velikých národů, zařízením dobrého a žádoucího knížete Václava. I vložil mu Bůh do srdce takovouto myšlenku, vystavěti kostel ve jméno svatého Abrahama* (sic). V ten pak čas ďábel, jenž (jest) od počátku nenávidě rodu lidského, vsel zlé věci do srdce jeho a navedl jej proti bratru jeho, jako i bezbožného Svatopluka, který se na zlém usnesl proti bratřím svým v srdci svém. Zabil bratry své a převzal vládu sám v Ruské zemi, nevěda o pomstě boží, že sluhové boží ne nadarmo meč nosí, ale na záhubu bezbožných. Tak i tito zlí rádcové ďábelští, kteří obmýšleli zlé v srdcích svých s Boleslavem proti blahoslavenému knížeti Václavovi. Přišel pak den svatého Abraama (sic), jemuž byl Blahoslavený slib svůj učinil, a veselil se v Bohu. Ti pak zlí rádcové ďábelští tehdy pozvali Boleslava a radou se uradili nepřátelskou o blahoslaveném Václavovi, jako Židé o Kristu v dřívějších letech. Bylo pak „Posvěcení chrámu"; tehdy jel Boleslav (sic) do hradu. V neděli pak (byly) slavné služby boží, v nichž se slavil svátek svatých dobrodinců** Kosmy

[58] MT[2] + въ; [59] LSb ѡкааннаго свѧтополка; [60]-[60] v tištěných VČM (str. 2189): „в срⷣци своемъ изби братїю" není; omyl tiskařský, ježto se tak čte v obojím rukopise. Ve VČMS č. 174, l. 1055 i VČMS č. 986, l. 945v jsou ta slova, tak jak se čtou v našem originále. V LSb., MM, MT[1], MT[2] „избїю братию свою и принмꙋ"...; [61] MM въ срⷣцы; [62] LSb. не вѣдѧще; [63]-[63] není v LSb., opisovač je chtěl připsat po straně, ale zapomněl; [64] LSb. съвѣщааша; [65] MM въ срⷣцыхъ; [66] v MM není; [67] jinde v dr. sp.: ѕлїи. [68] MT[2] литоргїю;

*) Všecky Minejní rukopisy tak; zkažením z „Emerama". — **) Kosma a Damian slovou безмьздьници (dobrodinci), ježto, jsouce lékaři, beze mzdy léčili (ἀνάργυροι).

ѣхати в доⷨ свои в борзѣ.[69] болеславъ же не
даде емꙋ молѧсѧ с плачевнымь словомъ
гл҃ѧ сице: како хощеши ѿѣⷯати брате. вино
и медъ все цѣло имѣю оу себе. ѡн же ни[70]
ѿречесѧ емоу и неѣха въ домъ свои. и всѣдъ
на[71] конь свои начатъ играти со слꙋгами сво=
ими на дворѣ болеславли. тѣмже мнимь ꙗко
повѣдаша емоу на дворѣ и рѣша емоу слоуѕи
его. кнѧже вѧчеславъ.[72] хощеть тѧ ꙋбити боле=
славь. ѡн же не имꙗше[73] вѣры словеси томꙋ.
и всю надеⷣжю свою возложи на бг҃а. и тои
дн҃ь весь пиша и веселишасѧ оу болеслава.
и въ тꙋ же нощъ[74] снидошасѧ ратници[75]
иже тїи злїи совѣтници въ гнѣвесеи дворъ.
призваша к себѣ болесаава иже сотвориша
злыи тѣ҃ и непрїазненыи[76] совѣтъ. ꙗкоже
к пилатоу снидошаⷭ жидове на х҃а мыслѧще
злаѧ. такоⷣже и ѿни злиⷯ тїи ѱи. тѣмже сѧ
подобѧще. совѣщаша како быша оубити (!) гн҃а
своего. рѣша ꙗко поидеть на оутренюю къ
цркви. бѣ бо вѧчеславъ нелѣнивь къ цер'кви.
гл҃юще к себѣ[77] тогда оубиемь его. оутрꙋ же
бывшю возвониша оутренюю. вѧчеславь же
кнⷪ҇ оуслышавъ звоненїе и рече сице. слава
ти гн҃и боже мои. ꙗко дал еси свѣтъ и до=
стигнути оутра сего. и въ томъ часѣ вземь
сандалїа своѧ ѡбоувсѧ. и лицѣ[78] свое оумы.
и поиде на заоутренюю. и постиже и боле=
славъ во вратѣхъ вѧчеслав же ѡзрѣвсѧ и
рече добръ дн҃ь гн҃и вчера. болеславоу же при=

a Damiana. A blahoslavený kníže Václav, vyslechnuv svatou liturgii, chtěl jeti do svého domu spěšně*. Boleslav však jemu nedal, prose jej plačtivým hlasem, řka takto: „Proč chceš odjeti, bratře? Víno a medovinu všecku mám u sebe." On pak neodepřel jemu a nejel na svůj hrad, a vsed na svého koně, začal hráti se služebníky svými na dvoře Boleslavově. Proto míníme, že jemu pověděli na dvoře a řekli mu služebníci jeho: „Kníže, Václave, Boleslav tě chce zabíti." On však neuvěřil tomu slovu a všecku naději svou na Boha vložil, a ten den celý pili a veselili se u Boleslava. A v tu pak noc sešli se nepřátelé, ti zlí rádcové, do Hněvysova dvora, pozvali si Boleslava a konali zlou a ďábelskou radu. Jako se sešli k Pilátovi Židé proti Kristu, obmýšlejíce zlé, tak i ti zlí psi, jím se podobajíce, radili se, jak by zabili pána svého. Řekli: „Půjde na jitřní do kostela" — Václav totiž rád chodil do chrámu — (řkouce k sobě) „tehdy zabijeme ho." Když bylo ráno, zvonili na jitřní. Václav pak kníže, uslyšev zvonění, řekl takto: „Sláva tobě, Pane Bože můj, že jsi dal světlo a (dal jsi mi) dosíci jitra tohoto." A v ten čas vzav sandály své, obul se a tvář si umyl a šel na jitřní. I zastihl jej Boleslav ve vratech. Václav pak ohlédnuv se řekl: „Dobrý den, pane, včera..." Ale k Boleslavovi sklonil se ďábel k uchu a rozvrátil srdce jeho, že, tasiv

[69] MM въ брⷥѣ, MT[1], MT[2], в' борзѣ, LSb. в' бωрзѣ; [70] LSb. не; [71] v MT[1] není; [72] LSb. вѧчеславь; [73] ve všech rukopisech: не имѧше, ale v LSb.: не ꙗша вѣры (ve Vostok.: не ꙗ вѣры); [74] LSb., VČMS нощь; [75] MM радницы; [76] ve VČMS není; [77] LSb. в совѣ; [78] v dr. sp..: лице;

*) въ борзѣ (въ брзѣ)—spěšně, ve všech Minejních rukopisech, vzniklo asi zkažením z къ Празѣ (viz. leg. Vostokov.; hlaholské leg. кь Прагь).

иніче діаволъ во[78a] оухоу. и развари срдце его
да изъвлекъ мечь свои и ѿтвѣщавъ сице.
нынѣ тебѣ хощю болии[79] того быти. и оудари
блаженнаго мечемь по главѣ. вячеславь же
ѡбратився и рече. что еси оумыслилъ[80] ѿче
и брате[80] сіе. имъ его поверже и ста надъ
нимь и рече емоу что тебѣ[81] брате и[82] зло
сотворихъ. и притекъ единъ ѿ совѣтникъ
448a тѣхъ[83] оусѣкноу // в роукоу[83] блаженнаго князя[84]
вячеслава. ѡнже испоустіи и побѣже ко црькви.
діаволи же совѣтници числа[85] н тира оубиста
его в црковныхъ дверехъ. гнѣвька[86] же притекъ
прободе емоу ребра мечемь. и испоусти дхъ
свои блаженныи. гля сице в роуцѣ твои[87]
предаю[88] дхъ мои. оубиша же въ томъ градѣ
с нимъ мстиноу[89] и еллиноу а на иныя моужи
идоша прочее. ѡвы избиша а дроузии раз=
бѣгошася по землямъ а младенца избиша
его ради. а бжіа рабы и нищихъ[90] пограбивше
и выгнавше их з земли. а жены их за моужъ[91]
даша. ѡни же псы[92] непріазнени оубивше гна
своего. тира же рече идемъ и еще на гжю
свою. да единою[93] ѡжалѣеши брата и мтрь.
болеславъ же рече. нѣ камо ся еи дѣти да
иже[94] инѣми доспѣеть. ѿ вячеслава же ѿидо=
ша рекше[95] его и не сохраньше его. красе[96] же
попь вземь блаженнаго пред црковію положи

meč svůj a odpověděv takto: „Nyní chci ti lepším nad to býti," udeřil Blahoslaveného mečem po hlavě. Václav pak obrátiv se řekl: „Co jsi si to usmyslil, otče (sic)* a bratře?" Chopiv ho povalil (jej) a stál nad ním a řekl mu: „Bratře, co jsem ti zlého učinil?" A přiběhnuv jeden z rádců těch, sekl do ruky blahoslaveného knížete Václava. Ten pak pustil jej a běžel ke kostelu. Ale ďábelští rádcové Čista a Tira zabili jej ve dveřích chrámových. Hněvsa (sic) pak přiběhnuv probodl mu žebra mečem. I vypustil ducha svého Blahoslavený, řka takto: „V ruce tvé, (Pane),** odevzdávám ducha svého". Zabili pak v tom hradě s ním Mstinu a Helenu a na jiné ostatní muže šli; jedny zabili a druzí se rozběhli po krajích, a děti pobili pro něj. A boží sluhy a chudé oloupivše vyhnali ze země a ženy jejich za muže provdali. Ti pak psi ďábelští zabili pána svého. Tira pak řekl: „Jděmež ještě i na naši paní, ať opláčeš najednou bratra i matku!" Boleslav však řekl: „Nikam se nepoděje, až jinými dospěje."*** Odešli pak od Václava, rozsekavše ho a nepochovavše ho. Krasej pak kněz, vzav Blahoslaveného, před chrámem ho položil (a) pokryl jej tenkým plátnem. Uslyševši pak matka jeho, že

[78a] v dr. sp.: ко оухѵ, v LSb. къ оухоу; [79] LSb. místo „болии"— юніи (ve Vostok.: оунеи); [80-80] LSb. что еси оумыслилъ ѿ брате; [81] LSb. тобѣ; [82] v LSb., MM toho není; [83-83] LSb. и оусѣче в роукоу (ve Vostok.: оудари в роукоу); [84] v MM není; [85] LSb. честа (Vost. чьста); [86] tak i v VČMS, MM, MT[1], MT[2] гнѣвыса же, LSb. и гнѣвыса же; [87] LSb. + гни (také i v Vostok.); [88] LSb. товѣ; [89] MM мъстиноу; [90] LSb. нищихъ; [91] jinde: за моужи; [92] VČM, MT[1] MT[2], MM místo: „пси" — вси, v LSb. пси; [93] v tišt. vydání единого, ale v originále: единою; [94] LSb. дажь; [95] tak ve všech rukopisech m. разсѣкше (Vostok.); v LSb. рак'ше; [96] MM краса' же;

*) Rukopis lavry Sergiev. ѿ брате, a všecky rukopisy vyjímajíc Minejní. — **) Toto přidávají kromě rukopisu Sergiev., Vostokovský i hlaholské. — ***) Jako jinde i zde je toto místo nejasné; zde mimo to ještě větší nesnáz působí 3. sing. доспѣеть! všude jinde 1. plur. доспѣемъ!

покры его тонкою плащаницею. оуслышавша[97]
же мти его оубіена соуще[98] сна своего. и при=
текше[99] искаше его. оузрѣвши же и припаде
къ срдцю его. и плачющися[100] собираше[101]
оуды тѣла его сна своего и собравши же и не
смѣ нести в домъ свои. но в поповѣ дворѣ
ѡмывше и ѡблекше и и несоша и и поло=
жиша и в црькви. оубоявши же ся[102] мати его
смрти и бѣжа / въ кроваты. страшна бо
есть смрть ѿ чюждую роукоу да ея не хотяше[103]
претерпѣти. болеслав же хотя оубиті ю и
посла по нея злыи совѣтници. и ѡни же шедше
и не обрѣтоша ея. тоу призваша попа павла
и да молитвоу творять[104] над нимь и по=
гребоша же чтное тѣло стго и блаженнаго
вячеслава добраго и праведнаго[105] бгчетца.
и хрстлюбца [106]слоужитель бо бѣ бгоу[106] со
блгоговѣніемь и со страхомъ. и кровь его
[107]по три дни не рачи в землю ити въ ·г·
же днь кровь его[107] потребися. и црькви взыде
надъ нимъ всѣмь людемь видящимъ тоу
и дивящимся. а и еще надѣющеся бозѣ //
448b и на молитвоу блговѣрнаго вячеслава болшю
чюдоу явльшюся. воистинноу бо хвѣ моуцѣ
[108]явльшися и стыхъ мчнцъ приложися
моука его. и совѣтъ сотвориша ѡ немь якоже
іюдеи ѡ хсѣ посѣкоша же и якоже и павла

syn její jest zabit, přiběhnuvši hledala ho; uzřevši pak (jej), padla na srdce jeho a plačíc sbírala údy těla syna svého a sebravši (je) pak neosmělila se odnésti do domu svého, ale ve dvoře kněžově umyvše a oblékše jej, nesli a položili jej v kostele. Obávajíc pak se matka jeho smrti, uprchla do Charvát; neboť strašná jest smrt od cizích rukou, že ji nechtěla přetrpěti. Boleslav pak, chtě ji zabíti, poslal za ní zlé rádce; oni pak šedše nenalezli jí. Tu povolali kněze Pavla, aby modlitbu konali nad ním; pochovali pak ctné tělo svatého a blahoslaveného Václava, dobrého a spravedlivého ctitele božího a milovníka Kristova, neboť sloužil Bohu s pobožností a s bázní. A krev jeho po tři dni nechtěla jíti do země; třetí pak den se ztratila (krev jeho) a chrám vzešel nad ním, ani všichni lidé to viděli a se divili. A doufáme v Boha, že se (i) na modlitbu (přímluvu) blahoslaveného Václava větší div zjeví. Neboť zajisté Kristově muce (zjevivší se) a (muce) svatých mučednic* (sic) rovnala se muka jeho; i radu konali o něm jako Židé o Kristu, rozsekali jej pak jako Pavla a děti pro** Krista zahubili. Vpravdě

[97] jinde оуслышавше же; v LSb. оуслышавши же; [98] LSb. соущи; [99] VČMS притокши, LSb. притекши; [100] LSb. плачющи; [101] LSb. събираше; [102] jinde: оубоявши же ся; [103] LSb. не хотяше; [104] LSb. створят (Vost. сътворит); [105] LSb. и; [106-106] LSb. слоужил бо бѣ бгоу (v Vostok.: слоужи бо емоу); [107-107] není v tištěném vydání omylem tiskařským, ve VČMS l. 1055v, VČMS č. 986 l. 947; i ve vydání Kolářově; [108] v tišt. vydání, i v originále VČMS č. 174 l. 1055 ob.: хвѣ мчници явльшися истых мчнць. Čtení: „моуцѣ" red. vydání chybně. V LSb.: хвѣ моуцѣ явльшися и стых мчнце i v rukop. Vostok.: хвѣ моуци и стыхъ моученикъ.

*) Všecky rukopisy tak; ale Vostok. a hlaholské моученикь. — **) Rukopis náš sice vynechává ради, ale to se čte i v Minejích Milut. a Tulup. [1]—[2], podobně jako v ostatních redakcích.

и мл҃нца х҃а[109] избиша. во истиннѹ вcь народъ чл҃вчьскїи велми сѧ плакаше его ради. оубїенъ же бысть кнѧѕь вѧчеславъ въ л҃т. ѕ҃. т. л҃з. индикта въ в҃. кроугъ сл҃нцю г҃.[110] лоунѣ и[110] м҃ца септемврїа въ к҃и. б҃ъ же покои д҃шю в вѣчнеи жизни со всѣми изъбранными идеже вси праведнїи оупочиваютъ.[111] во свѣтѣ животнѣмъ твоимъ г҃и. не ѡставлѧеть же б҃ъ[112] избранныимъ своимъ.[112] в порѹганїе невѣрныи. но посѣти[113] м҃лть свою.[113] преложи ѡкамененное ср҃це и на покаанїе. проразѹмѣша грѣхъ свои. иже пролїаша кровь неповинноую. болеслав же помѧноувсѧ къ б҃гоу со[114] плачемь и со възд҃ыханиемь г҃лѧ. б҃же помоѕи ми[115] грѣшномоу и м҃лтивъ боуди ми. и пославъ слоугы своѧ да принесоуть тѣло блаженнаго кнѧѕѧ вѧчеслава брата его из болеславлѧ града прозрѣ[116] и г҃лѧ сице. азъ согрѣшихъ грѣхъ мои вѣмъ и беззаконїа моа азъ знаю и пре҃д мною есть всегда. и положиша его въ цр҃кви ст҃аго авраама юже бѣ самъ созда҃лъ. ѡдеснѹю страноу ѡлтарѧ.[117] в҃і. те[117] ап҃лоу. принесенъ бысть кнѧѕь вѧчеславъ м҃ца марта въ. г҃. д҃нь б҃ъ покои д҃шю его на лонѣ авраамовѣ исака їакова идеже вси праведнїи оупочиваютъ[118] чающе воскресенїе мр҃твыимь. емоуже подобаеть всѧка слава[119] ч҃ть и покланѧнїе со безначалным ти[120] ѡ҃цмъ и съ пр҃стымъ и бл҃гымъ и животворѧщимь ти[121] д҃хомъ. нынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ. аминь.

veškeren národ lidský (sic) velmi plakal pro něj. Zabit pak byl kníže Václav léta 6337, indikce 2., kruhu slunečního 3., (luny) a měsíce září 28. (dne). Bůh pak dej pokoj duši (jeho) ve věčném životě se všemi vyvolenými, kde všichni spravedliví odpočívají ve světle života tvého, Pane. Bůh pak nezůstavuje vyvolených svých na potupu nespravedlivých, ale navštívil milostí svou (a) obrátil zatvrzelé srdce jejich na pokání: poznali hřích svůj (ti), kteří prolili krev nevinnou. Boleslav pak rozpomenul se na Boha s pláčem a vzdycháním řka: „Bože, pomoziž mně hříšnému a buď mi milostiv." A poslal sluhy své, aby přinesli tělo blahoslaveného knížete Václava, bratra jeho, z hradu Boleslavova do Prahy,* řka takto: „Zhřešil jsem, hříchu svého jsem si vědom a nepravosti své znám, a jest přede mnou vždycky." I položili jej v kostele svatého Abraama (sic),** který sám byl postavil, na pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů". Přenesen (pak) byl kníže Václav měsíce března 3. (sic) dne. Bůh dej pokoj duši jeho na lůně Abrahamově, Izákově, Jakobově, kdež všichni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení z mrtvých; jemuž přísluší všecka sláva, čest a klanění s Otcem, jenž jest bez začátku, a se svatým a blahoslaveným a oživujícím Duchem, nyní i vždycky i na věky věků, amen.

[109] MM, MT[1] MT[2] х҃а ради; [110]-[110] LSb. лѹна г҃; [111] LSb. почивають (tak i Vost.); [112]-[112] LSb. избранныѧ своѧ (tak i Vost.); [113]-[113] MM, LSb. милостию своею (také i Vost.); [114] LSb. с; [115] VČMS мнѣ; [116] ve všech rukop. tak; v LSb прозѣ (Vost.: празѣ); [117]-[117] LSb. оу в҃і; [118] LSb. почивають; [119] LSb. + и; [120]-[121] jinde není „ти", v našem rukopise v obou případech přetrženo. V LSb. „ти" je v řádce. V starších redakcích toto „ти" skoro vždycky se psává.

*) Text Minejní je zde porušen (прозрѣ snad místo къ Празѣ, hlah. вь Прагь). — **) Tento omyl sv. Abrahama (místo sv. Víta) se čte ve všech Minejních rukopisech.

II.

Josef Vajs:

CHARVÁTSKOHLAHOLSKÁ REDAKCE PŮVODNÍ LEGENDY O SV. VÁCLAVU.

ÚVOD A TEXTY.

Literatura: *V. Jagić*, Легенда о св. Вячеславѣ, Варшава, 1902 (Русскiй Филолог. Вѣстник, str. 92—108). Téhož: Analecta Romana III. (Archiv für slavische Philologie XXV, 1903, 9—20). — *Fr. Pastrnek*, Slovanská legenda o sv. Václavu (ve Věstníku Král. české společnosti náuk, v Praze, 1903, VI, 1—88). *V. Vondrák*, Nový text hlaholský církevněslovanské legendy o sv. Václavu (v Časopise Českého musea, 1903, 145—162); srov. téhož: Zur Würdigung d. altslov. Wenzelslegende ... Sitzungsberichte ph. hist. Cl. 127, Wien, 1892, XIII. — *Jos. Vajs*, Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský, v Praze, 1910.

Charvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu vešla ve známost nejpozději. Nehledíc k několika variantám, jež připojil J. Kolář již v letech sedmdesátých minulého století k textu Minejnímu z hlaholského breviáře Rumjancov. musea v Moskvě, kde se zachoval jen začátek této legendy (srov. Prameny dějin č. I, 127—129), byly všecky tři dosud známé úplné texty této recense objeveny teprve v prvních letech našeho století. Legenda o sv. Václavu zachovala se jako liturgické čtení, podobně jako Pannonský život sv. Cyrila-Konstantina, v rukopisných charvátskohlaholských breviářích. Jsou to zejména tyto:

a) Breviář *Lublaňský* (v Lycejní knihovně v Lublani, zn. C 161 $^{a}/_{2}$ na ll. 134—136). Podle záznamů na posledním listě pochází tento kodex z Istrie (z Berma) a podle kalendářní tabulky na l. 169 byl napsán koncem XIV. nebo poč. XV. století. Bližší bibliografická data o něm viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XIV—XVI. Podle tohoto rukopisu vydal úplný text naší legendy prof. V. Jagić ve vzpomenuté rozpravě: Легенда о св. Вячеславѣ; ostatní liturgické texty tohoto kodexu na den 28. září otiskl Jagić v Archivě f. sl. Phil. XXV, 1903, 11—12 a 18—19. Označuji jej značkou L.

b) Breviář *Novljanský*. Novi (neboli: Nový Vinodol) jest městečko v charvátském Přímoří; v kapitolním archivu chovají se tu dva objemné pergamenové kodexy (breviáře) ze stol. XV. První z nich byl napsán od kněze Jiřího v Novém r. 1459; obsahuje 466 listů in folio. Vlastně jsou tu svázány v jedno breviáře dva; prvý rozměrů 36 × 28 *cm*, druhý 36 × 24 *cm*. V této druhé části, psané písmem hustějším a méně úhledným, se čte úplný text slovanské legendy o sv. Václavu. Nalezl jsem jej zde r. 1902, téměř v téže době, kdy prof. Jagić zpravoval veřejnost o textu charvátskohlaholském breviáře Lublaňského. Podle tohoto *novljanského* rukopisu vydal úplný text legendy, s kritickým rozborem textů ostatních recensí, prof. Fr. Pastrnek (ve Věstníku Kr. české společnosti náuk, v Praze, 1903). Podrobnější popis řečeného breviáře jsem podal ve spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XXI—XXV.

c) Breviář *Římský* ze XIV. stol. (1379), dříve v archivu Propagandy, nyní v knihovně Vatikánské (zn. Illir. 6). Kodexy Illir. 5 a 6 řečené knihovny jsou vlastně dva díly jednoho a téhož breviáře z r. 1379. Podle přípisu v druhém dílu na l. 219 z r. 1387 byl breviář ten napsán pro chrám sv. Jana v Tribichovicích za vlády knížete Anže Frankopana, pána na Krku, Senji a Gacce. Tu na ll. 181a—182d se čte vedle Pannonské legendy o sv. Konstantinu-Cyrilovi i staroslov. legenda o sv. Václavu. Tento text vydal prof. V. Jagić (viz Archiv f. sl. Philologie XXV, 1903). Různočtení z něho uvádím pod značkou R. Bližší bibliografické zprávy o tomto breviáři viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XLV—LII.

d) Mimo tyto tři jest ještě hlaholský breviář v Rumjancov. museu v Moskvě, ze stol. XV. (1443). Kromě zprávy, kterou o něm uvádí prof. Pastrnek, že totiž byl koupen P. J. Sevastjanovem v Římě, nemohl jsem se o něm dověděti ničeho bližšího. J. Kolář, jak jsem podotkl výše, uvedl z něho některá různočtení k textu Minejnímu.* Ale legenda tu není obsažena celá, nýbrž jen začátek; různočtení z něho uvádím pod značkou M. Ještě menší zlomek staroslov. legendy o sv. Václavu (pět prvních vět) se zachoval na listě 487v druhého *Novljanského* breviáře, psaného popem Martincem v Grobniku nad Rjekou v letech 1493—1495. Ale následující list s legendou je vytržen. Bližší zprávu o tomto rukopise viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, ll. XXVI—XXX.

To jsou tedy dosud známé prameny naší legendy redakce charvátskohlaholské. Jako prof. Pastrnek položil jsem za základ čtení breviáře *Novljanského*, z důvodů, o nichž bude řeč níže; ostatní texty uvádím k němu ve způsobě různočtení. Podle vročení a přípisů v jednotlivých breviářích je text knihovny Vatikánské nejstarší; ale nelze říci, že by vynikal nad ostatní obsahem nebo po stránce jazykové. Čtení Římského breviáře bývá nejčastěji zkráceno nebo je tu leccos vynecháno; a po stránce jazykové nelze vůbec dát přednost žádnému textu hlaholskému před některým hlah. textem druhým. Jednou je v tom některé slovo nebo tvar starší, po druhé v onom. Vůbec je viděti, že všecky tyto texty pošly z jednoho pramene, a odchylky nebo varianty sluší přičísti přepisovačům.

Na př. var. 2 ꙁ'бист се N, с'бист' се L, б͡и R; var. 16 родша N, рожд'ша L, родивши RM; 28 машоу LN, мисоу R; 58 доидеже R, дон'деже NL; 113 в'ꙁвратиль е N, в'ꙁврати LR; 157 цр̑ѣквениме NR, цр̑квеноме L; 167 ѿправи се N, оустр'ми се LR; 197 егда NR, када L; 198 лаиме N, латиме L, оубием' R; 234 братра L, брата NR; 273 вр̑ѣждень N, вр̑ѣћень R, вр̑ѣдан' L; 249 раꙁбѣгоу се L, раꙁбѣгоше се N, v R vynecháno; 259 поидѣме L, поидеме N, поидимо R; tamtéž оубием LN, оубимо R; 260 отидоу LN, отидоше R a pod.

2. Jiná je otázka, v jakém poměru je charvátskohlaholská redakce k redakcím ruským, jihoruské (Vostokovově) a severoruské (Minejní). Prof. Jagić ve vzpomenuté stati (Легенда о св. Вячеславѣ 4—5) vyjádřil poměr řečených tří redakcí takto: „Rumjancovský text zůstává jako dříve hlavním rukopisem, jemu sluší i dále zaujímati první místo, protože je obsahem bohatější nežli text hlaholský, v své soustavě pak neutrpěl pozdějšími vsuvkami tolik, jako rukopis Minejní. Ale v jednotlivostech může být text Rumjancovský opraven textem *hlaholským*, který zachoval mnohé starobylé rysy v jednotlivých slovech. Zvláště se to jeví na těch místech, kde se i Minejní rukopis odchyluje od Rumjancovského a přiléhá k hlaholskému.**

Tu jsou vyjádřeny i přednosti textu hlaholského, i v čem hlaholský text ustupuje textům cyrilským.

Hlaholský text vyniká starobylostí jazyka. Tak se tu čtou slova мьша (маша) — cyr.

*) V poslední době mi oznamuje prof. Iljinskij dodatečně tato data: Kodex má 250 pergamenových listů (22 × 31 *cm*); text je psán, jako obyčejně, ve dvou sloupcích charvátskou hlaholicí, podle přípisu na l. 246 v, před rokem 1443. (Srov. *L. Viktorov:* Собрание рукописей П. И. Севастянова, Москва, 1881, str. 75—77.)

**) K tomu dodávám, že text Rumjancovský může být leckde opraven i textem *Minejním*, zejména tam, kde se text Minejní shoduje s hlaholským nebo kde je textu hlaholskému bližší, jak uvidíme níže. Takových míst je dosti. Podle čtení Minejního i hlaholského působili zlí rádcové na Boleslava a ne na Václava, jak má text Vostokov.; také pronásledování po smrti sv. Václava je srozumitelněji líčeno v textu Minejním a hlahol. nežli ve Vostokovském, a j. v. Nelze však přeceňovati texty cyrilské (ani Minejní ani Vostokovský) tou měrou, jako by text hlaholský byl pouhý výtah z nich. Tomu odporuje stránka *jazyková*, která nasvědčuje, že řečené charvátskohlaholské rukopisy jsou přímé opisy, třebas leckde zkrácené, původního textu *hlaholského*.

литоургиꙗ; благодѣть — cyr. благодать; братръ (v L) — cyr. братъ; питѣти — cyr. питати, кръмити; лаꙗти (ἐνεδρεύω, sedeo in insidiis, číhám) — cyr. половити; tvary оуте (оутѧ) — cyr. оудари, оусѣкноу; искрьнии — cyr. ближнии; инегдоу — cyr. одинова, единою; рѣснота (вь рѣснотоу) cyr. въ истиноу; оутрьнꙗ — cyr. ꙁаоутрьнꙗ; starobylé tvary silného aoristu, o nichž byla již řeč výše aspoň při některých rukopisech, jako раꙁбѣгоу, отидоу, vedle mladších раꙁбѣгоше се (cyr. раꙁбѣгоша сꙗ), ѿидоша; rovněž přechodníky minulé, jako: обращь, поущь, рождьша, вложьшоу, раꙁвращьшоу. Již tato zásoba slovní je dostatečným důkazem, že text v breviářích charvátskohlah. je zbytek *původního hlaholského textu* legendy svatováclavské.

Avšak nejen jednotlivá slova, tvary a rčení, ale celá místa jsou zachována v textech hlaholských *věrněji* nežli v recensích cyrilských, v rukopise Vostokovském i Minejních. Tak na př. starším se zdá Jagićovi rčení v breviářích hlaholských: ѣко бисть под'стрищи и nežli čtení Vostokovské ꙗко бы оуѧти емоу волосъ; nehledíc k tomu, že se ve všech hlahol. breviářích souhlasně s textem Minejním čte jméno biskupa, který postříhl sv. Václava, Нотарь (именемь Нотара), Нотарии (v textu Minejním), praví se ve Vostok. o spiklencích: „иже бѣша Вѧчеслава наоучили видати матерь свою беꙁъ вины“, kteréžto čtení zase třeba opraviti podle hlaholského: наоустили вигнати (nebo иꙁгнати). — Ve Vostok. rukopise čteme o sv. Václavu къ немоуже (t. j. sv. Emeramu) бѣше обѣщанъ, kdežto v hlaholských textech zase svorně обѣтань (обѣтьнь), t. j. devotus. — Vostok. text s Minejním má, že sv. Václav zřídil chrámy ve všech městech собравъ божиѧ рабы... отъ всѣхъ ꙗꙁыкъ, kdežto hlaholský (NL) praví prostěji a pravdivěji: Слоужители божие вь нихь вельми красно оть многь ѣꙁикь (ѿ многихь ѣꙁикь) оуправи. Oslovení Václava ve Vostokov., добръ бѣ намъ господинъ вечеръ, nebo v Minejním, добръ день, господи, вчера, je nepochybně správněji v hlahol. textě: „добарь бѣ намь слоужабникь вчера“. — Za slova (po zavraždění sv. Václava a jeho druha Mstiny): а иныѧ моужи идоша въ борꙁѣ, v hlaholském textě (NL) čteme: прочее же гнаше в' Прагь; Kolář a prof. Serebrjanskij míní, že въ борꙁѣ vzniklo zkomolením ze znění къ Праꙁѣ. — Také stran věty младен'це же ихь (R přid. его ради) иꙁдавише má Jagić za to, že neobvyklé иꙁдавише v hlaholských rukopisech je původnější nežli obecně známé иꙁбиша v textech cyrilských („а младенци иꙁбиша его ради“). — Jeden z vrahů Václavových radí Boleslavovi: да одинова одолѣеши брата своего и матерь свою. Takto je v rukopise Vostokovském. I zde, jak se zdá, zachovalo se původní čtení lépe v textech hlaholských: да инегдоу окаеши брата и матерь; také Minejní text да единою ожалѣеши брата и матерь je hlaholskému окаеши bližší nežli Vostokovskému одолѣеши.

Ovšem, jak ukazuje srovnání textu hlaholského s Vostokovským, scházejí v hlaholském některé důležité zprávy: nejmenuje se chrám, kde se konaly postřižiny Václavovy; neuvádí se jméno sv. Lidmily, báby sv. Václava, nepřipomíná se její zásluha a účastenství ve vyučování vnuka písmu slovanskému; též účast otce Vratislava při učení latinském na Budči jest vynechána; nemluví se o Vratislavových sestrách; není tu zaznamenáno, že bylo Václavovi osmnáct let, když měl zaujmouti knížecí stolec po smrti svého otce; není tu zachován letopočet zavraždění sv. Václava. Kromě toho jsou tu některé zprávy zkráceny; nejčastější výpustky ze všech jsou v hlaholském textu Vatikánském. Zato však textem hlaholským se potvrdilo jméno biskupa, kterého povolal Vratislav k postřižinám sv. Václava, *Notar*, a textem Novljanským, jak připomíná prof. Pastrnek, se zjistilo jméno jednoho z vrahů Václavových Тоужа, které se nečte v žádném jiném textě, ani cyrilském ani hlaholském.

Také není jisto, byly-li všecky zprávy, o které je text Rumjancovský (Vostokovský) proti hlaholskému bohatší, hned v původním sepsání legendy. Není nemožné, že se tam dostaly až později, do redakce ruské, třebas z pramenů jinak hodnověrných (z legendy o sv. Lidmile). Nezamlouvá se mi mínění, že by hlaholský text legendy byl býval nějak *soustavně* zkracován; aspoň tomu nenasvědčují některé přílišné podrobnosti, které, kdyby bylo běželo o krácení, nejspíše by byly mohly býti vynechány. Tak na př. podrobnost, že pohřbili Václava v kostele sv. Víta (i to by stačilo) „na pravé straně oltáře dvanácti apoštolů".

3. Ježto se zachovala hlaholská recense legendy svatováclavské v liturgických knihách staroslovanských obřadu západního, naskýtá se konečně otázka, v jakém poměru je tento text k ostatním církevněslovanským textům *západního obřadu.* S tím souvisí též otázka o *původu* první staroslov. legendy o sv. Václavu vůbec. Všichni slavisté hned od počátku pozorovali, že v naší legendě jsou některé *bohemismy,* a také na ně ukazovali.* Připomenu zde jen ty, které všichni uznávají, a pomíjím, v čem se někteří rozcházejí. Nesporný lexikální bohemismus je slovo *„milovati"* ve smyslu *„amare"* (людн вьсѧ, оубогыѩ и богатыѩ, милокаше). S tím hned spojuji slovo „nemilý" na počátku legendy, jehož si všiml již prof. Vondrák (v ČČM. LXX, 148), чловѣци бо боудоуть себѣ немили. V původní staroslověnštině má милъ, jak známo, poněkud jiný význam. Prof. Vondrák ukazuje na Frisinské zlomky; ale již souvislost sama nedovoluje bráti toto slovo ve smyslu staroslov. милъ— немилъ. Autor legendy uvádí toto místo legendy ve spojení s Mat. 24, 7, kde se též ve v. 12 praví: refrigescet *caritas* multorum. Na to naráží autor jakožto na známku „posledních dnů"; proto překládám slovo немили českým *„nelaskaví",* ač snad tohoto smyslu v staroslov. původně nemělo. — Jiný nepochybný bohemismus je slovo „kostel": положише и в' костелѣ стга Вида (LN; v R je neméně zajímavá var. в цимитрѣ!). — Podobně místa въ цркъви сватыѩ Мариѩ a божиѩ рабы zřejmě ukazují na západ, kde byla tato rčení pod vlivem latinským („ecclesia sanctae Mariae" a „famuli Dei") obvyklá. Prof. Pastrnek připomíná, že týž výraz въ цркъви сватыѩ Мариѩ se čte v Moravsko-Pannonské legendě o Konstantinovi (Slovanská legenda o sv. Václavu 43), a že výraz божіа рабы se vyskýtá též v rukopise Frisinském (tamtéž str. 62). Ovšem obě tato místa čtou se jen v recensích ruských; první místo je v textu hlaholském vůbec vynecháno, a za druhé tu čteme слоужителе божие.

Legenda byla původně napsána písmem hlaholským. Důkaz máme v tom, že údaje 28. září a 4. března (přenesení ostatků sv. Václava) jsou v hlaholských rukopisech hlaholskými písmeny správně vystiženy. Omyl v legendě Vostokovské a Minejní (v datu 3. března) se vysvětluje transkripcí cyrilskou, kde .г. má platnost 3, kdežto hlaholské .Ⰳ. má platnost 4.

Kromě důvodů jazykových a grafických nasvědčují mnohé jiné okolnosti tomu, že naše legenda byla původně sepsána v *Čechách.* „Původce její," praví prof. Vodrák, „uvádí místní a osobní poměry s takovou důkladností, s tolika podrobnostmi, jak se to jen tenkrát může díti, známe-li vše z vlastní zkušenosti, z vlastního nazírání. Mluví o chrámu sv. Marie, podotýká, že byl sv. Václav poslán na Budeč, aby se tam učil latině, uvádí město Boleslav, dvůr Hněvsův, chrám sv. Víta, že v něm na pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů" byl sv. Václav pohřben, udává jméno českého kmene Chrvatů, kam se utekla Drahomíra atd." (Srov. V. Vondrák, ČČM. 155.)

I časové okolnosti se s tím srovnávají. Legenda byla napsána od očitých svědků brzy

*) Přehled kritických úvah o staroslov. legendě o sv. Václavu viz v uvedeném spise prof. Fr. Pastrnka, str. 6—25.

po smrti sv. Václava, snad při přenesení jeho ostatků do Prahy. Legenda, která se i o tomto přenesení zmiňuje, začíná slovy „Hle, *nyní* se naplnilo slovo prorocké". Přese všecky různosti a varianty, které si snadno vysvětlíme putováním a přepisováním textu, ať na jihu na půdě charvátské, či na východě na půdě ruské, *obecně* se uznává, že originál této první legendy svatováclavské byla památka staroslověnská oblasti *české.* Podle této legendy, psané v *Čechách* v X. století *hlaholským* písmem, jsme si mohli opraviti bývalý názor o vzniku a o stavu slovanské liturgie v Čechách, jakož i o prioritě písma hlaholského. „Nevěděl bych skutečně," praví Jagić, „jaké další důkazy by se měly žádati, abychom trvali při přesvědčení, že v Čechách, na dvoře knížecím, slovanská liturgie od Lidmily jako dědictví byla zachována a také vnuku Václavovi úcta k ní byla vštěpována, a že brzo po jeho smrti vypravování o mučednictví sv. Václava složené v Čechách samých bylo hlaholským písmem napsáno." (Viz Analecta v Archivě f. sl. Philologie XXV, 10.)

Ovšem že se vždy najdou jednotlivosti, které třebas nemohou vyvrátit uvedená fakta, vzbuzují jakési pochybnosti stran původu legendy. Tak na př. prof. Vondrák, pokud nebyla blíže známa hlaholská redakce naší legendy (LNR), pomýšlel, opíraje se o text Vostokovský a Minejní, na oblast *ruskou* (srov. Zur Würdigung... str. 15—17). Nyní zase se mu zdálo, že asi i v původním zpracování legendy byly některé odchylky od *prvotní* staroslověnštiny, na př. slovo испльнити (в'сакоу правдоу божию) (viz ČČM. LXXVII, 436). Ovšem dodává, že se tento výraz nemůže vztahovati jako nějaká dialektická zvláštnost k nějakému území, ale že má jen ten význam, že je to změna původního textu. Prof. Vondrák poukazuje dále na rčení в' рѣснотоу, které by ukazovalo na území *pannonských* Slovinců; ale není jisto, byl-li tento výraz v původním zpracování, text Vostokovský má въ истиноу. Vzhledem k příbuznosti textu, kde se vypočítávají dobré skutky sv. Václava, se zpovědní formulí latinskou, podle znění německého, vyznívá konečný soud Vondrákův o původu legendy v ten smysl, že legenda o sv. Václavu byla sepsána na území, kde byl latinsko-německý ritus znám. Vondrák má dokonce za to, že je pravděpodobné, že autor byl původně latiník a že se *jen přiučil* církevní slovanštině (ČČM. 148).* V tom se mi zdá, že si prof. Vondrák odporuje. Praví na str. 439: „Na druhé straně je nápadné, jak původce naší legendy, jemuž tu a tam uklouzlo slovo prozrazující jeho řeč, *jeví v jednotlivostech takovou důkladnou znalost církevní slovanštiny, že se jí skutečně musíme obdivovati!*" Myslím, že tím opravuje prof. Vondrák sám sebe a že místo jeho neurčitého označení sluší klásti původ naší legendy tam, kde se *obecně* hledá, t. j. do staroslov. oblasti *české.*

---

*) Ovšem jinde se prof. Vondrák vyjádřil zřetelněji a klade původ legendy na území charvátské (srov. jeho studii: O původu Kijevských listů a Pražských zlomků, 92). I kdybychom dali za pravdu teorii Vondrákově stran původu Il. Kyjevských, při legendě o sv. Václavu je přirozenější, že se tato legenda, Čechem v Čechách psaná, dostala jak na Rus tak i do Charvátska, nežli domněnka, že by nějaký Čech, očitý svědek těchto událostí, v X. století byl psal o nich na *půdě charvátské.*

Н(а) с(ве)того Вецесл(а)ва ис(повѣдьника)[1]

Na (den) sv. Václava vyznavače.

L. 420 b Се нине з'вист се[2] прочское/ слово, еже[3] и смь гь ншь Ис=/оухь[4] рече. Боудет' во[5] рече[6]/ в' пос'лѣд'нее д'ни, еже м'нимь/ нине соуще,[7] вс'танеть б'рать н=/а брата, снь на оца, и врази[8] ч=/лвикоу домащи его. Чци во[9] св=/ѣ боудоуть[10] немили, и в'здас'=/ть имь вь[11] по деломь ихь. Бис=/и[12] же к'нез етерь[13] в' Чесѣхь/ именемь Вратис'лавь, жена/ же его нарицаема[14] Драгом=/ира. И[15] родша[16] снь с'вои првѣна=/ць,[и][17]* кр'стис'та и, и нарѣс'та[18]/ име емоу. Вецеславь. Вз'ра=/ст'шоу же емоу[19] ѣко[20] пос͡т=рищи/ и, призва[21] Вратиславь оць е=/го на подстрижение[22] бискоуп/а[23] именемь Нотара, и[24] с клирики/ его;[25] [и][26] в'спѣв'шимь[27] же имь маш=/оу[28] [емоу[29]] вазамь бис'коупь от=рок/а[30] постави и[31] на крилѣ [црѣк=/ве[32]] степеньнѣ'мь предь олт=/аромь, и плви[33] и

Hle, nyní se naplnilo slovo prorocké, jež řekl sám Pán náš Ježíš Kristus: „Neboť bude," řekl, „v poslední dny", jež myslíme nyní že jsou, „povstane bratr proti bratru, syn proti otci, a nepřátelé člověka (budou) domácí jeho." Neboť lidé k sobě budou nelaskaví,* a odplatí jim Bůh podle skutků jejích. Byl jakýsi kníže v Čechách, jménem Vratislav, a žena jeho jménem Drahomíra. Zplodivše syna svého prvorozeného, pokřtili jej a dali mu jméno Václav. Když vzrostl, takže mu měli (po prvé) ostříhnouti vlasy, povolal Vratislav, otec jeho, k postřižinám biskupa jménem Notara s kleriky jeho. Když odzpívali mši, biskup pojav pachole postavil je na úhlu stupňů před oltářem a požehnal je řka: „Pane (Bože) Ježíši Kriste, požehnej toto pachole, jakož jsi požehnal všecky

[1] K nadpisu: v L se čte: сектебра .Ѕ.Ꙁ͞І. дань, a po hymně: Вса слоужба боуди ѿ едного мч, а се чти t. j. celé oficium budiž jako na svátek jednoho mučedníka, ale toto čtení (zvláštní); v R: на днь сго Вецеслава мчника, a po modlitbě toliko slovo чти (čtení). [2] с'бист' се L, би R; [3] Ко a vynechává násl. и L; [4] vynech. M; [5] vynech. RM; [6] vynech. R; [7] боудоуще L; [8] přidává соут' M; [9] же M; [10] ∽ боудть свѣ L; [11] гь R; [12] бист' L, би R; [13] vynech. LRM; [14] имнмь R, нарицаема именемь M; [15] vynech. R; [16] рожд'ша L, родивши RM; [17] vynech. LR. Slova v hranatých závorkách jsou podle srovnání s ostatními rukopisy nenáležitá. [18] нарѣста же R; [19] вз'расте же M; [20] přid. би LRM; [21] ѣ R; [22] потстрижение R, přid. его LR, přid. призва R, vynech. на под'стр. его M; [23] бжнго бис. LRM; [24] vynech. и LRM; [25] сь своимь емоу к'лиромь LM (к'лир'гом'), R (клерикомь); [26] vynech. LR, v R se počíná nové čtení se značkou чт; [27] пѣвшим' M; [28] мисоу R; [29] vynech. LRM; [30] орче R; [31] га L; [32] slovo црѣкве v N je přeškrtnuto, v ostatních vynecháno, patrně písařský omyl; [33] блви LRM;

*) Překládám takto staroslověnské „немили"; bližší výklad viz v úvodě v odst. 3.

реки: Ги [бе[1]] Исоу=/хе,[2] блви отрока сего,
L. 420 c ѣкоже бл=/ави[3] в'се прведники[4] твое; сице/ же[5] з'[6] блниемч подьс'трижень/ бисть.[7] Тѣмже[8] м'нимь ѣко б=/лниемь бис'коупа того првдн=/аго и млтвами его[9] начеть[10]/ отрокь расти[11] благодѣтию бжиею хранимь.[12] Навиче же[13] к'ниг=/и словѣн'ские и латин'ски=/е[14] добрѣ.[15] Оумр'вшоу[16] же оцоу/ его,[17] поставише Чеси[18] кне=/за сего Вецеслава син=/а его. Болеслав' же брть е=/го рас'тѣаше под' нимь[19], бѣ=/шета[20] же още[21] она мала[22]. На/ мати его[23] Драгомира оутврд=/и змлю, и люди[24] строи дон'деже[25]/ в'зрасте[26] Вецеслвь,/ и в'зр=/аст'ши[27], наче смь строити/ люди с'вое[28]. Благодѣтию же/ бжиею вистиноу[29] Вецесл=/авь к'незь[30] не ткмо книги на=/виче добрѣ[31], на[32] вероюю сь=/вршень бѣ. Всѣм' же нищимь/ доб'ра твораше[33]: нагие од=/ѣваше, лачоущее[34] питѣ=/аше,[35] страньние приемаше по/ еѵлскоу[36] гласоу.[37] В'довиц[38] же/ обидѣти не дадише,[39] люди[40] оу=/боге[41] и богате[42] миловше[43]/ боу работающимь слоужа=/ше,[44] црѣкви м'ногие злато=/мь крашаше. Вероуе оубо в' ба[45]/ всемь с'рцемь,[46] в'са благаѣ/ т'вораше, ѣже колиждо мо=/гаше[47] в животѣ

spravedlivé své;" a tak s požehnáním byl postřižen. Protož míníme, že požehnáním toho spravedlivého biskupa a jeho modlitbami začal pacholík růsti, milostí boží jsa chráněn. Naučil se pak písmu slovanskému i latinskému dobře. Když pak umřel jeho otec, ustanovili Čechové knížetem tohoto Václava, syna jeho. Boleslav pak, jeho bratr, rostl pod ním; neboť byli oba ještě malí. Ale máti jeho Drahomíra upevnila zemi a spravovala lid, až vzrostl Václav; a když vzrostl, začal sám spravovati svůj lid. Milostí pak boží se kníže Václav ne toliko knihám dobře naučil, ale i ve víře byl dokonalý. Všem pak ubohým dobře činil: nahé odíval, lačné krmíval, pocestné (do domu) přijímal, podle evangelského slova. Vdovám ublížiti nedal, lidi chudé i bohaté miloval, služebníkům božím posluhoval, mnohé chrámy zlatem okrašloval. Věře zajisté v Boha celým srdcem svým, všecko dobré činil, cokoli mohl, v životě svém.

[1] vynech. L; [2] Израилев'M; [3] блвиль еси LRM; [4] преднне LRM; [5] vynech. L; [6] с' LRM; [7] ∽ би под'с. LRM; [8] počátek nového čtení v L označený чт, v N iniciálkou; M Тѣм'жде; [9] и м. его vynech. L; [10] наче L; [11] přid. и RM; [12] х'рамь sic R; [13] vynech. же RM; [14] vynech. M; [15] д R, добро M, зѣло добрѣ L; [16] začátek nového čtení v R se značkou чт; [17] přid. почтоваше и Чеси R; [18] и (místo Чеси); [19] ∽ под нимь раст. LRM; [20] бѣхота LRM; [21] vynech. L; [22] оба млада LR, ∽ оба още мала M; [23] ею LRM; [24] vynech. люди M; [25] дондеже! R; [26] и вѕрасть L; [27] vynech. и в'ѕр. LRM; [28] vynech. наче с. с. л. с. R a přid. чт znaménko nového čtení; [29] vynech. L; [30] ∽ кнеѕ' В.; [31] добро R; [32] přid. и LRM; [33] в'сим'... добро творе M; [34] лакающе M; [35] питѣѣше L, питаше MR; [36] еѵлскоу L, еѵлскомь RM; [37] словоу M; [38] В'довице M; [39] ∽ не дадѣше обидѣти L, не д. озлобити R, не д. обѣдити M a přid. и; [40] přid. все LR, в'сех' и M; [41] оубогие LRM; [42] богатие L, и бог. vynech. RM; [43] милоуе M, zde končí text breviáře M; [44] боу слоужещимь работаше R; [45] боу L; [46] přid. своимь L; [47] можаше L, v R od pozn. 44. takto: црквие и в'сѣмь слоужещимь в нихь доб'ра твораше;

с'воемь.[1] / Разгрдѣв'ше[2] же [се][3] чесь=/ки ми,[4] д'ѣвлоу влѣзь=/шоу[5] в ср'це[6] ихь, ѣкоже и прѣ=/е[7] в срце Июдѣ[8] предатела/ L. 420 d гна,[9] в'сташе[10] на га своего | Вещеслава,[11] ѣкоже Июдѣи/ на Ха га.[12] Писано бо е, ѣко вь=/саки[13] с'тав'и[14] на га с'воего/ Июдѣ[15] подобань е. И наговри=/ше[16] Болеслва[17] ре=коуще: хоще=/т' те[18] б'рать Вещеславь[19] оу=/би=ти, с'вещавь с матери=/ю и с' моужи с'воими.[20] Ти п'с=/и зали[21] Вещеслава бѣх=/оу прѣжде[22] наоус'тили, мате=/рь с'вою[23] без'вини изигнат=/и.[24] На Вещеславь[25] разоумѣвь[26] с'тр=/ахь бжи, оубоѣ се ссе глюща:[27] ч'ти/ оца т'воего и ма=терь твою, и вь=/злюбиши[28] искрньнаго своего[29] ѣко[30]/ смь сбѣ. Хотѣ[31] же испл'нити в'=/скоу првдоу бжю,[32] в'звратиль е[33] мат=/ерь свою,[34] и[35] влми се кае[36] с' плачемь/ глше[37]: ги бе[38] не постави м'нѣ с=/его[39] за грѣхь. И поми=наше[40] слво Д=/авда прока глше[41]: Грѣхь юнос=/ти моее и невдениѣ моего не вь=/спомени[42] ги. Кае же се ч'товаш=/е[43] матерь свою, она же радоваш=/е се о врѣ его[44] и о[45] благодѣти[46] юже/ твораше. Не т'кмо бо нищимь и оу=/богимь[47] н страньнимь и про=чимь мн=/огимь, ѣкоже с' прѣдь рѣхомь, доб=/ра твораше,[48] и онѣхь ки продани бѣ=/

Zhrdnuvše však čeští muži, a když ďábel vešel v jejich srdce, jakož i dříve v srdce Jidáše, zrádce Páně, povstali proti pánu svému Václavovi, jako Židé proti Kristu Pánu. Neboť psáno jest, že každý, kdo se pozdvihne proti svému pánu, podoben jest Jidášovi. A namluvili Boleslavovi řkouce: „Bratr Václav tě chce zabíti, uradiv se s matkou a se svými muži.“ Tito zlí psi dříve navedli Václava, aby vyhnal bez příčiny matku svou. Ale Václav, porozuměv bázni boží, zalekl se slova řkoucího: „Cti otce svého i matku svou“, a „Milovati budeš bližního svého jako sám sebe“. Chtěje pak naplniti všecku spravedlnost boží, povolal matku svou zpět a velmi se kaje s pláčem pravil: „Pane Bože, nepokládej mi to za hřích.“ A pamatuje na slovo Davida proroka říkal: „Hříchů mladosti mé a nevědomostí mých nevzpomínej, Hospodine.“ Kaje pak se ctil matku svou, ona pak se radovala z víry jeho i z milosti, kterou prokazoval. Neboť netoliko chudým a ubohým a cizincům a ostatním mnohým, jakož jsme zpředu řekli, dobře činil, i ty, kteří prodáni byli, vykupoval. Kostely pak ve všech hradech

[1] zde končí čtení ve všech kodexech LNR; v LR je označen začátek nového чте (v L ч), v N větší iniciálkou. [2] раз'грдѣше R; [3] vynech. се LR; [4] чеш'ци м. L, Чеси R, a přidávají и; [5] юже вложшоу L; [6] в срца R; [7] дрѣвле L; [8] Июди L; [9] slova ѣкоже — гна vynech. R; [10] В'ставше R, přid. же LR; [11] vynech. R; [12] vynech. R; [13] всакь LR; [14] встаеи R; [15] Июдѣомь R; [16] рѣше R; [17] к Болеслвоу a vynech. рекоуще R; [18] хощете (sic) R; [19] с'тарѣи R; [20] с мат. и с дроузими R; [21] přid. и LR; [22] vynech. R; [23] vynech. R; [24] изагнати L, ~ из'гнати б. в. R; [25] Са же R; [26] разоумѣ R; [27] v R začátek nového čtení označený obvyklým чте; [28] в'злюби R; [29] твоего R; [30] ѣко L; [31] хоте L; [32] vynech. R; [33] в'зврати LR; [34] přid. в' Прагь R; [35] vynech. R; [36] ~ кае се LR; [37] говораше L, и глe bez с' плачемь R; [38] vynech. R; [39] vynech. сего R; [40] поминае LR; [41] говораше L; [42] не помени L, R vynech.; [43] ч'тѣше L, чтѣаше R; [44] vynech. R; [45] vynech. R; [46] přid. его LR; [47] vynech. L; [48] přid. на L;

хоу[1] искоуповаше.[2] Црѣквмь[3] же б=/ѣ оустроитель[4] ва всхь градѣх'/ велми добарь[5], и слоужителе[6] бжие в' нихь оуправи[тель][7] вел=/ми крас'но о многихь ѣзикь,[8] иже[9] сл=/оужбоу[10] творахоу дань и нощь боу[11]/ оустро=ениемь[12] бжимь и раба его/ Вещеслава. В'ложи же емоу/ бь в' срце,[13] и сазда црѣки[14] стого/ Вида. Чти Болеславоу же б=/ратоу его наоуще=L. 421 a ноу бив'шоу[15] ннь в'=|сѣѣ д'ѣваль в' срце его злобоу/ ѣкоже оубити и, да не би[16] спсна/ дша его ввкь била.[17] Пришад'шоу/ же д'неви[18] стого Имьрама,[19] к' нем=/оуже бѣ обѣтань Вещеславь,/ и веселещоу се емоу в' та дань,[20]/ ти зали врази[21] призваше[22] Боле=/с'лава, сть т'ворахоу неприѣ=/зниви[23] ш' нимь о братѣ его[24] Вещ=/ес'лавѣ,[25] ѣкоже Июдѣи прѣе[26] о/ гѣ нашемь Исоухѣ.[27] Биваюшимь[28] же/ с'ве=щениемь ц'рѣк'венимь[29] в[всѣ=/хь][30] градѣхь, Вещеславь[31] ѣзде=/ше[32] по в'сѣхь градѣхь;[33] в'нид=/е же[34] в' Болеславаль градь[35] в' не=/дѣаю же бив'шоу[36] праз'д'никоу[37] Коу=/з'ми и Дом'ѣна, послоушавь/ маше,[38] отправи се[39] домомь[40] пои=/ти[41] вь Прагь. Болеслав' же[42] оу=/с'тави и скврньнимь[43] оумомь реки:/

velmi dobře zřídil a služebníky boží do nich velmi krásně uvedl z mnohých národů, kteří konali služby boží dnem i nocí, zařízením božím a služebníka jeho Václava. Vložil mu pak Bůh do srdce, a vystavěl kostel svatého Víta. Boleslavovi však, bratru jeho, poštvanému proti němu, vsel ďábel do srdce zlobu, aby jej zabil, aby nebyla spasena duše jeho na věky. Když pak přišel den svatého Emerama, jejž Václav (zvláště) ctil, a v ten den se veselil, ti zlí vrahové, pozvavše Boleslava, konali s ním nepřátelskou poradu o bratru jeho Václavovi, jako dříve Židé o našem Pánu Ježíši Kristu. Když pak bývala „Posvěcení chrámů“ v hradech, Václav jezdil po všech. Vešel pak do hradu Boleslavova v neděli, an byl svátek Kosmy a Damiana; vyslechnuv mši, chystal se jeti domů do Prahy. Boleslav však jej zadržel, zlobnou myslí řka: „Proč odcházíš, bratře, vždyť i nápoj zdravý mám?“ Tento pak neodřekl bratrovi, ale vsed na koně počal hráti se služebníky svými. Tu pak myslíme, že mu

[1] и продание (místo и онѣхь — бѣхоу) L; [2] v R не тьмо бо нище на и прчее Моваше продаваниѣ искоупваш (sic); [3] Цркви L; [4] оустроиль L; [5] зѣло доб'рѣ L, v R takto: црквам же в' власти своеи велми добро оустрои; [6] слоужитли L; [7] vynech. L; [8] v R takto: и ерѣе в них оуправи (místo и слоужителе — ѣзикь); [9] Ки L; [10] přid. боу L, боу в нихь R; [11] vynech. LR; [12] с'троениемь LR; [13] v R místo věty В'ложи — срце: вса добра сврши; [14] С'зда же црквь R.

Ve všech třech kodexech začíná zde nové čtení, označené v L чте, v N чн, v R чте; [15] vynech. наоущ. бив' R; [16] да нѣ (sic) R; [17] ~ била в вкь L, vynech. била R; [18] Приде же дн L; [19] Ябрама R; [20] ~ в дн та R; [21] пси зали R; [22] призвав'ше L; [23] неприѣзньни L, v R и вещахоу místo сть тв. непр.; [24] семь L; [25] о оубо брата его R; [26] vynech. R. ~ дрѣвле Июдѣи L; [27] о Хѣ LR; [28] Биваюшем L; [29] црквеномь L, црквнимь R; [30] vynech. всѣхь R; [31] přid. же R; [32] ѣзде LR; [33] по все гради L, по все граде R; [34] vynech. R; [35] в градь брата своего R, L vynech. větu в'ниде — градь; [36] соущоу L, соущи R; [37] в праздникь R; [38] и послоушавь мисе R; [39] оустрми се LR; [40] домовь L, vynech. R; [41] ити LR; [42] přid. врать его R; [43] ѣлнимь R;

По ч'то ҃ходиши[1] в'рате, ибо/ и[2] пиво цело
имамь. Са же не о=/т'рече брата[3] на в'сѣдь
на конь[4]/ начеть играти[5] са с'лоугами/
с'воими.[6] Тоу же мнимь да[7] пвдѣш=/е емоу
рекоуще,[8] ѣко[9] хощеть те[10] бра=/ть Боле=
славь оубити; са же не в=/ерова томоу,[11] на на
ба в'зложь с=/ие.[12] Пришадьши же нощи,[13]
сабраше/ се ти зали вразн[14] на дворь е=/тера
врага Гнѣвисе,[15] и призв=/аше же[16] Боле=
слава, оутврдише ш'/ нимь ти[17] неприѣзнини
сть о бра=/тѣ его.[18] Ѣкоже бо и[19] прѣе[20]
с'нидош=/е се Жидове на Ха мислещи[21]/ тко
ти[22] зали в'рази[23] сашад'ш=/е се сть с'творише,
како би оуб=/или га своего кнеза Вещес'=/лава.[24]
Рѣше же[25]: егда[26] поидеть н=/а ютрню, таг'да
L. 421 b латимь[27] его.| Ютроу[28] же бив'шоу звонише[29]/
на ютню. Вещеслав' же сл=/ишавь з'вонь рече[30]:
хвла[31] тебѣ/ ги, иже даль еси[32] доживити[33]/
до ютра сего, и вставь поиде[34] н=/а ютрню.
Ѣбие же[35] састигноу и[36] Бо=/леславь ва вра=
тѣхь,[37] Вещ=/еслав' же озрѣ се к' немоу и реч=/
е[38]: брате[39] добарь бѣ[40] нмь с'лоу=/жав'никь[41]
в'чера. Болеславоу/ же приникшоу д'ѣвлоу[42] ва
оух=/о,[43] и развр'зшоу[44] срце его,[45] да[46] из=/
влѣкь мечь ҃веща к немоу[47] реки[48]/ : нине

pověděli řkouce: „Bratr Boleslav tě chce zabíti;“ on však tomu neuvěřil, ale vložil věc na Boha. Když pak přišla noc, sešli se ti zlí nepřátelé na dvůr jakéhosi vraha Hněvyse, a povolavše Boleslava, utvrdili s ním onu nepřátelskou radu o bratru jeho. Neboť jakož se i dříve sešli Židé, proti Kristu obmýšlejíce, tak i tito zlí nepřátelé sešedše se radili, jak by zabili svého pána knížete Václava. Řekli pak: „Až půjde na jitřní, tehdy vyčíháme jej.“ Když pak bylo ráno, zvonili na jitřní. Václav pak, uslyšev zvon, řekl: „Chvála tobě, Pane, jenž jsi nám dal dožíti se tohoto jitra,“ a vstav šel na jitřní. Ihned pak zastihl jej Boleslav ve vratech. Václav pak ohlédl se na něj a řekl: „Bratře, dobrý jsi nám byl služebník včera.“ Boleslav však, an se ďábel příklonil k uchu (jeho) a rozvrátil srdce jeho, tasiv meč odpověděl mu řka: „Nyní chci tobě lepším býti;“ to pak řek, udeřil jej po hlavě mečem. Václav,

[1] не ҃ходи (místo по ч'то ҃х.) R; [2] vynech. R; [3] се бртоу L, се братоу своемоу R; [4] кона R; [5] наче играти L, играше R; [6] к градѣ R; [7] ѣко L; [8] и рѣше емоу R (místo Тоу же — рекоуще); [9] vynech. LR; [10] хощете (sic) R; [11] ∼ Са же томоу не в. R; [12] vynech. L, на ба оупваше не бити сие; [13] Нощ же приспѣ R; [14] и сбраше се ти п'си R; [15] Г'нѣвиси R; [16] vynech. L, v R vynech. призв. же Бол.; [17] та L; [18] v R: и оутврдише ѕалие свѣти о гѣ своемь; [19] vynech. бо и L; [20] дрѣвле L; [21] ∽ мислеще нь Ха L; [22] и си L; [23] п'си L; [24] vynech. L, v R: ѣже Июдѣи о Хѣ како оубиют' и (místo ѣкоже — Вещес'лава); [25] přid. к себѣ R, slovo рѣше v L a R je psáno velikým písmenem. [26] када L; [27] ланмь L, оубием' R; [28] Začátek nového čtení; v L označen чте, v R чте, v N velikou iniciálkou Ю; [29] в'ѕвонише LR; [30] и рче R; [31] Сава L; [32] přid. нмь R; [33] добити ютра LR; [34] иде R; [35] и абие R; [36] састиже и L, R (přid. брать его); [37] přid. црквнихь L; [38] озрѣв' се рече к' немоу L, v R: И рче емоу брать Вещеславь (vynech. озр. се); [39] vynech. R; [40] Добрѣ R vynech. бѣ); [41] слоужбень бѣ R; [42] ∽ д'ѣв. приникшоу L, д'ѣв. и приникшоу R; [43] в срце R; [44] раѕ'вращ'шоу L, и ращ'шоу (sic) R; [45] vynech. ср. его R (přid. аки Июдѣ); [46] и R; [47] vynech. к немоу L, R (vynech. отв. к немоу); [48] рече R;

тбѣ[1] хощоу оуни бити;[2] си=/е[3] же рекь
оудари и по главн мече=/мь.[4] Вещеславь[5]
обращь се к' немоу[6] / и рече: ч'то еси оумис=
лиль б'р=/ате? и емь[7] под'вр'же[8] и на змю.
Т=/оужа[9] же етерь притекь, [и[10]] оуте[11]/
Вещеслава по роуцѣ.[12] Са же[13] врѣ=/ждень[14]
роукою, поущь брата[15] поб=/ѣже в' ц'рѣкавь.[16]
Злодѣѣ же/ =Ⰴ[17] рекома Тира и Час'та
оуби=/ста и ва вратѣхь црѣк'веннхь./ Гнѣ=
виса[18] же [етерь[19]] припадь[20]/ ребра емоу
прободе[21] мечемь. Ве=/щеслав же абие ис'=
поусти д=/оухь с'вои реки: В роуцѣ т'вои
ги/ предаю дхь мои. Оубише же тко=/е[22] в'
томь градѣ[23] и Мас'тиноу[24] ет=/ера частна
мжа Вещес'лав=/ла. Проче[25] же г'наше[26] в' Прагь,
нѣ=/кие[27] избише,[28] а нѣки[29] по змн ра=/
з'бѣгоше се.[30] Младенце же[31] изд=/авише,[32]
жени же[33] многие за/ иние[34] мжи[35] в'даше,
с'лоужителе/ же[36] бжие изигнаше,[37] и всоу
непр=/иѣзниность[38] с'творише. Тира/ же рече
Болеславоу[39]: поиде=/мь[40] да оубиемь и гос=
L. 421 c пою матерь / ваю,[41] да инѣгдоу окаеши бра=/
та и матерь. Болеслав же[42] ре=/че: нѣкамо
се дѣждеть, дось=/деже[43] дос'пѣемь инеи.[44]

obrátiv se k němu, řekl: „Co jsi si usmyslil, bratře?“ a chopív ho, povalil jej na zemi. Tuža pak jakýsi přiběhnuv udeřil Václava do ruky. Tento pak, jsa raněn na ruce, pustiv bratra, utekl do kostela. Dva vrahové však, řečení Tira a Česta, zabili jej ve vratech kostelních. Hněvysa pak přiskočiv probodl mu bok mečem. Václav pak ihned vypustil duši svou řka: „V ruce tvé, Pane, odevzdávám ducha svého.“ Zabili pak tamtéž v tom hradě i jakéhosi Mstinu, ctného muže Václavova. Ostatní pak hnali do Prahy, některé zabili, a někteří se rozběhli po zemi. Děti pak pro něj zahubili, ženy však mnohé za jiné muže vdali, služebníky boží pak vyhnali a všecko ďábelství učinili. Tira pak řekl k Boleslavovi: „Půjdem, abychom zabili i paní matku vaši, abys oplakal bratra i matku zároveň.“ Boleslav však řekl: „Nikam se nepoděje, než jinými dosáhneme jí.“ Odešli pak od Václava rozsekaného a nepochovaného.

[1] тбе L, те R; [2] оубити a vynech. оуни L, R; [3] се LR; [4] vynech. R, L ∽ меч. по гл.; [5] přid. же LR; [6] vynech. R (к немоу); [7] ѣмь L, ѣмь и R; [8] поврже L, врже R; [9] Слоуга L, v R и етрь д'роужа (!); [10] vynech. LR; [11] оудри R; [12] в' роукоу LR; [13] Вещеслв же R; [14] врѣђен си R, врѣдан си L; [15] братра L; [16] к ц'ркви L, к цркве R; [17] д'ва L; [18] Болеслв' R; [19] vynech LR; [20] пришадь L, притек R (přid. в гнѣвѣ, vynech. ребра емоу); [21] přid. и R; [22] тоудѣжде L, vynech. R; [23] vynech. в' томь гр. R; [24] Мастиню LR; [25] Прочее LR; [26] абие глав'ше L; [27] ови L, vynech. R; [28] изьнѣюще R; [29] ови же L; [30] ∽ разбѣгоу се по змн L; celá věta а нѣки — разбѣг. се vynech. v R; [31] и младѣнце R, младѣнце же ихь L; [32] přid. его ради R; [33] и жени a vynech. многие R; [34] ине R; [35] мже L; [33] vynech. L; [37] из'гнаше L; [38] неприѣзакноу (sic) L, v R и всоу волю створише, a přid. ст бо мчнкь Хвѣ мцѣ придроужи се моука его! Zde se končí též čtení v R a nové se počíná slovem чте. Dále se tu čte věta: Вещахоу бо о нем' Чеси како Жидове о Хѣ, které není ani v L ani v N; [39] vynech. R; [40] поидѣмь L, Поидимо R; [41] ∽ и госпою мтрь ваю оубнимо R; [42] он же R; [43] донідѣже L; [44] инѣми L, v R místo celé věty: нѣкамо — и неи toliko: нѣ още; v L чте začátek nového čtení, v N veliká iniciálka В;

Кєщ=/єслава жє отидоу[1] разсѣчєн=/а и нє схранєна. Красткѣи[2] жє є=/рѣи єтєрь[3] в'зам' и[4] и[5] полож=/и и[6] прѣд' црѣк'вою, покрив' га[7] плах'тою. Слишавши жє м=/ати єго ѣко[8] оубєнь є[9] соущь си=/нь єє,[10] пришад'ши иска=шє и. И оузр=/в'ши и припадє к' срцоу єго[11] пла=/чоущи сє,[12] и собрав'ши в'сє[13] оу=/ди тлєсє єго, нє с'мѣ[14] нєсти/ и[15] в' домь свои, на в издабѣ[16] є=/рєовѣ[17] облѣчє и, омив'ши и[18] и н=/єс'ши, положи и[19] в' црѣкавь.[20] [И[21]]/ оу=боѣв'ши жє сє оуб'єн'ѣ, оубѣ=/жа[22] в Хр'вати.[23] Болєславь[24]/ нє задєси[25] єє[26] тоу. Призва[27] ж=/є єрѣѣ єтєра имєнємь[28] Пвль,[29]/ да мит=воу[30] с'творить нд тє=/ломь Кєщєслав'лимь. Погр=/єбошє жє[31] час'тно[32] тло Кєщєс'=/лав'лє[33] добраго и првднаго[34] бо=/гоч'таца и Холюбца; дша жє/ єго в'зидє к боу, ємоужє и[35] с'=/лоужи з говорєниємь[36] и са с'=/трахомь; кр'в жє єго[37] до[38] три д'=/ни нє рачи в змю ити.[39] Трєт=/и жє дань[40] в'сѣмь видєщимь[41]/ црѣки в'зидє[42] нд нимь ѣко ди=/вити сє в'сѣмь.[43] И ощє надѣє=/м' сє[44] о[45] бозѣ митвами благо=/вєр'наго и добраго мча Кєщ=/єс'лава[46] вєщь=шємоу чоудєси[47]/ ѣвити сє. К рѣснотоу[48] боу(!)[49] Хвѣ/ моуцѣ и стихь мкь[50] приложи

Kněz pak jakýsi, Krastěj, vzav jej položil jej před kostelem, pokryv jej plachtou. Uslyševši pak matka jeho, že je zabit syn její, přišedši hledala ho. A uzřevši padla na srdce jeho plačíc, a sebravši údy těla jeho, neodvážila se nésti ho do svého domu, ale v jizbě knězově jej oblékla, umyvši jej, a nesouc položila jej v kostele. Bojíc se pak, aby ji nezabili, utekla do Charvát. Boleslav pak (poslav)* nezastihl ji tu. Zavolal pak kteréhosi kněze, jménem Pavla, aby vykonal modlitbu nad tělem Václavovým. Pohřbili pak ctné tělo Václavovo, dobrého a spravedlivého ctitele božího a milovníka Kristova. Duše pak jeho vzešla k Bohu, jemuž sloužil s pobožností a s bázní; krev však jeho po tři dni nechtěla jíti do země. Třetí pak den, ani to všichni viděli, chrám vzešel nad ním, takže se všichni divili. A ještě doufáme v Boha, že se na přímluvu (modlitby) pravověrného a dobrého muže Václava větší zázrak ukáže. Neboť vpravdě muce Kristově a svatých mučedníků rovnalo se mučednictví

[1] отидошє R; [2] Краснѣи R; [3] vynech. R; [4] тло Кєщєславлє R; [5] vynech. L; [6] є R; [7] vynech. LR; [8] vynech. LR; [9] vynech. LR; [10] свои LR (přid. првѣнць); R vynech. násl. slova пришад'ши — оузр'ши и; [11] vynech. єго R; [12] vynech. сє R; [13] vynech. R; [14] přid. нхь R; [15] vynech. R; [16] ва нз'бѣ L, ва издбѣ R; [17] єрѣисцѣ L, поповѣ R; [18] оумив'ши облѣчє и L, оум. обл. є R; [19] в'замши положи є R; [20] в' црѣкви L, в' црквѣ R; [21] vynech. LR; [22] бѣжа LR; [23] Хрватє R; [24] přid. жє пославь L; жє посла єє ради R; [25] нє дєси L, и нє нанде R; [26] є R; [27] Призвав'шє L; [28] vynech. єтєра имєн. R; [29] Павла LR; [30] мтвь L; [31] vynech. L; [32] част'ноє L; [33] v R takto: да с мтвами погрєбєть тло Кєщєславлє (místo да митвоу — тло К.); [34] праваго мжа и R; [35] vynech. и R; [36] с' говѣниємь L, с дхновнѣємь (sic) R (но je připsáno nad řádkou); [37] и крвь єго R; [38] по LR; [39] ∽ ити в змю R; [40] вєчєрь L; [41] vynech. в'сѣмь в. R; [42] ∽ взидє црквь R; [43] v R takto: ѣ дивити сє множѣмь; сиє видєщимь; [44] оупваємь R; [45] „в" místo „о" R; [46] vynech. митвами-Кєщєс'лава R; [47] вєщ'шє тоу чоудо R [48] Рѣснѣ R; [49] жє LR; [50] vynech. и стихь м. R.

*) Toto přidávají hlaholské rukopisy L, R. —

с=/є[1] моука єго; свт бо с'творишє/ о нємь
L. 421 d ѣко[2] Июдѣи о Хѣ, расьсѣко=/шє жє и ѣкожє и [ѣкожє и] Пєтра и м=/ладєн'цє єго ради издавиш=/є, ѣкожє и Ха ради.[3] Оубєнь жє/ биси[4] Кєщєславь кнєзь[5] ми=/сєца сєк'тємьбра ·Ѕ· и ·Ꙉ·[6] дань./ Вь жє покои дшоу єго в' стѣмь (!)/ покоищи са в'сѣми првдними и/ са сими ижє єго ради[7] из'б'єни[8] соу=/ть, нєвиньни соущє. Нє остав=/и жє[9] вь врнихь в пороуганиє нє=/вєрнихь,[10] на призрѣвь мстию[11]/ своєю, прѣложи[12] окамєн'на[13] с=/р'ца на[14] покаѣниє и разоумѣниє/ грѣхь[15] ихь. И[16] да Болєславь пом=/єноу[17] коликь грѣхь с'твори, пми с=/є боу и в'сѣмь стимь єго,[18] и прѣнє=/сє[19] тло б'рата с'воєго првднаго/ мча[20] Кєщєс'лава в' Прагь,[21] глє[22]:/ азь[23] сагрѣшихь, и грѣхь мои с'в=/ѣдѣ. Положишє и[24] в' ко=стєлѣ// стога[25] Вида, о дєсноую с'тран=/оу олтара обою н дєсєтє аплоу,/ идѣжє бѣ и смь рєкаль[26] саз=/идати црѣки.[27] Прєнєсєно жє бѣ[28]/ вистиноу[29] тло Кєщєслва (!) к'нє=/за Хьтолюбца ·Д· ти днь ми=/сца мар'ча.[30] На лонѣ жє Аврамь=/ли и Исаковли и Ѣковли вь оумѣ=/сти дшоу єго, идѣжє[31] в'си првд=/ни почивають, чающє[32] в'скрѣшє=/ниѣ тлсь г'воихь о Хѣ Исѣ гѣ н=/ашємь.[33] Ти жє.[34]/

jeho; nebo radili se o něm jako Židé o Kristu, a rozsekali jej jako Petra (sic)* a děti k vůli němu zahubili, jako i k vůli Kristu. Zabit pak byl kníže Václav 28. dne měsíce září; Bůh pak dejž pokoj duši jeho v svatém místě pokoje se všemi spravedlivými a s těmi, již pro něj byli zabiti, jsouce nevinni. Nezůstavil však Bůh věrných na potupu nevěrných, ale, shlédnuv milostí svou, obrátil zatvrzelá srdce na pokání a poznání hříchů svých, že i Boleslav vzpomenuv, jak veliký hřích učinil, pomodlil se k Bohu a všem svatým jeho a přenesl tělo svého bratra, spravedlivého muže Václava, do Prahy řka: „Zhřešil jsem a hříchu svého jsem si vědom". Položili jej v kostele svatého Víta, po pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů", kdež byl sám poručil vystavěti kostel. Přeneseno pak bylo tělo knížete Václava, milovníka Kristova, 4. den měsíce března. Na lůně pak Abrahamově a Izákově a Jakobově umístiž Bůh duši jeho, kdež všickni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení těl svých v Kristu Ježíši, Pánu našem. Ty pak (Hospodine, smiluj se nad námi).

[1] придроужи сє R; [2] ѣкожє L; [3] vynech. Свт бо с'творишє — Ха ради R; [4] бсии L, бѣ R; [5] vynech. Кєщ. кнєзь R; [6] вь .Ѕ. ни и с'д'ми L, .Ѕ. и осми R; [7] ш нимь místo єго ради R; [8] оуб'єни R; [9] vynech. R; [10] нє-врнимь R; [11] мсти R a vynech. своєю; [12] приложи R; [13] окамєнєна L; [14] в' R; [15] грѣха R; [16] vynech. R; [17] помєноувь L; [18] v R místo пом. сє — єго takto: и прилѣжно боу и сти (sic) єго слоужашє; [19] принєсє R; [20] vynech. с'воєго — мжа R; [21] přid. мсца марча .Д. ти днь R; [22] přid. в сєбѣ R; [23] vynech. R; [24] Положишє жє є L, и положишє в цимитрѣ R; [25] сго LR; [26] идѣжє сєбѣ рєкаль положити R; [27] саздавь ц. L, с'здавь црквь R; [28] vynech. бѣ L; [29] přid. бсии L; [30] ∼ мсца марча в' .Д. ти днь L; v R je celá tato věta vynechána; [31] кдѣ L; [32] чєкающє; [33] v R se čte takto: на лоно жє стхь патриѣрхь оумѣсти бь дшоу єго, идѣжє в'си првдни почивають, чающє спсєниѣ тлси (sic) своихь о Хѣ; [34] Slovy Ти жє (vynech. L) господи помилоуи нась se končívalo a končí se dosud čtení církevních hodinek („Tu autem Domine miserere nobis").

*) Minejní text má ѣко Павла (ten byl opravdu sťat).

III.

N. J. Serebrjanskij:

PROLOŽNÍ LEGENDY O SV. LIDMILE A O SV. VÁCLAVU.

Proložní legendy o českých svatých Lidmile a Václavovi vyskytují se toliko *v staroruských* rukopisech Prologu. V dochovaných jihoslovanských rukopisech Prologů z XIII. až XV. stol. jich není, a v jihoslovanské literatuře vůbec, zejména v bulharské, není žádných stop o nějakém staroslověnském vypravování o sv. Lidmile a o sv. Václavu.[1] Ostatně, ježto je celkem málo zbytků a památek staré jihoslovanské literatury, bude lépe pomlčet o tom, zdali tu byly nějaké zprávy o těchto českých světcích či ne; spíše můžeme s jistotou tvrdit, že nebylo proložních legend o našich světcích Lidmile a Václavu ani u Jihoslovanů ani u Rusů v *původní redakci* Prologu, z něhož se později vyvinuly u jedněch i u druhých rozmanité redakce této oblíbené památky pravoslavných Slovanů.

Počátky původní slovanské redakce Prologu sahají do polovice XII. stol., a je domněnka, že redakce ta vznikla pravděpodobně v Cařihradě jako výsledek překladatelské činnosti Bulharů i Rusů, kteří překládali řecké Synaxarion. Obě tyto skupiny překladatelů zanechaly po sobě stopy po stránce jak jazykové — bulharismy a rusismy —, tak obsahové, v soustavě statí doplňujících řečené Synaxarion, totiž památky i životy slovanských a ruských svatých. Takto vykládá vznik a dějiny slovanského Prologu prof. M. N. Speranskij.[2]

Že nebylo legend o sv. Lidmile a o sv. Václavu v *původní* bulharsko-ruské redakci Prologu, ukazuje především již ta vnější okolnost, za které se tyto památky objevily v rukopisech staroruského Prologu na den 16. a 28. září.

Na 16. září klade původní redakce slovanského prologu životy *tři* svatých: mučednice Eufemije, muč. Sebastiany a Melitiny. V starých rukopisech jihoslovanských i ruských Prologů se čtou tytéž životopisy řečených mučednic, nehledíc k některým odchylkám jazykovým.[3] V staré redakci Prologu se dovolovaly *nejvýše tři*[4] životopisy na jeden den, takže podle

---

[1]) V starých jihoslovanských měsjacoslovech (menologiích) není ani jmen českých světců. Viz o tom stať prof. *Ljapunova* Нѣсколько словъ о ркп. еванг. чтеніяхъ библ. Новоросс. Общ. Ист. и Древн., str. 3. Podle dějepisných památek neznáme osob se jménem Václav. Staré jihoslovanské jméno Česlav (Bulharský bojar koncem IX. stol. i srbský kníže, syn matky Bulharky, ze zač. XI. stol. Viz *V. N. Zlatarski,* История на Българската държава, sv. I, část II. V Sofii 1927, 222, 539—540 a j.), stejně jako polské jméno Czeslaw a české Česlav, nemají žádného vztahu ke jménu „Václav".

[2]) Viz jeho Исторія древне-русской литературы, Москва, 1914, 197—203, a Сербское житіе Θеодосія Печерскаго (въ Сборникѣ статей, посвящ. *В. О. Ключевскому,* 540 násl.). — Srov. i můj spis Древне-русскія княжескія житія, Москва, 1915, 8—22. Mně se zdá, že původní slov. redakce Prologu mohla povstati dříve (v XI. stol.) a že není možno správně soudit, kolik v ní bylo slovanských prvků z rukopisů nyní známých jihosl. a ruských Prologů. Proložní životy ruských světců byly sepsány později, nežli byl přeložen sám Prolog, a byly do něho pojaty až na Rusi; odtud pak se dostávaly ponenáhlu do jihoslov. rukopisů Prologu. Tím se vysvětluje, jak se mi zdá, jednak, proč nejsou stejné životopisy slovanské jak v jihoslov., tak i v nejstarších ruských proložních rukosech, jednak i okolnost, že jsou jihosl. rukopisy Prologu, v nichž není vůbec stati o ruských světcích. S druhé strany není ani v jednom z nejstarších ruských rukopisů zmínky o světici, oblíbené v Bulharsku, sv. Petce; je zřejmo, že o ní nebylo zmínky ani v původní redakci Prologu.

[3]) Totéž sluší říci o redakcích obojích Prologů na den 28. září, o sv. Charitoně a o mučednících Kalutinských.

[4]) Později se toho pravidla přesně nedrželi. Obsahem se Prolog značně zvětšil; byly přibírány do něho stati, které tam ani nepatřily. K rozvedení textu z části napomáhal směr písařů, kteří se nadmíru rozpisovali o ruských světcích a o ruských událostech; při tom jednotlivé stati o ruských světcích (životy Sergije Radoněžského, Dimitrije

tohoto pravidla na den 16. září nebylo pro životopis sv. Lidmily v Prologu místa. Aby tedy tento životopis mohl být do Prologu pojat, bylo nutno vynechat životopis třetí řečené mučednice, sv. Melitiny, a přestat v týž den na pouhé její vzpomínce. Ve většině proložních rukopisů, třeba ne ve všech, pergamenových i papírových, byl život sv. Melitiny prostě přenesen s 16. na 17. září. Takovým způsobem bylo vyhověno původní soustavě těchto památek stran čtení životů svatých.

Na den 28. září připadaly v původní redakci Prologu toliko dva životopisy: vyznavače sv. Charitona a mučedníků bratří Kalutinských; legenda o sv. Václavu mohla tedy být sem prostě přidána neboli vsunuta, bez porušení soustavy proložních čtení, buď na třetí místo, jako doplněk předešlých čtení, nebo na místo druhé, jakožto čtení proti legendě o mučednících Kalutinských závažnější. V starších rukopisech Prologu mívá legenda o sv. Václavu nestejné místo, buď druhé nebo třetí. Pergamenový rukopis Prologu ze XVI. stol., chovaný v moskevské Typografské knihovně č. 154, ukazuje, že pro život sv. Václava bylo původně určeno místo třetí, jako doplnění předešlých dvou; ve skutečnosti však tu legenda sama není, spokojili se toliko vzpomínkou: Въ тъ дн҄ь ст҃го м҃чнка вѧчеслава.[1]

Kdyby legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu byly bývaly pojaty již od počátku v soustavu prvotní redakce Prologu, nebylo by v staroruském Prologu nedůslednosti ani stran památky samé — v některém je, v jiném jí není —, ani stran místa, kam životopis byl položen.

Zvláštní pozornosti zasluhuje veliký počet nejstarších rukopisů ruského Prologu, v nichž vůbec není *ani vzpomínky* na naše světce ani jejich legend. Zejména je nutno vytknout tuto skupinu i pro její poměr k nejúplnější sbírce ruských pergam. rukopisů Prologu, chované v moskevské Typografské knihovně. Ze dvanácti rukopisů této sbírky na první polovici církevního roku (zářijovou), č. 153—164, mají legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu toliko dva rukopisy, a to č. 153 a 161; v č. 154 je vzpomínka na sv. Václava, avšak bez legendy. Z šestnácti rukopisů na druhou polovici (březnovou) církevního roku (č. 165—180) není stať o přenesení ostatků sv. Václava 4. března ani v jednom. V pozdějších pak papírových rukopisech Prologu, rozličných sbírek, ač není tohoto nepoměru stran našich legend, je přece značné procento rukopisů, které těchto legend nemají. Ruskoslovanské prvky v Prologu se ovšem nevyskytují stejně důsledně, a nebylo pro ně přísně závazného pravidla; nezřídka se vyskytují rukopisy s textem nestejně zkráceným a ještě častěji s textem nestejně rozvedeným. U opisovačů Prologů se brzo objevuje snaha, a jak jsem poznamenal výše, čím dál tím větší, vsouvat do textu nebo aspoň připisovat na volných místech knihy, po stranách, nahoře nebo dole a na okrajích, poznámky o *místních* svatých nebo i o osobách pamětihodných, třebas ne svatých.[2] Je také známo, že někdy vynechali v Prologu legendy i tak známé a u lidu oblíbené světice, jako byla kněžna sv. Olga.[3] Z toho je vidět, že

Priludského, Soloveckých svatých a j., vypravování o nalezení ostatků sv. Knížete Vsevoloda Pskovského atp.) vzrostly na míru nepřípustnou v starém Prologu, s jeho krátkými životopisy. Tento směr se vyskytuje jen v některých rukopisech Prologu, celkem i rukopisy XVI. stol. zachovávají staré zásady o životech připadajících na jeden den. V rukopisech XVI. stol. s legendami o sv. Lidmile a sv. Václavu na den 16. a 28. září můžeme znamenat snahu, ještě více zkrátit čtení původního Prologu; 16. září vedle legendy o sv. Militině vypouští se i legenda o sv. Sevastianě, a 28. září vynechává se čtení o muč. Kalutinských. Podle všeho zdály se legendy o českých svatých příliš objemnými.

[1]) Že to není zjev nahodilý, dokazují tři proložní rukopisy ze XVI. stol., chované v moskevském Istor. museu čč. 562, 679, 128, v nichž se čte na den 28. září o sv. Václavu tatáž poznámka.

[2]) Příklady o tom viz v mém spise Древне-русскія княжескія житія, 262—265.

[3]) Z šestnácti pergam. rukopisů Typografské knihovny se čte legenda o sv. Olze toliko v jednom — pskovském — rukopise (stol. XIV.), č. 173. Vysvětlení tohoto, rovněž ne nahodilého zjevu, viz v uvedeném mém spise, str. 23—24, 32.

slovanské prvky v staroruském Prologu, co se týče rozsahu, jsou rázu více nebo méně *nahodilého*. A jako nebylo pro ně přesného pravidla, tak také byly omezeny v starší době na nejmenší počet. Z ruských životopisů tu byly: životy sv. Borise a Glěba, Teodosia Pečerského, sv. Vladimíra, někdy sv. Olgy; stati o cestách sv. Ondřeje na Rusi, o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě, o vzniku kláštera Pečerského v Kyjevě a j. Ze slovanských svatých životy sv. Cyrila a Metoda. Tyto ruské životopisy, kromě ž. sv. Vladimíra, přešly z ruského Prologu i do rukopisů jihoslovanských; v rukopisech ruského Prologu se však čtou, kromě ž. sv. Olgy, skoro vždy, nezávisle na tom, kde nebo kdy byla kniha přepsána. Je vidět, že proložní životy sv. Lidmily a sv. Václava nenáležely do nejranějšího omezeného počtu obvyklého v ruskoslovanském Prologu; v tomto se objevují později. O tom máme ještě jiné svědectví.

Spousta rukopisných pramenů k dějinám staroruského Prologu nebyla dosud dostatečně prozkoumána; nebyly ani uvedeny v seznam jednotlivé rukopisy Prologu, takže otázka redakcí této památky není dosud vyjasněna. Rukopisy Prologu dělívají se na dvě redakce, druhá z nich se vyznačuje úplnějším počtem životů ruských a slovanských svatých. Archim. *Sergij* zařadil tuto druhou redakci Prologu do památek ruské literatury, aniž určil dobu jejich původu.[1] *J. J. Durnovo* v svém spise Úvod do dějin jazyka ruského, Brno 1927, I, 42, řídě se vročením nejstarších, jak se domnívá, rukopisů Prologu této redakce, č. 246 a 247 Patriarší knihovny, tvrdí, že druhá redakce Prologu nevznikla před stol. XIV. Avšak, třebasže datování vzpomenutých dvou rukopisů do stol. XIV. určuje dobu památek epochy následující, nevylučuje se jím možnost, že památky toho druhu byly tu už dříve. Mimo to rukopisy označené prof. Durnovem nenáležejí k nejstarším. Starší rukopis, podle kterého tuto vydávám i texty legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile, je rukopis moskevské Typografské knihovny č. 153 z XIII.—XIV. stol., který u prof. Durnova je zařaděn do rukopisů redakce prvé (str. 50).[2] Druhá redakce Prologu byla nepochybně již ve stol. XIII. Nemáme sice dosud přesných dat k určení jejího původu, mně však se zdá pravděpodobnějším přičíst druhou redakci ruského prologu k památkám ruské literatury období předmongolského.

Kromě těchto dvou původních redakcí ruského Prologu rozeznávají arch. Sergij a A. A. Pokrovskij ještě třetí skupinu rukopisů proložních, která obsahuje památky stojící na přechodu mezi 1. a 2. redakcí a kterou Pokrovskij nazývá „промежуточную“. Podle tohoto roztřídění by náležely rukopisy Typografské knihovny č. 153, ze století XIII.—XIV., a č. 161, ze století XIV., s legendami našich svatých do druhé redakce ruského Prologu;[3] rukopis č. 154, ze století XIV., pak s pouhou vzpomínkou o sv. Václavu (bez legendy) k redakci přechodní; jinými slovy, legendy o českých svatých se dostaly do *druhé* redakce Prologu, ale první kroky k tomu byly učiněny již dříve, před druhou redakcí. V první redakci ruského Prologu nebylo ani vzpomínky na sv. Václava a na sv. Lidmilu, ani jejich legend.[4]

[1]) Полный мѣсяцесловъ Востока, Владиміръ, 1901, I, 320.

[2]) K druhé redakci počítá tento rukopis *A. A. Pokrovskij*. — Prof. *Durnovo*, který psal svoji práci vzdálen od pramenů, dopustil se stran rus. Prologu i jiných nepřesností. Tak na př. na str. 47, č. 124 uvádí Prolog Uspenského soboru č. 3 (z. 1322) zářijové (t. j. druhé) polovice roku. Takového rukopisu vůbec není; je toliko pod č. 3 Uspenského soboru (z. 1406) Prolog za březnovou (t. j. první) polovici roku (viz u *Durnova* str. 53, č. 196). Rukopisů první redakce je podle něho (str. 42) „o něco víc než 50“; ve skutečnosti však je jich velmi málo, a to je zase důkaz, že změna redakcí Prologů se stala před XIV. stol. V této době byla druhá redakce v rus. literatuře značně rozšířena.

[3]) K druhé redakci náležejí i jiné pergam. rukopisy Prologu (Patriarší knihovny, Pogodinský prolog, Publič. knihovny) se čteními o českých svatých.

[4]) V nejstarším rukopise Prologu Sofijské knihovny č. 1324, z XII.—XIII. stol. (majetek bývalé petrohradské Duchovní akademie, nyní Publičné knihovny), se nedochovaly listy se čteními na den 16. a 28. září. Ale podle

Naskýtá se otázka, je-li možno ze vročení neboli z dat starších rukopisů Prologu, pokud jsou v nich naše legendy obsaženy, přesněji určit dobu, kdy asi tyto legendy se dostaly do ruského Prologu.

Především sluší opravit nepřesnost Kolářova datování pergamenového rukopisu Patriarší knihovny č. 247 (v Pramenech d. č. I, XII), třebaže se nestala jeho vinou. J. Kolář zařadil tento rukopis podle archim. Sávy (Указатель дял обозрѣнія Патр. Синодальной библіотеки, v Moskvě 1858, 221) do století XIII. Novější badatelé, A. A. Pokrovskij a N. K. Nikolskij, kladou tento rukopis do století XIV. Dosud neznáme staršího rukopisu s řečenými legendami o sv. Václavu a sv. Lidmile nežli ze století XIII.—XIV. (rukopis č. 153 Typografské knihovny), a nemáme tedy *spolehlivých* důvodů, abychom mohli klásti počátky těchto legend v Prologu do doby dřívější nežli do polovice XIII. století; jen dohadem můžeme připustit, že se snad tyto legendy dostaly do Prologu již dříve. Všecky dosud známé nejstarší rukopisy Prologu s legendami českých světců jsou čeledi severoruské, hlavně novgorodské a pskovské; ale legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile náležejí k památkám písemnictví jihoruského, a tedy předem přešly do Prologu *jihoruského.* Kdyby se byly dochovaly staré rukopisy jihoruských Prologů, měli bychom v nich snad doklad, že se legendy o sv. Václavu a Lidmile dostaly do Prologu již dříve, počátkem XIII. nebo snad i koncem XII. století. Ranější datum nežli konec století XII. je málo pravděpodobné, ježto zpracování legend o českých svatých, jak uvidíme níže, nelze klásti s jistotou do doby starší nežli do 2. polovice XII. století.

Obraťme se nyní k dějinám původního textu těchto památek. Proložní legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile se dochovaly v ohromném počtu rukopisů, z různých míst i z různých dob, obyčejně v Prolozích, velmi zřídka ve Sbornících rázu obecného. Již z toho předem můžeme soudit, že jejich text bude různorodý. Původní text legend se měnil ponenáhlu, ale stále, až do pozdní doby, do století XVI. Zde jen obecně naznačím, jaký ráz měly cíle a pohnutky změn původního textu a k jakým výsledkům vedly opravy, leckdy vynucené porušením textu.

Všecky vážnější varianty v rukopisech legend lze rozdělit na dvě skupiny. Jedny se týkají jmen osob a místních pojmenování, v ruském jazyku neobvyklých; čtenář nebo opisovač jim neporozuměl a upravil si je podle ruské výslovnosti. Druhá skupina zahrnuje různočtení, jejichž podstatou je zkrácení původního textu nebo opačně jeho rozšíření a výklad. Výsledky oprav a změn obojího druhu většinou byly méně šťastné a vedly jen k pokažení původního textu. Ale i v pozdních opisech ze XVI. století se najdou zajímavé varianty, z kterých je nejen vidět zájem ruských písařů o vypravování o našich světcích, které však jsou také důležité pro rekonstrukci (nové sestavení) původního textu legend, odcizeného původnímu znění již ve velmi raných rukopisech. Podávám několik příkladů variant obojího druhu.

Z osobních jmen na Rusi neobvyklých, která působila ruským opisovačům obtíže, jsou jména knížat Bořivoj, Spytihněv, Vratislav i jména vrahů sv. Václava, Česta, Tira, Hněvsa. Čistě slovanské a Rusům srozumitelné jméno Spytihněv se v rukopisech legend čte ve více

obsahu, zejména proto, že tu není ruských statí, na př. poznámka o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě (26. listopadu) nebo 30. listop. o putování sv. Ondřeje po Rusi, můžeme říci skoro s jistotou, že tu nebylo o českých světcích ani legend ani vzpomínek na ně. Ani nejstarší proložní ruská stať o zavraždění knížete Glěba (na den 5. září) nebyla vždycky v nejprvnějších Prolozích; někdy spokojili se pouhou vzpomínkou na něj bez legendy. V Sofijském Prologu chybějí listy se čteními na den 5. září.

než desíti zkomolených variantech, ano neobešlo se leckdes bez libovolných dohadů a výkladů. Někteří přepisovači užívají podle starého obyčeje, na Rusi rozšířeného, v rukopisech dvojího jména: světského (pohanského) a křesťanského, spojujíce jméno Spytihněv se jménem Boleslavovým; jiní zaměňují jméno Spytihněvovo jménem „Hněvsovým", ve vypravování pak o zavraždění sv. Václava píší: „самь же прободе" (m. Гнѣвиса же прободе ему ребра мечемь), t. j. Boleslav. Užívají i polsko-českých jmen: Сбыгнѣвь, Збигневь, Спывъгнѣвь. Moudřeji si vedl opisovač legendy v Prologu č. 636 moskevského „Историч. музея"; ten vynechává jméno Spytihněvovo a mluví toliko o Boleslavovi, t. j. opravuje toto místo původního textu proložní legendy podle textu jejího pramene, podle staroslověnské legendy o sv. Václavu.

Jméno „Bořivoj" zkomolili opisovači všelijak: Брибой, Ворибой, Врибой, Боровой, ano i Борихъ. Taktéž jméno „Vratislav" zaměňují s podobnými jmény ruských knížat: Братиславь, Брачиславь (rus. Брячиславь), Ростиславь. Jméno sv. Václava, známé i u Rusů, píší správně: Вячеславь i Вечеславь; toliko jeden z přepisovačů užívá latinsko-polské formy Венславъ. Přívlastek „князя чешскаго" neušel ovšem rozličným změnám; vedle správného ческаго, чешьскаго, чешескаго se čte i чецкаго, шескаго, вешевскаго; ve dvou rukopisech князя чернѣговского, dohadem русскаго князя (Черниговскаго). O jménech vrahů sv. Václava bude řeč níže.

I místní názvy, jak míst méně známých: Budeč, Tetín, tak i slavného města Prahy, byly v legendě nevědomostí opisovačů všelijak pokaženy. Vedle jmen въ Прагу, въ Празѣ čte se nezřídka i въ прягу, въ брагу, въ фрагу, прази, прязи; nebo, vynechávaje vlastní jméno, písař píše вборзѣ, пряся (t. j. споря), иризвавъ a j. Místo slov въ церкви св. Вита (Вида, Вѣта) se čte v jednom rukopise св. грета,[1] v jiném св. Петра.

Z variant druhé skupiny zasluhují větší pozornosti tyto:

V proložní stati na den 4. března, na Přenesení ostatků sv. Václava, podle jihoruského rukopisu Prologu ve sbírce V. J. Grigoroviče (Rumjancovského musea č. 1706) v druhé polovici vypravování o zázraku nad tělem sv. Václava čteme: въ третий же день вечеръ възыйде солнце надъ нимъ, яко дивитися въсѣмъ. Ve všech ostatních rukopisech, jakož i v původním čtení Vostokovské legendy se čte: церкви взыйде надъ нимъ.

Již autor Minejní redakce podle všeho zpozoroval nejasnost tohoto místa ve vypravování zázraku o krvi a o chrámu a rozvedl je takto: И кровь его по три дни не рачи въ землю ити, въ ·г· же день кровь его потребися, и церкви взиде надъ нимъ, всѣмъ людемъ видящимъ и дивящимся. Podtržených slov nebylo v textu původním, ale jsou dodatkem redakce Minejní, který není doložen ani v charvátsko-hlaholské redakci ani v proložních rukopisech stati o přenesení ostatků sv. Václava. Tímto dodatkem byla první polovice vypravování (o krvi) ovšem jaksi ukončena, a souvislost se stala jasnější.

Autor proložní legendy o sv. Václavu na den 28. září nepojal do vypravování zprávu původního textu o zázraku s krví a chrámem. U něho se čte: крови же его не могоша потерти (variant: оттерти) по три дни съ стѣнъ церковныхъ. V tomto krátkém znění snadno postřehneme souvislost čtení proložní legendy s vypravováním latinských legend o této příhodě. Za nejpravděpodobnější pramen proložní legendy v tomto případě můžeme pokládat slovan-

[1]) V originále, z něhož byl pořízen tento opis, byla v slově Вѣта prvá dvě písmena těsně napsána, ostaní byla přenesena na druhý řádek; opisovač je nepřečetl správně.

skou redakci legendy Gumpoldovy.[1] Autor proložní legendy zřejmě znal tuto památku, která byla známa v ruské literatuře nejméně sto let před sepsáním legendy proložní. Opisovač proložního textu v rukopise Grigorovičově (srov. výše) v pokuse o opravu řečeného místa tedy nebyl sám, ale jiní opisovači proložního textu si této opravy nevšimli. Řečená oprava nemá významu pro rekonstrukci původního textu. Opisovač zaměnil slova церкви za солнце pravděpodobně vlivem jiných památek, na př. Pochvalného slova na přenesení ostatků sv. knížat Borise a Glěba na den 2. května. Podobné vypravování čteme i v tomto Pochvalném slově o zázracích, které se přihodily při přenášení jejich ostatků. Tak zejména se tu vypráví, že když biskup pro krátkost doby (а солнце заидеть) navrhl odročiti pohřeb sv. Glěba na druhý den, lidé všedše do kostela řekli jemu: Не заидеть солнце, но стоить въ единомъ мѣстѣ. A tak prý stálo slunce, až se skončil pohřeb: и тогда солнце заиде.[2]

Podobnou opravu navrhl kdysi v překladě Vostokovského textu legendy o sv. Václavu V. Hanka, který četl „krew . . . w chrámě wzešla nad nim",[3] jako by v slovanském textě byla předložka въ (церкви); toto čtení přijal i J. Kolář (v Pramenech I, 133).

Ale prof. Pastrnek, jako Miklosich,[4] se přidržel v svém překladě doslovného znění originálu. Proti opravě Hankově v podstatě nelze nic namítat, ana, omezujíc zázrak na jedinou událost s krví, sbližuje vypravování slovanské legendy s vypravováním latinských legend o téže věci. Ale v dějinách textu slovanských legend nemáme důvodu ani pro tuto opravu, ani pro opravu spisovatele proložního textu Grigorovičova. Proložní texty o přenesení ostatků sv. Václava zřejmě mluví o objevení kostela, a v některých rukopisech této stati, aby se předešlo nedorozumění, se místo церкви čte церковъ; v jednom rukopise je psáno toto slovo bez obvyklé zkratky. Staří ruští přepisovači chápali toto místo doslovně. A měli k tomu důvod. V životech ruských knížat mučedníků Borise a Glěba, Michala Černigovského a Michala Tverského čteme podobná vypravování o zázračných zjeveních a viděních nad těly umučených knížat. Ovšem naprosto stejné příhody se tu nevyprávějí, leda toliko o vystavění chrámu na místě jich umučení (tak v životě sv. Borise a Glěba); ale vypravování obdobné k místu v legendě sv. Václava snadno nalezneme jak v literatuře staroruské, tak i v středověké latinské. V ruském písemnictví máme vypravování o Kyjevsko-Pečerském monastýru, o tom, jak jeden z bojarů Izjaslava, milovníka Kristova, projížděje v noci na patnáct verst od řečeného kláštera *„viděl chrám v oblacích"* nad monastýrem, ale když se přiblížil ke klášteru, tu prý *„sestoupil chrám a stál na svém místě"*.[5] Z latinské literatury poukáži jen na knihu Dialogus miraculorum . . . Caesarii Heisterbacensis, vol. II, p. 172—173, Distinctio IX, De sacramento corporis et sanguinis Christi, cap. VIII, kde se vypráví, že včely vystavěly zázračně chrámek nad částkou těla Kristova, kterou vložila majitelka včel do úlu, aby prý se jí vyrojily.[6]

[1]) Viz ve vydání prof. *Nikolského,* str. 56, 58; srov. Prameny I, 161 (Gumpoldova legenda), 219 (Kristiánova legenda).

[2]) Tuto památku vydal *D. Abramovič,* Памятники древне-русской литературы, Спб., 1916, 130—131.

[3]) Petrohradská legenda o sv. Václavu, ČČM. roč. IV, 1830, 460.

[4]) U prof. Pastrnka (Slovanská legenda o sv. Václavu, str. 80): „chrám vzešel nad ním"; u Miklosiche (Slav. Bibliothek II, 279): „ecclesia ambulavit super eum".

[5]) Памятники русской литературы XII—XIII вв. Спб. 1872 изд. *В. Яковлева,* стр. XXXVI—VII. Ve spise Очерки по истории Псковскаго монашества, Москва, 1908, 57—58, srovnávám s tím obdobné vypravování z letopisů Pskovsko-Pečerského monastýru.

[6]) Vypravování a podání *Cesariova* o sv. Eucharistii byla přeložena i na ruský jazyk. V rukopise Simonovského monastýru (nyní moskevského Istoričesk. musea) č. 62, zač. XIX. stol., l. 17^b—18, se čte vypravování velmi podobné. O tomto rukopisu viz *N. P. Popova*: Рукописи Москов. Синод. Библіотеки II, Москва, 1916, 152—161.

Vypravování o zázračném zjevení chrámu nad tělem Václavovým se čte i v charvátsko-hlaholské redakci a bylo jistě již v původním znění legendy, třebaže výklad této příhody není jasný.

V proložní skupině rukopisů v stati o přenesení ostatků sv. Václava je vypuštěno z původního textu (брата же имѣяше старѣишаго Болеслава) slovo старѣишаго. V této skupině rukopisů vůbec máme jakési slohové přepracování původního textu; proto ji nazývám *různorodou* proložnou statí. K ní náleží zejména rukopis Grigorovičův. V Minejích Makarijevských (v rukop. Patriarší knihovny č. 332) jsou oba druhy proložního textu; s počátku (od l. 39 v^a) prvé, původní čtení, po něm (l. $41v^b$ — $42r^a$) druhé znění. Od druhé polovice XVI. stol. se sice častěji opakuje v proložních rukopisech druhé znění, ale v některých rukopisech se zachovalo i čtení *starší*. Výklad, který se mi zdá pravděpodobný, podám níže.

Také rukopisy proložní legendy ke dni 28. září se dělí na dvě třídy. Rázovitým vzorem odlišného čtení tohoto textu je zase rukopis ve V. Minejích, kde jsou v obojích Četích Minejí oba tyto texty dvakrát. Jako v druhém znění proložní stati na den 4. března, je i zde v stati k 28. září jakési nové přepracování původního textu. Ale, jak je vidět z variant mého vydání k prvnímu textu pergam. rukopisů Patriarší knihovny č. 244 a 247 ze XVI. stol., bylo toto přepracování provedeno dříve nežli V. Mineje samy, a do nich bylo takto zpracované znění prostě přejato.

Při nepatrných slohových rozdílech tohoto druhého znění můžeme vzít za základní dělidlo rukopisů této proložní legendy jenom hlavní variant ve jménech *vrahů* sv. Václava. Tu máme trojí různé čtení v rukopisech: *a)* čtení se jmény všech tří vrahů sv. Václava: Tira, Tista, Hněvsa; *b)* čtení bez jmen, znějící neurčitě: два болярина, инъ же; *c)* čtení stojící na přechodu mezi čtením prvým a druhým: два болярина, Гнѣвыса же. První čtení sluší míti za původní, přejaté do proložní ledendy z jejího pramene, t. j. z původní staroslověnské legendy o sv. Václavu. Později vynechali jména vrahů, bezpochyby z toho důvodu, že přepisovačům činila obtíže.[1] Jako je obecným zjevem v ruských proložních legendách, že se nehledí na určitá jména a legendisté se spokojují vypravováním bez přesného udání jmen, tak si mohli vést přepisovači i v legendě o sv. Václavu. Jak ukazuje třetí odrůda rukopisů, nevynechávají všichni opisovači řečená jména všecka; nevidím však důvodu, proč bychom měli tato třetí čtení považovati za samostatnou třídu, odlišnou od předešlé.

Z ostatních variant proložní legendy o sv. Václavu zasluhuje zvláštní pozornosti přídavek, kde se praví ve dvou rukopisech o sv. Václavu и той бѣ перенець; to zase dokazuje, že opisovači někdy opravovali text legendy podle původní staroslov. legendy (v textě Minejním místo первенець čteme первородный).

Z různočtení v rukopisech proložní legendy o sv. Lidmile jsou nejzajímavější a nejsložitější ta, kde se vypráví, čím vrazi uškrtili sv. mučednici. V nejstarších rukopisech legendy máme krátké a jasné čtení: емше же Людмилу возверста уже на шію ею и удавища ю. V latinských legendách o sv. Lidmile (v Pramenech I, 141, 145, 186, 208) se mluví o provaze („*fune* gutturi eius inmisso"). V druhé skupině proložních rukopisů se čte: возвергоша уже на шію ею, соемше и (var. ей) со главы и тѣмъ удависта ю — čtení složitější, které však je porušeno, ježto je tu asi něco vynecháno.

V třetí skupině rukopisů se slovem уже, někdy též místo něho, se čtou slova ушевъ, убрусъ, увивало. První dvě v starém ruském jazyce značí jedno a totéž; ушевъ (ушьвь) je pokrývka na hlavu neboli závoj, a убрусъ podobně jako v češtině značí nějaké plátno,

[1]) V Prologu Publič. knihovny č. 876 (sbírky Titovy), ze XVI. stol., se místo Гнѣвыса же čte гнѣвашеся.

pokrývku neb šátek.[1] Třetího slova v slovnících Sreznevského a Vostokovově není. *V. Dal* v svém slovníku živého velikoruského jazyka (v IV. dílu, 474) k časoslovu „увивать“ uvádí jen podstatné „увивачь“; to je vzato z jazyka ukrajinského a znamená bílou plenu, do které zavinují novokřtěné dítě. Že je slovo увивало staré, toho důkaz máme v tom, že se čte v rukopise legendy o sv. Lidmile ze XIV. stol. (Patriarší knihovny č. 247); slovo убрусъ se vyskytuje jak v starých církevních památkách a letopisech, tak i v živém jazyce (u Dalje 471). V některých rukopisech legendy o sv. Lidmile se místo ушевъ čte оужьвъ, оужъ, оушь, nebo, protože slova уже (provaz) a оушьвъ (závoj) zní podobně, jedno se zaměňuje za druhé. Vycházeje od původního krátkého znění, sestavuji text podle všech různočtení takto: емше же Людмилу (повергоша ю на землю) возверсоша уже на шию ея (и съемше ушевъ [убрусъ, увивало] съ главы ея) и (тѣмъ) удависта ю. Čtení оушевь je asi starší nežli убрусъ nebo оувивало.

Nejstarší rukopisy proložní legendy nasvědčují tomu, že kratší čtení je původní; ale i čtení složitější sotva vzešlo z pouhé libovůle přepisovačů. Můžeme mít za to, že i ono povstalo, podobně jako vytčené varianty v legendě o sv. Václavu: первенець, vynecháním jména Spytihněvova, z původního slovanského vypravování o sv. Lidmile. Ze dvojího čtení уже, оушевь sestavovatel proložní legendy slovu druhému nerozuměl a prostě je vypustil; opisovači však nám restaurovali původní znění podle textu původního. Ve XIV. a XV. a snad ještě v XVI. stol. původní vypravování o sv. Lidmile tu bylo a četlo se. V Kosmově kronice (v Pramenech II, 144) se nástroj, kterým byla sv. Lidmila zardoušena, jmenuje „*peplum*“ (závoj). Tak by i latinské památky potvrzovaly dvojí čtení, jež máme v ruských proložních rukopisech (уже — ушевъ).

Zajímavá, třebas ne historicky cenná, je poznámka, kterou v textu legendy o sv. Lidmile v Prologu ze XVI. století, chovaném v Publičné knihovně č. 880 (sbírky Titovy), čteme o osudu Drahomířině: а сноха ея, жива червьми снедена, злѣ умре. V ostatních rukopisech legendy, které jsem probadal, se tato poznámka neopakuje, ale v starém tištěném Prologu se krátce čte: окаанная же мати Вячесл. зле погибе, bezpochyby asi podle nějakého rukopisného Prologu. Přídavek v Prologu č. 880 nelze uvádět ve spojení s pozdější českou legendou o zahynutí Drahomířině, nejen proto, že se tu vyprávějí věci zcela různé, ale i proto, že tento Prolog byl napsán dříve, nežli přešla řečená česká legenda prostřednictvím polských kronikářů do ruského písemnictví.[2] Spíše můžeme mít za to, že opisovač nebo některý čtenář legendy sám dal těmito slovy výraz přesvědčení, že zločinci neostávají u Boha bez trestu, ano že bývají trestáni za své zločiny již i v tomto životě; ve spisech o životě svatých se aspoň často čte o hříšnících, které sežrali červi za živa. Jiný opisovatel legendy, v Prologu Istor. musea, č. 685 (sbírky Barsovovy), zprávu o vražednici sv. Lidmily vyjádřil na konci textu legendy ve verších takto:

Лютая Людмилѣ враждениця сноха,
Ейже злая дума и плоха.
Нынѣш(н)ии вѣкъ любящи власти,
Почес(ть) гонящи бѣсовскую сего сласти,
Свекровь погубити повелѣ удавленіемъ,
Повинувшеся бѣсовскія лести веленіемъ.

[1] *I. I. Sreznevskij,* Матеріалы для словаря древне-русскаго языка письменнымъ по памятникамъ, III, Спб., 1903, 1117—1118, 1345. — *A. X. Vostokov,* Словарь церковно-славянскаго языка. Спб., 1858, 534.

[2] Srov. *J. Polívka,* Česká kronika v ruské literatuře starší, ČČM. roč. LXV, 303—305: пишутъ лѣтописцы ческіе, что еѣ (Драгомиру) земля живу жерла.

V Prologu Rumjancovského musea č. 189 (sbírky Bolšakovovy) připisuje se podnět k zavraždění sv. Lidmily svatému Václavu: Вечеславъ же начатъ зло мыслити на Людмилу бабу свою и всяческы искаше погубити ю. Zaznamenávám zde tuto víře nepodobnou zprávu jako doklad, čeho je schopen opisovač nemyslící při práci na souvislost; ale tento příklad (v ruské literatuře jinak ne řídký) je u ruských opisovačů textu proložních legend o českých svatých výjimkou. Celkem si počínají naši písaři při práci pozorně a v jistých případech, jak dokazují varianty, píší ne bez rozmyslu, ale s vědomím toho, co vyprávějí. Legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile, u ruského lidu oblíbené, obracely na sebe pozornost opisovačů těchto textů, a ti se leckdy snažili znění památek opravit, uhladit. Někdy se tak skutečně stalo, a připouštím, že ne bez výsledků; ale celkem nebylo této opravné činnosti mnoho. Lidová vypravování, jako proložní legendy o sv. knížatech Borisovi a Glěbovi, Michalu Černigovském, krátký život Alexandra Něvského, vedla k obšírnějšímu zpracování a dočkala se nových redakcí těchto památek. Velmi četné rukopisy legend o českých svatých však lze rozdělit toliko na dvě hlavní skupiny, ty pak nejsou *nové* legendy, nýbrž jen různé odrůdy jedné a téže legendy. Podle hlavního různočtení v legendě sv. Lidmily můžeme rozeznávat i v této památce dvě odrůdy rukopisů. Proti legendám o sv. Václavu jsou různosti v legendě o sv. Lidmile tak rozházeny, že jsem nemohl najít nijakou zásadu, podle které bych rukopisy rozvrhl.

S vydáním Prologu tištěného v XVII. století přestává ponenáhlu rozšiřování legend. Toliko v Pomořských poustevnách „starého obřadu“ opisovali a užívali dále tradičních textů Prologu; ale legendy o českých svatých jsou i v těchto rukopisech většinou čerpány z textu vydání tištěného před reformou (v 2. pol. XVII. století) patriarchy Nikona. Legenda o sv. Lidmile přešla do tištěného Prologu v nejstarší podobě (se zkráceným čtením, уже) s některými slohovými opravami, legenda pak o sv. Václavu v přechodném znění, rovněž pozměněném: и постигоста его тіи и разсѣкоста въ дверехъ церковныхъ, Гнѣвса же прободе ему ребра мечемъ.

Ježto legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile se čítají vedle sebe v týchž rukopisech Prologu, můžeme usuzovat, že byly obě do Prologu nejen současně pojaty, ale i současně sestaveny jedním a týmž autorem. Proložní „stať“ na den 4. března o přenesení ostatků sv. Václava byla sice pojata do Prologu o něco později nežli proložní legenda na 28. září, ale byla složena brzy po legendě. Také pramen obou dvou statí je jeden a týž, totiž staroslověnská legenda o řečeném světci; ale autorem stati byl jiný ruský písař. Z obsahu stati (na „Přenesení“) aspoň nelze soudit, že by závisela na proložní legendě o sv. Václavu.

Tím končím výsledek svých úvah o osudech proložních legend o českých světcích. Čtenář najde ještě leccos ve variantech připojených k textům. Přecházím k dějinám těchto památek.

Literární historie obou legend a zejména legendy o sv. Lidmile, jak se zdá, není složitá; ale na ten čas nemáme pro ně dostatečných dokladů, ježto nejsou všecky jejich rukopisy přístupny, jiné pak zašly, snad v staré době, ne však před stoletím XVI.

Ježto v české literatuře literární historie legend jest již dostatečně objasněna, nemám za nutné jednati o této otázce v celém jejím rozsahu. Přestanu na některých doplňcích nebo opravách, založených na hlubším prozkoumání textu rukopisných památek, které mohou být užitečné k přehlédnutí jednotlivých otázek z literární historie legend a mohou opravit leckteré posud ustálené mínění.

Že tyto legendy o českých světcích nenáležejí k českým památkám staroslověnského

písemnictví a že nebyly ani známy v Čechách do posledních dob, ukázali V. Vondrák, J. Kalousek a prof. Pekař.[1] Čeští badatelé neurčují přesně dobu, kdy byly legendy sepsány, ale přisuzují je prostě ke skupině pozdějších legend o sv. Václavu a sv. Lidmile.[2] Podle výše vyložených dějin rukopisných památek a podle některých zvláštností, jak jsou sestaveny (o čemž bude řeč níže), není pochybnosti o jejich původu ruském, ano můžeme přesně určit i místo a dobu, kdy byly sepsány.

Jak jsem již dříve poznamenal, bude správnější zařadit proložní legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile k památkám *jihoruské* literatury předmongolského období. V Rusi kyjevské byly příznivější okolnosti, aby se tu mohla spíše zrodit tato skládání, nežli v Rusi severovýchodní, v období mongolském; bylo i více pohnutek a více zájmu o život a o hagiografickou literaturu českých světců. V tomto literárním prostředí, které se zabývalo spisováním životopisů sv. knížat Borise a Glěba, již sama osoba a legendy sv. Václava budily zájem, také proto, že životopisci sv. Borise a Glěba chtěli využíti vypravování o našem světci jako pomůcky k své literární práci. V proložní legendě o sv. Václavu, jak uvidíme z rozboru jejích pramenů, se obráží tento zájem řečeného prostředí.

Ale mimo podnět literární byly na kyjevské Rusi i praktické pohnutky k napsání kratších legend podle obšírnějších vypravování o českých svatých. V počtu jihoruských knížat potkáváme se s několika osobami, které měly jméno *„Václav"*; u knížat severoruských nebylo to jméno tak obvyklé. U Rusů bylo toto jméno staré, *domácí*, původu ještě pohanského.[3] Ale v XI.—XII. století pokládali ruská knížata jménem „Václavové" za svého patrona sv. Václava, knížete českého. Z té příčiny se mohla jevit potřeba liturgických textů a krátkého životopisu na den sv. Václava v knížecích chrámech větší nežli v ostatních. Také kanon sv. Václava čteme v rukopise bohoslužebných Minejí, z devadesátých let XI. století, ale v literatuře kyjevské byl znám již dříve. Sem se dostal současně s původní staroslověnskou legendou o sv. Václavu počátkem XI. století, ba možno že i na konci X. století. Ježto se nečte v starých ruských rukopisech Minejí vždy také kanon o sv. Václavu, nemyslím, že by sem byl nutně přišel s bulharským překladem bohoslužebných Minejí. V původním textu Minejí snad kanonu o sv. Václavu nebylo, jako ho nebylo v (řeckém) originále bulharského překladu. Do ruského rukopisu Minejí mohl vložit tento kanon některý z jihoruských opisovačů.[4] Rovnoběžně s kanonem byly sestaveny podle původních staroslověnských legend o sv. Václavu a sv. Lidmile pro liturgickou potřebu příhodnější proložní legendy o řečených svatých.[5]

---

[1]) *J. Kalousek*, Obrana Václava Sv., v Praze, 1901, 32. — *V. Vondrák*, Zur Würdigung der altslov. Wenzelslegende ...) Wien, 1892, 30—31 (Sitzungsberichte d. phil. hist. Classe. 127. Band).

[2]) Prof. *Jos. Pekař*, Nejstarší kronika česká, 1903, 41.

[3]) Jméno „Václav" nebylo výhradně jménem knížat. Téhož jména byli na př. bojarové novgorodští, pskovští a haličtí. Někdy se ho užívalo ve formě zkrácené, „Vjačko". Redaktor „Stepenné knihy" o sv. Barlaamu Chutymském praví: вел. чудотв. игуменъ Футымскій, иже мирскимъ именемъ зовомъ бѣ Алекса Михаиловичь, по реклу же Вячеславъ Проктининъ. Klášterní jméno Barlaamovo bylo Oleksa (Alexij), jméno Václav (Вячеславъ) bylo jeho jméno světské. Redaktor (řečené St. knihy) zde mate sv. Barlaama († koncem XII. stol.) s mnichem novgorodského Chutymského kláštera Barlaamem († 1243), který se po světsku jmenoval Vjačeslav Proktinin. Možné však je, že i sv. Barlaam měl dvě jména, Olexa a Vjačeslav.

[4]) Bulharismy v jazyce nerozhodují, jednak nejsou rázovité, jednak literární jazyk XI. stol. na Rusi a u Bulharů byl týž.

[5]) Z toho, že dosud nevíme o kanonu ke cti sv. Lidmily, nenásleduje, že ho vůbec nebylo. Do Minejí se asi nedostal proto, že sv. Lidmila nebyla v ruských chrámech nijak zvlášť ctěna; také v knížecích ruských rodinách nebylo jméno sv. Lidmily rozšířeno.

Ale sestavení proložních legend nelze klásti do doby, kdy byl kanon pojat do ruských Minejí, na konec XI. století. Tyto legendy byly psány později. Již v předmongolském období přešly legendy z Kyjeva do literatury severoruské, ale, jak ukazuje osud těchto památek, ani v XIII. a XIV. stol. nebyly nutnou součástí severoruských Prologů. Příčinou toho asi bylo, že severorušti přepisovači pořizovali i dále své opisy ze starších rukopisů Prologu pocházejících z XI. a XII. stol., a v těchto rukopisech legend o českých svatých ještě nebylo. Nepřímým důkazem, že proložní legendy jsou původu pozdějšího, možno vidět i v tom, že jich není v jihoslovanských rukopisech Prologu. Okolnost, že v těchto jihoslov. rukopisech není života sv. Vladimíra, považuji za přímý následek toho, že tento proložní životopis byl sestaven teprve později, začátkem XIII. stol.[1] Podobně si vykládám, proč nejsou v jihoslov. Prologu proložní legendy o sv. Lidmile a Václavu. Ty byly upraveny ne dříve nežli na konci XII. stol. a možno že již počátkem XIII. stol. jako proložní život sv. Vladimíra. Pohroma, která stihla jižní Rus za vpádu tatarského a která překazila na dlouhou dobu literární vzájemné spojení s jižními Slovany, zamezila, že ani proložní legendy nemohly přejít do literatury bulharské. Proložní legenda o ruském knížeti Mstislavovi, sepsaná brzy po jeho smrti († 1132), přešla do jihoslov. písemnictví. Kdyby také legendy o českých svatých nebyly bývaly sestaveny později nežli legenda o Mstislavovi, i ony mohly vejít ve známost v literatuře jihoslovanské a mohly se zachovati v jihoslov. prolozích XIII.—XIV. stol.

Že proložní legendy o českých svatých jsou původu jihoruského, dokazují i literární prameny těchto památek.[2] Nejsnáze lze označiti původní pramen proložní stati o přenesení ostatků sv. Václava. Je to jihoruská redakce staroslov. legendy o sv. Václavu v rukopise, který je podobný textu Vostokovovu. Ve vypravování o zázraku s krví čteme: третій же гень вечеръ взиде церковъ; podtržené slovo se čte toliko v redakci Vostokovské (a charvátsko-hlaholské), ale *v severoruské* redakci ho není. A celé toto vypravování, podobně jako stať o přenesení ostatků sv. Václava do Prahy, se úplně srovnává s textem Vostokovským. Stejná jsou i závěrečná slova stati: чающе воскресенія Господа нашего І. Х.; v Minejní redakci je čtení opravené, srozumitelnější: чающе воскренія мертвымъ. Jméno matky Václavovy v proložní legendě má týž tvar (plnohlasý) Дорогомиръ, Дорогомиль, Дорогомида, jako jediná jihoruská redakce původní staroslov. legendy. V proložní stati není skoro nic vlastního, je to výtah z textu řečené staroslov. legendy; ale nepatrné rozdíly v textu, nepocházejí-li od samého autora, vedou k domění, že autor měl v rukou nějaký *starší* text, nežli je sám Vostokovský. Autor proložní stati se odchyluje od původního pramene tam, kde nazývá Boleslava *starším* bratrem: брата же имѣяше старѣишаго Болеслава. V latinských kronikách[3] a legendách o sv. Václavu a také v slovanském překladě legendy Gumpoldovy

---

[1]) Srov. můj spis Древне-русскія княжескія житія, 13—14.

[2]) V dalším výkladu se nebudu už dotýkati liter. dějin legendy o sv. Lidmile. Dějiny rukopisných památek obou legend o sv. Václavu a sv. Lidmile jsou tak těsně spojeny, že jich nelze od sebe dělit. Tak i v literární historii těchto památek, kde se mluví o jedné z nich, nutně připomíná se i druhá. Ale osnova badání v otázce o pramenech legendy o sv. Lidmile je zcela jiná nežli u legendy o sv. Václavu. Proložní legenda o sv. Lidmile je sepsána podle staroslov. legendy o ní. Tato památka však dnes není známa; buď se tedy musíme vůbec zdržet výkladu, v jakém poměru je proložní legenda o sv. Lidmile k svému prameni, nebo se pokusit o dohad, jak asi vypadala tato ztracená památka. Pokus o rekonstrukci staroslov. legendy o sv. Lidmile (neběží o slova, nýbrž jen o soustavu) považuji za proveditelný. Ale k tomu konci mám za nutné vzít na pomoc i nejbližší latinské legendy o naší světici — Menkenovu a Kristiánovu. K tomu ovšem je vhodné místo ve zvláštní stati.

[3]) Ostatně v kronice Dalimilově: „(Drahomiř) dva syny krásná imějieše, starějšímu diechu Boleslav a mlazšiemu diechu Václav" (v Pramenech III, 51—52).

jmenuje se Boleslav *mladším* bratrem, jako v legendě staroslověnské. V rukopise staroslovanské legendy, jehož užil autor proložní stati, tohoto variantu nemohlo být; v staroslov. legendě se jmenuje Václav *prvorozeným*. Těžko je vyložit, jak povstala tato osudná záměna. Neobráží se v ní u ruských spisovatelů rozšířená snaha přirovnávat Boleslava k Svatoplukovi, bratrovrahu sv. Borise a Glěba? V životech těchto svatých několikrát čteme o Svatoplukovi: брата своего (var. ми) старѣишаго. Příčinu k této domněnce zavdávají další slova proložní stati o Boleslavovi: преложи окамененіе серца своего на каязнь (var.: на покаяніе) и выю желѣзную преложи (var. преклони) на моленіе, разумѣ грѣхъ свой, еже не токмо брата своего уби В. но и ини его ради погуби. V kratším textě staroslov. legendy se tato slova nevztahují přímo na Boleslava: и преложи и окамененіе сердца на покаяніе.[1] Staroslov. legenda vůbec nedávala příčinu autoru proložní stati mluvit o „železné šíji“ a o „zkamenění srdce“ Boleslavova; ale na ruského knížete Svatopluka, k němuž asi autor chtěl přirovnávat Boleslava, českého bratrovraha, se tyto přívlastky úplně hodily. Životopis sv. Borise a Glěba mluví o Svatoplukovi takto: не въспомяну злаго своего братоубійства и многаго си съблажненія, ни поне мало на казаніе превратися. Tak se čte toto místo v severozápadní redakci života sv. Borise a Glěba, která zachovala na mnohých místech starší čtení. V ostatních redakcích tohoto životopisu se čte: и ни малы на покааніе преклонися.[2] Tedy varianty v tomto životě a v proložní stati o sv. Václavovi jsou tytéž. Tatáž jihoruská redakce staloslov. legendy je podkladem i proložní legendy o sv. Václavu na den 28. září. Ale poměr autorův k tomuto prameni jeho skládání není tak jasný. V proložní legendě se potkáváme s doplňky k textu staroslov. legendy i stran obsahu i stran rozličných literárních pramenů. Některé z těchto doplňků se protiví i zprávám staroslov. legendy i latinských legend o sv. Václavu. To nás vede k tomu, abychom předpokládali, že autor měl po ruce kromě staroslov. legendy ještě jiné, nyní neznámé životopisné prameny; ale okolnosti, za jakých se proložní legenda zrodila, byly těmto předpokladům málo příznivy. Proložní legenda je památka poměrně pozdní a byla napsána daleko od místa, kde by bylo možno nalézti nové životopisné zprávy o svatém Václavu. Také nevidíme, že by se autor legendy byl vyznamenával zvláštní touhou, která by jej byla pobízela, aby hledal nových zpráv o Václavovi. S latinskými legendami o sv. Václavu byl v překladě slovanském jako jiní tehdejší spisovatelé obeznámen; ale nemůže být řeči o tom, že by jich byl soustavně užíval.

Ve skutečnosti jsou dva doplňky v proložní legendě; jeden z nich se protiví původní staroslov. legendě a druhý jen doplňuje text.

Z proložní legendy se dovídáme, že svatý Václav měl dva bratry: Boleslava a Spytihněva. Staroslověnská legenda, latinské legendy o sv. Václavu a jejich slovanský překlad mluví *toliko* o Boleslavovi; srov. u Kosmy: „Hec (Drahomíra) peperit *binos* natos Wencezlaum et Bolezlaum“ (Prameny II, 28). Odkud vzala proložní legenda Spytihněva? Jistě že si ho její autor nevymyslil; možno, že neporozuměl, stejně jako jeho opisovači, ani smyslu tohoto jména.[3] Učenci podávají dva výklady.

[1]) V Minejní redakci: преложи окаменненое серце ихъ, t. j. zlých lidí vůbec; v charvátské redakci: прѣложи окамен'на ср'дца на покаꙗние и разоумѣние грѣхь ихь.

[2]) Древне-русс. княж. житія, Прилози 39. — Severozápadní redakce Ж. Сказаній, vydaných v mém spise Замѣтки и тексты изъ Псковскихъ памятниковъ, Moskva, 1900, 45—67.

[3]) V legendě Vavřincově čteme tento výklad jména Václavova: „iuxta sui ethimologiam propriam regebat *provide iram*“ (v Pramenech I, 172). Prof. Pekař poznamenal, že tento výklad se spíše hodí na jméno Spytihněvovo. Vavřinec patrně si tu pomátl výklady, které mu řekl jeho pomocník.

Prof. Kalousek připouštěl tuto zprávu proložní legendy a vysvětluje nedostatek jiných zpráv o Spytihněvovi v této legendě tím, že Spytihněv brzo zemřel, dříve nežli Boleslav zabil sv. Václava.[1] Budiž. Ale i přijmeme-li mínění Kalouskovo, nevysvětlíme, jak vznikla zpráva o Spytihněvovi v památce ruské. K tomu konci bude lépe, přijmeme-li starý výklad, který podal Vostokov, že je tu pouhé nedorozumění: autor položil strýce Václavova za jeho bratra. Jak mohlo vzniknout toto nedorozumění?

V ruské proložní legendě čteme: и родиста (Бор. и Люд.) три сыны; ale jmenuje se tu jen jeden z nich (Vratislav). Spytihněv se připomíná v památkách latinských; při tom kronika Kosmova zase mluví o dvou synech: Borivoy autem genuit duos filios, Spitigneum et Wratislaum (27). Legendy Menkenova a Kristiánova, které jsou blízké legendě staroslovanské, jakož i proložní legenda, mluví o třech synech, ale jmenují (Kristián) dva: Spytihněva a Vratislava. V slov. překladě Gumpoldovy legendy se rovněž připomíná Spytihněv, s dodatkenm: сынъ Боривоевъ (10). Výše jsem pověděl, že považuji za pravděpodobné, že proložní legendy o sv. Václavu a Lidmile složila jedna a táž osoba. S původní legendou o sv. Lidmile byl autor jistě obeznámen, a tam se rovněž asi mluvilo o třech jejích synech, i když snad nebyli uvedeni všickni jménem. Co přivedlo autora na myšlenku, že i Drahomíra měla tři syny, nelze objasnit. Autor znal slovanskou redakci Gumpoldovy legendy. Čta v legendě: отцу оумершю по роду братія (maior natu *fratribus*) старѣй на княженіе приступивъ, mohl se domnívat, Václav měl *několik* bratří. Три сыны v staroslov. legendě o sv. Lidmile a zmínka o Spytihněvovi v slov. redaci způsobily u autora toto nedorozumění. Obdobné omyly nalézáme i v životech ruských svatých. Tak na př. životopisec jaroslavských knížat Basilia a Konstantina zaměnil Konstantina s jeho dědem a Basilia s jeho strýcem (rovněž Basiliem).[2] Ještě snáze mohl ruský písař poplést rodokmen knížat cizích, českých.

Druhý přídavek v textu staroslov. legendy máme ve zprávě o vyhnání Drahomířině: отогна матерь свою въ Будочь (srov. v rukopise vatikánském redace charv.-hlaholské: и взврати матерь свою въ Прагь). Ani staroslov. legendy o sv. Václavu, ani latinské, ani jejich slovanský překlad se nezmiňují na tomto místě o Budči.[3] Abychom pochopili, jak vznikl tento přídavek v proložní legendě, bude asi nutno uvést ve spojení toto místo se zprávou o Budči v staroslovanské legendě v redakci Vostokovské a Minejní: отсади же (и князь) Воротисдавъ (Вратиславъ) въ Будучь (Будичь).

V proložní legendě čteme o sv. Lidmile, že ona отъиде (v prol. Istoričesk. musea č. 2773: бѣжа) во инъградъ Тетинъ (тако) нарицаемъ. Opisovače legendy v Prologu Istorič. musea č. 890 zřejmě neuspokojilo toto nedostatečné udání místa, a proto sám ze svého dodal: Тетинъ нарицаемъ страны сербьскыя. Podle jeho vysvětlení sv. Lidmila, chtějíc se zachránit před úklady své snachy, odešla do svého rodiště; o tomto rodišti se opravovatel textu s jistotou domníval, že bylo v Srbsku. To, co učinil přepisovač legendy o sv. Lidmile v XVI. stol., mohl učinit i autor legendy o sv. Václavu a ještě pravděpodobněji někdo z prvních opisovačů; označil dohadem místo, kam byla Drahomíra vyhnána, užívaje při tom jednoho ze jmen, která se vyskytují v legendě. V originálu proložní legendy o sv. Václavu, jako v staroslov. legendě, slov въ Будочь snad ani nebylo. Chceme-li označit písemný pra-

[1]) Obrana knížete Václava Sv., 13; srov. *Palacký*, Dějiny národa česk. I.

[2]) Srov. *V. O. Ključevskij*, Древне-русскія житія святыхъ, какъ историческій источникъ, Moskva, 1871, 176. — Alexandra Jaroslaviče Něvského jeden z životopisů jmenuje *Jaroslavem*, zaměňuje jeho jméno s otcem; viz o tom v mém spise Древне-рус. княж. житія, 169.

[3]) матерь свою н(зъ) землѧ своеѧ изгна отъ себе (38).

men tohoto dodatku, můžeme i zde ukázat na starosl. legendu o sv. Lidmile. K tomu vybízí částečně i rozbor textů proložní legendy a staroslov. legendy o sv. Václavu.

V proložní legendě se čte:	V legendě Vostokovské:
Паустиша Вячеслава, да отженетъ матерь свою, рекуще; хощеть тя убити съ братома (variant з братом), т а б о п р е ж е у б и л а е с т ь и б а б у т в о ю Л ю д м и л у. И отъгна матерь своего в ъ Б у д о ч ь. И по малѣ покаявся, приведе ю къ себѣ.	Ти же намолвиша Вячеславу, рѣша: хощеть тя Болеславъ убити, съ матерью совѣщавъ...; бѣша Вячеслава научили (var. Minej. наустили) выдати (var. выгнати, изгнати) матерь свою б е з ъ в и н ы. Вячеславъ же разумѣвъ страхъ божій.... и приведе паки (въ Прагь) матерь свою..., каяшеся.

Vypustíme-li v textě proložní legendy podtržená slova, srovnává se tento text obsahem s textem staroslov. legendy o sv. Václavu, ale v podobě zkrácené. Dodatek, o zabití sv. Lidmily, je tu vsunut pod vlivem staroslov. legendy o sv. Lidmile. Z téhož staroslov. pramene a pod jeho vlivem nastala záměna slov безъ вины — въ Будочь. Opravovateli, který četl zprávu o Drahomíře v staroslov. legendě o sv. Lidmile, mohla se zdát slova безъ вины nemístnými, a proto zaměnil čtení jedné památky za čtení památky druhé.

Rozbor textu proložní legendy o sv. Václavu stran tří odchylek od staroslov. legendy (o Spytihněvovi, o Budči, o zázračné příhodě s krví) dopouští, že se můžeme omeziti na tři prameny: na jihoruskou redakci staroslov. legendy o sv. Václavu (jako základní pramen), na slov. redakci Gumpoldovy legendy a na staroslov. legendu o sv. Lidmile (prameny doplňující). Pro životopis sv. Václava bude nutno připustit ještě jeden vedlejší pramen *ruský*, kterým by se vysvětlily některé odchylky proložní legendy od staroslov. legendy o sv. Václavu.

V proložních životech ruských světců, které jsou sepsány podle širších legend, bývá pravidlem, že zkrácené texty zachovávají velikou, někdy až doslovnou příbuznost s původním čtením. Proto skoro vždycky bývá lehko ukázati nejen na pramen proložních životopisů, ale i na jeho redakci.

O tom byla řeč již výše, když jsem líčil vztah proložní stati o přenesení ostatků sv. Václava k jihoruské redakci staroslov. legendy. Proložní legenda o sv. Václavu na den 28. září je výjimkou od tohoto pravidla. V té se potkáváme tak často s variantami a doplňky k textu staroslov. legendy, že snad není oddílu, který by se úplně kryl s textem staroslov. legendy. V čem je toho příčina? Sotva lze přičíst tyto rozdíly na vrub osobnosti spisovatele, který nebyl zvyklý prostě opisovat cizí myšlenky. V staré Rusi se svéráznost spisovatelova pokládala spíše za nedostatek, za důkaz nevzdělanosti, nežli za nějakou přednost. Ani v druhé práci našeho autora, v proložní legendě o sv. Lidmile, jak se zdá, se tato svéráznost nijak nejeví. Srovnáváme-li text proložní legendy o sv. Lidmile s jednotlivými místy latinských legend o této světici, přicházíme k závěru, že její proložní legenda je blízka staroslov. legendě o sv. Lidmile. Byly tedy asi jiné, *věcné* příčiny, které vedly autora k tomu, že psal jinak, nežli je psána spousta jiných proložních legend. Ježto větší část slohových odchylek proložní legendy o sv. Václavu od staroslov. legendy je vzata z podobných vzorů hagiografické literatury o sv. Borisovi a Glěbovi, míním, že řečená literatura působila na autora této legendy i v tomto směru. Život sv. Borise a Glěba a částečně i *jihoruské* redakce proložní legendy o těchto svatých byly, po mém mínění, autorovi při práci vzorem. Podám o tom několik dokladů.

Ve vypravování o zázračné příhodě s krví (přejal-li je autor co do obsahu od překla-

datele latinských legend, viz str. 56—58) přidal náš písař k prameni: вопьяше бо яко н Авелева къ Богу на Болеслава. Toto srovnání se mohlo ovšem vyskytnouti u autora i bez cizího vlivu, ale způsob vypravování je blízký textu „Žitijného Skazanija" sv. Borise i Glěba: кровь брату моею (variant брата моего) в о п i е т ь к ъ т о б ѣ, Владико, Якоже А в е л е в а — slova knížete Jaroslava, která pronesl na místě, kde byl sv. Boris zabit.[1]

Ve většině rukopisů proložní legendy o sv. Václavu v rozmluvě velmožů s Boleslavem čteme: а мы тобѣ (ти) п р i а е м ъ. To je původní čtení; srov. s tím slova Svatoplukova v nejstarší letopisné redakci vypravování o Borisovi a Glěbovi k bojarům: п р i а е т е-л и ми всѣмъ сердцемъ?

V pergamenovém Prologu ze XIV. století, chovaném v Typografské knihovně č. 161, se čte: Гнѣвыса же п р о н з е е м у с е р д ц е м е ч е м ь; v ostatních rukopisech: Гнѣвыса же (var. инъ же) прободе ему ребра мечемь; podobně i v staroslov. legendě o sv. Václavu. K řečené opravě původního textu čteme zase v proložní legendě blízkou paralelu o Borisovi: и единь и з в л е к ъ м е ч ь, п р о н з е и (Бориса) въ сердце (28—9).

Místo slov staroslov. legendy и испусти (В.) духъ свой čteme v proložní legendě čtení v proložních životopisech obvyklejší: и п р е д а с т ь св. В. блаженую душю въ руцѣ Господни (var. Господеви, Божiи); totéž je i v proložní legendě o sv. Borisovi: и п р е д а с т ь (Б.) душю свою въ руцѣ Божiи (var. Господеви) (31).

Slova, která doplňují vylíčení staroslov. legendy o poměru Boleslava k jeho bratrovi, бѣ бо языкомь л ь с т и в ъ (var. льстивомъ) паче живота своего любяй, а на сердцѣ своемъ о убiйствѣ его помышляше, mohla se objevit v legendě nejspíše pod vlivem obdobného vyjádření v životopisech sv. Borise a Glěba o poměru Svatoplukově k bratřím: посла же лестiю (var. лестно) къ Борису, глаголя: брате любовь хощу съ тобою имѣти; се же оканный неистину глаголаше, льстя подъ нимъ, како бы и (Б.) погубити (28, 35).

Zkoumaje slovanskou redakci Gumpoldovy legendy pozoruji, že překladatel pod vlivem staroslověnské legendy o sv. Václavu zmirňuje vyjádření latinského pramene o vině Boleslavově při zavraždění bratrově a větší část viny svaluje *na rádce* Boleslavovy, bojary. Proti tomu v některých slovech proložní legendy můžeme pozorovat u autora snahu zvětšit odpovědnost a zdůraznit *osobní* účast Boleslavovu. Myšlenku zavraždit Václava i podle proložní legendy vnukají Boleslavovi velmoži, ale v dalším projednávání plánů vystupuje především Boleslav. Proto původní slova staroslov. legendy: тогда злiи дьяволи въззваша Болеслава, совѣтъ творяще непрiязненъ о Вячеславѣ; и возваша собѣ Болеслава (на Гнѣвысенъ дворъ) и сотвориша злый той совѣтъ непрiязненъ, jsou v proložní legendě takto změněna: и с о т в о р и съ ними с о в ѣ т ъ Болеславъ; утверди совѣтъ съ боляры е г о Болеславъ.

Autor staroslov. legendy věří v opravdové pokání Boleslavovo a mluví o něm bez omlouvání, které je zaznamenáno v proložní stati na den 4. března. Spisovatel proložní legendy se vůbec nezmiňuje o osobním účastenství Boleslavově při přenesení ostatků sv. Václava. Co asi mohlo být příčinou neodůvodněné opravy v textu staroslov. legendy? Nejspíše zase snaha, přirovnat knížata bratrovrahy, Boleslava a Svatopluka. V proložních životopisech sv. Borise aspoň máme tato obdobná slova s proložní legendou: призва (Святополкъ) Вышегородьца (var. бояры, мужѣ) с ъ в ѣ т ъ с т в о р и в ъ (объ убiйствѣ Б.); и созва къ собѣ б о л я р ы е г о (28, 30).

[1]) Srov. Древне-рус. княж. житiя, Прилози, 42; dále v závorkách číslo stránky tohoto spisu.

Podobnost tu ovšem není veliká, ale při tak skrovné památce, jako je legenda o sv. Václavu, ji uvádím.

Po stránce literární zasluhují obě proložní legendy o českých světcích, aby byly zařaděny do skupiny stejně zdařilých proložních životopisů, jako jsou vzorná skládání v proložní ruské literatuře: legendy o sv. Borise a Glěbě, o Michalu Černigovském a nejstarší, dosud jen z jihoslovanské redakce Prologu známá, legenda o sv. Olze. Autor legend o českých světcích sotva spisoval svá skládání nahodile. Nenáležel k onomu literárnímu prostředí, v němž byly legendy o sv. Borisovi a Glebovi skládány a potom přepracovány? Kdybychom mohli o něm říci, že on sám sepsal nebo přepracovával proložní životopis sv. Borise a Glěba, byl by vliv ruského proložního vzoru na proložní legendu o sv. Václavu tím pochopitelnější. Skutečnost, že spisovatel proložní legendy o sv. Václavu užil životopisné literatury o sv. Borisovi a Glěbovi v nejstarší *jihoruské redakci*, potvrzuje moje mínění, že i proložní legendy o českých světcích jsou původu *jihoruského*.

Na závěr podávám poznámky o svém vydání proložních legend o sv. Václavu a Lidmile. Texty legend na den 16. a 28. září uveřejňuji podle nejstaršího ze známých rukopisů, podle pergamenového Prologu z XIII. — XIV. stol., č. 153 bývalé moskevské Typografské knihovny (nyní knih. Centrálního archivu); to jsou texty, které jmenuji texty „prvního řádu". Varianty k nim uvádím z Prologu téže knihovny č. 161 (T^2), pocházejícího ze XIV. stol.; k legendě o sv. Lidmile ještě z t. zv. Priluckého pergam. prologu ze XIV. — XV. stol. (Pr), sign. A $^1/_{264}$ bývalé knihovny petrohradské Duchovní akademie, nyní Gosudarstv. publičné knihovny (v Leningradě). List se čteními na 28. září se tu nedochoval. Z pergam. Prologu Publičné knihovny (sbírky Pogodinovy) ze XIV — XV. století připojuji fotografické snímky s celým textem; je to starý rukopis nejvhodnější k reprodukci. V rukopise Typografské knihovny č. 153, který jsem položil za základ, je písmo vybledlé. Ve variantech podávám v podstatě celý text i druhé odrůdy, podle tří pergam. rukopisů ze XIV. stol.: Patriarší knihovny (nyní moskevského Istor. musea) č. 244 (P^1), č. 247 (P^2), a č. 248 (P^3); v papírových rukopisech přestanu na textu Vel. Minejí metropolity Makaria, podle obojího rukopisu této staroruské sbírky: Uspenského č. 986 a Synodálního č. 174; ježto pak není rozdílu v textě obou rukopisů, uvádím jej prostě pod zn. VČM. Uvádět varianty z ostatních papírových rukopisů XV. — XVI. stol. nepovažoval jsem za vhodné.

Týmiž zásadami a týmž způsobem označení jsem se řídil i ve vydání proložní stati o sv. Václavu na den 4. března. Ale text této stati je v rukopisech méně pestrý nežli text předešlých legend, a stať sama je po stránce literární méně zajímavá. Text první odrůdy podávám podle pergam. Prologu Uspenského soboru č. 3 Patriarší knihovny z poč. XV. stol. (1406); varianty k němu z pergam. Prologu Patriarší knihovny č. 248 ze XIV. stol. Z druhé odrůdy beru Uspenský rukopis (papírový) Vel. Minejí Četij (VČM) č. 992 (v rukopise Synodální knihovny chybějí Mineje březnové) a Prolog (papírový) z poč. XVII. stol., sbírky Grigorovičovy č. 1706 v Rumjancovském museu (nyní Leninské veřejné knihovně v Moskvě).

Texty uvádím paleograficky přesně se všemi zvláštnostmi originálu, pokud je v tiskovém vydání možno. Svislými čarami označuji řádky textu v originále.

OBSAH.

Proložní legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile se čtou toliko v staroruských rukopisech; je najevě, že ani u Slovanů západních ani v literatuře jihoslovanské v staré době nebyly známy. Při ohromném množství staroruských rukopisů těchto památek není divu, že jejich

text se leckde různí; ale všecky tyto různosti vznikly jen z toho, jak ten neb onen opisovač nebo čtenář původní redakci legendy pojal a dále podával. Nelze tedy mluviti o nových redakcích těchto památek, nýbrž toliko o různostech jednoho a téhož původního čtení.

Legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu (tato z 28. září) osudem svých rukopisů těsně souvisí a i svým původem jsou rovněž v úzkém svazku mezi sebou. Jsou to památky jihoruské písemnosti z druhé polovice XII. nebo ze zač. XIII. stol., vzdělané podle starých slovanských legend o těchto svatých, pravděpodobně jedním a týmž autorem a v jedné a téže době.

V legendě o sv. Václavu (28. září) možno vedle jejího základního pramene, jihoruské redakce staroslov. legendy, vidět ještě vliv dvou jiných památek: staré, nyní neznámé, slovanské legendy o sv. Lidmile a slovanského překladu Gumpoldovy legendy o sv. Václavu. Na účet těchto památek můžeme přičíst jednak odchylky od jejího původního pramene, jednak přídavky k němu, pokud obsahují *skutečné nové zprávy* (vypravování shodné s latinskými legendami, o zázraku s krví, ze slov. překladu Gumpoldovy legendy, nebo doplňky o Spytihněvovi a o vyhnání Drahomíry na Budeč ze staroslov. legendy o sv. Lidmile).

Autor legendy o sv. Václavu si vzal za vzor při práci proložní legendu o sv. knížeti Borisovi, jejíž pramen, Житійное Сказаніе o sv. Borise a Glěbovi, v starší redakci nezůstal bez vlivu na legendu o sv. Václavu.

Z textů těchto ruských památek si vysvětlíme odchylky proložní legendy o sv. Václavu od základního jejího pramene, t. j. od legendy staroslovanské.

Tato příbuznost proložní legendy o sv. Václavu s hagiografickou literaturou o Borisovi a Glěbovi dovoluje nám spojovat původ legendy s oním ruským literárním prostředím, které se zabývalo skládáním a přepracováváním hagiografických spisů o Borisovi a Glěbovi. Je možno, že autor proložní legendy o sv. Václavu byl i autorem jedné z redakcí proložní legendy o sv. Borisovi.

Proložní stať o Přenesení ostatků sv. Václava (4. března) je, co se týče doby skládání i co se týče pramene, rovněž jihoruské redakce staroslov. legendy o sv. Václavu, příbuzná s proložní legendou na 28. září. Ale z obsahu proložní stati není tuto příbuznost vidět. Z toho důvodu spíše lze soudit, že autorem proložní stati (4. března) byl někdo jiný nežli autor proložní legendy z 28. září. Také v této stati, jako v proložní legendě, můžeme znamenat vliv životopisné literatury o sv. Borisovi a Glěbovi. Přiložené texty podávají původní čtení legend, a varianty k nim ukazují rozličné počáteční pokusy o přepracování tohoto původního znění.

Poznámka. Při studiu proložních legend o sv. Lidmile a o sv. Václavu prohlédl jsem 98 rukopisů Prologu zářijové polovice roku (z těch 19 pergamenových) a 69 rukopisů březnové polovice roku (z těch 20 pergamenových). Zbývá ještě asi 30 rukopisů Prologu z druhé polovice XVI. stol. a ze XVII. stol.

Во тѣ҃ дн҃ь ст҃ыꙗ[1] м҃нцє / людмилꙑ. бабꙑ ст҃го вѧ҃слава.[2] /

V týž den (16. září) svaté mučednice Lidmily, báby sv. Václava.

l. 22 ob.[b] Блж҃наꙗ людмила. бѧшє / ѿ ꙁємлѧ сєрбь- скиꙗ·[3] кнѧ/ꙁѧ сєрбьскаго дщи.[4] ѿда/ на бс҃ꙑ ꙁа чєшьскаго кнѧ/ꙁѧ· имєнємь боривоѝ. [5]бѧху / жє тогда нє вси кр҃щни[5] єгда / жє бꙑста вкупь[6] просвѣти/стасѧ ꙇма ѻ҃чи ср҃дч- нѣи· і кр҃ті/стасѧ во имѧ ѻ҃ца і сн҃а ї ст҃го / дх҃а. и҆ соꙁдаста[7] цр҃кви и҆ сово/куписта ѥрѣꙗ. и҆ родиста ·Г҃· / сн҃ꙑ и҆ дщєрь.[8] боривоѝ жє. Л҃· / и҆ ѕ҃ лѣ҃. житьꙗ сєго ѿидє. бл҃/жєнаꙗ жє людмила всю пє/чаль имѣꙗшє[9] къ бг҃у. и҆ всє сво/є имѣниѥ в мл҃тню нищи/мъ[10] раꙁдаꙗ.[11] сн҃ъ жє ѥꙗ врати/славъ[12] приꙗ пр҃тлъ[13] ѻ҃ць.[14] и҆ тъ[15] / владѣвъ лѣ҃ ЛГ҃. почи ѻ҃ гѣ҃./ и приꙗ власть вѧчєславъ / внукъ людмилинъ· тогда / нача мꙑслити м҃ти вѧчє/славлѧ на свєкровь свою ꙁѣ/ло[16] людмилу. и҆ всѧчьски и/скашє[17] погубити ю. раꙁум҃/вши жє [18]людмила. ѿидє въ инъ гр҃а тєгинъ[19] нарицаѥ/мъ.[20] сноха жє ѥꙗ свѣщасѧ / с двѣма боꙗринома. и [21]по/-

Blahoslavená Lidmila byla ze země Srbské, knížete srbského dcera. Byla provdána za českého knížete, jménem Bořivoje. Nebyli tehdy ještě všichni pokřtěni;* když pak byli spolu, osvítily se jim oči srdce (jejich), a byli pokřtěni ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého. I vystavěli chrámy a shromáždili kněze. A zplodili tři syny a dceru.** Bořivoj pak, maje šestatřicet let, z života tohoto odešel. Blahoslavená pak Lidmila všecku péči*** měla k Bohu a rozdala všecko své jmění na almužnu chudým. Syn pak její Vratislav přejal stolec otcovský, a ten, vládnuv třiatřicet let, skonal v Pánu, i přejal vládu Václav, vnuk Lidmilin. Tehdy začala pomýšleti mátí Václavova velmi † proti tchyni své a všelijak hledala zahubiti ji. Vědouc to Lidmila, odešla na jiný hrad, nazvaný Tetín. Snacha pak její se uradila se dvěma bojary a poslala je na Tetín, aby zahubili tchyni

Varianty k textu: 1) T[2] ст҃оє; 2) T[2] кнѧꙁѧ; 3) T[2] сєрпьскꙑꙗ; 4) VČM + и; 5-5) P[1], P[2] нєкрєщєнии вси; podobně i VČM, P[3] бѧху бо тогда нє кр҃тꙗнє сущє вси; 6) tak i v T[2], jinde: вкупѣ; 7) T[2] соꙁда; 8) tak i v Pr.; P[1] дщєрии, P[3] три сн҃ꙑ и три дщєрии, VČM: и дщєри; 9) VČM имѧшє; 10) VČM нищихъ; 11) P[1] иꙁдаꙗ; 12) P[1], P[3] братиславъ; 13) VČM столъ; 14) T[1] ѻ҃чии, VČM отєчь; 15) VČM тоѝ; 16) P[3], VČM мꙑслити ꙁло; T[2] toliko: мꙑслити; 17) T[2] людмилу; 18) Pr. раꙁумѣвъ жє; 19) P[1], VČM тєтинъ; 20) Pr. нарѣцаємъ; 21) VČM єѧ;

*) Většina rukopisů P[1], P[2], i Minejní, mají: nepokřtěni všichni (= pohané); P[3] byli pak tehdy nekřesťané jsouce všichni. — **) P[3]: tři syny a tři dcery; VČM: a dcery; P[1]: dcery. — ***) пєчаль může být: soužení, zármutek (θλῖψις) i péče. — †) ꙁѣло (velmi) je v našem rukopise asi zkažené původní ꙁъло (zle), jak mají rukopisy Minejní.

сла ꙗ въ тигєнъ.[22] [23]дабꙑ погубили свє- кровь ѥꙗ людь/милу.[23] [24]пришєдшєма жє
23.[a] раꙁ/боиникома тѣма[24] сово//куписта о собѣ множьство / ꙁлодѣи подобнꙑ сєбѣ.[25] вєчє/ру жє бꙑвшю ѻ҃ступиша дво/ръ [26]со ѻ҃ружиѥмь и раꙁбиша[27]/ двєри и҆ внидоша в храмъ [28]и҆/м- шє жє людмилу вꙁвєргоста / оужє на шию ѥи. и҆ оудави/ста ю.[28] и҆ тако приꙗтъ конєць / житью в дн҃ь суботнꙑи в пє/рвꙑи[29] ча҃ нощи· живши[30] лѣ҃./ ꙁ҃. и҆ ѻ҃дино лѣто.[30] и҆ бг҃у оугоді/- вши[31] мучєниꙗ вѣнєць прі/имши. бъ бо по- каꙁа ѿ нє/ꙗ ꙁнамєниꙗ и҆ чю҃са на м҃/стѣ идєжє бѣ погрєбєна· нє/бѣ бо в цр҃кви но по҃ стѣною / гр҃а. идѣжє по всѧ нощи ꙗвл҃/хусѧ свѣщѡ го- рѧща. и҆ нѣкі/и слєпєць проꙁрѣ прикосну/всѧ пєрсти[32] идѣжє людмила / лєжашє· и҆ ѿтолѣ многа бꙑ҃ / чюдєса. ꙗжє слꙑша[33] внукъ / ѥꙗ вѧчєславъ· потщавсѧ / прєнєсє[34] бабу свою в славнꙑ/и градъ прагу. и҆ положи мо/щи ѥꙗ в цр҃кви ст҃го гєѻргі/ꙗ· идєжє и нꙑнѣ многа[35] су҃ / ꙁнамєниꙗ и чюдєса.[35]

její Lidmilu. Přišedše pak vrahové ti, shromáždili množství zlosynů sobě podobných. Když pak byl večer, obstoupili dvůr se zbraněmi a rozbili dveře a vešli do domu. Chopivše pak Lidmilu, vhodili provaz na hrdlo její a udusili ji. A tak vzala konec života v den sobotní, v první hodinu noční, živši let šedesát a jedno (léto), Bohu se zalíbivši a korunu mučednickou přijavši. Neboť Bůh ukázal skrze ni znamení a divy na místě, kdež byla pohřbena; nebyla totiž (pochována) v kostele, ale pode zdí hradní, kdež se po všecky noci zjevovaly svíce hořící. I nějaký slepec prozřel, dotknuv se prsti, kdež Lidmila ležela. A od té doby se děly mnohé zázraky, o nichž slyše vnuk její Václav, pospíšiv si přenesl bábu svou do slavného města Prahy a položil ostatky její v kostele sv. Jiří, kdež i nyní mnohá znamení a zázraky se dějí.

Во тѣ҃ дн҃ь стр҃ть ст҃го вѧчєслава / кнѧꙁѧ чєшьскаго.

V týž den (28. září) umučení svatého Václava, knížete českého.

l. 37 ob.[b] Подобно ѥсть[1] прєжє ѻ҃чьство / видѣти[1] и столъ ст҃го му/чєника вѧчєслава. сє[2] бѣ / сн҃ъ вратиславль· кнѧꙁѧ / чєшьска҃ имѣꙗ подъ

Slušné jest předem znáti vlast a stolec svatého mučedníka Václava. Tento byl syn Vratislava, knížete českého, maje pod sebou dva

22) T[2] тєшинъ; 23-23) totéž čtení i v Pr.; T[2] да бꙑша, P[1], VČM да бꙑста ю погубили; 24-24) P[2], VČM пришєдшє жє раꙁбоиника та; 25) P[2], VČM има; 26) VČM єѧ; 27) T[2] раꙁбившє; 28-28) totéž čtení v T[2], Pr.; v P[1], P[3] въꙁвєргоста оушєвъ на шию єи съємша єи съ главꙑ и тѣмь оудависта; P[2] VČM въꙁвєргоста оувивало снємша съ главꙑ єꙗ на шию єи и тѣмъ оудависта (убрусъ, a druhá čtení: ужє, — ушєвъ, увивало,); 29) T[2] въ а҃; 30-30) лѣ҃ ꙁ҃. и лѣ҃ T[2]; 31) T[2] оугодивъ; 32) Pr. пєрсть; 33) P[1], VČM слꙑшавъ; 34) P[1], Pr. принєсє; 35) T[2] многа чюдєса суть.

Varianty: 1-1) T[2] прєжє вѣдѣти; VČM вѣдати прєжє; 2) VČM Сєи;

собою два / брата [3] испътигнѣва болесла/ва. [3] [4] преставльшю же сѧ [4] ѻ҃цю [5] і [6] / приꙗ вѧче=члавъ столъ ѻ҃чь [7] то/гда ꙁлу ради чл҃вци [8] на=чаша / бр҃аю сваживати. [9] первоѥ же / наоустиша [9] вѧчеслава да ѿ/женеть мт҃рь своѥ рекуще. [10] хо/щеть тѧ оубити с братома. [11] та / бо и [11] преже оубила есть бабу тво/ю людмилу. и ѿгна мт҃рь сво/ю в бучь. и помалѣ покаꙗвъ/сѧ приведе ꙗ к собѣ. [12] болѧре [13] же / послаша [14]
38.a к брату его рекуще. // аще [15] насъ не послу=шаюшь. [15] не / оупередиши оубити брата сво/его то онъ [16] тебе хощеть оубити / а мы [17] ти паче сего хощемъ. [17] и / створи с ними свѣтъ болесла / въ. оумоли же [18] брата вѧчесла/ва прити [19] к себѣ [19] на осщ҃ниѥ цр҃ки. и при=шедъ [20] вѧчеславъ· / и [21] любеꙁно пребъіста въ дн҃ь сщ҃е/ниꙗ. въсхотѣ же вѧчеславъ / ѿити ѿ града и оумоли ѥго / болеславъ [22] до оутрени повесе/литисѧ. [22] бѣ бо ꙗꙁыкомь лсти/вымь. [23] паче живота своѥго лю/бѧ и. а [24] на ср҃ци своемь о оуби/иствѣ его помышлѧше [25] и ꙗ/ко облеже [26] вѧчеславъ [27] той но/щи в градѣ и оу=твердивъ свѣ/тъ [27] с болѧрꙑ [28] ѥго болеславъ о / оубиѥний [29] братни. [30] и оутро [30] и/дущю ѥму на оутреню [31] къ / цр҃кви. [32] постиже болеславъ съ / боꙗры и оудари и в главу ме/чемь. и побѣже вѧчеславъ [33] въ / цр҃квь. [33]

bratry: Spytihněva a Boleslava. Když pak zemřel otec, převzal Václav stolec otcovský. Tehdy zlomyslní lidé začali popouzeti bratry (proti sobě). Zprvu navedli Václava, aby vyhnal matku, řkouce: „Chce tě zabíti s bratřími, neboť ta zabila i dříve bábu tvojí Lidmilu.“ I vyhnal matku svou na Budeč, a zakrátko kaje se přivedl ji k sobě (nazpět). Bojaři pak poslali k bratru jeho řkouce: „Jestliže nás neuposlechneš, (a) nepředejdeš-li v zabití bratra svého, on tě zabije; ale my tobě nad onoho přejeme.“ I vešel s nimi v radu Boleslav. Požádal pak bratra Václava, aby přišel k němu na „Posvěcení chrámu“. A přišel Václav, a mile ztrávili den Posvěcení. Václav pak chtěl odejíti z hradu, i přemluvil jej Boleslav, aby se do jitra (s ním) veselil. Byl totiž jazykem lstivý, více než život svůj miluje jej, ale v srdci svém na zabití jeho pomýšlel. A když Václav ulehl, té noci na hradě potvrdil radu s bojary svými o zabití bratrově. A ráno, když šel na jitřní k chrámu, zastihl (jej) Boleslav s bojary a udeřil jej do hlavy mečem. I běžel Václav do

[3-3]) T [2], VČM болеслава и спытигнѣва; P [3] спътавъгнѣва; [4-4]) VCM умершу же; [5]) T [2] + ихъ; [6]) není v VCM; [7]) T [2] + и; [8]) VČM болѧре; [9-9]) T [2] и первоѥ наоустиша; [10]) VČM рекуще; [11-11]) P [1] тако и; [12]) T [2], VČM къ себѣ; [13]) T [2] боꙗре; [14]) T [2] послашасѧ; [15-15]) není v T [2]; [16]) není v P [1], VČM; [17-17]) T [2] není: ти; P [1], P [3], VČM а мы тобѣ (P [3] ти) приꙗемъ и тебе паче сего хощемъ; [18]) T [2] není: же; [19-19]) není v VČM; [20]) T [2] приде; [21]) v T [2] není: и; [22-22]) T [2] да въ оутренни дн҃ь повеселивасѧ; P [1], VČM повеселитасѧ; [23]) T [2] лстивъ, P [1], VČM лстивомь; [24]) v P [1] místo а—и, VČM на сердци же; [25]) VČM мыслѧ, [26]) P [1] ѡблѧже; [27-27]) T [2] въ градѣ. тои нощи оутвердивъ совѣтъ; [28]) T [2] VČM боꙗры; [29]) P [2], P [3] ѡ оубиствѣ; [30-30]) P [3] въ оутрѣи; [31]) P [2], VČM ꙁаоутрѣнию; [32]) T [2] въ цр҃квь и; [33-33]) v P [3] není, T [2] къ церкви, VČM къ церкве, P [3] конъ;

постигоста и тира [34] и [35] ра/ссѣкоста и въ двер҃хъ цр҃квныхъ. / гнѣвъіса же [35] [36] прободе ему ребра / мечемь. [36] ст҃ы же вѧчеславъ / пре=дасть блж҃ную свою дш҃ю / в руцѣ бж҃ии· [37] по=недѣлнику же / свитающю. крови же ѥго [38] не мо/гоша потерти [38] по три дн҃и с стѣ/нъ цр҃квны· вопиꙗше бо к бу / [39] аки авелева [39] на
38b болеслава. по // нѣколицѣх же лѣтѣхъ прене=се/нъі бъіша мощи ѥго въ / славьный гр҃а прагу. / и положенъі бъіша оу ст҃го вита.

chrámu. Zastihli jej Tira (a Tista) * a rozsekali jej ve dveřích chrámových. Hněvysa pak probodl mu bok mečem. Svatý Václav pak odevzdal blahoslavenou duši svou v ruce boží, když pondělí svítalo. Krev pak jeho nemohli setříti po tři dni se stěn chrámových, neboť volala k Bohu jako Abelova proti Boleslavovi. Po několika letech byly přeneseny ostatky jeho do slavného města Prahy a položeny byly u svatého Víta.

Въ тж҃ дн҃ь / [1] принесениѥ [1] ст҃го вѧчеслава.

V týž den (4. března) „Přenesení“ svatého Václava.

[2] Тъ бѣ [2] кнѧꙁь въ часѣхь [3] праведе/нъ [4]
1. 5 ob.b именемь вѧчеславъ рожьсѧ [5] ѿ кр҃тьꙗноу ро=дителю· ѻ҃ца / вратислава [6] мт҃ри же дорого=мі/ль. [7] брата же [8] имѣꙗше старѣиша/го боле=слава. [8] болеслав же пооущені/ѥмь [9] диꙗволимь оуби брата своѥ/го вѧчеслава. [10] тогда ꙗвисѧ чюдо / надь телесѣмь ст҃го вѧчеслава / ꙗко кровь ѥго не идѧше ꙁа Г҃. дн҃и / в ꙁемлю. [11] третий же дн҃ь вечеръ / [12] цр҃квь вꙁиде надъ нимь. [12] ꙗко ди/витисѧ всѣмь видѧщимъ. [13] [14] ви/дѣвъ се [14] болеславъ. [15] преложи ѡка/ме=нениѥ ср҃ца своѥго на каꙗꙁнь. / и въію своѥ желѣꙁноую преклони / на молениѥ. [15] раꙁоумѣ

Byl kníže v Čechách spravedlivý, jménem Václav, rodilý z křesťanských rodičů: otce Vratislava, matky pak Drahomíly. Bratra pak měl staršího Boleslava. Boleslav však navedením ďáblovým zabil bratra svého Václava. Tehdy ukázal se zázrak nad tělem svatého Václava, že krev jeho po tři dni nešla do země. Třetí den večer vzešel nad ním chrám, takže se divili všichni vidouce (to). Uviděv to Boleslav, obrátil zatvrzelost srdce svého na pokání a šíji svou železnou sklonil k modlitbě. Poznal hřích svůj, že netoliko zabil svého

[34]) P [3] тиръ; [35-35]) ve všech ostat. rukopisech: и тиста; P [2], VČM: и постигоста и два болѧрина и расѣкоста и въ дверехъ цер҃квныхъ. инъ же прободе ему ребра...; P [1], P [2]: два болѧрина... гнѣвыса же... [36-36]) T [2] проиꙁе ѥму ср҃це мечемь; [37]) T [2] гн҃и, P [3] гн҃и; [38-38]) P [2], VČM не ѿтерти; [39-39]) P [1], VČM акы авель.

Varianty: [1-1]) P, VCM [1] пренесениѥ мощем (мощеи VČM); [2-2]) VČM [2], G: Бѣ кнѧꙁь; [3]) P [3], G, VČM [2] в че-хахъ, VČM [1] в чесѣхъ; [4]) G бл҃говѣренъ; [5]) P рожесѧ, G рожьсѧ, VČM [1] родисѧ; [6]) P братислава, VČM [2] ратислава, G ратислава; [7]) P, VČM [1] дорогомирь, VČM [2], G дорогомиръ; [8-8]) VČM [2], G имѣаше болеслава; [9]) G пооученіе; [10]) G + и; [11]) VČM, G + въ; [12-12]) P цр҃къі, VČM церкви, G въꙁьиде сл҃нце на нимъ; [13]) není v G; [14-14]) VČM [2], G видѣвъ бо; [15-15]) VČM [2], G преложивъ (приложивъ G) ѡкамененое ср҃це свое на покааніе и вью свою желѣꙁнѫю преклони (G приклони) на моленіе;

*) Ve všesh ostatních rukopisech jsou i slova „a Tista“, jak toho vyžaduje smysl.

грѣхь свой / юже не токмо оуби брата своюго
в҃/чеслава но инꙑ юго ради погоуби. / и по=
6ª мѧноусѧ[16] к боу҃ коли грѣха ство//ривъ и
[17] молѧшесѧ боу҃ бес преста/ни и всѣм҃ с҃тꙑмь
и с҃томоу братꙋ / своюмоу вѧчеславоу. тогда
посла/вь иерѣꙗ и слꙋги своꙗ. [18] и принесе [18]
тѣ/ло брата своюго вѧчеслава из болесла/=
влѧ града [19] въ прагоу.[19] г҃лѧ. азъ согрѣ/=
шихь и грѣхь мой и безаконию[20] мо/ю азъ
свѣмь. и положиша и оу[21] цр҃ь/кви с҃тго вита[22]
ѡ десноую странꙋ/ѿлтарѧ. [23] в҃і апл҃оу [23] идѣ=
же бѣ самь / реклъ [24] сътворь цр҃квь тоу. пре=
несенъ[24] / бꙑ вѧчеславь кнѧзь м҃ца марта /
въ д҃. дн҃ь. [25] в'покои [25] юго д҃шю на лонѣ /
авраамли и исаковѣ[26] и иꙗковли / идѣже вси
праведнии почиваютъ / чающе въскресениꙗ г҃а
нашего і҃съ х҃а.[27]

bratra Václava, ale (i) jiné k vůli němu zahubil. A rozpomenuv se na Boha, jak veliký hřích učinil, modlil se k Bohu bez přestání i ke všem svatým i k svatému bratru svému Václavu. Tehdy poslav kněze a sluhy svoje, přinesl tělo bratra svého Václava z hradu Boleslavova do Prahy řka: „Zhřešil jsem a hříchu svého a nepravosti své jsem si vědom.“ I položili jej v kostele svatého Víta, na pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů“, kdež byl sám řekl, postaviv kostel ten. Přenesen byl kníže Václav 4. den měsíce března. (Bůh)* dejž pokoj duši jeho na lůně Abrahamově a Izákově a Jakobově, kdež všichni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista.

16) VČM² G помѧноувсѧ; 17) VCM², G není: и; 18-18) VČM пренести, G принести; 19-19) v VCM², G není; 20) P, VČM², G безаконниꙗ моꙗ; 21) G въ; 22) G вида; 23-23) VČM², G двоюнадесѧте апл҃а; 24) G сътворъ. тоу принесенъ; 25-25) VČM², G бъ покои; 26) G исааков'ли; 27) VČM¹ + емоу слава нн҃ѣ и пр҃нѡ.

*) Slovo „Bůh“ se čte ve Vel. Minejích, měli jsme je v úplném textu legendy o sv. Václavu, a vyžaduje ho smysl.

IV.

J. Vašica:

DRUHÁ STAROSLOVĚNSKÁ LEGENDA O SV. VÁCLAVU.

ÚVOD A TEXT S ČESKÝM I LATINSKÝM PŘEKLADEM.

Zkratky: G = latinský text legendy Gumpoldovy o sv. Václavu. K = kazaňský rukopis slovanské recense Gumpoldovy legendy. P = petrohradský rukopis slovanské recense Gumpoldovy legendy. FRB = Fontes rerum Bohemicarum, I. díl, Praha 1873. WLL = J. Pekař, Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians. Praha, 1906.

1. Slovanské zpracování latinské legendy Gumpoldovy o sv. Václavu objevil roku 1904 N. Nikolskij ve dvou cyrilských rukopisech, petrohradském (= P) a kazaňském (= K),[1] a vydal je r. 1909 s názvem „Legenda mantuanskago episkopa Gumpoľda o Sv. Vjačeslavě Češskom v slavjano-russkom pereloženii" (ve sbírce „Pamjatniki drevnej pis'mennosti i iskusstva", svazek 174).[2] Není to pouhý překlad slavné a skvělé hagiografické práce mantovského biskupa o českém mučedníku,[3] nýbrž zároveň pokus o opravu a doplnění cizí práce ze zdrojů domácí tradice. Proto můžeme právem tuto památku nazvati s J. Pekařem (WLL, 44 násl.) „druhou staroslovanskou legendou" o sv. Václavu; jinak bývá také zvána po svém objeviteli legendou Nikolského.

Na její velkou historickou cenu poukázal dostatečně již J. Pekař v svém spise „Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians" (1906, str. 44—51, 431—2).[4] Současně dokazoval A. I. Sobolevskij ve studii „K chronologii drevnějších cerkovno-slavjanskich pamjatnikov" (Izvěstija otděl. rus. jaz. i slov. 1906, t. XI, kn. 2, str. 1—19) rozborem lexikálního materiálu (o. c. 4—8), že legenda Gumpoldova byla převedena do staroslověnštiny touž neznámou osobou, která ztlumočila též „Besědy" sv. Řehoře a Kyjevské listy. I kdybychom nepřijali celého jeho závěru o identitě překladatele těchto tří textů, zejména co se týče Kyjevských listů,[5] přece se nedá upříti, že je mezi Besědami a naší legendou po stránce

---

[1]) První rukopis, označený zde P, je sborník psaný v 2. polovině XVI. století a obsahuje legendu o sv. Václavu na l. 371 v — 386 v (podrobný jeho popis viz ve vydání Nikolského, str. 83—93); dříve náležel Pafnuciovu klášteru v Borovsku (v gubernii kalužské), r. 1908 však byl, spolu s ostatními rukopisy borovského kláštera, odevzdán knihovně archivu sv. synodu v Petrohradě. — Druhý rukopis, označený zde K, jest Mineja na měsíc září a náležel dříve proslulému klášteru na ostrově Soloveckém v Bílém moři, nyní se chová v knihovně kazaňské Duchovní akademie (čís. 500 Solov.); Nikolskij (o. c. II, pozn. 2) klade jej do XVI. stol., kdežto sestavitelé „Opisanija rukopisej Soloveckago monastyrja" (Kazaň 1885) jej přiřkli stol. XV. (roku 1494?).

[2]) Z vydání N. Nikolského přetiskl slovanský text legendy Gumpoldovy Vl. Gruzín v své knize Slovanský svatý Václav (Praha, 1929, str. 134—169); za základ si vzal rukopis K a varianty z P uvedl v závorkách. Pro český překlad, který jde souběžně se slovanským, použil překladu F. J. Zoubka z FRB I; ta místa, kde se překlad slovanský odchýlil od latinské předlohy, pokusil se Vl. Gruzín sám přeložiti, nikoli vždy se zdarem. Pro výzkum textu tato edice nepřináší nic, mimo dvě tři drobnůstky.

[3]) Latinská legenda Gumpoldova byla vydána podle rukopisu knihovny ve Wolfenbüttlu od G. H. Pertze v Mon. Germ. Hist., Scriptorum t. IV (Hannover, 1841, str. 211—223), a odtud přetištěna ve FRB I. (str. 146—166) s českým, dnes již nevyhovujícím překladem Fr. J. Zoubka. O tomto památném rukopise s nejstarším miniaturním zobrazením sv. Václava srov. studii, kterou napsal Ant. Friedl (Iluminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu ve Wolfenbüttlu. Práce z vědeckých ústavů Karlovy university č. XIII, 1926, s 55 obrazy).

[4]) J. Pekař k svému rozboru použil otisku Nikolského, kromě druhého tiskového archu (t. j. ve vydání Nikolského, str. 17—32), který se ztratil poštou (srov. WLL, 431).

[5]) Názor Sobolevského o totožnosti překladatele jmenovaných tří textů odmítá V. Jagić v Entstehungsgeschichte [2] (1913), str. 103, pozn. Kyjevské listy vznikly o víc než o století dříve než překlad Gumpolda. Cunibert Mohlberg (Il Messale glagolitico di Kiew (secolo IX) ed il suo prototipo romano del secolo VI—VII. —

jazykové souvislost, která nemůže býti nahodilá a opravňuje nás alespoň k té domněnce, že oba překlady vznikly v téže době a v témž prostředí.[1]

N. Nikolskij v obšírném úvodě k své edici slovanského překladu Gumpoldovy legendy (str. I—LI) kromě popisu obou památek, v nichž se překlad ten dochoval, a kromě příslušné bibliografie podává také zevrubný výčet a rozbor všech odchylek slovanského překladu od latinské předlohy, s pokusem o určení, odkud jsou převzaty. Jeho výsledky, jak uvidíme, dají se v ledačems doplniti. N. Nikolskij (o. c. XLII sl.) pokládá slovanský překlad Gumpolda za plod českého písemnictví z XI. století; na dotvrzení toho cituje list P. A. Lavrova o čechismech v překladě porůznu se vyskytujících a dovolává se při tom vzpomenutých studií Sobolevského a Pekaře.

Následující poznámky mají jednak doplniti úvodní stať Nikolského tím, že se pokoušejí blíže určiti vzájemný poměr obou pozdních ruských opisů, které Nikolskij otiskl paralelně vedle sebe, a vnitřním rozborem stanoviti povahu jejich prototypu, jednak také novými poznatky osvětliti ta místa, kde se slovanský překlad odchýlil od latinského originálu, buď se přikláněje k některému z jiných známých textů, nebo podávaje zprávy docela nové, odjinud nedoložené.

2. Texty obou rukopisů, které nám dochovaly staroslovanské zpracování Gumpoldovy legendy, shodují se doslova i tam, kde jsou pouhým překladem Gumpolda, i v částech čerpaných z jiných pramenů, přece však nejsou na sobě přímo závislé, aby jeden mohl býti pokládán za předlohu druhého, neboť v obou se vyskytují chyby opisovačské, jež tuto možnost vylučují. Hned v tom, hned v onom opise vypadlo nějaké slovo, které čteme v druhém, jak poučují s dostatek poznámky. Větší úryvek chybí jen v K (v kap. XII; srov. pozn. 7). Dále pozorujeme dosti hojně takových míst, kde jeden opis má čtení chybné, druhý správné. Tak píše K chybně proti správnému znění v P: v prologu K желаю̀ть místo P желáет (desiderat); kap. V K нетвори любы m. P не творил бы, K въслѣдовалъ m. P въслѣдователъ (exsecutor); kap. VI K предъ неправеденъ m. P пред онь приведенъ (ad se adductus); kap. VII K плоды m. P плоты (septa); kap. X K малаа̀ m. P милаа (dulces); kap. XIV K риз҄ны m. P кър҄зьны (crusinas); kap. XVIII K скоты m. P скѹты (veste); kap. XXI K выш҄наго m. P днешнаго (hodie); kap. XXIII K ѿ сих҄же m. P ѿ силахже (de virtutibus); kap. XXIV K оу҆жасником m. P оу҆жником (vinctis), K скон҄чаша m. P искочи́ша (exiliunt); kap. XXVI K оутѣшена m. P оути́шена (mansuefactis); kap. XXX K лежаше m. P лажаше (od лазити, incedens) a j. Podobně zase v P, ač celkem řidčeji, shledáváme chyby proti správnému čtení v K: kap. VII P съхрани ѥмѹ m. K съхранаѥ́мѹ (servando), P полныа.. непо́лныа m. K вол҄ныа̀.. невол҄ныа̀ (ultronea.. coacta); kap. X P вѣ́рою m. K вѣроую̀, kap. XVIII. P расны m. K разны (singulos); kap. XXVI P гна m. K гна (domino) a j.

Atti della Pontificia Academia Romana di Archeologia, seria III, Memorie vol. 2, Roma, 1929 — str. 286) dokonce ze shody modliteb mešních v Kyjevských zlomcích a v sakramentáři Padovském soudí, že překlad tohoto nejstaršího misálu hlaholského je dílem samého sv. Konstantina-Cyrila, pořízeným v Římě v letech 868—869.

[1]) A. J. Sobolevskij shledal 57 příkladů, kde se totéž latinské slovo překládá v obou památkách týmž slovanským výrazem. Některé shody jsou velmi nápadné, na př. bystrost' = studium, zaklenuti = subcludere, zemlja = patria, osljad' = patibulum, prijazn' = amicus, račiti = dignari, rěč' = ratio, causa, sila = virtus, snaga = studium, sused = civis, utjagnuti = mereri, čin = modus, č'st'n = venerabilis. Dále uvádí ještě 26 případů, kde totéž slovo slovanské vyjadřuje v obou textech podobný, namnoze synonymní výraz latinský. I přílišná doslovnost překladu a některé hrubé omyly rušící smysl, společné v obou památkách, vedou nás k tomu, abychom připsali oba texty, ne-li téže osobě, alespoň témuž kroužku překladatelskému. K tomu srovnej také stať A. J. Sobolevského „Cerkovno-slavjan. teksty moravskago proischoždenija" v časopise „Russkij Filol. Věstnik" (1900, t. XLIII, str. 154 násl.).

Z těchto vzájemných odchylek, zaviněných opisovači, jde najevo, že žádný z obou textů nemohl býti druhému přímou předlohou. A přece vyplynuly oba z jedné starší předlohy A, oběma jim společné. To poznáváme s jistotou z toho, že se v obou opisech, K i P, vyskytují tytéž chyby opisovačské, jichž původní překlad X neměl. Jsou to na př.: v prologu K неговѣа̀ ко ѹ҆нымъ, P неговѣ́а къ оу҆ным místo сего вѣкъ оу҆ныи҆ (hunc aetas iuvencula); ib. KP иного стѹд҄ныа старости m. того (nebo оного) стѹденыа старости (illum frigidae senectutis); ib. KP смышленїемъ m. смѣшенїемъ (commixtione); ib. KP радость m. рѣдкость (raritatem); kap. I KP тачe вечерномоу (=мѹ) m. тачe вѣрномоу (послѣдъствїю = ac credulae posteritati); kap. V K к҄томѹ не пристаа̀ше, P ктомѹ не престаáше m. въ домѹ же простъ бѣаше (? domestica habitudine simplex); ib. KP тѣхъ m. тихъ (modestus); ib. KP неоученыа (=а) m. наоученыа (=а = edoctos); kap. XIII KP дѣла тѣх m. дѣлатель (factorem); ib. KP оу҆ды m. оумы (? consiliis); kap. XV KP оу҆мѹ m. моужѹ (virum); kap. XXI KP не минем m. не мьн҄е (non minus); kap. XXIII KP ѿбрѣтоша m. обрѣтъша, KP всѣм m. въ семь, KP ракоу (=ѹ) m. рѣкоу (rivulo), KP частами m. чистами (sinceriter); kap. XXIV K ѹзы, P оу҆зы m. оуды (membra); kap. XXIX KP къ m. нъ (sed) a j.

Tato cyrilská předloha A, z které prostřednictvím několika dalších opisů vyplynuly oba ruské texty K i P, byla přepsána z hlaholského rukopisu. Na stopu tohoto poznatku uvedl mě chybný překlad latinské věty „proficisci non *moror*" (v kap. XXX), kterou oba rukopisy tlumočí slovy не могѹ тамо ити. Poněvadž v téže kapitole ke konci „non diutius *morante*" se překládá správně не долго же медлащѹ ѥмѹ, není pochyby o tom, že „non moror = немогѹ" nebylo v původním překladě, nýbrž že tam stálo správně: не мьдлѭ. Přeměna мьдлѭ v могѫ se vysvětlí mnohem lehčeji z hlaholice než z cyrilice, neboť v hlaholici druhé písmeno v obou slovech, ь = ⰿ a о = ⱁ, je stejné vyjímajíc to, že při polohlásce ь ze středu písmena vybíhá nalevo vlasová čárka zakončená tečkou, což se snadno přehlédne; také д л (ⰴ ⰾ nebo ligaturu ⰴⰾ) možno si spíše splésti s г (ⰳ) v písmu hlaholském. Takové přehlédnutí je tím pochopitelnější u písaře, který nebyl dosti cvičen v hlaholici, zvláště když předpokládáme, že měl před sebou rukopis psaný zběžně a neúpravně, asi tak jako Pražské zlomky, náležející podle všeho témuž místu a téže době.

Dalším důkazem toho, že text A byl opsán z předlohy hlaholské, je záměna ѣ za а, jež se tu naskýtá ve dvou případech: рад=ость m. рѣд=кость (v prologu), ракоу m. рѣкоу (v kap. XXIII). V hlaholici totiž značka ⰰ může vyjadřovati i ѣ i ꙗ (po palatálních souhláskách а). Písař méně zběhlý ve čtení hlaholského textu snadno mohl přepsati hlaholské ⰰ omylem а místo ѣ, neboť na mnohých místech toto ⰰ mělo vskutku fonetickou platnost а (ꙗ). Sem bych také zařadil záměnu ч za щ v slově рещи místo správného рѣчи (causam)[1] v kap. XIX (srov. pozn. 31) a rovněž v kap. XXI (srov. pozn. 7); v hlaholském písmě se ⱍ podobá ligatuře ⱋ dosti značně, takže omyl se tu spíše vysvětlí nežli v cyrilici.

Konečně třetí důkaz, že originál překladu byl psán hlaholsky, vidím v tom, že rok, kdy ostatky sv. Václava byly přeneseny do Prahy, je určen čtvrtou indikcí místo páté. Jak již J. Pekař (WLL, 432) upozornil, připadá čtvrtá indikce na rok 931, kdežto odjinud víme, že přenesení se událo třetí rok po smrti Václavově, t. j. r. 932. Nesnáz zmizí, když připustíme, že text původně byl psán hlaholicí, v níž písmeno д (= ⰴ) značí 5, kdežto cyrilské д = 4. Písař omylem přepsal písmeno hlaholské cyrilským, bez ohledu na jeho numerickou platnost, tedy д místo е, a tím změnil pátou indikci, která přísluší roku 932, na čtvrtou.

[1]) Přepisovatel napsal místo рѣчи—рѣщи, což pozdější opisovači změnili v рещи; v obou rukopisech se ostatně častěji píše е místo ѣ.

Netřeba se nikterak pozastavovati nad tím, že se v obou rukopisech číslice vypisuje slovem (kap. XXIII): KP четвέр'таго ин'дикта. Můžeme s jistotou předpokládati, že v hlaholském originálu byl zde číselný znak, který teprve v pozdějších opisech předlohy A byl nahrazen slovem. Vždyť hned za udáním indikce určuje se den, kdy se stalo přenesení, ještě v rukopise P písmenem: м҃ца мáр'та в' д҃нь д҃·, kdežto v K se vypisuje: м҃ца марта в д҃нь четвертый.[1] Arci v tomto druhém případě se písař nezmýlil, přepsav správně hlaholské ⰴ (= г), jež značí 4, cyrilským д (= 4); mohli bychom si to vysvětliti tím, že toto datum, 4. března, bylo mu velmi dobře známo, ježto památka přenesení se toho dne každoročně slavívala, a zmýlil-li se přepisovatel, mohl chybu opraviti někdo z českých čtenářů.

Když tedy přijmeme jako zjištěnou skutečnost to, že slovanský překlad Gumpolda byl původně napsán hlaholicí a potom přepsán cyrilicí písařem, jemuž čtení hlaholice působilo obtíže, nebudeme se rozpakovati, na vrub tohoto přepisu přičísti též i mnohé jiné chyby, společné oběma ruským opisům, jako томꙋ m. домꙋ, оу҆ды m. оу҆мы, оумоу m. моужоу, не минем m. не мьн҃е, обрѣтоша m. обрѣтъша, оу҆зы m. оуды a j.[2]

3. Již tím poznáním, že mnoho chyb kazících text ruských opisů KP vzniklo teprve později od nevědomých neb povrchních písařů, mění se podstatně náš úsudek o jakosti prvotního překladu. Skutečných a hrubých omylů je v něm celkem poskrovnu, a i ty se z části dají omluviti jednak umělou složitostí stilu Gumpoldova, jednak též vadným čtením latinského originálu. Překládá-li se na př. v prologu fixione v KP теченнемъ, je to záměnou s fluxione; v kap. XII curis K сꙋдовъ, P сꙋдóвъ je záměnou s curiis, v kap. XIX exitium KP началокъ je záměnou s initium, v kap. XXX Cur iter KP почто тако je záměnou iter za ita. O těchto nesrovnalostech poučují dostatečně poznámky v textu.

Hlavním svízelem pro překladatele byly Gumpoldovy dlouhé periody s nakupenými ablativy absolutními a gerundii,[3] v nichž se jest těžko vyznati i zkušenému latináři. Kdož by se divil, že slovanský kněz, který pracoval bez jakýchkoli pomůcek, mnohdy v tom labyrintu umělých obratů a vazeb pobloudil? Jak dovedl překládati doslovně, a přec ne otrocky, jak malými obměnami zhladil ztrnulost přílišné závislosti na originálu, možno dobře pozorovati na př. na počátku XIII. kapitoly, a i jinde. Již Nikolskij (o. c. str. VII, XI—XII, pozn. 1) upozornil na rozdíl ve stilu, jakým se liší od sebe části přeložené z Gumpolda

[1]) Podobně v kap. XII píše P ·в҃і· скрат, kdežto v K je vypsáno два кратъ на десяте.

[2]) Vznikl-li překlad Gumpoldovy legendy v Čechách, jak třeba souditi, koncem X. nebo počátkem XI. stol., mohli bychom se ptáti, proč se nedochovaly v textu ony typické znaky české řeči (bohemismy), známé z Kyjevských a Pražských zlomků, totiž střídnice c, z za št, žd. Na to odpověděl již A. Sobolevskij v uvedené stati v Rus. Fil. Věst. 1900 (str. 154): staří opisovači měnili fonetické zvláštnosti svých předloh s neobyčejnou rychlostí a snadností, a podobný osud stíhal také všecky zvláštnosti morfologické. Proto kladl A. Sobolevskij při určování textů „moravského" (lépe: českého) původu největší váhu na materiál lexikální. Zdá se však, že pozdní ruské opisy slovanské legendy Gumpoldovy nám zachovaly na jednom místě stopu, třeba slabou a nejistou, těch bohemismů, které charakterisují Kyjevské a Pražské zlomky: v kap. XXIV (srov. pozn. 4) se tu čte místo latinského „ut erat necesse" K оу҆зъ, P оу̑ ꙋзъ, což si nedovedu vysvětliti jinak než jako zkomoleninu z původního ноузею (z нѫждеѭ).

[3]) Proti hojným místům, kde ablativ absolutní a gerundium jsou přeloženy správně, ano dovedně, dá se postaviti celkem jen málo překladů chybných. Ablativ absolutní se vyjadřuje obyčejně dativem absolutním, ale někdy též i jinými vhodnými vazbami participiálními, na př. kap. III se publico assensu eligente (Братиславъ) из'бранъ всѣми людьми; kap. IV ingenio celeri capacitate instructo хꙋдожьством къ скорѣи҆шемꙋ разꙋмꙋ направленъ, a pod. Také gerundia bývají dobře přeložena participii činnými i trpnými, infinitivem a jinak. — U ablativů absolutních se stalo několikrát, že jsou přeloženy mechanicky instrumentálem, čímž vzniká v slovanském textě jakýsi instrumentál absolutní: kap. II regnante rege Heinrico царствоу҆ющемъ царемъ е҆инрихом; ib. ope divina cooperante милостїю божїею дѣлающꙋ; kap. XXII Peracta venerabili passione пер'водѣяно҆ю честною страстїю a pod.

a části čerpané odjinud, a vysvětlil, na čem se ten rozdíl zakládá: překlad obou částí jest dílo téže osoby, rozdíly pocházejí od různé povahy stilu obou těchto částí, Gumpoldova legenda má sloh zdobný, uměle stavěný, partie vsunuté sloh prostý, narrativní. Prohlašuje-li Nikolskij (o. c. str. VII)[1] sloh první za „temný", platí to spíše o stilu ruských opisů, zkažených pozdějšími chybami. V originálním překladě rozdíl ten v obou částech nebyl tak nápadný.

Jazykový rozbor slovanské recense Gumpolda odhaluje nám ještě jednu stránku jejích minulých osudů. Dovídáme se z něho, že prvotní překlad byl někým opravován interlineárními neb marginálními glosami a že některý pozdější opisovatel, snad ten, který přepisoval legendu po prvé písmem cyrilským, zařadil glosy ty většinou zcela mechanicky do textu. Tím vznikla místa, kde totéž slovo neb týž obrat latinský je vyjádřen dvěma slovanskými. Opravné poznámky byly dělány někým, kdo měl před sebou text latinský, a to patrně do rukopisu hlaholského. Poněvadž poznámky k textu upozorňují na všechna tato místa,[2] stačí, když zde uvedu několik typických příkladů.

V kap. III diebus.. per naturae legem obclusis je přeloženo v KP днемъ.. по законꙋ рода чловѣчес'ка заклепеным (v rukopisech omylem д҃нех.. заклепены) лѣты ѿ сего свѣта преставив'шуся; zde původní doslovný překlad днемъ заклепенымъ byl opraven jiným rčením, které se vyskytuje též v kap. XVIII (quacumque hora lex naturae od extrema nos deduxerit = да а҆ще в' коую годиноу доуша наша ѿ свѣта преставися), zbývající slovo лѣты pokládám za marginálii k následujícímu slovu вѣком (sc. м'нїи) = aetate minor (srov. též pozn. 1 v kap. III). V kap. IV crimen luendum veritus přeloženo dvakrát, po prvé špatně: противоу съгрѣшенїю каз'нити стыдяшеся, po druhé lépe: грѣха в' томъ блюдяшеся, jenže druhý, lepší překlad se octl na nepravém místě, až za větou podmínečnou. Ib. incolarum quoque iam rusticitatem maioribus saepe in diligendo praeferens = пришел'цем'же и҆ оу҆богимъ и҆ стран'нымъ и҆ бол'шїа и҆ чьстныя (m. частыя) любви подаяше и҆зноса; и҆зноса je pozdější přípisek, doslova podle latinského praeferens — glosátor, jak viděti, nahlížel do latinského textu —, překladatel neporozuměl slovu „maioribus", závislému na „praeferens" (dávaje přednost před svými předky), rovněž přeložil nesprávně „rusticitatem", dal však větě určitý a jasný smysl (podával cizincům a chudým větší a časté důkazy lásky), který je přípiskem и҆зноса porušen. V kap. XXI probandi causa = и҆скоушенїа ради рещи; pokládám рещи (= рѣчи) za glosu, vyjadřující jinak latinské „causa", srov. kap. XIX (pozn. 31), kde рещи (= речи) je variantou k виноу (= causam). Také v kap. VI v úryvku, jehož nemá lat. Gumpold: нѣкоую виноу рещи самъ сътворивъ, je рещи (= рѣчи) variantou k виноу; toto рещи místo рѣчи mohlo vzniknouti nejspíše přepisem z hlaholského písma do cyrilského, proto mám za to, že slovanská recense Gumpolda byla glosována ještě v rukopise hlaholském.[3]

4. Již N. Nikolskij (o. c. VIII násl.) zjistil, že slovanský překlad na mnohých místech, kde se odklání od Gumpolda, přidržuje se některé jiné latinské legendy, nejčastěji Crescente fide, a to stejně doslova, takže nebyly všude ani zahlazeny stopy mechanického spojování dvou různých pramenů;[4] nechal však nerozřešenu otázku (o. c. str. XXXIX), zda tyto obměny

[1]) Nikolskij cituje jako doklad tohoto „temného" stilu počátek prologu, který právě je zkomolen pozdějšími opisovači k nepoznání.

[2]) Vyskytují se v kapitolách I—VIII, XIX—XXIX.

[3]) Označíme-li původní hlaholský překlad X, překlad glosovaný Y, cyrilský jeho přepis A, můžeme si znázorniti vznik ruských opisů a jejich poměr k originálu tímto obrazcem:

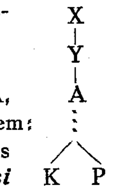

[4]) Nikolskij (o. c., str. 8) cituje jako doklad úryvek z XIII. kap., kde „*Finito* excellentis *alloquio* iussionis, nefastae participes coniuracionis domum pavidi redeunt" je přeloženo: *I si*

základního textu, jež shledáváme v slovanské recensi, pocházejí teprve od překladatele, či zda překladatel měl před sebou již latinského Gumpolda takto opraveného a doplněného. Sám Nikolskij nevylučuje možnost druhou a cituje slova V. A. Franceva (v recensi o Kalouskově Obraně v Izvěstijích t. VII, 1902, kn. 2, str. 383—402), že „Gumpoldova legenda pronikla do Čech a do Bavor již v X. století a že tam byla rozličně zkracována a rozšiřována, slučována s jinými legendami, rozmanitě vykrašlována"; kdyby celá rukopisná tradice legendy Gumpoldovy byla náležitě prozkoumána, myslím, že by se tato možnost změnila v jistotu pouhým srovnáním textů. Utvrzuje mě v tom zkušenost s pozdní legendou o sv. Václavu, počínající slovy „Ut annuncietur".

Obě recense této legendy, kratší i delší, popsal a zhodnotil J. Pekař, zvláště v svém německém spise o Kristiánovi (WLL, str. 61—64), po prvé však ji vydal úplně Ant. Podlaha r. 1917 (Vita sancti Wenceslai incipiens verbis „Ut annuncietur", Pragae, sumptibus propriis. Stran IV + 67). Do svého vydání pojal A. Podlaha obě recense: delší (= II), připisovaná biskupu a kancléři Janu ze Středy, je otištěna jako vlastní text podle rkpu universitní knihovny pražské (8 A 3) z pol. XIV. stol., kratší (= I) petitem pod čarou podle rkpu musejní knihovny (15 E 5) a rkpu universitní knihovny pražské (10 B 7), obou z počátku XV. stol. Kratší recense je starší, a její vznik se klade na konec XIII. nebo počátek XIV. věku; delší, pocházející z 1. pol. XIV. stol., je značně rozšířena proti kratší, a to nejen stilově, nýbrž i věcně, některé zprávy jsou v ní čerpány přímo z Kristiána, jehož vliv, vedle legendy Oriente iam sole, se projevil zřetelně i na první, kratší recensi. Co však posud zůstalo nepovšimnuto, jest patrný a vydatný vliv Gumpoldovy legendy na delší recensi legendy „Ut annuncietur".[1] Někdy jsou do textu vsunuty větší souvislé úryvky z Gumpolda (na př. z kap. VIII

izglagolavъ bezakonija načal'nicu mater svoju izemlja svoeja izgna ot sebe. *I skončanom že knjažem glagolom* velmoža zemskija i rotnici i sovětnici v domy svoja ustrašeni vъzvratišasja. — O vzájemném poměru legendy Cresc. fide a legendy Nikolského jedná také Jan Slavík v stati Svatý Václav a slovanské legendy (otisk ze Sborníku prací k sedmdesátému jubileu P. N. Miljukova, Praha 1929, str. 16—18).

[1]) Na důkaz toho kladu zde jednu delší ukázku z obou recensí legendy „Ut annuncietur" (Podlaha, str. 38—39) a z Gumpolda (FRB I, 160), která nám to jasně dosvědčuje:

I. recense Ut annuncietur.

Dum ergo beatus vir esset *in medio vie* ab ecclesia rediens, prosiliit ex latebris frater maledictus in armis. Quo recognito vir beatus salutavit eum humili voce dicens: ‚*Ave, frater dilecte*, multarum tibi reddo graciarum acciones pro convivio die hesterno mihi et meis habundancius exhibito.' Hoc autem dicebat volens eius nequissimam intencionem ad benevolenciam inclinare et animam eius vel manus a fratricidii peccato liberare. At ille surdior aspide, qui semper astitit omni vie non bone et maliciam nunquam odivit, arrepto gladio, quo accinctus erat, et in caput fratris percuciens ut fortius valuit, sic ait: ‚*Melius tibi hodie preparabo con-*

II. recense Ut annuncietur.

Cumque esset *vie in medio* prosiliit ex latebris frater maledictus in armis. Quo recognito vir beatus (var. sanctus) *mitissime eum salutavit* dicens: ‚*Ave, frater dilecte; grates immense pietati tuae a nobis sint relate, quia honorifice heri disposito convivio bene nobis et satis iocunde ministrasti.*' Hoc autem dicebat mansuetissimus, volens malignitatem illius benignitate sua vincere, animamque suam a peccato fratricidii liberare. At ille sevior aspide, qui semper astitit omni viae non bone, *tam dulci non respondens salutacioni sed extracto cicius ense, ut forcius valuit in sancti capitis verticem percuciens ait:* ‚*Hodie melius preparo tibi convivium! Sed fratre (!) resiliente*, *et nec vul-*

Gumpold.

Rubente iam primum aurora, execrabili memoria scribendus Bolezlaus, viri sancti germanus, perversitatis auctor, quae prius arma contra innocentem latenter commoverit non immemor, specu quo latuit, more lupino, cum ex adverso agnum furtive lacerandum irruit, ipse cum aliquot sequacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus, et mucrone succinctus, viro simplici *media via* obvius restitit. Quem sanctus ipse *mitissima inter salutando* benignitate ita alloquitur: *Ave, frater dilecte! grates inmensae dilectioni tuae a nobis sint relatae, quia honorifice disposito heri convivio bene nobis et satis iucunde* (var. abunde) *ministrasti. Tam dulci pessimus ille non respondens allo-*

„O indissolubile circa pectus..", u Podlahy str. 21, nebo z kap. XIX v líčení vraždy boleslavské, u Podlahy str. 37—40, část viz v předchozí poznámce), jindy jsou to jen jednotlivé věty a slovní obraty, dovedně zapředené do osnovy děje, často přerývaného vzrušenými elogiemi a ovládaného mistrným stilistou. Při tom však jest ta neobyčejně zajímavá okolnost, že k interpolaci II. recense nebylo autorem použito oné obyčejné redakce Gumpolda, jaká jest ve vydání Pertzově nebo ve FRB I, nýbrž asi takové, jaká se obráží v druhé slovanské legendě.

Není zde místo, abych všechny shody mezi slovanskou recensí Gumpolda a legendou „Ut annuncietur" uváděl a hodnotil. Poukáži na několik nejvýznačnějších koincidencí.

V VII. kap. čteme u Gumpolda: notatis reis criminosa dampnacione pereundis benignissime pepercit, slovanský překlad přidává: povinnyja osuždeniem na pogublenie blagomilostivě poščadja *izbavljaše na unšaja privodja*, podobně v II. recensi Ut ann.:.. criminosos *ad veram penitenciam revocavit*, sic.. eos *liberavit*. V téže kap. o něco dále vypráví G: et mortis lege illaqueatos plerumque neglecta a civibus minus religiosis sepultura, funebris obsequii tumulavit obsequio, to přeloženo: no umeršim *ubogim i chudym ot susěd* nebregomym *sam* potrebovania služby podavaše, v I. rec. chybí, v II. rec. (l. c. 17) se čte: *pauperum* cadavera ab irreligiosis *vicinis* neglecta... *ipse* sepulcrum fodiens tumulabat. — Kap. XVI slovanské recense Gumpolda je kromě jedné větičky a několika ojedinělých slov zpracována úplně nezávisle na G. Vypráví se tu, že Václav chtěl odevzdati vládu svému bratru a odebrati se do Říma „i tu sja otrešti mira sego", ale odložil cestu, ježto nebyl ještě dohotoven chrám, který začal stavěti. K tomu se připojuje zmínka o jeho touze po mučednictví, ale nikoli z ruky bratrovy, a že Bůh mu popřál toho, co chtěl vyhledávati v cizích zemích, doma ve vlasti, a pak se podává ona odjinud nedoložená zpráva, že Václav byl od bratra a bojarů donucen k soužití s ženou, měl s ní syna Zbraslava, potom učinil s ní slib čistoty, když však žena zhřešila s jeho milým sluhou, vdal ji za něho, avšak se závazkem, že bude i v manželství zachovávati svůj slib. Kratší, I. recense Ut ann., jen

vivium.' Quod fecit secundo et tercio, et vix de vertice eius modicum sanguinem tot ictibus elicuit. Interim ensis de manibus eius labitur, et ipse pariter cum labente gladio cecidit.

neris signum annotante, geminatur ictus, quo nil omnino *ledente, tercio ferire cum velit, una cum extento ictu ensis manu territi militis excidit. Quem sanctus Wenceslaus per capillos (!) statim subripiens et supra scelerosi (!) fratris iam inermis vertice manu vibrans (!)* ‚*Videsne,*' *inquit, o funeste, verti in te posset tue crudelitatis exicium. En unde prohibeor fra*[39]*terni sanguinis fieri effussor? Sed nolo (ut) de manu mea ultimo examine tuus, o frater, sanguis queratur in me; recipe gladium, matura supplicium, que sunt agenda ne differas in longum.*'

cutioni, sed extracto cicius ense, in sancti capitis verticem, ut fortius valet, percutiens, ait: Melius hodie tibi praeparavero convivium! Sed ferro resiliente et nec vulneris tandem *signum annotante, geminatur ictus. Quo nihilo* magis *laedente, tercio ferire cum velit, una cum extenso ictu ensis manu territi militis excidit. Quem statim sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu librans: Vidisne, inquit, o funeste? Verti in te posset tuae crudelitatis exitium. En! unde prohibeor fraterni sanguinis fieri effusor? Sed nolo, de manu mea ultimo examine sanguis, o frater, tuus quaeratur in me. Recipe gladium, matura supplicium; quae sunt agenda ne differas in longum!*

stručně zaznamenává úmysl Václavův jíti do Říma, jakož i jeho žízeň po koruně mučednické, II. recense (l. c. str. 30—32) je však mnohem obšírnější a jeví některé rysy shodné s legendou Nikolského: také tu se čte o zamýšlené cestě do Říma, kde se Václav chtěl „zříci světa", o touze po mučednictví[1] a zdůrazňuje se, že zásahem Prozřetelnosti Václav byl zdržen ve vlasti, aby ji oslavil svou smrtí. Motiv žízně po mučednictví jest rozveden v mohutný chvalozpěv o ctnostech světce, k jehož oslavě se používá některých údajů ze VII. a VIII. kapitoly legendy G, hned potom se pak autor obrací v prudké polemice proti zlovolným utrhačům, kteří „se pokoušejí pomluviti svatého muže a svými hloupými povídačkami poskvrniti život slavného mučedníka, nedotčeného úhonou neřestí". Není pochyby, že autor II. recense Ut ann. svou obranou nevinnosti a čistoty sv. Václava, „vojína svaté Panny", čelí nějaké písemné zprávě, která se mu zdála újmou čisté a neporušené ctnosti světcovy. A poněvadž, jak viděti, zachovává na tomto místě pořad událostí, jak je podává XVI. kap. slovanského zpracování G, kde se čte o Václavově nuceném a přechodném poměru k ženě — což asi podle jeho domnění vrhalo stín na jas panenského mučedníka —, nelze tušim popříti, že se jeho rozhořčený protest týká právě této episody. Podle všeho kolovala u nás ještě v polovici XIV. stol. latinská legenda Gumpoldova — na použití slovanského textu nemožno mysliti — s týmiž dodatky, které známe posavad jen z její slovanské redakce. — Další shody II. recense Ut ann. (l. c. 33) se slovanským G (kap. XVII—XIX) jeví se ve způsobu, jakým se líčí úskočné pozvání Václava na slavnost do Boleslavě a jeho zavraždění. Vytknu jen dvě takové shody. V II. rec. Ut ann. líčí se postup Boleslavův takto: Boleslav se radí se svými stoupenci, jak se Václava zmocniti; žádá na oko po poslech Václava o smír a odpuštění; Václav, ač ví o jeho úkladech, mu to neodepře; Boleslav novým poselstvím jej pozve na hostinu do Boleslavě. Podobně se líčí postup událostí i v slovanském G; dokonce se nám vysvětlí nejasná jinak slova v slovanském textě: on že *isprosivsja* u brata i s sovětniki svoimi, stvori pir velik.., srovnáme-li je s příslušným místem v II. rec. Ut ann.: Quamobrem *pacem* simulatorie *per internuncios* cepit *quaerere*. Druhá nápadnější shoda se naskýtá v líčení posledního zápasu Václavova s Boleslavem; u G čteme (FRB I, 160): Quem (sc. ensem) statim sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu librans.., v II. rec. Ut ann., jak viděti z pozn. na str. 9, omylem změněno „per capulum" (= za jilec) v *„per capillos"*, podobně v slovanském překladě G se vedle správného „za rukojeť" čte ještě „za vlasy drže": iže meč' svjatyj Vjačeslav za rukojat pochvativ i nad grěšnym bratom uže uoružennom (!) *za vlasy derža* i potrjasaja glavoju ego.. — Konec XXV. kap., kde se vypráví o zázračném vysvobození jakéhosi pohana od smrti, zní v latinském G: credens ipse Deoque serviens *satis longam perduxit aetatem*, slovanský překlad změnil poslední slova: věruja sam bogu i služa *zělo mnoga lěta poživ poči o gospodi*, stejně II. recense Ut ann. (l. c. 53): Post hoc *annis plurimis vivens* tandem *beato fine quievit*.[2]

Jak si vysvětliti tento vzdálený, ale přec dosti zřetelný ohlas slovanského zpracování Gumpolda v pozdní hagiografické práci z polovice XIV. věku? Je nemožno, že by Jan ze Středy byl použil přímo druhé slovanské legendy nebo že by tato legenda byla bývala později převedena do latiny; nezbývá než vysvětliti si tyto nesporné shody v textech dobou

[1]) Obojí tato zpráva je již v Crescente fide (FRB I, 186), jenže zde napřed se uvádí Václavova touha po mučednictví, i s přirovnáním k sekáči, pak jeho záměr jíti do Říma. Kristián (WLL, 111), a stejně i druhá recense Ut ann. (l. c. 31), přirovnávají Václavovu touhu po mučednictví k prahnutí jelena po toku vod (podle žalmu 41, 2).

[2]) Kristián (WLL, 122) má toliko: postea multis annis supervixit.

tolik od sebe vzdálených společným pramenem, neboli předpokládati, že již koncem X. nebo počátkem XI. století, kdy vznikla slovanská recense Gumpolda, kolovala v Čechách latinská kompilace z Gumpolda a jiných václavských legend, doplněná ústním podáním, toho rázu a rozsahu, jaký se nám zachoval v ruských opisech objevených N. Nikolským, a že tato kompilace byla ještě ve XIV. století v Čechách známa.

Mantovský biskup Gumpold sepsal svou legendu o sv. Václavu asi kolem r. 980 (srov. Pekař WLL, 42). V slovanské versi G, v kapitole XXIII, je do textu vpleten krátký úryvek z řeči „Licet plura" na slavnost přenesení ostatků sv. Václava, počínající slovy: Spochvalimoe dostojanie muža božija i čudnoje vlasti obladanie... Týž citát v téže souvislosti se vyskýtá také v obou recensích legendy Ut annuncietur (l. c. 48), možno se tedy právem domnívati, že byl již v oné opravené české redakci Gumpolda, které použil jak slovanský překladatel Gumpolda, tak autor legendy Ut ann. Přijmeme-li důkaz H. G. Voigta,[1] že řeč „Licet plura" byla složena sv. Vojtěchem, nejspíše v letech 992—994, za dostatečný, třeba nám položiti vznik české redakce Gumpolda do posledních let X. století. Tím by byla přibližně určena i doba, kdy mohl býti pořízen její slovanský překlad, psaný hlaholicí: bylo to pravděpodobně na přelomu tisíciletí, kolem roku 1000 po Kr.[2]

5. Většina oprav a dodatků, jež přináší slovanská redakce Gumpolda proti znění latinskému, je vzata ze starší tradice písemné, a namnoze můžeme označiti přesně i jejich pramen. Nejčastěji je to Crescente fide, a to, jak se zdá, její česká recense,[3] několikrát Kristián;[4] také na legendu Vavřincovu upomínají některé údaje.[5] Při tom zaráží, jak poměrně nepatrné jsou vztahy druhé staroslov. legendy k první, Vostokovově.[6] Na přímou jejich závislost sotva lze mysliti; předpokládám, že v Čechách existovalo prvotní slovanské zpracování života Václavova, nám nedochované; z něho byl pak učiněn stručný výtah

[1]) Srov. H. G. Voigt, Der Sermon von der Übertragung des hl. Wenzel. Věstník Král. čes. spol. nauk, tř. filos.-histor., roč. 1906, VI, str. 1—7.

[2]) N. Nikolskij (o. c., str. XLVII) stanoví dobu překladu všeobecně „v XI. věku"; A. I. Sobolevskij (Izvěstija 1906, t. XI, kn. 2, str. 4 a 8) „na konci X. nebo na začátku XI. století"; J. Pekař (WLL, 51) „v 1. polovici XI. století".

[3]) Srov. J. Pekař, WLL, 48—49; o české recensi této legendy tamtéž str. 34—38, 431. Poukazuji na jednu shodu naší legendy s českou recensí Cresc. fide, z níž Pekař (l. c. 37, pozn. 2) cituje podle rukopisu kapitul. praž. (G 5, f 45a): statim *ille prefatus iuvenis, si eum nullo modo liberare poterat*, occasionem aliquam faciens, exiebat (!) foras ... (slova písmem ležatým jsou přidána v české recensi); v slovanské redakci Gumpolda (kap. VI) čteme: ašte milostivyj knjaz' *nemožaše ego nikakože ot smerti otprěti ni izbaviti*, někuju vinu rešti (!) sam sъtvoriv von izběgnjaše ...

[4]) Srov. J. Pekař, WLL, 46—47, 432.

[5]) Srov. J. Pekař, WLL, 47: v obou se přítomnost ozbrojené družiny Václavovy uvádí jako příčina, která zmařila provedení vraždy již v neděli. Podle Vavřince (FRB I, 172) byl Václav zvolen nástupcem ještě za života otcova *(patre vivente)*, srov. slovan. G, kap. III: (Vratislav) Vjačeslava *za živa sebě ... izbra* sebe (!) *naměstnika*. Pekař (WLL, 20) shledával zmatenou narážku na tuto zprávu Vavřincovu také v první staroslovanské legendě (v recensi Minejní).

[6]) Srov. J. Pekař, WLL, 47, N. Nikolskij, o. c. XL—XLII. Patrnější shody jsou dvě: v kap. VII slov. G se tvrdí o Václavu, že znal „jak latinsky, tak i řecky", znalost řečtiny přičítá se Václavovi v Rumjancovské i Minejní redakci první starosl. legendy (srov. Pastrnek, Slovanská legenda o sv. Václavu, Věstník Král. čes. spol. nauk 1903, VI, str. 52—53), a myslím, že je zbytečno pochybovati o hodnověrnosti této zprávy; v kap. XVIII slov. G je zmínka o turnaji, „hře" na koních v Praze před odjezdem do Boleslavě, která jej zde velmi jasně a přesvědčivě motivována jako projev neohrožené velkomyslnosti knížecí proti nízkým piklům; vedle toho se nám položení turnaje do Boleslavě zdá dílem nepozorného zkracovatele, který se dopouští nepřesností.

k účelům bohoslužebným (první staroslov. legenda), a z něho také čerpal i kompilátor nové, české úpravy Gumpolda.

Zbývá však ještě několik zpráv v slovanském Gumpoldovi, jejichž provenience nám posud zůstává skryta. Mezi nimi největší zájem budí vyprávění kap. XVI o nuceném a přechodném soužití Václavově s ženou, o zrození jeho syna Zbraslava a o slibu čistoty. Podle slov legendy nešlo tu vlastně o manželství, jak se obyčejně má za to. Rčení приложити къ себѣ женоу nemůže míti v této souvislosti jiného významu než obvyklejší приложити сѧ къ женѣ, což značí podle J. J. Sreznevského (Materialy) „sovokupit'sja, vojti v plotskuju svjaz'".[1] Kdyby autor byl chtěl říci, že sv. Václav byl donucen se oženiti, byl by to nepochybně vyjádřil jinak (buď ожени сѧ nebo поѩтъ женоу).[2] Také důvody, jež legendista vkládá do úst sv. Václavu, aby pohnul ženu k zdrženlivosti („se, uže mnogo bogu pregrěšichově i bezakonie sъtvorichově"), neměly by smyslu o řádném a dovoleném styku mezi manžely. Jak již J. Pekař (WLL, 45) správně vyložil, slova „vъ brata město mja iměj, a az tja v sestry město" značí, že oba, Václav i žena, jejíž jméno se neuvádí, zavázali se slibem čistoty.[3] Byl to jednoduchý slib čistoty (votum simplex castitatis), který se jako každý slib ve smyslu theologickém definuje: „přislíbení, rozvážené a svobodné, učiněné Bohu, nějakého dobra možného a lepšího".[4] Všechny podmínky jsou zde splněny: slibuje se Bohu, jak to legenda dvakrát výslovně naznačuje („imъšisja po nju pred bogom i saměm" — „počto solga pred bogom"); slibuje se uváženě, oba věděli, jaký závazek berou na sebe; konečně slibuje se zdrženlivost, dobro možné a vyšší. Poněvadž slib byl platný, nemůže býti sporu o jeho závaznosti, kterou splnění slibu se stávalo příkazem věrnosti Bohu, a jeho porušení jakýmsi způsobem nevěry.[5] Proto platilo, že jest lépe vůbec neslibovati, než slibu učiněného neplniti (Kazatel 5, 4), a poukazovalo se na trest, který stihl Ananiáše a Zafiru za to, že obelhali Boha, podrževše si částku z ceny pole obětovaného potřebám církve (Skut. ap. 5, 1 sl.).[6] Podobně v naší legendě slova, jimiž sv. Václav kárá ženu, když ji přistihl v hříchu se svým „milým sluhou": počto solga pred bogom?, jsou obměnou slov, která pronesl sv. Petr k Ananiášovi: Neselhal jsi lidem, nýbrž Bohu (Skut. ap. 5, 4). Hřích ženin se zde výslovně označuje jako porušení slibu, nikoli jako cizoložství. Také následující věta: tobě lzě bjaše iti za muž ili ne iti, nemůže míti v této souvislosti jiného smyslu, než že jí bylo

1) Miklosich (Lexicon) uvádí v témž smyslu příklad z Hom. Mih. не приложи се мр҃твци жена. — Správně překládá toto místo Jan Slavík ve studii: Svatý Václav a ráz počátků křesťanství u Slovanů (otisk ze Slov. přehledu, roč. XXI (1929), str. 20—22) „obcoval (souložil) s jakousi ženou"; neporozuměl však slovům: vdast ju zamuž, sestroju tvorja tomuž. Celá tato episoda se mu zdá „nešikovnou vložkou, hodně pozdní, patrně.. nečeského (ruského?) původu." Ruská nebo lépe církevně-slovanská forma jména Izbrjaslav, místo českého Zbraslav, však nic nedokazuje, neboť na př. i jméno Václavovo, Drahomířino a j. je přizpůsobeno ruskému prostředí.

2) Také slůvko „нѣкогда", jež následuje v textě po „приноужены" (přinucen kdysi od svého bratra a svých bojarů... přiložil k sobě ženu...), nebylo by tu na místě, kdyby se mluvilo o trvalém sňatku. Téhož slůvka se užívá níže, kde se mluví o prohřešení ženy té s „milým sluhou".

3) Du Cange, Glossarium (1846), t. VI, 302: Sorores appellatae presbyterorum vel episcoporum uxores, a quibus ii abstinebant. Potom se vůbec užívalo rčení „žíti jako bratr a sestra" o čistém soužití dvou osob různého pohlaví.

4) Specifikujeme-li blíže tento slib, je soukromý (votum privatum), nikoli veřejný (publicum); jednoduchý (simplex), nikoli slavný (solemne), a osobní (personale). Srov. Cod. Iur. Can. (Romae 1917), can. 1307.

5) Sv. Tomáš Akv. (Summa Theol. 2—2, Q. 88, art. III): quaedam species infidelitatis.

6) Srov. na př. sv. Isidora Španělského (560—636) De ecclesiasticis officiis (Migne, Patrol. lat. t. 83, col. 804): Quod erat per naturam licitum, per votum sibi fecit illicitum, sicut Ananias et Sapphira, quibus de pretio possessionis suae retinere nihil licuit, ob quam causam et subita morte prostrati sunt (Act. V).

lze předtím, než se zavázala slibem (a zdá se, že jí to sv. Václav sám navrhoval), vdáti se nebo nevdati, že tedy nebyla poutána manželstvím s Václavem; kdyby byla jeho řádnou chotí, nemohl by k ní takto mluviti.[1]

Prohřeší-li se někdo proti slibu, není tím arci zproštěn závazku pro budoucnost, tak žena i po svém hříchu byla povinna dodržovati, co Bohu přislíbila. Její postavení u dvora stalo se od té chvíle nemožným. Sv. Václav jedná proti ní s rozhodností, opravdu knížecí, ale s nemenší šlechetností, opravdu křesťanskou. Nařizuje oběma vinníkům, aby zatím věc uchovali v tajnosti, dokud sám neuváží, co by se tu mělo činiti; je pravděpodobno, že se radil se svým knězem. Šlo mu o to, aby spravedlnosti boží se učinilo zadost, a zároveň se pomohlo ženě ze svrchovaně trapné situace. Jak vypráví legenda, vystrojil hostinu, a nežli kdo poznal, co zamýšlí, provdal ji za toho, s nímž se provinila. Poněvadž nebyla před sňatkem zjednána církevní dispens od překážky slibu, byla žena i v manželství vázána svým slibem, neboli, jak správně dodává legenda, žena stala se „sestrou" svému muži.

Způsob, jakým byl tento sňatek uskutečněn, je sám sebou zajímavým případem právním. Slib čistoty (votum simplex castitatis perfectae) patří mezi překážky, kterými se stává manželství bez církevní dispense[2] nedovoleným, avšak platným. Zdá se, že oba manželé předem nevěděli, jak s nimi Václav naloží;[3] sňatek byl od knížete prohlášen neočekávaně, bez předchozí domluvy s nimi. Tu by pak závazek k čistotě byl vlastně toliko částečný a jednostranný.[4]

Jak viděti z celého výkladu, slova legendy, jimiž se vypráví tento odjinud neznámý příběh ze života světcova, dávají jasný smysl, a nikde nepozorovati zmatenost, jaká jim byla vytýkána.[5] Původní text je dobře zachován, vyjímajíc snad jedno místo, opisovači porušené,[6] stilisace je přesná a dobře uvážená. Autor-kněz si byl plně vědom své odpovědnosti, když pojal do svého zpracování životopisu Václavova událost, která mohla pokrytce a slabochy pohoršiti; o tom s dostatek svědčí jeho úvodní slova, zdůrazňující její jedinečnost,

1) Samo sebou bylo by možno celý případ vykládati také tak, že to byl sňatek od počátku neplatný pro rozlučující překážku násilí a strachu. Násilím (vis) se rozumí jednak nucení ke vnějším úkonům, jednak působení na svobodu člověka; násilí je tu korelátem strachu. Uskutečnění manželství násilím je nemožné, a známa je zásada církevního práva: consensus nuptias facit, souhlas činí sňatek. Také podmínky, jimiž se strach stává rozlučující překážkou, že totiž musí býti gravis, ab extrinseco, iniuste incussus in ordine ad matrimonium, našly by se zde, avšak, jak již řečeno, ze slov legendy nevyplývá, že by byl Václav býval donucen *k sňatku*. Srov. Dr. Martin Leitner, Lehrbuch des katholischen Eherechtes,[2] Paderborn, 1912, str. 131 sl.

2) Dispensuje sv. stolice nebo s jejím svolením diecésní biskup.

3) Srov. slova legendy: nikomuže nevěduštu sъvěta sego.

4) Arregui A. M., Summarium theol. moralis[9] (Bilbao, 1925), str. 499: Uzavře-li sňatek někdo, kdo je vázán slibem čistoty, bez předchozí dispense, peccat petendo debitum, non autem reddendo comparti iure petenti. — Tento výklad zdá se mi nejprostší a srovnává se přesně s textem legendy. Netřeba předpokládati, jako by se sv. Václav byl s oběma předem dohodl na tom, že budou v manželství zachovávati čistotu. Pak by to byl tak zvaný „sňatek josefský" (srov. Josephsehe, Wetzer u. Welte VI, nebo Leitnera, o. c. 128—131), pojmenovaný podle sňatku sv. Josefa s Pannou Marií, při kterém se předem stanoví podmínka, že manželství nebude tělesným spojením dovršeno. O platnost takovéhoto josefského sňatku je mezi církevními právníky dávný spor.

5) J. Pekař (Křišťanův Život a umučení sv. Václava a báby jeho Ludmily, Praha, Kuncíř, 1921, str. 66) praví v poznámce, že druhá staroslovanská legenda „zmateně vypravuje, jak sv. Václav se rozešel s chotí, aby zachoval ctnost čistoty". Fr. Dvorník (Život sv. Václava, Praha, 1929, str. 46) trvá na tom, že sv. Václav zemřel jako panic, a dodává: „Ovšem, druhá staroslovanská legenda tvrdí opak. Její zpráva však je velmi pomatena(!), rázu hodně fantastického, takže rozhodně nemůže býti vážně brána v úvahu." V. Novotný (České dějiny I, 477, pozn.) ví o této zprávě jen z Pekaře (WLL) a odmítá ji jako nepravděpodobnou a legendární.

6) Myslím slova вѣ въ собѣ.

ale spolu též její vysokou mravní hodnotu: „Ani tohoto jeho skutku nesmíme mlčením pominouti, divného smrtelníkům a radostného andělům božím a *úžasného těm, kdo se bojí Boha*, a nikdy mezi lidmi neslýchaného, který prsa světcova, tvrdší kamene, nosila v srdci."

J. Pekař první (WLL, 45, 239—240) poukázal na souvislost této zprávy, kterou jsem se právě pokusil vyložiti, se slovy o čistotě sv. Václava v legendě Kristiánově (WLL, 110): Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis hec rara vix (var. vis, ius) uxoratis matrimonio presentem inhians finire vitam.[1] Není pochyby, že Kristián přejal tato slova částečně z legendy Crescente fide, kde se praví o sv. Václavu (FRB I, 186): *Vultu procerus* et corpore *castus*, ita ut coelebs libenti animo *optabat vitam finire*, t. j. postavou štíhlý a tělem cudný, takže si přál s toužebností srdce neženat skončiti život svůj. Když oba texty srovnáme, pozorujeme, že Kristián slova legendy Cresc. fide málo stilisticky obměnil a rozšířil vloženou větou s „quamvis..", proto je nasnadě dohad, že v Kristiánovi místo „matrimonio", které odpovídá slovu „coelebs" v Cresc. fide, třeba čísti *„sine matrimonio"*. Když eliminujeme variantu „vix", která nedává smyslu, nezbývá, než čísti se Suyskenem[2] „quamvis hec rara viris uxoratis", ale ani tak nedostaneme přiléhavé a jasné myšlenkové spojitosti.[3] Proto navrhuji místo toho „vi uxoratus", takže celé místo v nové úpravě zní: *„Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis haec rara, vi uxoratus sine matrimonio praesentem inhians finire vitam"*. Tím nabývají slova Kristiánova přesného obsahu a zároveň plně souhlasí s tím, co nám vypráví druhá staroslovanská legenda o *nuceném* — slovo „prinuženy" položeno s důrazem na samý počátek věty — soužití Václavově s ženou.[4] Poněvadž nemůže býti pochyby o tom, že autor slovanské recense Gumpolda převzal tuto zprávu z domácích pramenů, ať ústních či písemných,[5] musil o ní věděti také Kristián, který psal svou kroniku o něco dříve, a že měl dosti širokého ducha, aby se nepohoršil pravdou, víme bezpečně z jeho vlastního díla. Což nebyl to v polovici XIII. století skladatel legendy „Oriente iam sole", jenž Kristiánovi vyčítal, neuváděje ho arci jménem, že „na pohoršení slyšících a na výmluvu hříšníků v jejich hříších" psal o sv. Václavu, jako by byl prázdnil poháry a jiné

[1]) Ještě v své práci „Nejstarší kronika česká" (1903), str. 153, čte Pekař se Suyskenem (v Bolland. Acta Sanct. Sept. VII, 831) místo „vix, vis, ius" paleograficky blízké „viris" a následující „matrimonio" těsně spojuje s „viris uxoratis" v jeden pojem (viris uxoratis matrimonio); ve vydání WLL (110) přijal čtení „vix" a „matrimonio" změnil v „martirio", aby dal konci věty (presentem inhians finire vitam) nějaký smysl. Jak upozornil Fr. Stejskal (Sv. Václav, 1925, str. 57, pozn. 4), nemá „vix" význam „nedávno", který přijal Pekař ve vydání Kuncířově podle překladu Stříížova; ale jinak ani Stejskal neobjasnil tohoto místa, a jeho překlad, částečně podle Jos. Truhláře (ve FRB I, 215), je nemožný, nesmyslný a nesprávný: „Velebný byl pohledem, čistotu zachovával, ač ctnost tato sotva u ženatých bývá řídká(?), i žádal si umříti v stavu panickém(?)". Konjektura Pekařova „martirio" je nesprávná již proto, že o mučednictví se v obou legendách, i v Crescente fide i v Kristiánovi, mluví o něco dále.

[2]) Srov. předchozí poznámku.

[3]) Spíš by se dalo uhájiti čtení „quamvis hec rara viris *non* uxoratis", ovšem, když přijmeme korekturu „sine matrimonio", padá i ono.

[4]) Po této rekonstrukci textu Kristiánova není třeba blíže se obírati výkladem H. G. Voigta (Die von dem Přemysliden Christian verfasste ... Biographie des hl. Wenzel, Praha, 1907, str. 52), jenž přijímá odtud jako fakt, že sv. Václav byl ženat, a výkladem Aug. Naegle (Kirchengeschichte Böhmens I, 1918, str. 181, pozn. 960), který myslí, že Kristián mylným pochopením slov z Cresc. fide přisuzuje sv. Václavu manželství panické! Nic takového v Kristiánovi není.

[5]) Pokládám za naprosto nemožné, aby tato zpráva byla povstala, jak myslí Fr. Stejskal (Sv. Václav, 1925, 57—58), „na základě dohadu, upraveného podle zvyku církve východní, která považuje manželství cizoložstvím porušené za neplatné", snad až někde mimo území české. Ostatně, podobná fakta se z legend později spíše vymycují, než aby se přidávala.

k opilství sváděl, narážeje tak na známé místo v legendě Kristiánově, kde se líčí, jak se sv. Václav zrána kál, přihodilo-li se mu někdy jako knížeti, který musil stolovati s tak velikými šelmami, že se pozdě večer víc napil než obyčejně?[1]

6. *Poznámka o vydání textu.* Za základ je vzat text z rukopisu K, který je o něco starší než P; kde má P čtení správné nebo lepší, bylo pojato přímo do textu, a v poznámce na to upozorněno. Rovněž všechny důležitější varianty z P jsou vypsány v poznámkách. Zkratky jsem rozvedl. Na některých místech se mi podařilo s pomocí latinského originálu rekonstruovati prvotní překlad; všude tam je uvedeno v poznámkách, jak čtou rukopisy. Lituji, že mi nebylo možno kolacionovati přepis Nikolského s rukopisy. Zvlášť potřebným se vidělo, vyznačiti proloženým tiskem všechna místa, kde se slovanský překlad odchyluje od své latinské předlohy; totéž platí i o českém překladě, v němž tato místa jsou tištěna kursivou. Překlad sám neshoduje se vždy *doslova* s textem církevněslovanským; kde totiž slovanský překlad je zřejmě chybný nebo kde je opisovači zkomolen a porušen tak, že nedává rozumného smyslu, všude tam jsem použil latinského originálu. To platí měrou hojnější zvláště o prologu. Kromě těchto výjimek, které se ospravedlňují samy svou povahou, přidržel jsem se v překladě přesně slovanského textu se všemi jeho odchylkami a zvláštnostmi. Latinský překlad, který pak následuje jako zvláštní dodatek, je z části originál Gumpolda, z části je to můj převod slovanských odchylek od Gumpolda; všechna místa, kde se slovanský text odchýlil od legendy Gumpoldovy, jsou dána do hranatých uvozovek a tištěna ležatě. Tečky (...) v textě Gumpoldově jsou tam, kde některé slovo nebo několik slov z latinského Gumpolda je v slovanském překladě vynecháno.

V Olomouci v červenci 1929.

[1]) Srov. J. Pekař, WLL 57, 109, 416.

Мѣсѧца сеп҆тѧврѧ въ .ки. день починаѐтсѧ пролог ѿ свѧтѣмъ вѧчеславѣ моученицѣ христовѣ. благослови ѿтче.

V 28. den měsíce září. Počíná se předmluva o svatém Václavu, mučedníku Kristově. Požehnej, otče!

Єнагъ[1] по йстиннѣ роды многоѿбраз҆ныа̀[2] комоужде в родѣ смертных и ѿбычаи имѣють[3] хитростнии печали, имиже сродство им подан[4] ѻбразованїа силою вънꙋтрьнѧго,[5] тогда родом разꙋмѣти, и нынѣ хитростию, словесъ и повѣстей кдѣ ли како ꙋмомъ подвиновени[6] разꙋмѣнїи досмотрѣти[7] могли быша, и къ завѣтоу человѣческомоу житїю веселы[8] радꙋютсѧ ѹконьчати.[9] сеи поистиннѣ ѹмомъ смысленыи, поправъ мирьс҆каѧ игрища, выш҆них желаѐт; ѿнъж(е) искованъ[10] на высотоу чьстїи, горѧ доухомъ, ѹбѣгаѧ мирьских, вышних желаѐт[11]; сего вѣк ꙋныи[12] противꙋ нравꙋ[13] многажды ѹгаз҆влѧѐтъ; многостꙋдныѧ[14] старости старость многоживот҆наѧ на нравы старыѧ[15] и спасител҆ныѧ привлачит; семꙋ ремествоу храборьстїи дръзаѧ моудрость хотѧщїоу похвалы славꙋ прїати,[16] а дрꙋгомꙋ дѣлъ разлічных троуд хитростьный лѣность изъвлачить, ѹмы родител҆ныѧ тоностїю изъмоучаѐтъ.[17] етери же смотринїемъ[17a] глꙋбины списанїемъ словесъ поꙋчени, нынѣ ли[18] свободною празнью и[19] чюдных глаголъ ходожествиѧ[20] смотрению в҆давшесѧ,[21] частиишим[22] прочитанїемъ,[23] подвизанїе звѣздъ толикъ[24] течениемъ[25] неподвиж҆ным растоѧть, каѧ или какова[26] мѣра земскаго величествїа початокъ,[27] етерым[28] аки таиным строимъ, по ѿбразъцѣмъ геѡметрьским на истїнноую жатвꙋ[29] ѿбуѧти[30] истѧгнет,[31] киимъ ли ѹставом все по чиноу выш҆нѣе количествие ѹрав҆нано твердостїю, или ким съгласшенїем[31a] частьми пѣнїе родител҆но съглашаѐтсѧ, ли которым вѣстии[32] ѿбразом подъ истїнным и лож҆ным преди положенымъ ѹставѡм и их неѹдобным смѣшенїемъ[33] тако глꙋбокое глаголющих подпѡл҆заетсѧ расчитанїе, имъж(е) выш҆ных и небесных раз҆мыш҆ленїими испытати потѧщесѧ троужаютсѧ.[34] а дрꙋзїи быстростию поꙋщени,[35] пѣсным игри=

Přerozmanité obory věd budívají zajisté v každém ze smrtelníků zájem o jinou duševní práci, kterou tento výkvět inteligence silou své vnitřní obrazivosti buď se vrozenou lehkostí, nebo též s námahou rád zkoumá svým rozumem věci jakkoli smyslům dostupné a přetváří je podle tužeb lidských k potěše života. Neb ten, jsa rozvážné mysli, opovrhl světskými hříčkami a zatoužil po metách vyšších, onen zase si žádá nejvznešenějších poct, prahna žízní po věcech prchavých; toho svádí mnohdy jeho mladistvý věk k přestupkům proti božskému příkazu, onoho zralá letitost studeného stáří donucuje k mravům přísným a spasitelným; tomu smělý důmysl v umění válečném zjednává žádoucí slávu a čest, a onoho umělecká výroba rozličných děl vytrhuje z netečnosti a napíná vrozenou bystrost jeho ducha. Někteří, pohroužení jsouce do hluboké knižní spekulace a oddávajíce se svým slovesným zálibám s podivuhodným půvabem řeči, snaží se hojnými výpočty a přesnými pokusy vyzpytovati, jaký řád a jaké neměnné zákony určují pohyb hvězd, která a jaká míra zmenšuje s pomocí geometrických vzorců objem velikosti zemské jakoby nějakým tajemným kouzlem až tak, že jej možno změřiti, aneb na čí rozkaz hýbe se v rytmu vše, co má kolikost a hustotu, nebo jakými pravidly souzvuku se ladí přirozený popěvek, neb jaké je schema úsudků, kterými se proplétá hluboká disputace řečníků, jejímž předmětem jest pravda a klam a obtížné změtení jich. Jiní zase, podníceni jsouce studiem básní, věnují se hříčkám poesie, *chtíce druh druha zušlechtiti a zjemniti.*[1]) Avšak zvěst pravdy o divuplných činech svět-

Prolog: [1] K Єнагъ, P Єе на, G *Studiorum;* [2] vynecháno G *varias*; [3] vynecháno G *ingerere*; [4] G *id genus racione praestantissimum*, v slovan. textě zkomoleno, původně bylo asi: се родство (сь родъ?) оумомъ подан.. (?), [5] tak opravuji podle G *imaginationis potentia interioris* (бо vzniklo zřejmě z původního -го), K ѻбразованїи силою вънꙋтрьнѧ бо, P ѡбразованїи силою внꙋтренѧ бо; [6] G *res* (= словесъ и повѣстей) *quoquo modo sensibus* (= ꙋмомъ!) *subiectas* (подвиновени, místo -ныхъ); [7] K omylem разꙋмѣчїи да смотроти; [8] G *in usus iucundos*, původně snad ж. веселоу; [9] P ѻкончачи, G *diffingere;* [10] P ископанъ, G *extructos .. honores*, překladatel asi četl: *extructus;* [11] K chybně желають; [12] tak rekonstruuji podle G *hunc aetas iuvencula*, K не говѣѧ ко ꙋнымъ и противꙋ.., P не говѣа къ оунымъ и противꙋ..; [13] v K нравꙋ vynecháno; [14] G *illum frigidae senectutis*, podle toho bych opravil: того (nebo оного) стꙋденыѧ старости, ostatně стꙋдьнъ značí turpis, impudens; [15] G *in mores severos*, původně, zdá se, bylo строгыѧ;

[16] vynecháno *promeretur*; [17] G *mentisque naturalem subtilitatem extorquet*, překladatel četl: *mentesque naturales subtilitate ext.*; [17a] P смотренїем [18] P пооущени но нѣли, G *infixi necnon*; [19] и v P vynecháno, G *per miras .. venustates*; [20] P хꙋдожствїа; [21] K в҆дашесѧ, P в҆дав҆жесѧ, G *dediti;* [22] P частѣишим; [23] vynecháno *quo ordine*; [24] P толи; [25] P вътченїем (= вътеченїем), въ snad vzniklo z -къ, srv. přecházející slovo толи-къ, G *fixione*, překladatel asi četl *fluxione*, a podle toho přeložil; [26] P кака; [27] G *ambitum!* [28] oba rkp-y čtou chybně етери, G *quadam quasi latenti racione*; [29] G *ad certam metiendi* (od *metior* = měřím) *comprehensionem*, překladatel četl *metendi* (od meto = žnu); P ѡбꙋатїемъ (od обоуꙗтие = объꙗтие = comprehensio); podle G bychom museli opraviti: на истинное ѡбꙋатїе; [30] K истѧгнем, P стѧгнем(!), P *asstringat*, podmět k tomu jest *mensura* (мѣра); [31a] K omylem съгласшенїе; [32] tak opravuji podle G *vel qua opinionum imagine*, K ли которою вѣстию, P ли коею вѣстью; [33] tak opravuji podle G *commixtione*, K смыш҆ленїемъ, P смышленїем; [34] G *per artium* (= вышних и небесных) *scrupulositates investigare desudant* (= потѧщесѧ троужаютсѧ); srov. kap. XIX, pozn. 1 потѧсѧ троудомъ = desudans; [35] vynecháno *carminum*;

[1]) Latinská leg. Gump. má místo toho: a svůj hluboký důvtip obracejí na žvanivé frašky.

щемъ настоѧще, дрꙋгъ дрꙋга выше[36] и горазнѣе оуставити хотѧще[37]. вѣсть же истинны ѿ[38] свѧтых бога нашего дѣꙗнїих поминати, небесным[39] благоволением смертныма ѡчима толикоу наꙁнаменаноу, въ селище[40] неродимемъ аки ѡпꙋстївшем,[41] повѣстьми любѧще, не оужасаютсѧ ꙁакленоути. не дивно то есть, аще бо великаѧ толи[42] философъскаѧ испытанїа подвїꙁающа сего чинꙋ премоудрыѧ ѿ простаго сложением оустава[43] сложать, и егда многажды,[44] ревностию прилипаемо[45] поганьским писанием, но не толико что въ свѧтых дѣꙗнїихъ ѿ хвалѣ[46] божїи, аще изнесено есть толи иꙁречено скаꙁанїемъ на послѣднѧа и ѡправимо[47] посемъ иꙁложиша, по[48] истиннѣ аще что божественое[49] толики[50] мыслѣ[51] ꙁавѣтьнѣ[52] тисѣ и простѣ и оудобнѣе съвитїемъ речетсѧ, ѿтиноуд то аки полеꙁно хотѧ и требꙋѧ[53] ѿверꙁгоу. сїю[54] по истинѣ оудобеꙁною[55] ленѧщесѧ, миоꙁи мнѧтсѧ, вещи чловѣческиа оудержанїем живꙋще[56] толики[57] хитростїю вышних рефорьских боле сматрѧща[58] высотъ, и намъ к таковым премꙋдрых и оученых словесъ чинꙋ привѧꙁавшемсѧ,[59] но ѿбаче кратъкїмъ скаꙁанїемъ, аще и не чистымъ[60] написанїемъ,

ců božích, ač byla dobrotivostí nebeskou lidským zrakům tolikrát ukázána, neostýchají se zahrnovati, jsouce zamilováni do svých bajek, pohrdavou a zhoubnou nevšímavostí. Není divu, jestliže věci vznešené a dávající podnět k úvahám filosofickým odvedly takovéto mudrce od prostinkého skládání, když mnozí z nich příliš horlivě ulpěli na spisech pohanských, a nejen že jim dali přednost před tím z posvátných dějů, co by byli měli k poctě boží hlásati a šířiti mezi potomstvem písemnými záznamy, nýbrž oni vše to, co se jeví prostě a bez těžké zmotanosti božským a zbožné mysli přelíbezným, zhola odhodili jako bezcennou tretku. Když tedy takové poměry, jak mnozí myslí, zavládly a um skvělých rétorů spíše spěje za věcmi vysokými, třebas jsme příliš daleci této veliké a učené povídavosti mudrců, přece nechť tato krátká úvodní poznámka, třebas sebe chybněji pověděná, uložená naší neumělostí svatým roz-

[36] выше v K vynecháno; [37] P горазднѣе хотѧще оуставити; [38] P ѿ; [39] K chybně небны; [40] P в селищи, G *incuriae*, překladatel četl asi *in curia*; [41] P неродимѣм аки ѡпꙋстѣвше; [42] v K jen то, G *ac;* [43] tak opravuji místo K оуставъ, P оуставы, G *a simplici compositionum serie*; [44] G *cum plures eorum!* [45] G *inhaerendo*, místo прилипаеми? [46] P похвалѣ; [47] G *in posteros divulgandum*, oba rkp-y čtou ѡправима, и patří před на послѣд; [48] P то! [49] P бжское; [50] P толи; [51] P мысли; [52] tak opravuji podle G *menti devotae*, K ꙁавѣтъ, P завѣт; [53] G *utilitate carens*, původně asi bylo полеꙁнаго х. и тр.; [54] P сею; [55] psáno v K оудобе ꙁною, v P оудобѣ зною, G *fortuna;* následující ленѧщесѧ odpovídá spojce *uti* (= *ut*), jež snad překladatel pokládal za sloveso; [56] G *(fortuna) res hominum volvente*, četl snad překladatel *viventes?* [57] P толи; [58] P смотрѧща; [59] G *seiunctis*, zde opak, jako by bylo lat. *adiunctis*, před привѧꙁ. patrně vynecháno не; poněvadž к таковым patří k словесъ чинꙋ, třeba opraviti buď к таковых nebo к таковомꙋ; [60] K не чтым (= честнымъ), G *corrupte*;

но по велѣнїю[61] побѣдѣтелнаго[62] царѧ и авгоуста мирьскаго ѿты вторага[63] свѧтымъ его повелѣниемъ сельским нашимъ оуставленїемъ,[64] памѧтнаго моужа имѧ и дѣꙗнїа и ꙁнаменїа памѧти[65] мало потом проꙗвлены, вослѣдствоующаа предъидеть оуставы рѣдкость,[66] егоже бо кѡлижды оустрашаетъ[67] каꙁнь исказно[68] пишоущаго,[69] толико же оудобрѧет свѧтаго вышнее достоꙗнїе, оуставъ словесъ дѣлъ свѧтымъ[70] ѿставленїемъ ꙁнаменающагѡ.

kazem vítězného a osvíceného císaře Oty II., předchází řídkost následujícího sepsání, které bude hned dále líčiti jméno nezapomenutelného muže a vzácnou paměť jeho skutků. A čím je slabší vinou špatného spisovatele, k tím větší ozdobě jest mu vznešené důstojenství světce, jenž posvátnou autoritou svých skutků stanovil volbu látky.

Почїнаютсѧ книги ѿ родѣ и ѿ страсти свѧтаго кнѧꙁа вѧчеслава.

Počíná se kniha o rodu a o utrpení svatého knížete Václava.

I

Ѿт перваго всѣх вѣрных оученаго ꙋставленїа пагꙋбномꙋ оуже прегрѣшенїю кончавающꙋсѧ, животный блескъ оученїа раꙁлїꙗнием сиѧющимь[1] окрьстъ[2] всеѧ вселенныѧ тмами ꙁаблоуженїа черно прїмрачно[3] божески проꙗсні. но ꙗко вѣры спасителныѧ ращенїа растѧхꙋ,[4] еюже вѣрою первою[5] крѣпостїю пѡдстꙋпї начѧт(їе)[6] церковный,[7] первое быстростїю[8] богѡсловець пер-

I

Od prvního vymezení nauky pro všechny věřící, když se zhoubné kacířství již skonávalo, živoucí lesk učení prozářil božský svým planoucím jasem všecek okrsek zemský, černě zachmuřený temnotami bludů. Jak známo, zachovaly se nám dostatečné zprávy o prvním rašení zdravé víry hned z té doby, kdy počalo nabývati síly v církvi, ježto za dřívějšího mohutného rozkvětu úsilných bohovědných studií

[61] P по повелѣнїю; [62] P побѣдителнаго; [63] oba rkp-y chybně вторым; [64] G *rusticitati nostrae imposita* (sc. *brevis seriola subnotacionis)*, celé místo chybně přeloženo; [65] G *gestorumque insignes* (= и знаменїа!) *mentiones*; [66] oba rkp-y čtou chybně радость, G *raritatem*; celé místo třeba upraviti takto: вослѣдствоующаго пред. оустава рѣдкость; [67] G *attenuat*, překladatel četl asi *atterreat*; [68] K исказано, G *viciose;* [69] P пишащаго; [70] tak opravuji podle G *materiae causam | operum sacra auctoritate designantis*, K оуставъ словесы и дѣлы стыми.., P оустав словесы и дѣлы сты.

I. [1] K сиѧющь, P сїающь; opravuji podle G *irradianti diffusione*; [2] P ѡ крт; [3] G *obfuscatum* (sc. *orbem*), *ob-* je vyjádřeno předložkou окрьстъ před всеѧ всел.; [4] растѧхꙋ je přidáno; [5] P первое, G *quo primum*, původně snad bylo егдаже первое; вѣрою se dostalo asi později do textu; [6] K начѧт, P начт; [7] správně by znělo: крѣпости пѡдстꙋпишѧ начѧтїе церковныѧ (n. -ныа); [8] P быстротою;

выхъ спасител'ными хитростьми[9] ѹставленъ пространнѣ свѣтѧсѧ,[10] въ к'нїгахъ ӥсписанъ таче вѣрномоу[11] послѣдъствїю ӥстинны твѣр=до предзнаменанъ довол̑но твер'до стоꙗще[12] преж(е) ѹвѣдѣли[13] ѥсмъ; пѡганом ж(е) ѿваче[14] ѥтерым по дол'зѣмъ заблоужениӥ толи[15] пре=ломленом ӥз'вращением къ правилнѣӥ правѣӥ стезѣ[16] свѧтым просвѣщенїемъ възведеном, не ѹ ѥще в'сего мира народы, аще предве=дены,[17] сеа благодати дароу в'коупѣ[18] быти присовокупленоу ӥ прїат'нꙋ,[19] нѡ ѹрѧженꙋ небесным величеством,[20] аки помалꙋ въста=ющим[21] дїаволѧм пагꙋбам, съчастнѣ въ страны въстоупи. ӥх'же во ӥстин'ноу странъ ѥдиноу пис'менъ простынѧми настоꙗщихъ[22] проꙗв'ленꙋ земли жителцем словенемъ,[23] стра=ноу ѿ ӥнѣх стремъю[24] твер'дꙋ[25] ӥ вѣрою ленивеӥшꙋ, нашїмже смотренїемъ повѣдаѥмоу; ꙗже сама земла свѧтаго доуха даромъ на христьꙗньс'кїӥ законъ ѿбѣщанїа, аще пѡз'=на,[26] но ѿваче блаженым ѿбращенїемъ восхо=тѣласѧ есть ѹставити.

o spasitelných textech Písma bylo to popsáno v knihách a dosti určitě zaznamenáno pro věřící potomstvo; a tu, třebasže některé pohanské národy po dlouhé a zmatené zacházce v oklikách byly uvedeny svatým osvícením na řádnou a správnou cestu, přece se posud ještě nestaly účastny daru této milosti úhrnem všecky národy světa, ač jsou k tomu předurčeny; avšak řízením nebeské velebnosti, jako by se znenáhla začínaly porážky ďáblovy, pokročila dosti šťastně po krajích. A z těchto krajů jeden, osídlený obyvateli slovanskými, chystám se vylíčiti v prostinkém svém spisku. Naši pozornost zaujala krajina severní, nad jiné drsná a u víře lhostejná; *země* tato sama darem Ducha svatého zatoužila, třebas v pozdním, přece požehnaném obrácení, podrobiti se zákonu křesťanského vyznání.

[9] K хитрости; [10] celá věta opisovači zkomolena, správně by zněla: первѣи быстрости (быстротѣ) богословець спасителныхъ хитростьми оустановленїи пространнѣ свѣтѧщисѧ; [11] v obou rkp-ech chybně: K тачеве чер'номоу, P таче вечерномꙋ, G *ac credulae posteritati;* таче = *ac;* [12] P стоꙗщь; [13] K оувидѣли, G *pernovimus*; [14] P ѡвача; [15] толи = *ac* vzniklo chybným čtením následujícího latinského *anfractuum*, jež překladatel patrně četl: *ac fractuum*; [16] P стезӥ; [17] tak v obou rkp-ech, místo прѣдвѣдѣны, G *praedestinatae*; [18] P вкꙋпь; [19] G *sunt sortitae* přeloženo dvěma výrazy: быти присовокупленоу ӥ прїат'нꙋ; [20] P величествїе(м); místo G *ordinante* četl překladatel podle všeho *ordinate (-tae)*; [21] P въстающе(м); [22] opraveno podle G *unam (partium) stili simplicitate praesentis exprimendam*; K ѥдине(м) пис'менемъ простынѧми настоꙗщими, P ѥдинѣ(м) писмене(м) простынѧми настоꙗщими; [23] P словѣне(м); za tímto slovem následuje v lat. textě *aggredimur*, za jehož překlad možno pokládati o něco dále, na nepravé místo vsunuté стремъю (P čte стремꙋю; srov. následující dvě poznámky), od slovesa стръмити, стремити (1. os. sg. стрьмлѭ, стрьмьѭ), ovšem zde přeložen singulár *aggredior*, smyslem správně; byla to původně asi glosa marginální, jež při opise byla špatně zařazena do textu; [24] P стремꙋю; [25] G *immitior*; patří-li стремъю (стремꙋю; srov. pozn. 23) do předchozí věty, pak třeba upraviti celé místo takto: страноу сѣвер'ноую (zde vynecháno) ѿ ӥнѣх твер'дꙋ.

II

ꙗко поӥстїннѣ ѿ самѣх землежитель[1] боѥ=мїа земли ӥмѧ възываѥтсѧ, ѥӥже[2] царствоу=ющемъ съчас'тноѥ памѧти престѣтлымъ царемъ ѥӥрѣхом,[3] фратьс'кїмъ ӥ рим=с'кимъ, ѥтеръ ѿ колѣна рода того свѣтлѣӥ толи силою великъ в соусѣдех присѣдѧ, ӥме=нем спытигнѣвъ, сынъ боривоѥвъ, к'нѧ=жїа строӥ пѡд царскою властїю дръжа,[4] къ божїю законꙋ сладъким завѣтом привле=ченъ,[5] къ свѧтїӥ[6] водѣ таӥньствїю в'тороѥ родитисѧ немалы прилепаа,[7] крьщенїемъ ѿчїстисѧ, ӥ новою хитростїю врѧ, церкъви богоу ӥ блаженнѣӥ ѥго родил'ници[8] марїӥ и свѧтомꙋ ӥ вер'хов'номꙋ[9] апостолоу петрꙋ памѧти чьстнѣ ѿснова, в неюж(е)[10] по сем ѹстроѥнїӥ[11] бес'численаꙗ чюдеса лѣты минꙋ=юща[12] ӥ милостїю божїею дѣлающꙋ ꙗвлꙗѥтсѧ.

II

Od samých zajisté obyvatelů země bývá kraj ten zván Boemia. V něm již za panování blahé paměti Jindřicha, slavného krále *franského a římského,* jeden muž tohoto kmene, vznešený rodem a silou převyšující své spoluobčany, jménem Spytihněv, *syn Bořivojův,* drže správu knížetství pod svrchovaností královou, byl zváben sladkou touhou po božím zákonu, a nemálo dychtě po tom, aby se znovu zrodil tajemstvím posvátného pramene, očistil se křtem svatým, a novou horlivostí jsa zanícen, zbudoval dva chrámy na čestnou paměť Boha a jeho blahoslavené rodičky, jakož i svatého knížete apoštolů *Petra*; v nich brzy potom dějí se přispěním pomoci boží každoročně nesčíslné zázraky.

III

ѥго же межї симъ похвалител'наго житїа дьнемъ, лѣпыхъ дѣꙗнїӥ ѿбразом, по законꙋ рода чловѣчес'ка зак'лепенымъ, лѣты ѿт сего свѣта преставив'шусѧ,[1] брат ѥго вѣком мнїӥ, вратиславъ, на к'нѧженїе стола, ӥз'бранъ всѣ=ми людьми, прїступи, брата же[2] въслѣдѧ[3] законъ христьꙗнескъ, побѣдѣтел'номоу[4] воӥ=

III

Když zatím dni jeho života, proslaveného příkladem krásných činů, byly podle zákona lidské přirozenosti spočteny, nastoupil na knížecí trůn jeho bratr věkem mladší, Vratislav, zvolený všemi lidmi, a přijav křesťanské náboženství, podobně jako jeho bratr, vystavěl chrám vítěznému vojínu, blaženému mučedníku

II. [1] P землежете(л); [2] P ӥ(ж)е; [3] P ѥӥнрихо(м); [4] ѡдер'жа; [5] G *attactus*, překladatel četl patrně *attractus;* [6] P стѣи; [7] P прилипаа; [8] P родителници; [9] P вер'ховнемꙋ; [10] K в' ню(ж), správněji P, G *in quibus*, zde duál; [11] P оустроѥни, G *postmodum* (= potom, brzy potom), zde z tohoto příslovce chybně udělán předložkový pád: post (hunc) modum! Srov. kap. XXV, pozn. 7; [12] P минꙋющи.

III. [1] Podle G ..*diebus*..*obclusis* (abl. abs.) opravuji днемъ .. заклепенымъ, oba rkp-y čtou chybně: дне(х) .. заклепены; лѣты, zdá se, byla původně glosa k následujícímu вѣко(м), jež později se zde octla na nepravém místě; ѿ сего св. прест. není nic jiného, než jiný, volnější překlad, místo днемъ заклепенымъ, jenž původně byl též glosou a později vsunut do textu; srov. v kap. XVIII quacunque hora lex naturae ad extrema nos reduxerit = да аще в' коую годиноу доуша наша ѿ свѣта преставитсѧ; [2] K chybně бра(т)же; [3] P въслѣдꙋа; [4] P побѣдителномꙋ;

никꙋ блаженомꙋ моученикоу геѡ҃ргїю церковъ, богꙋ йстинѣ вѣроуѧ̀,[5] създа. ѐмоуж(е) нѣколико лѣтъ жївꙋщꙋ й по родꙋ чловѣческомꙋ[6] сего свѣта ѿходѧщꙋ,[7] родив҆шемсѧ йщадїѐмъ[8] высокагѡ чюда смертным частыми хвалами, сынов҆немъ по йстинѣ рожденим ѿ негож(е) старѣйшаго, богомъ возлюбленаго вѧчеслава з а ж и в а с е б е й на небеснаѧ̀ желаюшоу й з б р а с е б е н а м ѣ с т҆н и к а.

Jiřímu, uvěřiv pravdě boží. Když i on po několika letech života odcházel s tohoto světa přirozenou smrtí člověka, *ještě jsa živ vybral si za svého nástupce* Václava, dítě ze všech zrozenců nejvýš obdivované od smrtelníků a hojně chválené, ze synů rodem starší, Bohem milované a po nebesích toužící.

IV

еже[1] бо чюдной[2] свѣтлости толи любимоѐ красоты ѿ т р о ч а, ѐгда цвѣтоущїй[3] оуности вѣкоу пер҆вомоу[3a] прикос҆нꙋсѧ, ѿтцꙋ[4] й ѐще живꙋ соущꙋ, книжнымъ хитростемъ желаѧ̀ толико[5] ѿню[6] доушꙋ й ѹ҆ м ъ й м ы с л ь частым моленїѐмъ премогъ, й ѐго посланїем въ градъ нарицаѐмый бꙋдечь,[7] к҆ п о п и н о у[8] й м е н е м о ѹ҆ ч е н ꙋ, наѹ҆чити к҆нигамъ ѹ҆чїти[9] данъ быст. ѐгоже пойстиннѣ художьством[10] къ скорѣйшемоу разꙋмꙋ божествено[11] направленъ, скорою хитростїю к҆ниги псал҆тыри[12] й прочеѐ дроугоѐ пройде й[13] твер҆доа̀[14] внꙋтреню[15] памѧтїю ѹ҆дер҆жа. ѿтьцоу же по сем, ꙗ҆кѡж(е) ѹ҆же глаголано бысть, ѿшедъшоу свѣта сего, ѹ҆ношица сей,[16] старых ѿбраз дѣлы[17] проꙗ҆влѧа̂, под҆ царемъ[18] ꙗ҆с҆нѣйшим отовою[19] ѿбластїю свѣтѧщꙋсѧ, пѡхвалител҆=

IV

A tento hoch, ku podivu sličný a roztomilý svou krásou, jakmile dospěl v kvetoucího jinocha, ještě za života otcova zatoužil po knižním vzdělání a opětovnými prosbami přemohl srdce, *rozum i mysl* otcovu a byl od něho poslán do města zvaného Budeč, *ke knězi jménem Učený*, jemuž byl svěřen, aby jej vycvičil v písmech. Poněvadž jeho duch byl od Boha nadán rychlou chápavostí, osvojil si vbrzku studiem knihy žalmů a jiné ostatní a pevně je podržel v nitru v své paměti. Když potom jeho otec, jak již bylo řečeno, odešel s tohoto světa, mladík ten, podobný svými činy starcům, byl zvolen pod oslnivou mocí nej-

[5] G *basilicam deo dicandam* (vynech.) *christianae credulus veritati*: [6] P чл҃чкꙋ; [7] oba rkp-y chybně ѿходѧща; [8] P й йщадїѐм.

IV. [1] Tak opravuji podle G *Qui*, K йдѣже, P йдѣж, [2] P чюдное; [3] P цвѣтꙋщи; [3a] G *dum... primum*, zde *primam* (sc. *aetatem*); [4] P ѿцꙋ бо; [5] P толи; [6] tak v P, K chybně ѿтиню; [7] P бꙋдьчь; [8] K попиноуй; [9] ѹ҆чїти zde zbytečně přidáno; [10] P худ҆ожство҃м; [11] G *divinitus*, v obou rkp-ech chybně: K бж҃твеномꙋ, P бж҃твеномꙋ; [12] п҃лтырю; [13] й v P chybí; [14] tak v obou rukopisech, G *solidius*, původně asi bylo твердѣе; [15] K chybně в҆нꙋтренѧꙗ; [16] P сн҃; [17] G *actibus*, oba rkp-y chybně дѣлѧ; [18] P црк҃м; [19] v obou rkp-ech omylem готовою, G *Ottonis*;

ным прїставленїѐмъ[20] людским на ѿтьче воѐводство пѡдстꙋпленїа̀,[21] вел҆ми сѧ ѐмоу ѿпираюшꙋ, йзбранъ быст, й на столѣ к҆нѧж(е)ствїа̀ чести достойнѣ посаженъ бысть.

jasnějšího krále Oty, za jásavého souhlasu všeho lidu, přes velký svůj odpor, následníkem otcova vévodství a důstojně byl posazen na knížecí stolec.

V

како тѧж҆кими тыда стꙋжающїа̀ печали различныѧ̀[1] кнѧзѧ новаго благоволенїѐ, земъскою ѿбластию приꙗ҆тꙋ, в҆ноутрь стꙋжаше си, не есть томꙋ дїв҆но, ꙗ҆ко небеснаѧ̀ паче прочих с҆мотрѧ мыс҆лїю завѣт҆ною преди положи, да а̀ще й ꙗ҆вѣ мирьскиѧ̀ ѿбласти строитель бѣ, но ѿбаче къ божїй слоуж҆бѣ слад҆цѣй й ѿ пер҆вых лѣтъ д ѣ т҆ с к ї х ъ л ю б о в ї ю ѡ б҆ д е р ъ ж и м ъ б ѣ. й людем себе[2] порꙋченым противоу съгрѣшенїю каз҆нити стыдѧшес(ѧ), а̀ще ли достойнаго закона лютость[3] не творил бы,[4] грѣха в҆ томъ блюдѧшес(ѧ),[5] но се размыш҆ленїе не дол҆го на полы предѣли размысливъ, тако поут правъ мꙋдро вос҆хитївъ, да сего земъс҆ки творити не ѿпоустил҆сѧ бы, любо ли ѿного къ небесным ради[6] простираꙗ҆сѧ ѿ себе неп҆щевати[7] на бꙋдꙋщаѧ не ѹ҆жасноулсѧ бы. й п о с е м ъ о ѹ҆ р ѧ д и в ъ л ю д е х п р а в ы й з а к о н ъ к а к о х о у д ы м к а к о л и й б о г а т ы м ъ т о л и н а с т о л ѣ к҆ н ѧ ж и ꙗ҆[8] с ѣ д ѧ п о в е л е н ї ѐ м ъ в с ѧ с т р о=

V

Jak těžkými rozpory mučivých pochyb bývala dobrotivost mladičkého knížete vnitř sklíčována, když převzal pozemské právo, není se co diviti, ježto si umínil v své zbožné mysli, že bude hleděti především k věcem nebeským; vždyť, ačkoli byl správcem veřejné moci, přece i od prvých let *dětských přilnul s láskou* k sladké službě boží. Obával se však, že bude musit pykati za hříchy svěřeného lidu, kdyby jich nestíhal, jak náleží, podle občanského zákona, ale tyto rozpaky si rozřešil po nedlouhých úvahách a přidržel se správné cesty, takže ani neopomíjel svých světských povinností, ani se příště nelekal, že snad zanedbá něco ze svých snah nebeských. *Potom zřídil v národě pravé zákonodárství, jak pro chudé, tak pro bohaté, a sedě na knížecím stolci pořádal vše svým pokynem.* V rozsuzování býval obezřelý, hotov

[20] P преставлѐнїѐм, G *assensu*; [21] podle G třeba opraviti: на ѡтьча воеводс҆тва пѡд҆стꙋпленїе.

V. [1] P ра҃зличныѧ, G *diversitatibus*, asi omylem místo различии; [2] P себѣ; [3] P лютости; [4] K chybně не твори любы; [5] G *crimen luendum veritus* je přeloženo dvakrát, po prvé (противоу съгр. казнити стыдѧшесѧ) špatně, po druhé (грѣха в҆ томъ блюдѧшесѧ) již správněji; tento druhý překlad byl původně asi marginální korekturou, která se v opise octla na nepravém místě; [6] G *ob coelestia*; ради původně byla asi glosa, jinak by bylo = небесныхъ ради; [7] G *a se negligi* (= že bude od něho zanedbáno). zde přeloženo chybně činným infinitivem; непъщевати (obyčejně = iudicare, arbitrari) ve významu „nevšímati si", negligere doloženo u I. I. Sreznevského, Materialy dlja slov. drevnerus. jaz., z Mineje r. 1096; [8] v rkp-ech psáno K кнѧжꙗ, P кнѧжа;

ꙗше. тѣм'же[9] соблюденїѥмъ моудрый, на милость всѧкомȣ[10] готовъ и надъ ѹбогий[11] прегрѣшенїй безъ мзды избавитель ѿ погоублениꙗ, и къ всѧкой моуцѣ поганьстѣй[11a] къ ѿсуженїю инъ бываꙗше, в' домȣ же простъ бꙗше,[12] нравомъ чїстотѣ смотрѧ, благимъ посȣлениемъ окрьстъ[13] сил'ных и не ленивъ, и тѣм испол'нити завѣтом памѧтивъ; пришел'цем' же и ѹбогимъ и страннымъ и бол'шїа и чьстныѧ люб'ви подаѧше износя[14]; ѿсиреным же ꙗко и ѡтьць и ѿбьдовѣв'шим помощиȣ имѣнїа своѥго помощьникъ,[15] но и ѡземъствованым ѹтѣшитель толи ѿчїю любовъ над' ними чюд'нѣ прїсно проꙗвлѧа. тихъ[16] (въ)всѣх дѣꙗнїихъ, и памѧтию любитель тер'пѣнїю, и во всѣх паденїй против'ных моудрый ѹрѧдитель, имѣнїемъ щед'ръ[17] на ѹбогыѧ плачющих потребы разрѧдитель, с'мѣреный тихъ[18] ѹгод'ный въслѣдовател,[19] на сѧ многаж'ды лючїи,[20] а на ины всегда милостивѣи, всѣм вѣч'ныѧ жиз'ни образ подаѧ, милоуꙗ, невѣдȣщаѧ наѹчаꙗ, наѹченыѧ[21] ѹтвер'жаѧ ꙗвлѧшесѧ·

slitovati se nad každým, obviněné z bídných zločinů vysvobozoval od záhuby bez trestu, dalek byl užívání všelikých muk *pohanských* na soudech, v své domácnosti býval prostý, dbalý čistoty mravů, mocným neskrblil přípověďmi statků a pamatoval na to, aby své sliby plnil; *příchozím a ubohým a cizincům podával větší a hojné důkazy lásky, sirotkům byl otcem a ovdovělým přispíval ze svého majetku,*)* a psance těšíval a projevoval jim vždy podivuhodně svou otcovskou přízeň. Byl tichý ve veškerém počínání a pamětihodný milovník trpělivosti, ve všech nahodilých protivenstvích vedl si opatrně, rozdílel štědře své jmění na potřeby plačící chudiny, pokorný, tichý, vlídný v svém chování, na sebe mnohdy velmi přísný, k jiným vždy shovívavý, štědrostí, milosrdenstvím, vyučováním nevědomých, utvrzováním vyučených zářil všem jako příklad věčného života.

[9] P jen тѣмъ; [10] v K всѧкомȣ vynecháno; [11a] G *omnigenarum ..poenarum* (= všelikých trestů), překladatel si vykládal — *genarum* jako *gentium* (= pohanů); [11] P ѹбогїи (ж), G *in miseras reorum* (vynecháno) *noxas*; [12] tak opravuji podle G *domestica habitudine simplex*, K к' томȣ не пристаꙗше, P ктомȣ не престаѧше; [13] P jen крстъ; [14] износя je pozdější korektura, původně asi interlineární, doslova překládající lat. *praeferens*; korektor však neopravil *maioribus*, které závisí na *praeferens* (= dávaje jim přednost před osobami urozenými) a které je zde špatně přeloženo (и бол'шїа — je spojeno s любви = větší důkazy lásky); podle lat. *saepe* třeba také opraviti чьстныѧ v частыѧ; стран'нымъ odpovídá lat. *rusticitatem*. Prvotní překlad byl arci chybný, dával však jasný smysl, teprve korekturou износя celé místo porušeno; [15] помощникъ přidáno, původně byla to nejspíše glosa k помощиȣ; [16] oba rkp-y píší тѣхъ; následující въ, jež doplňuji podle G *Modestus in omnes actus*, v obou rkp-ech chybí; [17] P и щедръ; [18] K тѣхъ; [19] K въслѣдовалъ, G *humilitatis mansuetissimae placidus exsecutor;* [20] tak opravuji podle G *severior* (= лющїи, komparativ k лютъ), K лучїи, P лȣчїи. [21] v obou rkp-ech chybně: K неѹченыѧ, P неѹченыа, G *edoctos*.

*) Odchylný překlad vznikl tu neporozuměním latinskému textu Gumpoldovu. Správně by to znělo: „Nejednou zahrnoval větší láskou prostinké chudé občany než osoby urozené; pomáhal těm, kdo ztratili rodiče nebo majetek...“

VI.

сими же силъ[1] свѣтѧщимисѧ[2] красотами блаженаго ȣноши ѹкрашено быст пребыванїе и в' толицѣ сеѧ милостини троуд' възлюби, егдаже с' вел'можами и соудїами[3] своими на сȣдѣх сѣдѧше, и аще которой в' винѣ ꙗтъ пред онь приведенъ[4] бȣдѧше, повиненъ смертї на смерть ѿсоуженъ, аще милостивый кнѧзь не можаше его никакоже ѿ смерти ѿпьрѣти ни из'бавити, нѣкоую винȣ рещи[5] сам сътворивъ вонъ из'бѣг'нѧше, да во крови пролиѧнїа бы неповиненъ былъ ни слышалъ погоубленїа кон'чины.[6] совѣтъ бо такъ имѧше с' милымъ своим ѿрокомъ: аще ѹслышиши моих боꙗръ сȣдъ чловѣкоу на смерть, възови мѧ ѿ нихъ вонъ,[7] нѣкую вину сътворивъ, да бых в' той крови не причастенъ былъ. помнѧ бо бѣ ѡно слово Еѵангельс'коѥ, господоу глаголав'шȣ: не ѿсȣжайте, да не ѿсоудитесѧ, и не понижайте, да не понижені бȣдете.

VI

Těmito skvoucími perlami ctností bylo zkrášleno obcování blaženého jinocha, a břímě této slitovnosti oblíbil si do té míry, *že když zasedal se svými velmoži a soudci na soudech* a některý z uvězněných zločinců, odsouzený na smrt, byl před něj předveden, *tu, nemohl-li ho dobrotivý kníže nijak obhájiti z trestu smrti ani osvoboditi, sám si vzal nějakou záminku a vyběhl ven, aby nebyl vinen prolitím krve ani neslyšel konec popravy. Neboť měl takovou úmluvu se svým milým panošem: „Uslyšíš-li, že moji vládykové konají nad člověkem hrdelní soud, vyvolej mě od nich za nějakou záminkou ven, abych nebyl účasten v tomto prolití krve.“ Bylť pamětliv onoho slova evangelia, jež řekl Pán:* „Nesuďte, abyste nebyli souzeni, a nepotupujte, abyste nebyli potupeni.“

VII

се самъ ѹноша божїю испол'нѧꙗ[1] заповѣдь свер'шїтел'но любѧй, и[2] пагоубныѧ рѣчи

VII

Tento příkaz si náš jinoch, Bohem naplněný, svrchovaně oblíbil, a ježto poznával, že jeho

VI. [1] tak opravuji podle G *virtutum*, v K chybí, P силами; [2] K omylem свѧтѧщимисѧ, G *fulgentibus*; [3] P с' сȣдїами; [4] K omylem предъ неправеденъ; [5] рещи vzniklo z původního рѣчь (srov. kap. XIX, pozn. 31. a kap. XXI, pozn. 7), a byla to asi původně hlaholská glosa, vsunutá pak od pozdějších opisovačů do textu a takto pozměněná. Toto místo je částečně překladem z Crescente fide, české recense, soudíc podle ukázky u Pekaře (WLL, 37, pozn. 2), z kod. kapit. praž. G 5, f. 46 a, kde se čte: statim ille prefatus iuvenis, *si eum nullo modo liberare poterat, occasionem aliquam* (= нѣкоую винȣ рещи) *faciens, exiebat(!) foras;* [6] P кон'чины погȣбленїа; [7] v K вонъ vynecháno.

VII. [1] P исполнь, G *deo plenus*, správně by bylo бога исполнь; Се na počátku je místo сию (заповѣдь), omyl vzniklý otrockým překladem latinského Hoc (sc. mandatum); [2] и v K chybí;

ни, ѿ которых[3] смертных[4] чютивъ[5] не въслѣдȣѧ[6] с҆казанамї рѣчьми[7] повин҆ныѧ̀ ѿсȣжденїѐмъ на погꙋблениѐ благомилостивѣ пощадѧ йзбавлѧше, на ѹ҆н҆шаѧ̀ прїводѧ. всѧ темн҆ица по всѣмъ градом разроуши й всѧ ѿслѧди по всей земли своѐй многи посѣчи повелѣваѧ̀[8] самъ починаꙗ҆. съчастнаꙗж(е) ѐго дѣꙗ҆нїа̀ ѹ҆слышав҆ше по йнѣм землѧм мнози клирици й божїй раби к҆ него[9] благосер҆дїю̀ прихожахȣ, и самъ ѧ̀ радост҆ным проꙗ҆вленїѐмъ любве к҆ себѣ прїймаше, й божественою̀ любовїю съхранѧе́мȣ[10] пред ѻ҆чима своима, чьстным люблением съ собою̀ ꙗ҆̂[11] пребываю̑ща печально[12] й с҆ радостию̀ милостив҆но дер҆жаше, й их частымъ й свѧтым[13] наказаниѐмъ ѹ҆мъ чистый божествено наѹ҆ченъ, частѣѐ поȣ҆чаѐмъ, на чюдодив҆ныа̀ разȣмы к҆нигъ йзыде, тако латиньски ꙗ҆ко й гречески. й а̀ще что наѹ҆чающѣх[14] хитростем преже видѧше,[15] не ленивыми дѣлы сам йспѡл҆нѧше, ꙗ҆ко всѧкои печали чловѣкоу пос҆кор҆б҆тель бѣ,[16] в҆ болѣз҆ни ѐтеры йз҆немогаю̀щаꙗ҆сѧ милостив҆ною помѡщїю̀ посѣщаше, но ȣ҆мершїмъ оѹ҆богим й хоудым, ѿ сȣсѣдъ[17] небрегомымъ, сам потребованїа̀[17a] слоуж҆бы подаваше. но й наро-

zanedbávání nemůže pro nikoho ze smrtelníků nebýti beze škody, šetřil milostivě řečených vinníků, odsouzených k utracení, *a osvobozoval je, snaže se je napraviti. Všechna vězení po všech městech rozbořil a všecky šibenice po celé své zemi na mnoha místech kázal pokáceti, sám čině začátek. Když o jeho požehnané činnosti uslyšeli v jiných zemích mnozí kněží a služebníci boží, spěchali k jeho dobrotivosti, a on je* přijímal k sobě s radostnými projevy lásky, a nespouštěje s očí zachování božské lásky k bližnímu, zdržoval je starostlivě a s radostnou laskavostí, aby jen zůstali, a jejich častým a svatým povzbuzováním čistá jeho mysl božsky jsouc poučována a častěji vzdělávána, dostoupila podivuhodné znalosti písem, *jak latinských, tak i řeckých.* Neboť co dříve za studií spatřil u svých učitelů, sám to plnil horlivými skutky, a poněvadž míval soustrast s každým zármutkem lidským, navštěvoval svou slitovnou pomocí ty, kdož ochuravěli nějakou nemocí, *nebožtíkům pak ubohým a nuzným,* nepovšimnutým *od sousedů, sám* se

[3] P не ѿ котеръ̑; [4] P смртнь; [5] P ѿчютн; [6] G *non sequendum!;* na počátku téže věty *periculose* přeloženo пагоуб҆ныѧ̀ рѣчи, jako by překladatel byl četl *periculosa;* [7] G *notatis reis;* překladatel, zdá se, zmátl *reis* s *rebus;* [8] P повелѣ; [9] P къ ѥго; [10] P omylem съхрани ѥмȣ, původně bylo съхранѧемою, abl. abs. přeložen nesprávně instrumentálem, kromě toho vynecháno z lat. textu: *erga proximum—adfixo;* [11] ꙗ v P chybí; [12] tak opravuji podle G *curiose,* ježto se v této legendě častěji překládá *curiosus* = печальный; K печѣлнw, P печалѣно; [13] v K й свѧтым vynecháno, G *sacrisque;* [14] P наоучающи; [15] P прѣвѣдѧше, G *praesignaverant,* volně přeloženo; snad se čtlo původně: отъ наоучающихъ; [16] v P бѣ vynecháno; [17] P съсѣд; [17a] G *funebris obsequii;* nelze snad čísti погребованїа (neb погребенїа)? Srov. v kap. XXIII погребенїе = *sepultura;*

дом й ѐще поганьс҆комоу[18] ѿбычаю̀ ветъхомꙋ живȣщим, новыа̀ вѣры оѹ҆ченїа̀ благаго подаваше, неведȣщим҆же[19] й в҆ капища йдольс҆каѧ̀ ходѧщим й к҆ богомъ йнѣм нез҆наѐмомъ частѣѐ лѣт мимоходѧщаѧ̀[20] пририщȣщїмъ й жертвы жрȣщим блажен҆ный ѹ҆ноша ѹ҆видѣвъ,[21] ѿ сих нечистых ꙗ҆дїй й жертвъ, а̀ще й часто молим, въс҆корѣ ѿбѣгаше сих пририщенїа̀ й ѡбе́щенїа̀, жадаѧ̀ быти на[22] небеснѣй трапезѣ паче всѣх причаст҆нїкъ, неже дѣмоньс҆кими с҆квер҆нами жертвъ ѿск҆вер҆нитисѧ. но ѿбаче над҆ сими заблоуж(е)нїем злым подавлеными[23] не малы печѧленъ бѧше, проходѧ часто к҆ниги, ꙗко а̂постольскоѐ слово заповѣдаѐтъ: дрȣгъ дрꙋж҆нѧ бремена понесеть; дроугиѧ̀, нѣким чиномъ къ йстин҆номȣ вышних[24] благых пꙋтї прокланѧю̀щасѧ,[25] сладкимъ гласомъ поȣ҆чаѧ̀, вышн҆ѧго даро-ванїа̀ благаѧ́ ѿбѣщаѧ̀[26] ѿвожашет, да ѿрек҆шесѧ йдольских ѿбразъ, ймиже прельщени бѣꙗ҆хȣ, ко йстин҆номоу божественѣй мыслї ѡбѣщанїю с вѣрою̀ преклонилисѧ[27] быша. дроугїа̀ же малы оѹ҆чени семȣ спасител҆номꙋ ѹ҆ченїю̀ разоумѣвы[28] сердцемъ ж(е) жесточайша й ѹ҆момъ йстины разоумѣнїа̀ ленѣвѣйша,[29] по апостольс҆комꙋ глаголȣ добрѣ оѹ҆ча̀[30] й недобрѣ ѿбличаѧ, ѿбоймъ чиномъ предъз҆наѧ́ им м҆здоу, по силѣ хотѧ, ѐже колиждо

postaral o pohřeb. *Než i kmenům, které žily do té doby po starém způsobu pohanském, rozdílel blahé učení nové víry,* a když viděl blahoslavený ten jinoch, *jak v své nevědomosti chodí do modlářských svatyň* a jak, shromažďujíce se častěji do roka, cizím bohům *neznámým* žertvy obětují, spěšně se vzdaloval *docházení* a účasti při těchto bezbožných kvasech obětních, třebas byl často zdržován, neboť si přál nade vše více státi se účastníkem nebeské hostiny, nežli poskvrniti se ďábelskou ohavností žertev. Nicméně rmoutil se nemálo nad těmito nevolníky zlého bludu, často přemítaje o slovech Písma, jak přikazuje slovo apoštolovo: „Jeden druhého břemena neste" (Gal. 6, 2); jiné, poněkud náchylnější k pravé cestě, která spěje za nejvyššími statky, sladkým hlasem *napomínal a přiváděl nazpět, slibuje jim dary nebeské milosti, aby se zřekli pohanských model, jimiž byli oblouzeni, a příklonili se s věrou k pravdivému vyznání božské myšlenky.* Jiné zase, méně přístupné tomuto spasitelnému učení, srdce zatvrzelejšího a rozumu netečnějšího k pochopení pravdy, podle slov apoštolových „včas uče i nevčas trestaje", obojím způsobem jim naznačuje odměnu, snažil

[18] tak v obou rkp-ech, místo по поганьс҆комоу; [19] P невѣдȣщим҆же; [20] P omylem лѣтми ходѧщаа, G *frequentius in anno;* [21] P оѹвѣдѣвъ; [22] v P на vynecháno; [23] tak opravuji podle G *super his tamen errore pestifero depressis,* K над҆ симъ заблоужнїе злым подавленїемъ, P над сим заблȣжнїе злым подавленїем; [24] K в҆ вышних; [25] P пре(н)кланѧющасѧ: е v пре- skoro setřeno, a nad ním připsáno н; [26] P ѿбѣщаваа; [27] P приклонилисѧ; [28] P разȣмивы, předcházející оѹчени, snad původně glosa, přidáno do textu; [29] P лѣнивѣиша; [30] v K оѹча̀ vynecháno;

можаше, ꙗко вол'ныꙗ тако и невол'ныꙗ[31] по истиннѣ возывааѧ на вечерю ѡтчѧ челѧди, сїꙗ[32] всѣм ѡбилїемъ, ко вѣч'ней радости придрꙋженїю привожаше.

VIII

в' чюдных же постѣхъ по истиннѣ мимоходѧща лѣта в' великїи постъ ал'чем и молитвою свѧтый самъ[1] оуноша, аще и мирьс'кимъ строимъ ѡдер'жим бѣ, но ѡбаче не ленивъ и не из'немог'сѧ[2] молитвами, щедрым в' нищих растворенїем прелетаюшими, дѣлы ѡсобныѧ провожаше дьни. в' нощи ж(е) ꙗс'нѣишимъ настоꙗ бдѣнїемъ, лѣности[3] не помнѧ и дреманїа, пер'вое покою нощьномꙋ аки оуложсѧ,[4] а по сем ѡвер'гьсѧ постелѧ лож'ница своеѧ, ѡтаи иных[5] ис' пол:га въставаше, и ѡтрока лож'ница своеѧ к'люч'нїка воз'бꙋжаше, и мол'ча[5a] к'ниги в рꙋцѣ въс'хитивъ, ис полаты неведоущим[6] стражем ис'шед', едїнемъ[7] отроком своимъ свѣдωм, по лютымъ горам вер'хомъ и по пωдолїамъ[8] пропастеи[9] и изломленых глꙋбинъ и по стезѧмъ[10] каменых дос'къ толи по леднымъ грꙋдам лютым босъ и пѣшь поут дѣꙗ межоу[11] градома, съ п'сал'тыр'-

se ze všech sil, aby, koho jen mohl, jak dobrovolným, tak nuceným pozváním *přivedl* na večeři Hospodářovu, skvějící se veškerou hojností, *k účasti v radosti věčné*.

VIII

V úžasných zajisté *postech* rok co rok, *v době velikého postu, o hladu a v modlitbě* svatý ten jinoch přes to, že jako panovník byl poután veřejnou správou, prožíval jednotlivé dni ustavičným konáním modliteb, vzlétajících za štědrého podělování chudých. V noci pak oddával se nejjasnějšímu bdění, nemysle ani na slabé zdřímnutí, a za prvního ustálení nočního ticha, odvrhna postel své skvoucí ložnice, v skrytě přede všemi vstával s lože, mlčky budil panoše, klíčníka své ložnice, a chopě *do rukou* knížky, vycházel z paláce, aniž o tom stráž věděla, a jsa provázen jediné svým panošem, putoval bos *a pěší* od města k městu přes příkré vrcholky hor a úvaly dolin a hluboké strže, po kamenitých stezkách a srázných balvanech ledných, za pění žalmů a jiných mod-

[31] P omylem полныа..неполныа; [32] tak v obou rkp-ech, snad místo сїаꙗ?, G *habundantem.*

VIII. [1] P са сты; [2] G *indefessis (..operibus)*, překladatel četl, zdá se, *indefessus*, což je vyjádřeno dvěma obraty: не лениъ и не из'немог'сѧ; [3] G *lenis* (sc. *soporis*) = libého spánku, překladatel četl asi: *lenitatis immemor et soporis*, při čemž *lenitas* přeložil podobně znějícím лѣность! Týž způsob „latinismu" se vyskytuje v staročeském překladě biblickém (srov. J. Jireček ČČM 1864, 144), kde se překládá vetus = vetchý, pessimus = peský, validus = valný, valde = valně a j. [4] K omylem оулꙋжьсѧ; předcházející аки je přidáno; původně zdá se, bylo покою н. аки оуложьшоусѧ; [5] P omylem ѡ таинѣх; [5a] G *tacitus excitat, codicellum*, podle toho мол'ча, původně snad glosa, patří před воз'бꙋжаше, a opisovačem bylo vsunuto na nenáležité místo; [6] P невѣдꙋщем; [7] P єдинѣм; následující свѣдωм odpovídá latinskému „comite" a je patrně místo съведомъ (srov. Miklosich, Lex., съвести = deducere); [8] P подолїнем); [9] P пропастїи; [10] P стезах; [11] P межи;

нїмъ пѣнїемъ и прочими молитвами по ѡсоб'ным церквамъ преходѧше[12] възыскаѧ их, в' толицѣ по истинѣ плоти своеꙗ тер'пѧ оумоучениа, да[13] рас'сѣдав'шимисѧ пѧтами его младыми крови истек'ши рас'кроп'ленїемъ казаше стопы его. в' дом'же свой возвратив'сѧ и на ложе свое[14] таино, ꙗже оумъ внотренїи дѣлаше, сам свѧтый оукланѧꙗсѧ, кнѧжес'кими паки ризами крас'ными на столѣ сѣдѧ ѡдѣвашесѧ, но тѣло чистѣише власѧницею подъ ризами царскими[15] облачашесѧ. во времѧ же настоꙗщей[16] жат'вѣ посредѣ[17] нощи таи всѣх въставъ съ ѡтрокомъ оуже реченым, босъ и пѣшь к' нивамъ своимъ идѧше и рꙋкама своима п'шеницꙋ ж'нѧше, и во с'нопы извѧзавъ, сам ѡсобѣ[18] на рамѣ свои вос'кладаше и ѡтрока своего в' таинем[19] оуглѣ домоу своего с'крываше, и ту истеръ и в' жер'новах из'молъ[20] и свѧтыма своима роукама чистѣ просѣꙗвъ и водою покропивъ во имѧ троица, сам единъ и съ слоужащим емоу ток'мо ѡтрокомъ с вωдою, юж(е) самъ ношаше ѿ кладѧзѧ в' вѣдрѣ, истинным троица възыванїемъ ѡз'намена ꙗ,[21] с' моукою в' сосꙋдѣ с'месивъ,[22] в'мѣшаше рꙋкама своима трꙋдом и проскꙋры ис'пекъ по церквам попомъ слаше на приносъ с'лоуж'бам господоу нашемоу їсоусоу христꙋ. въ ѡсеннаѧ же времена слꙋгꙋ призвавъ великаго и вѣр'наго[23] глаголеннаго

liteb navštěvuje jednotlivé kostely. A vpravdě snášel až takovou trýzeň svého těla, že kapky krve, které se řinuly z rozdrásaných útlých jeho chodidel, značily jeho stopy. Vrátě se domů *potají na své lože*, skrýval sám *světec*, co působilo v něm vnitřní poznání, a když zasedal na trůn, odíval se nádherou knížecích rouch, ale *pod panovnický háv oblékal* na své přečisté tělo *roucho žíněné*. Když nastal čas žní, *uprostřed noci, zcela pokradmu vstal a se svým panošem, shora již vzpomenutým, bos a pěší se ubíral na své pole a vlastníma rukama požínal pšenici a vázal ji do snopů a sám je vzkládal na ramena svá a svého panoše* a skryl je v tajném koutku svého domu a tam je vytřel a na žernově semlel a svatýma svýma rukama čistě je prosel, a pokropiv vodou ve jménu svaté Trojice, samojediný toliko se svým panošem, který mu sloužil, smísil v nádobě mouku s vodou, jížto sám nosil ve vědře ze studně, a požehnal ji vzýváním pravé Trojice, *zamísil prací svých rukou, a když napekl prosfor, posílal je kněžím po kostelích* k obětování při mších *Pánu našemu Ježíši Kristu. V čas pak podzimní* zavolal svého nejvěrnějšího *sluhu*, řečeného již *panoše* a společníka, a *sám s ním* v noci *v skrytě přede všemi* pře-

[12] v obou rkp-ech je omylem преходѧще; [13] v K да vynecháno; [14] P своем! [15] P црками; [16] P настоꙗщїи; [17] P посредин; [18] P ѿ себѣ; [19] P таинѣм; [20] P измел; [21] P ѿзнаменаа, G *signavit, hanc farinulam..*; [22] P смѣсив; [23] G *nimiae fidelitatis* volně великаго и вѣр'наго;

ѹже ѿтрока и наслѣдника, виноградныѧ плоты[24] сам[25] с҆нимъ нощїю прелѣзъ таи всѣх, кошелѧ ѿба напол҆нивъ ѿ винограда своѐго ӥ на плещи свой възложивъ, съ отрокомъ своймъ в҆ домъ въз҆вратився, роукама своима ӥж҆нетѧше ӥ добрѣ оѹстройвъ на слоуж҆бѹ божїю, никоторымъ ж(е) ӥнѣм вѣдѹщимъ развѣ ѐдиного ѿтрока часто ѹже преже глаголанаго, сице же ӥ ѐдинѣмъ богомъ[26] вѣдоущим ӥ тѣм ѿтроком, налиѧномъ сосѹдом вина ӥ тайно положенѡм, оѹс҆мотривъ времѧ подоб҆но, слаше по церьк҆вам клириком ӥ попѡм с҆ прос҆коуры, ѩж(е)[27] сам печаше на церковныѧ слоуж҆бы, ӥ сам ладно всѣм раздѣлѧше[28]. ѿ како нераз҆рѣшител҆ныѧ оѹзы окрьстъ пер҆сїй[29] чистийши[30] вѣры несък҆вер҆ныѧ![31] ѿ како похвалител҆но послоушанїѐ наслѣдователѧ завѣтнѣйша! ѻ чюдно[32] с҆миренїѐ князѧ, рабъ своих слоуж҆бами божественыѧ люб҆ве наоѹченїѐмъ подыти[33] нестыдѧщеся![34] ѐже мысли жестокимъ с҆мотренїѐмъ на небеснаѧ, ѧже сердцемъ[35] с҆мотрѧ тайны, честнаго ӥ спасител҆нагѡ господнѧ телесе ӥ крови приношенїѧ тако оѹчьстилъ[35a] есть ӥ любилъ слоужбою, да приношением закона небеснаго, прегрѣшенїѧ дѣлѧ ѿчїщьшаго,[36] не[37] вѣрою ток҆мо чином твер҆-

lézal ploty, a naplniv dva koše *svými* hrozny *a vloživ na svá bedra, vrátil se domů se svým panošem a vlastníma rukama je vytlačil, a když je dobře připravil pro službu boží, aniž kdo jiný o tom věděl, kromě jediného onoho panoše, již často vzpomenutého,* slil víno do nádoby a tajně je uložil, a shledav, že je zralé, posílal je klerikům *a kněžím* zároveň s prosforami, které sám pekával pro chrámovou bohoslužbu, *a sám všem stejnoměrně* rozdílel. Ó nerozlučná pásko neposkvrněné víry kolem přečisté hrudi! Ó zbožný následovníče chvalitebné poslušnosti! Ó divná pokoro knížete, nestydící se podvoliti z vnuknutí božské lásky povinnostem služebníků! Neboť on, patře v závratné kontemplaci na nebeská tajemství, jež choval v srdci, s takovou ochotností uctíval a miloval vznešenou a spasitelnou oběť těla a krve Páně, že pro kult této nebeské hostiny, očišťující skvrny vin, nejen bojoval

[24] K omylem плоды, G *septa*; [25] v K сам vynecháno; [26] G *sicque diotae* (= do džbánu) *conscio solum clientulo, infusum* (sc. *vinum*); *diotae* četl překladatel jako *deo* a spojil je s následujícím *conscio solum*, potom však nejspíš glosátor opravil překlad „diotae" v сосѹдом; místo dativu absol. ponechán tu instrumentál podle latiny; [27] P ѩко; [28] P раздѣлѧа; [29] P пѣрси(м)! [30] P ч(с)тѣише; [31] P несквернены; [32] P omylem чюдо; [33] P по(д)йти, д shora později připsáno; [34] oba rkp-y chybně не стыдѧщемсѧ; [35] zde vynecháno *tenuit*; [35a] K chybně ѵчїстїлъ, G *veneratus est*; [36] tak opravuji podle G *mundantis*, K ѿчїщаго, P ѿчищаго; celé místo je porušeno, дѣлѧ patří nejspíše k закона (закона дѣлѧ = cultui), pak ovšem lat. *criminum contagia* by bylo přeloženo jen прегрѣшенїа; приношением místo приношения, ač možno vykládati také приношением jako dativ adno-

достайнымъ войньствоваше, но по ӥстиннѣ ӥсточнїка чистѣйшаго в҆ноутренимъ[38] ѿбразом рабїй троуд҆ възем на сѧ и милостним[39] дарованїѐм ӥѐреѿвѹ законоу сам[40] рабъ быст.

stálostí víry, nýbrž sám se stal vpravdě účasten kněžského úřadu, vzav na sebe jako prostý sluha vnější práci s přípravou křišťálného toku, a svou milostnou štědrostí.

IX

Не тайти подобаѐтъ ӥ видѣнїѐ ѐго пророчествїе, ѐже ѿ павлѣ през҆вѵтери ӥ ѿ домѹ ѐго, еже сам въз҆бнув преже тако повѣда[1] къ всѣм глаголѧ:

Nesluší se zatajiti též jeho prorocké vidění, ktere měl o knězi Pavlovi a o jeho domu a které dříve sám probudiv se takto všem vykládal, pravě:

X

на ѿдрѣ лежащѹ м҆нѣ ӥ почиваюшѹ, мӥлаа[1] моѧ дрѹжино[2] ӥ ӥже ѿ отрокъ моих слоуги, посредѣ[3] нощи страш҆но вӥдѣнїе[4] приѩт мѧ, ѩко павла попа дворобви в҆сѧ[5] ѿс҆новы[6] ѿ выше до долу ӥ ѿ всѣх чловѣчес҆ких жилищь видѣх ѿтиноудѵ[6a] ѿпоустѣв҆ше.[7] ӥм҆же видѣнием тоужа прометахсѧ ӥ в҆ноутреню[8] с҆корбїю печали за боговѣр҆ныѧ[9] простирахсѧ. но ѿбаче вїдѣнїѐ се къ всевѣдѹщемѹ[10] твор҆цѹ милостивомѹ ӥс҆прав҆лю, воньж(е) ӥ вѣроую[11] ӥ ӥстїнѹ[12] рѣчи сего видѣнїа разрѣшѹ.

„Když jsem ležel a odpočíval, milá má družino a má čeledi, uprostřed noci uchvátilo mě *strašlivé* vidění. Neboť jsem spatřil dvorec kněze Pavla se všemi budovami a příbytky lidskými odshora dolů úplně zpustošený. Sklíčen jsa tímto viděním, zmítal jsem se a trápil vnitřním žalem a obavami o věrné služebníky boží. Ale *poroučím toto vidění vševědoucímu a milosrdnému Tvůrci a věřím, že s jeho pomocí rozřeším, co je pravdivého na tomto vidění.*

minální, podle něho by však mělo býti небеснымъ místo небеснаго, takže rekonstruovaný text by zněl: да приношением закона дѣлѧ небесным прегрѣшенїа ѿчїщьшаго; [37] v K не vynecháno; následující вѣрою místo вѣры; [38] G *exteriore*, překladatel četl snad *interiore*, vztah k *labore* rovněž není zachován; [39] v rkp-e K м(с)тни(м), P м(с)твены(м) (= милостивным); [40] P omylem сан҆.

IX. [1] K повѣдавъ.

X. [1] K omylem малаѧ; [2] K omylem дружина; [3] P посреди; [4] K видинїе; [5] K omylem доровнисѧ! [6] tak opravuji, místo ѡснова, jak čtou oba rkp-y; [6a] K koncové -дѵ nadepsáno, P ѡтинѹ(д); [7] K ѿпѹстив҆ше, P ѿпѹстѣвшь; [8] P внѹтренею; [9] tak opravuji podle G *pro Dei fidelibus*, K благовѣр҆ныѧ, P благовѣрныа; [10] K всеведоущемѹ; [11] P omylem вѣрою, předcházející ӥ zde vynecháno; [12] P ӥстинѣ.

XI

домоу пѡ истинѣ разрȣшенїем видѣнїа моѥго с'причаст'на[1] моѥѧ бабы людмилы и честныѧ жены з'наменаѥтсѧ смерть. и домъ ѿпȣстѣв'шїи[2] павловъ клириком нашїмъ и законникомъ изгнанїѥ из' земля[3] и разъграбленїю имѣнню их ꙗвлѧет. видѣх[4] бо ꙗко[5] родител'нїца моѧ, ꙗко родом тако и дѣꙗнїем по истїнѣ ѿс'кверненїѥмъ дѣлъ погана и недостойна именовати, съ дроугими съвѣт'ники своими злыми, бога невѣдоущимї любѧщисѧ мыслить ѿ свекрови своѥи пагоубѣ.

XI

Zboření domu, které jsem viděl, znamená smrt blahoslavené mé báby a ctihodné paní Lidmily. *A zpustošený dům Pavlův věští vyhnání kleriků a kněží ze země a zabrání jejich majetku. Neboť jsem viděl, kterak má matka,* pohanka jak rodem, tak věru i ohavností svých skutků, *jež si ani nezaslouží, aby byla jmenována, oblíbila si své zlé rádce neznabohy a s nimi pomýšlí na záhubu své tchyně.*"

XII

си же словеса ѥго свѣтлѣе[1] солнца с'бышасѧ, ꙗко мати ѥго зла,[2] нарицаѥмаѧ пѡ грѣхоу дорогомиръ, съвѣтъ сътворивъши с' нечтивыми моужи рече: что сътворимъ ѿ сеи рѣчи, ꙗко, ѥмоуж(е) подобаѥтъ кнѧзю быти, ѿвращенъ есть ѿ клирикъ и ѿ с'векрови моѥѧ и ѥсть ꙗко и мнихъ? погоублю самоу и ѡны проженȣ из' земля.[3] в' тож(е) времѧ, послав'ши совѣт'ники своа, оудави с'векровъ свою люд'милу. и по сем прогоненїѥ велико быст[4] клирикѡм и зако́нником[5] по всеи зем'ли бо-

XII

A tato jeho slova, jasnější nad slunce, se vyplnila. Neboť zlá jeho matka, zvaná pohříchu Drahomíra, dohodnuvši se s bezbožnými muži, řekla: „Co učiníme v té věci, ježto ten, kterému náleží býti knížetem, je zkažen od kněží a od mé tchyně a je jako mnich? Zahubím tuto, a ony vyženu ze země.“ V tu chvíli poslala své rádce a uškrtila svou tchyni Lidmilu. A potom nastalo po veškeré zemi české veliké pronásledování kleriků a kněží a ničení chrámů. I postavila po ulicích

XI. [1] Tak upravuji podle G; K čte разрѣшенїѧ моѥго, vynechávajíc видѣнїа, P разрѣшенїе; obojí toto разрѣшенїе místo разроушенїе (destructio) vzniklo vlivem posledního slova v X. kap. (разрѣшȣ); srov. v XII. kap. церквам разроушенїе; v obou rkp-ech je taktéž chybně K с'причаст'нѡ, P съ причастно (G *felicem..obitum)*; [2] K ѿпоустив'шїи (srov. pozn. 7 ke kap. X.); [3] P и земля; [4] v rkp-ech chybně K видѣ, P вѣдѣ; [5] v K ꙗко vynecháno.

XII. [1] K свѣтлѣе; [2] P злаа; [3] K и из' земля, P и земля; [4] P бы велико; [5] v K и законником chybí;

емъстѣ[6] и церквам разроушенїѥ. и постави по ȣлицам стражи[7] рекȣщи тако: идѣж(е) г'дѣ[8] оузрїте котораго[9] любо клирика[10] идȣща к' моѥмоу сынови, тоу ж(е) посѣцитеи, и живота ѥмоу не сътворите. и постави по в'сеи зем'ли капища идольс'каа, ѿврати ж(е) зем'лю в'сю к' ним, требы имъ дѣюще и сына своѥго принужающе к' ним. сам' же оуношица свѧтыи, ѥще отроча сыи, не могїи сѧ противити матери своѥи, хожаше в' капища и николїже ѿск'верни доуша своѥѧ ѿ с'кверн идольских. бѧше бо свѧтыи небесным оружїем защищенъ и оукрѣп'ленъ, и вельможам своимъ ходѧщим в' капища аки пристаѧ бѣ, но сердцем в'ноутреннѧго с'мотренїа пристанїю ихъ в' дѣлех[11] ѿтпирашесѧ. блюдѧшежесѧ[12] ѿ всѣхъ людїи ꙗко отъ хоудых тако и ѿ сильныхъ, достоꙗше бо. бѣ бо благодать божїа на нем и ѿ всѣх любим бѣ. бѣ[13] бо во словесех своихъ истиненъ, в' соудѣ прав'дивъ, в' совѣтех моудръ, въ благодати смотрен, во всѣх ѡбычаих добрых хитростию д'ръжавенъ, на молитвы же божественных оуставленїи часто припадаше, к'ниги написаны малы блюдѣнїемъ и таинѣ хранѧ оу себе под

stráže, pravíc takto: „Kdekoli spatříte, že nějaký kněz jde k mému synovi, na tom místě jej skolte a nedarujte mu života.“ I zřídila po celé zemi modlářské svatyně a všechen kraj obrátila k nim, konajíc jim oběti a nutíc k nim svého syna. Sám svatý hošík, jsa ještě dítětem a nemoha se protiviti své matce, chodil sice do pohanských svatyň, avšak nikdy nepotřísnil své duše skvrnami modlářskými. Bylť světec ochráněn a utvrzen nebeskou zbrojí, *a když se velmožové ubírali do pohanských svatyň, tu jako by svoloval,* avšak vnitřní rozhodností srdce odpíral souhlas jejich skutkům. *Byl vážen ode všech, jak od chudých, tak i od mocných. A patřilo se to, neboť milost boží spočinula na něm a všemi byl milován. Bylť v řečech svých pravdivý, na soudě spravedlivý, na sněmech moudrý, v dobrotivosti rozvážný, ve všech dobrých obyčejích pevně zkušený, často poklekal k modlitbám božských hodinek,* napsaných v malé knížce, již opatrně a kradí míval schovanou u sebe *pod šatem,* a když

Cresc. fide, jíž se tuto slovan. text řídí, čte (FRB I 185): *presbyteros multosque cum clero..eiecerunt;* [6] oba rkp-y píší chybně: K ѥмъстѣ, P местѣ; [7] P стражѣ; [8] P идеж кде; [9] P коего; [10] K клирища; [11] K в' дѣлѣ; [12] K chybně блюдѧщежесѧ; [13] v K chybí druhé бѣ;

с҆коутъмъ д҆ръжаше, оу҆кланѧѧсѧ судовъ[14] мирьс҆кїа печали, двā кратъ на десѧте[15] йли боле в҆ тайнѣи лож҆ници пологa своѥго молитвам тайнымъ прилежаше, в нощи ж(е) й въ дни[16] чистымъ смотренїем христа похвалѧѧ до кон҆ца прочитаа̂ше.

unikl starostem světských věcí, dvanáctkrát nebo víckrát *se oddával tajným modlitbám* v skrytu své ložnice a pročítal je v noci i ve dne do konce, velebě Krista čistým úmyslem.

XIII

преминоующем лѣтомъ оу҆ности свѧтаго тако съчастнѣ, на моуж(е)с҆кїа оу҆мы сил҆ных кнѧзь самъ выше вшед҆, й по малȣ мȣжь своихъ безоум҆ныѧ съвѣты въслѣдȣющихъ[1] мȣжес҆ки ѿвер҆гъ[1a] ѿ себе, й заблоуженїе йхъ невѣдѣнїа[2] ѿ йстиннаго бога не малы воз҆ненавидѣвъ, въ ѥдїнъ ѿ дьнїй соз҆ва всѧ[3] болѧры своѧ й дрȣжину в҆ полатоу, нача к҆ нимъ съ с҆варом глаголати: ѽ дружино вѣр҆наѧ, но не въ христѣ! ѥгда бѣхъ в҆данъ родители своими к҆нигъ оу҆читисѧ, находихъ в҆ них оу҆ченїа павлѧ ꙗкоже рече: ѥгда бѣх младенець, глаголахъ ѧки младенець, ѥгда бѣхъ моуж, ѿвергох младенчес҆каѧ. сею повѣстїю по йстинѣ, нынѣ мене самогѡ с҆мотрѧ, ꙗко пер҆вѣе[4] всѣх словесъ дѣлѧ тѣх[5] хоужїй ѧзъ сый, к҆ мȣж(е)ствȣ прїйти в рев҆ности сердца хощȣ, но ѿтроча ѧзъ сьі вами на кнѧженїе[6] йз҆бранъ, ѿтцȣ оу҆мершȣ, по родȣ братїꙗ старѣй, на

Když takto šťastně uplynula léta světcova mládí a kníže vyspěl silou mužného rozumu, odvrhl pomalu od sebe mužně pošetilé rady svých dvořanů, a zoškliviv si nemálo jejich nevědomou pobloudilost od pravého *Boha*, jednoho dne svolal *všechny* své vládyky a přátele do paláce a jal se k nim mluviti s výčitkami: „Ó družino věrná, ale nikoli v Kristu! *Když jsem byl dán svými rodiči, abych se učil Písmu, našel jsem v něm poučení Pavlovo,* jenž pravil: „Když jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě.. ale když učiněn jsem mužem, vyprázdnil jsem, co bylo dětinského" (I. Kor. 13, 11). Ve světle tohoto výroku nyní vpravdě sám na sebe pohlížeje *pro všechna tato slova* já bídný toužím s vroucností srdce po tom, abych *dospěl k mužnosti,**) avšak byl jsem vámi jako pachole zvolen knížetem po smrti otcově, jsa starší

[14] G *curis*, překladatel zaměnil s *curiis;* [15] P .бі.скрат; [16] P во дне.

XIII. [1] Tak opravuji podle G *suorum..vana sectantium consilia*, oba rkp-y: въслѣдȣюща; [1a] P ѿверго(!); [2] K невидѣнна; [3] v K chybí всѧ, G jen *militum;* [4] P первїе; [5] celé místo zdá se porušeno; podle G, kde se čte: *quoniam primo iam adeunte pueritia rerum omnium factorem vilis ego factura cognoscere eiusque servitio me implicari ardentius desidero*, vzniklo asi дѣлѧ тѣх z дѣлателꙗ (factorem); [6] P кнѧже;

*) Podle G zní toto mís o: Já bídný tvor hned již od svého pacholetství toužím vroucně po tom, abych poznal Stvořitele všehomíra a věnoval se jeho službě.

к҆нѧжьнїе[7] приступивъ, ї йс҆правивъ вес[8] строи богоу помогающу ми разрѧдих, й землю противȣ противлѧющимсѧ сил҆нѣ оу҆твер҆дих, й хощȣ йспол҆нити слово, ѥже рече пророкъ давидъ: паче старець разȣмѣх, ꙗко заповедей твоих возыскax. вы ж(е), ꙗкѡ сердци[9] ѿ выш҆нїй йстинѣ смотрити лѣностиви,[10] й вѣрою мнѣ пребываѥте раз҆лични, како м҆ноги оу҆мы[11] вашеѧ крив҆ды любимы доселе тер҆пѣх, оу҆же не хощȣ сего тер҆пѣти, по писанїю к҆ниж҆номоу, ѿпѧт за сѧ завер҆гох оу҆ность, моуж же оу҆же сый, ꙗже соут дѣтьс҆каѧ дѣла, заповѣдьми господс҆ким дѣꙗнїй йстощȣ,[12] вашеа неправ҆ды боле того неслоушаѧ, выш҆нею мїлостїю оу҆крѣпленъ противитїсѧ хощȣ. тѣм҆же оу҆же да йс҆чезнеть роп҆танїе вашего совѣта противȣ м҆нѣ, да престаноут лютых й злых[13] ѧвѣ с҆хоженїа в҆ васъ й съвѣти. мира любы, в҆нѣ[14] й в҆ домоу, въ царствїй моем да воскипить. рѣчи котораго[15] любо сȣда противоу дѣлȣ[16] крївѣ да не соудѧтсѧ. мȣжи бо йстовиѧ грѣхи,[17] ймиже доселе ѿскверн҆ѧлисѧ ѥсте, боле того да ни ѿ когож(е) не дерьз҆нетсѧ. сего же закона оу҆строѥнїе ѧще вышнѧго царѧ боꙗнию не хощете боѧтисѧ, нашь

z bratří, a vstoupiv na knížecí trůn, spravoval jsem a řídil všecek stát za přispění božího a upevnil jsem mocně vlast proti nepřátelům *a chci naplniti slovo, které řekl prorok David: „Nad starce rozuměl jsem, nebo přikázání tvých jsem hledal"* (Žalm 118, 100), vy však jste neteční srdcem k pochopení nejvyšší pravdy a zůstáváte odlišní věrou ode mne, a já jsem posavad až tuze trpěl oblíbené názory vaší převrácenosti, *ale už to trpěti nechci,* neb jsem podle slov Písma pryč od sebe odvrhl mládí, a stav se mužem, vyprázdním, co je dětského v mých skutcích, a neposlouchaje víc vaší nepravosti, silen jsa milosrdenstvím Nejvyššího, chci plniti příkazy Páně. Proto ať již zmizí repot vašich piklů proti mně, ať přestanou mezi vámi kruté úradky *padouchů* na veřejných shromážděních! Láska k míru ať vzkypí v mé říši doma i venku! Žádné věci nebuďtež na soudě proti právu křivě souzeny! Vražedných zločinů, jimiž jste se dosud poskvrňovali, ať se již nikdo neodváží! *Nezaleknete-li se ustanovení* tohoto zákona z bázně před nejvyšším králem, náš hněv proti přestupníku,

[7] P кнѧже, v K psáno кнѧжьнїе; [8] K все; [9] P срдца; [10] P ѿ вышнїи смотрити йстинѣ; oba rkp-y čtou chybně лѣностїю, G *desides,* což opravuji v лѣностиви (neb лѣностивьни); [11] tak opravuji podle G *in consiliis,* oba rkp-y čtou оу҆ды; před tím многи patrně místo много (како много = *quam plurimum);* [12] překladatel umístil nesprávně slova заповѣдьми госп. дѣꙗнїй (G *praecepti actibus dominici),* jež závisí na *insistam* (zde špatně = противитїсѧ, *insistam* zaměněno za *resistam*, srov. kap. XIX *restitit* = противисѧ), položiv je před *evacuabo* (= йстощȣ); [13] K з҆лы; celé místo v slovan. překladě změněno, G *cessent saeva publicis conventibus inter vos consilia*; [14] P omylem любовнѣ; [15] P которого; [16] G *Negotia cuiuslibet utilitatis iudicum eversione..*, text slovan. volně; [17] P грѣси, G *Parricidiorum scelera..*, text porušen; йстовиѧ asi místo неистовыѧ (původně snad: моужь неистовыхъ грѣси..да..не дерьз҆ноутсѧ); [18] P бжїем;

с̓коутъмъ д̓ръжаше, ѹ҆кланѧ̀сѧ сѹдовъ[14] мирьс̓кїа̀ печали, два̏ кратъ на десѧте[15] йли боле в̓ тайнѣи лож̓ници полога своѐго мо= литвам тайнымъ прилежаше, в нощи ж(е) й въ дни[16] чистымъ смотренїем христа похвалѧїа̀ до кон̓ца прочитаа̂ше.

unikl starostem světských věcí, dvanáctkrát nebo víckrát *se oddával tajným modlitbám* v skrytu své ložnice a pročítal je v noci i ve dne do konce, velebě Krista čistým úmyslem.

XIII

преминоуѹ̀щем лѣтомъ ѹ҆ности свѧтаго тако съчастнѣ, на моуж(е)с̓кїа̀ ѹ҆мы сйл̓= ных кнѧзь самъ выше вшед̓, й по малȣ мȣжь свойхъ безоум̓нїѧ съвѣты въслѣ= дȣѹ̀щихъ[1] мȣжес̓ки ѿвер̓гъ[1a] ѿ себе, й за= блоужєнїѐ йхъ невѣдѣнїа[2] ѿ йстинънаго бога не малы воз̓ненавидѣвъ, въ ѐдїнъ ѿ дьнїй соз̓ва всѧ[3] болѧры своѧ̀ й дрȣжинѹ в̓ полатоу, нача к̓ нимъ съ с̓варом глаго= лати: ѽ дрѹжино вѣр̓наѧ̀, но не въ христѣ! ѐгда бѣхъ в̓данъ родители свойми к̓нигъ оу̑читисѧ, находихъ в̓ них оу̑ченїа̀ павлѧ ꙗ̑коже рече: ѐгда бѣх младенець, глаголахъ а̀ки младенець, ѐгда бѣхъ моуж, ѿвергох младен̓чес̓каѧ. сею̀ повѣстїю̀ по йстинѣ, нынѣ мене самогѡ с̓мотрѧ, ꙗ̑ко пер̓вѣѐ[4] всѣх словесъ дѣлѧ тѣх[5] хоужїй а̂зъ сый, к̓ мȣж(е)ствȣ прїйти в рев̓ности сердца хощȣ, но ѿт= роча а̀зъ сы̏ вами на кнѧженїѐ[6] йз̓бранъ, ѿтцȣ ѹ҆мершȣ, по родȣ братїꙗ старѣй, на

Když takto šťastně uplynula léta světcova mládí a kníže vyspěl silou mužného rozumu, odvrhl pomalu od sebe mužně pošetilé rady svých dvořanů, a zošklivív si nemálo jejich nevědomou pobloudilost od pravého *Boha*, jednoho dne svolal *všechny* své vládyky a přátele do paláce a jal se k nim mluviti s výčitkami: „Ó družino věrná, ale nikoli v Kristu! *Když jsem byl dán svými rodiči, abych se učil Písmu, našel jsem v něm poučení Pavlovo,* jenž pravil: „Když jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě.. ale když učiněn jsem mužem, vyprázdnil jsem, co bylo dětinského" (I. Kor. 13, 11). Ve světle tohoto výroku nyní vpravdě sám na sebe pohlížeje *pro všechna tato slova* já bídný toužím s vroucností srdce po tom, abych *dospěl k mužnosti,**) avšak byl jsem vámi jako pachole zvolen knížetem po smrti otcově, jsa starší

[14] G *curis*, překladatel zaměnil s *curiis;* [15] P .в҃ı.скра҃т; [16] P во дн҃е.

XIII. [1] Tak opravuji podle G *suorum..vana sectantium consilia*, oba rkp-y: въслѣдȣюща; [1a] P ѿвѣрго(!); [2] K невидѣнїа̀; [3] v K chybí всѧ, G jen *militum;* [4] P первїе; [5] celé místo zdá se porušeno; podle G, kde se čte: *quoniam primo iam adeunte pueritia rerum omnium factorem vilis ego factura cognoscere eiusque servitio me implicari ardentius desidero*, vzniklo asi дѣлѧ тѣх z дѣлателꙗ (factorem); [6] P кнѧ҃же;

*) Podle G zní toto mís o: Já bídný tvor hned již od svého pacholetství toužím vroucně po tom, abych poznal Stvořitele všehomíra a věnoval se jeho službě.

к̓нѧжьнїѐ[7] приступивъ, ї йс̓правивъ вес[8] строи богоу помогаю̀щу ми разрѧдих, й землю противȣ противлѧю̀щимсѧ сил̓нѣ ѹ҆твер̓дих, й хощȣ йспол̓нити слово, ѐже рече пророкъ давидъ: паче старець ра= зȣмѣх, ꙗ̑ко заповедей твоих возы= скаx. вы ж(е), ꙗ̑кѡ сердци[9] ѿ выш̓нїй йстинѣ смотрити лѣностиви,[10] й вѣрою̀ мнѣ пребываѐте раз̓лични, како м̓ноги ѹ҆мы[11] вашеѧ крив̓ды любимы доселе тер̓пѣх, оу̑же не хощȣ сего тер̓пѣти, по пи= санїю̀ к̓ниж̓номоу, ѿпѧт за сѧ завер̓гох ѹ҆ность, моуж же ѹ҆же сый, ꙗ̀же соут дѣть= с̓каѧ̀ дѣла, заповѣдьми господс̓ким дѣꙗ̀нїй йстощȣ,[12] вашеа̀ неправ̓ды боле того неслоу= шаѧ̀, выш̓нею̀ мїлостїю̀ ѹ҆крѣпленъ проти= витїсѧ хощȣ. тѣм̓же ѹ҆же да йс̓чезнеть роп̓танїѐ вашего совѣта противȣ м̓нѣ, да престаноут лютых й злых[13] ѧ̀вѣ с̓хоже= нїа̀ в̓ васъ й съвѣти. мира любы, в̓нѣ[14] й в̓ домоу, въ царствїй моем да воскипить. рѣчи котораго[15] любо сȣда противоу дѣлȣ[16] крївѣ да не соудѧтсѧ. мȣжи бо йстовиѧ̀ грѣхи,[17] ймиже доселе ѿсквер̓нѧлисѧ ѐсте, боле того да ни ѿ когож(е) не дерьз̓нетсѧ. сего же закона оу̑строѐнїѐ а̀ще вы̏шнѧго царѧ боꙗ̀нию̀ не хощете боѧтисѧ, нашь

z bratří, a vstoupiv na knížecí trůn, spravoval jsem a řídil všecek stát za přispění božího a upevnil jsem mocně vlast proti nepřátelům *a chci naplniti slovo, které řekl prorok David: „Nad starce rozuměl jsem, nebo přikázání tvých jsem hledal"* (Žalm 118, 100), vy však jste neteční srdcem k pochopení nejvyšší pravdy a zůstáváte odlišní věrou ode mne, a já jsem posavad až tuze trpěl oblíbené názory vaší převrácenosti, *ale už to trpěti nechci*, neb jsem podle slov Písma pryč od sebe odvrhl mládí, a stav se mužem, vyprázdním, co je dětského v mých skutcích, a neposlouchaje víc vaší nepravosti, sílen jsa milosrdenstvím Nejvyššího, chci plniti příkazy Páně. Proto ať již zmizí repot vašich piklů proti mně, ať přestanou mezi vámi kruté úradky *padouchů* na veřejných shromážděních! Láska k míru ať vzkypí v mé říši doma i venku! Žádné věci nebuďtež na soudě proti právu křivě souzeny! Vražedných zločinů, jimiž jste se dosud poskvrňovali, ať se již nikdo neodváží! *Nezaleknete-li se ustanovení* tohoto zákona z bázně před nejvyšším králem, náš hněv proti přestupníku,

[7] P кнѧ҃же, v K psáno кнѧжь҃нїе; [8] K все; [9] P ср҃дца; [10] P ѿ вышнїи смотрити йстинѣ; oba rkp-y čtou chybně лѣностїю, G *desides,* což opravuji v лѣностиви (neb лѣностивьни); [11] tak opravuji podle G *in consiliis,* oba rkp-y čtou ѹ҆ды; před tím многи patrně místo много (како много = *quam plurimum)*; [12] překladatel umístil nesprávně slova заповѣдьми госп. дѣꙗнїй (G *praecepti actibus dominici),* jež závisí na *insistam* (zde špatně = противитїсѧ, *insistam* zaměněno za *resistam*, srov. kap. XIX *restitit* = противисѧ), položiv je před *evacuabo* (= йстощȣ); [13] K з̓лы; celé místo v slovan. překladě změněno, G *cessent saeva publicis conventibus inter vos consilia*; [14] P omylem любовнѣ; [15] P которого; [16] G *Negotia cuiuslibet utilitatis iudicum eversione..*, text slovan. volně; [17] P грѣси, G *Parricidiorum scelera..*, text porušen; йстовиѧ̀ asi místo неистовыѧ (původně snad: моужь неистовыхъ грѣси .. да .. не дерьз̓ноутсѧ); [18] P бж҃їе;

гнѣвъ на прегрѣшаѭщаго божїимъ[18] р'ве=нием раж'женъ, иж(е) колиж'до сим дѣломъ повинна ѿбрѧщет, главꙋ да ѿсѣчеть. и сї изглаголавъ безаконїа[19] начал'ницꙋ матерь своѭ изем'лѧ своеѧ из'г'на ѿ себе. и с'кон'чѧном же кнѧжемъ глаго=ломъ вел'можа земъс'киѧ и ротници и совѣтници в' домы своѧ оуустрашени въз'вратишасѧ и гор'даꙗ помыш'ленїа на мало времѧ оумѧчше[20] положиша. тогда ж(е) оуже божїимъ проꙗш'ненїем примоучени быша нѣколико поганьских странъ под'ви=жениѧ под' рꙋкъ[21] его, и воскресоша собор'=наго закона веселаѧ рашенїа, и по божестве=номоу законꙋ церкви ѿснованы, маломъ преж(е)[22] невѣр'ных небреженїем падаѭщасѧ[23] твер'достоꙗнием ѿснованїа ѡб'новишасѧ, кли=рицї из зем'лѧ[24] и благых своихъ ѿлꙋчени, милосердноѭ щедротоѭ priз'вашасѧ, вси еди=ноѭ не ток'мо возвращени своими благыми, но по истинѣ свѧтаго мꙋжа м'ножествомъ приложени[25] даровъ имѣниа его ѿбогати=шасѧ, и под' тацемъ кнѧзем по тѣмъ странам всѧка веселѧщїсѧ радовашесѧ церкви.

roznícený horlivostí boží, dá každému, koho najde vinného v té věci, hlavu stíti!“ *Když domluvil, vyhnal od sebe ze země matku, která byla v čele tohoto odboje.* Po skončení knížecích slov vrátili se *velmožové zemští a spiklenci a rádcové* ustrašeni do svého domova a *zkrušeni* odložili na nějaký čas své pyšné záměry. Již tehdy přízní boží bylo potlačeno několik vzpour pohanských krajů pod jeho rukama, a vzkřísil se radostný vzrůst katolického náboženství, a když chrámy, zřízené ke konání služeb božích a krátce předtím odporem nevěřících polozbořené, byly znovu pevně vybudovány, povoláni byli s milosrdnou štědrostí nazpět kněží, zapuzení ze země a ze svých statků, a oni všichni zbohatli na svém jmění, ježto jim byly nejen ihned vráceny jejich statky, nýbrž ještě byly rozhojněny množstvím darů tohoto svatého muže, a tak veškera církev po všech končinách plesajíc radovala se pod takovým knížetem.

XIV

и оуслышав'ше сїѭ вѣсть свѧтаго кнѧзѧ[1] благодарьство мнозї идѧхꙋ из баворъ и изъ фран'къ и исасъ[2] и ис' прочих зем'ль прихожахꙋ несоуще[3] к' немꙋ мощї и к'ниги различ'ныа, ꙗж(е)

XIV

A slyšíce tuto zvěst o štědrosti svatého knížete, mnozí se sbíhali z Bavor a Francie a Svábska, a také z jiných zemí přicházeli, nesouce jemu ostatky a rozličné knihy, které

[19] P безакōнїю; [20] G *moliri* překladatel zaměnil s *mollire* (оумѧчити; srov. v kap. XVIII *emolliti* = оумѧкше); [21] P рꙋкоу; [22] P преж малом; [23] K omylem подаѭщасѧ; [24] P и землѧ; [25] P прилōжни.

XIV. [1] v K кнѧзѧ vynecháno; [2] = ис сасъ; [3] P несꙋщꙋ;

самъ златом своим и с'ребромъ и павлоками толико[4] кър'зьны[5] ѿ=кꙋповаше[6] и вѣроѭ правоѭ по всеи зем'ли крьстьꙗньс'комꙋ[7] оуставоу.

on kupoval zlatem svým a stříbrem a drahocennými rouchy a krzny, a upevnil pravou víru křesťanskou po všem kraji.

XV

тогда же брат его болеславъ вѣкѡм м'нїи, оума кривостїѭ и дѣлъ[1] рев'ностїѭ мер'зѡк, дїавольс'ким кос'новенїемъ постречъновенъ, г'нѣвомъ злобы противꙋ моужоу[2] божїѭ лютѣе[3] въѿрꙋженъ, на царствїе брат'не[4] рꙋкоѭ похищенїа лаком, с' нечестївыми[5] моужи дїаволї, с'мертїѭ оубїениѧ по=гꙋбити хотѧше. но божественымъ пред'=видѣнием совѣт бꙋдꙋщїи тогда ѿ себѣ, истин'но проꙗвлен оувѣдѣ[6] свѧтыи. в' тож(е) времѧ моужь боголюбивыи[7] завѣт положив помысли в' сердци ѿсновати церковъ богоу и побѣ=дител'номоу воинику и моученикоу его виту. и посла къ епископꙋ резань=с'комоу[8] солъ и рече: отець мои дѣлалъ церковъ свѧтомоу геѡр'гїю, и азъ по повелѣнїю[9] твоемꙋ хощꙋ ѿс'новати церковъ свѧтомоу витꙋ христовꙋ моученикоу. оуслышав' же епископъ тꙋтонъ, воздѣвъ рꙋцѣ свои на небо к' богу, хвалы въздаѧ христꙋ рече: идѣте и р'ците сьчаст'номоу

XV

Tehdy bratr jeho Boleslav, věkem mladší, odporný nezřízeností svého ducha a výstředností v jednání, jsa ponoukán ďábelským dotknutím, hněvem zloby proti muži božímu lítě obrněn, dychtiv bratrskou rukou uchvátiti království, chtěl *s bezbožnými muži pekelníky zahubiti jej smrtí násilnou.* Ale božskou prozřetelností světec o budoucím úkladu *proti sobě* již tehdy *zvěděl, neboť mu byl pravdivě ukázán. V témž čase* muž Bohu milý, slib *učiniv rozhodl se v srdci svém, že vystaví chrám Bohu a vítěznému jeho vojínu a mučedníku Vítovi. I vypravil posly k řezenskému biskupu a řekl: „Otec můj zbudoval chrám svatému Jiří, a já chci s tvým svolením vystavěti chrám Kristovu mučedníku, svatému Vítu.“ Když to uslyšel biskup Tuto, pozvedl ruce své k nebi k Bohu, a vzdávaje chvály Kristu, řekl:*

[4] P толи; [5] K omylem риз'ны; [6] K ѡкꙋповаше; [7] P хртїан'скомꙋ, sloveso chybí (nebylo snad původně: оуставꙋ, místo оуставоу?)

XV. [1] Tak opravuji podle G *mentis perversitate et actuum qualitate,* K оумом кривостїю и дѣлы р., P оумом и кривостїю и дѣлы р.; [2] tak opravuji podle G *virum,* oba rkp-y оумꙋ; [3] P omylem лютѣ; [4] místo братнею, G *regni fraterna manu rapiendi cupidus;* [5] P неч'тивыми; [6] K оувидѣ; [7] K omylem блгоюбивыи, G *deo carus;* [8] P рьзеньскомꙋ; [9] K по велѣнїю.

сын8 моѥ́м8 вѧчеславу: ꙗ́коже пѡмыслилъ ѥ̀си, тако 8҃же церкви твоꙗ̀ пред' богом стоӣть на небесѣ ѿс'нована.

„Jděte a rcete mému požehnanému synu Václavovi: Jak jsi se rozhodl, tak již chrám tvůj stojí v nebesích před Bohem vystavěn.“

XVI

слышав' же сию̀ рѣчь вѧчеславъ ѿ ѐпископа, пристроӣвъ дѣлателѧ, начѧт самъ носити на п'лещ8 своѥ̂ю ӣзвѣсть[1] ӣ р8кама своӣма ѿ с'нова ӣ с'кон'ча. ӣ призва ѐпископа преж(е) речен'наго, ѿсвѧти ю̀[2] во ӣмѧ свѧтаго вита. ӣ быша тоу многа чюдеса и знаменїа̀ до днеш'нѧго дне, а̂ дїаволу м'ноги пагоубы. сам'же ѐсвѧтыӣ хотѧше ӣти в римъ къ свѧтому а̀постолу петр8,[3] предавъ кнѧженїѐ[4] братоу своѐму, ӣ т8 сѧ ѿрещи мира сего, но цер'кви[5] ради тоа̀, ꙗ́ко ӣ ѐще несовер'шена бѣ до кон'ца, того ради м8ждаше. но ꙗ́ко же сѣкиӣ к'то сѣно в' великїӣ з'ноӣ ӣ жадаѐтъ воды, тако ӣ свѧтыӣ жадаа̀ше моучениа̀ ӣ крови пролиꙗ́нїѧ̀, но не ѿ р8ку брата своѐго. но бога щедраго мздовъздателѧ прорас'мотренїем ӣ мздам вѣр'ных ѿплатителѧ,[5a] достоӣнѣ ту ѐм8 възда мъздоу во своѐӣ дѣдѣнѣ,[6] ѐꙗж(е) жадаше во ӣнѣх странахъ. ни сего дѣла его можем мол'чати, див'на смертным ӣ а̀ггеломъ божїим радост'на толи бога боꙗщимсѧ чюдна ӣ николиже въ чловѣцѣх слышана, ѐже пер'си свѧтаго камене твер'жьше но-

Když Václav uslyšel tento vzkaz od biskupa, opatřil dělníky a sám začal nositi na ramenou svých vápno a svýma rukama dal základ i skončil. I pozval řečeného biskupa, a ten vysvětil chrám na jméno svatého Víta. I stávaly se tu mnohé *divy a zázraky až do dnešního dne, ďáblu pak mnohé škody. Světec sám chtěl odevzdati knížetství svému bratru a jíti do Říma k svatému apoštolu Petrovi a tam se zříci tohoto světa, ale pro tento chrám, poněvadž ještě nebyl úplně dokončen, odkládal s tím. A jako ten, kdo seče seno za velikého vedra, žádá si vody, tak si přál i světec mučednictví a prolití krve, nikoli však z rukou bratra svého.* Řízením pak *Boha,* milosrdného odplatitele *a dárce odměn věřícím, dostalo* se jemu *vhodně této odměny v jeho dědičné zemi, které si žádal v cizích krajinách. Ani toho jeho skutku nemůžeme zamlčeti, divného smrtelníkům, a andělům božím radostného, a úžasného těm, kdo se bojí Boha, a nikdy mezi lidmi neslýchaného, který hruď světcova, tvrdší než kámen, nosila v srdci. Neboť, byv přinucen*

XVI. [1] P ӣзвисть; [2] P а (místo ю); [3] P петр8 а҃пл8; [4] P кнѧ҃жѐ; [5] P ц҃ркве; [5a] P ѿплатителѧ; [6] P дѣднѣ;

сиша[7] въ сердци. приноужены[8] по ӣстинѣ нѣкогда ѿ своѐго брата ӣ своӣх болѧръ, сыновъ ради роженїа̀, приложи к' себѣ женоу, ӣ роди ѿ неѧ̀ сынъ ӣз'брѧславъ ӣменем.[9] ӣ рече к' неӣ: се оу҆же много бог8 прегрѣшиховѣ ӣ беззаконїѐ сътворихов ѣ, оу҆же ѿ сего преста́невѣ,[10] плод' по роду чловѣческому прїӣм'ша. вѣ въ собѣ: въ брата мѣсто мѧ ӣмѣӣ, а̂ а̀зъ тѧ в сестры мѣсто. ӣ сеӣ рѣчи ѿна приставши ӣ ӣмъшисѧ по ню пред' богомъ ӣ самѣм. нѣкогда съгрѣши с' милым ѐго слоугою̀. и свѧтом8 самом8 то видѣв'ш8 рече: почто сол'га пред богомъ? тобѣ л'зѣ бѧше ӣти замоужь любо не ӣти. но не б8дета[11] дер'за пронести се[12] ком8 любо, дон'деж(е) а̀зъ ѿ сем сѧ помыш'лю. ӣ сътворивъ пиръ велїкъ, никомоуж(е) не вѣдоущу съвѣта сего,[13] в'дасть ю̀ зам8жь сестрою̀ творѧ том8ж(е).

jednou od svého bratra a svých vládyků, pro zrození synů obcoval s ženou a zplodil z ní syna jménem Zbraslava. I řekl k ní: „Hle, již mnoho jsme se Bohu provinili a nepravost jsme učinili, již toho zanechme, přijavše plod podle přirozenosti lidské. My dva mezi sebou: ty měj mne za bratra, a já tebe za sestru.“ A ona na tuto věc přistoupila a zavázala se k tomu před samým Bohem, jednou však zhřešila s milým jeho služebníkem. A světec sám, když to viděl, řekl: „Proč jsi selhala před Bohem? Tobě bylo lze vdáti se nebo nevdati. Ale neopovažte se nyní nikomu, ať je to kdokoli, o tom se zmíniti, dokud já si to nerozvážím.“ A učiniv velikou hostinu, aniž kdo věděl, co zamýšlí, provdal ji za téhož (služebníka), čině ji jeho sestrou.

XVII

брат же ѐго мен'шїӣ болеславъ преж(е) речен'ныӣ, ѿчютивыи[1] хотѧща[2] в рим ӣти, поча нань многа злаа̀ ѿтаӣ мыслити ӣ творити пакости многи.[3] совѣты в' домохъ их творѧше, съвѣщаваа̀сѧ[4] съ злыми совѣт'ники на

Mladší pak bratr jeho, dříve již řečený Boleslav, zvěděv, že chce jíti do Říma, počal potají proti němu mnoho zlého zamýšleti a strojiti mnohé úklady. Radil se proti svatému muži se svými zlými rádci a konal

[7] P носиши; [8] P принѹжень; [9] P ӣмене҃м изъбрѧсла́въ; [10] K престаховѣ! [11] P б8дита; [12] P сѐ пронести; [13] P сего съвѣта.

XVII. [1] P ѿчютивъ ӣ; [2] v K původně psáno хотѧще, potom koncové е opraveno v а, P хотѧщ8; [3] P ӣ мнѡги; [4] P съвещаваа̀сѧ;

свѧтый моуж. ӥхъж(е) вси совѣти не оу҆тайшасѧ свѧтаго никакож(е), но мол҄ча рѣчи сеа̀ кон҄чиноу[5] с҄мотрѧа̀ше.

v jejich domech porady. Všechny tyto pikle jejich nezůstaly nijak světci utajeny, ale on mlčky hleděl vstříc, jak ta věc skončí.

XVIII

в҄ др8гоѐ же времѧ съꙁ҄вавъ совѣт҄ники свѡѩ братъ ѐго: промышлѧйте, како ѐго пог8бим. ѿниж(е) ѐм8 тако ѿвѣщаша: никакож(е) ѐго ӥнако можеши пог8бити ходѧ в҄ него[1] власти, но просисѧ домови болеслав҄лю град8, ӥ ту ӥ мѡжеши погоубити, приꙁ҄вавъ къ себѣ. ѿнъж(е) испросивсѧ оу҆ брата ӥ[2] съ совѣт҄ники своими, сътвори великъ пиръ честьнъ на памѧт рекїй свѧтыма коꙁ҄мѣ[3] ӥ дамїа̀ноу, ӥ пославъ слы къ[4] братоу своѐм8 рече: брате, радость велїк8 на памѧт свѧтыма сътворих. но молю владычествїѐ ваше, да бы сѧ не ѿрек҄лъ прїйти к҄ нам. свѧтый же къ слоу ѐго ѿвѣща: радость брат҄нѧ[5] радость божїа̀ ѐсть, ӥ а̀ꙁъ къ ѐго повелѣнїю оуготов҄люсѧ. всѧ же си ꙁлобы ӥ съвѣтї ӥхъ свѧ̀таго не оу҆таѩхусѧ, но всѧ вѣдѧше.[6] ӥ а̂бїе̂ причинивсѧ съ др8жиною своѐю̂, ӥ̂ всѣд҄ на конь[7] нача ӥграти, гонѧсѧ предъ ними по д҄вор8 своѐму глаголѧ к҄ нїмъ: а̀ꙁъ ли бых не оу҆мѣл[8] с҄ вами чехи на комони ѿбрести протїв҄ник наших? но не хочю. ӥ си рекъ поѣха къ брат8. ӥꙁыде же брат ѐго со всѣми

V jinou dobu svolal bratr jeho své rádce: „Uvažujte, jak jej zahubíme.“ Oni mu odpověděli takto: „Nijak jinak jej nemůžeš zahubiti, dokud chodíš v jeho panství, ale popros a pozvi jej k sobě do paláce na hrad Boleslavův, a tam jej můžeš zahubiti.“ Tu on i se svými rádci, usmířiv se s bratrem, připravil velikou a slavnou hostinu, jak říkal, na paměť svatých Kosmy a Damiána, a poslav posly k svému bratru, řekl: „Bratře, veselí veliké jsem připravil na paměť svatých. Nuže prosím veličenstvo tvé, abys neodřekl a přišel k nám.“ Světec pak odpověděl poslu jeho: „Veselí bratrovo jest veselí boží, a já na jeho přání se přichystám.“ Žádné tyto jejich nástrahy a pikle nezůstaly světci tajny, nýbrž věděl vše. A ihned ozbrojiv se s družinou svou, usedl na kůň a počal rejditi, a proháněje se před nimi po svém nádvoří, pravil jim: „Zdaž bych já nedovedl s vámi Cechy na komoni vyhledati protivníků našich? Ale nechci!“ A když to řekl, odjel k bratrovi. Vyšel pak bratr jeho se všemi úřady a hodnostmi

[5] P кон҄чины.

XVIII. [1] P в҄ѐго̀; [2] v P ӥ chybí; [3] K коз҄мы!; [4] v K къ chybí; [5] P бра҃н; [6] K виндѧше; [7] v K на конь vynecháno; [8] K оумѣ!;

сл8ж҄бами и честїи[9] противоу на оу҆срѣтенїѐ с҄ великою̀ тихостїю̀. ѐгоже кротости а̂ще ӥ лож҄нѣ богодостойный вѩчеславъ м҄ного порадовасѧ, целовав҄шажесѧ[10] весело толи соп҄лет҄шасѧ межи собою̀, в домъ с радостїю̀ в҄нидоста, ӥ на ѿбѣдѣ сѣдоста. ӥ̂ напившем на дол҄ꙁѣ нѣкоторымъ,[11] лесть тайна не можаа̀шесѧ тайти мыслѧщих[12] на оу҆бїѐнїй свѧтаго м8жа. ӥже ꙁлобивїй, мечи под҄ ск8ты[13] оу҆же съкровены,[14] три краты въстаю̀ще,[15] пакї ӥ паки а̂ки нѣкоторым[16] сѧ тр8дом сѣданїа̀ прекланѧю̀ще, силами послѣднїе̂[17] ӥ дер҄ꙁостїю̀ ѿтиноуд[17a] 8мѧк҄ше, того же ради не оу҆ ӥ ѐще повелѣнїа̀ божїѧ̂ приш҄ла бѣ година страсти[18] ѐ̂го, цѣла ӥ ѿп8стиша.[19] ѐ̂гоже съвѣта не невѣдый, пагоубы не оужасаѩсѧ, божїим[20] ꙁащищенїем возможе, но не печалїю̀,[21] а̂ще ӥ нѣкоторою сл8гою̀ брата своѐ̂го пошеп҄тавшим ко оу҆х8 его, да блюлъсѧ бы, како против8 ѐ̂м8 оу҆готовалисѧ соуть на оу҆бїенїе̂, но[22] ѿбаче не подвигшем҄сѧ им ѿ брата съ[23] ӥнѣми сѣдѧщими, но веселѧщ8сѧ, ѩко ӥ гостем хвалы дѣлѧ,[24] ӥ любѧ молѧшеть ӥ. ӥ̂ посем мало посѣдѣвъ, ѿ трапеꙁы въставъ, налїа̀въ[25] чаш8 вина, тихим целованием речением, всѧ сладцѣ сею̀ рѣчїю̀ примол҄ви рекый тако: целоует вы цѣлы всѣх христосъ. чаш8,

naproti němu s velikou pokorou. Z této jeho mírnosti, třebas lživé, bohumilý Václav velmi se těšil, a *radostně se polibivše* a zavěsivše se do sebe, vešli do domu s veselím a zasedli k obědu. Když po drahné době někteří se napili, tajná lest *těch, kdož pomýšleli na zabití svatého muže, nemohla se utajiti.* Zlosynové ti, majíce meče ukryté pod šatem, třikrát povstali a opět třikrát, jakoby něčím jsouce zmoženi, klesli na sedadla a alespoň co se týče síly a odvahy docela změkli, protože ještě nepřišla hodina jeho utrpení, určená Bohem, a pustili jej zdráva. Jejich úmysl byl mu dobře znám, ale neděsil se nebezpečí, posílen jsa ochranou boží, nikterak nejsa stísněn, a ačkoli kterýsi sluha *jeho bratra* mu pošeptal do ucha, aby se měl na pozoru, že se proti němu strojí, aby jej zabili, ale tím se nedal znepokojiti, nýbrž prosil mile bratra i ostatní stolující, jakoby místo hostitele, aby se veselili. A potom málo poseděv, vstal od stolu, a naliv pohár vína, pronesl srdečnou zdravici a promluvil sladce ke všem tuto řeč, řka takto: „Spasiž vás spása všech Kristus! Číši, kterou já držím v ruce, musí jeden každý z vás vypíti

[9] v K původně napsáno чⷭ҇тнїи, potom koncové и vyškrabáno; [10] P цѣловав҄шежесѧ; [11] P нѣкоимъ; [12] P мыслѧщим; [13] K omylem скоты; [14] P съкровенъ; [15] K въстаю̀щим, P въстающем, zde opraveno -ще; [16] tak upravuji podle G *terque iterum quasi quodammodo lassi,* K пакї ӥ паки а̀ ннѣ которым, P паче ӥ пакн а̂ки нѣкоим; [17] P послѣднее, G *saltim*, srov. pozn. 35 kap. XIX; [17a] P ѿтинꙋд; [18] oba rkp-y omylem стⷭ҇ть (= страсть); [19] K ѿстоупиша, G *dimiserunt*; [20] P бжїем; [21] G *divini tutaminis securitate animatus*; místo, zdá se, porušeno, snad původně bylo но не печальнъ? [22] G *sede* (var. *sed*), slovanský text řídí se různočtením *sed*; [23] P ӥ съ; [24] G *quasi hospitis grata vice*; [25] P налїа въ ча̂ш8;

ю҆же а҆зъ дръжоу роуцѣ,[26] во и҆мѧ свѧтаго а҆рхаггела[27] и҆спити є҆диномоу комоуждо вас подобает, к немоу же свѧтомоу дьни памѧть оу҆тро постъ нам приходить, и҆ тако любовїю доуховною честѧще величествїє є҆го, да а҆ще в҆ коую годиноу доуша наша ѿ свѣта преставитсѧ, в рай вѣч҆ный восхощет ны прїати в҆[28] мирѣ а҆минь. И҆ тогда по семъ словеси весело и҆спивъ, всѣм разны чашѣ[29] тою же любовїю и҆спити повелѣ и҆ целованїємъ лоб҆за ласкан҆ным. не трепеща страхы, на свое ложе спат и҆зыде.

ve *jménu* svatého archanděla, *k jehož svatému dni na zejtří jako připomínka nám připadá půst,* a tak duchovní láskou uctěme jeho vznešenost, aby v hodině, kdy naše duše odejde z tohoto světa, *ráčil nás v pokoji přijmouti do ráje věčného. Amen.*“ A hned po těch slovech vesele vypil a každého zvlášť s touž láskou vybídl, aby číši vypil, a laskavě jej políbil. Nechvěje se strachy, *odešel spat na své lože.*

XIX

и҆ тоу нощь, молитвами и҆ поданием нищим печал҆ным настоıанием потѧсѧ троудомъ,[1] боудоущоую смерть вѣдый за христа волею претерпѣти завѣтно проводи. братъ же его ко своим рече: не можем є҆го никакоже погоубити, ıако дроужина[2] є҆го соуть с нимъ трезва, но вѣдаемъ ѿбычай є҆го такъ, ıако є҆гда первое глас з҆вона церкве слышить, є҆динъ с ложа воскочивъ къ церкви потечеть, а҆ не ждеть никогоже. да р҆цемъ попови, да бы рано звонил. є҆же быст тако. слышаном же знамением з҆вона свѧтый моужъ, не лѣнивъ сномъ, но ıако имѧше ѿбычай, с ложа воскочивъ и҆ притекъ въ церковъ вшед, пѣниа оутренѧго и҆ хвалы оу҆трениць тихым послоушанием внем҆лѧ, по многых[3] молитвах

A tu noc horlivě konal modlitby a rozdílel almužny chudým a strávil ji nábožně, věda, že mu hrozí smrt, a jsa hotov vytrpěti ji *dobrovolně* pro Krista. *Bratr pak jeho řekl k svým: „Nemůžeme ho nijak zahubiti, neboť jeho družina jest s ním střízliva, ale známe takový jeho obyčej, že, jakmile uslyší hlas kostelního zvonu, sám skočí z lože a běží do chrámu a na nikoho nečeká. Řekněme tedy knězi, aby časně zazvonil.“ A tak se i stalo. Když svatý muž uslyšel znamení zvonu,* nezmalátněl spánkem, ale, jak míval ve zvyku, skočil z lože a běžel do chrámu, a vešed tam, poslouchal s tichým soustředěním noční pění i chvály jitřní, potom po mnohých modlitbách znaven vyšel z chrámu odpočinout si doma. Za prvního úsvitu

[26] P в роуцѣ держꙋ; [27] v obou rkp-ech nepřeloženo *Michaelis*; [28] P ꙋ мирѣ; [29] P рѧсны (!) чаши.

XIX. [1] G *desudans* přeloženo, podobně jako v Prologu (srov. pozn. 34), dvěma výrazy: потѧсѧ троудомъ; [2] K дръжина; [3] P многах;

домови троуденъ почит ѿ церкве вынидє.[4] свѣтѧщим҆сѧ первым зорѧмъ, мер҆зое памѧти написаемый болеславъ, моужа свѧтаго братъ, тайнѣм мѣстѣ таıасѧ, н҆равом[5] волчием противлѧıасѧ, а҆г҆ньца татебнѣ хотѧ растер҆зати, с нѣколицими[6] своими раз҆бойникы гнѣвно выстоупѧ, мечемъ препоıасанъ, посреди поути оу҆срѧча[7] противисѧ. є҆го же самъ свѧтый тихым гласомъ и҆ благым[8] тако целова: здравъ, брате любѣмийшїи.[9] велики ти соуть хвалы люб҆ве ѿ нас воздаемы, ıако вчера є҆си намъ чест҆но и҆ ѿбилно[10] с веселїем слоужилъ. такомоу же глаголоу сладкомоу[11] ѿнъ безоум҆ный не ѿвѣща, но и҆знесъ[12] воскорѣ мечь, на свѧтаго главоу вер҆хъ, ıако накрѣп҆чае[13] можаше, оударѧ рече: днесь ти лѣпѣи пиръ оу҆строю.[14] но[15] мечю ѿскочившоу[16] и҆ знаменїа раны не ıавившоусѧ, в҆торое оу҆дари. ничесоже може оу҆вредити є҆го. третїе же[17] є҆гда хотѣ оу҆дарити, мечь и҆з роукоу оу҆жасъшасѧ слоугы дїаволѧ и҆спаде. и҆же мечь свѧтый вѧчеславъ за роукоıат[18] похвативъ и҆ над грѣшным братом оу҆же оуѿроуженомъ[19] за власы дер҆жа и҆ потрѧсаа главою є҆го и҆[20] рече: видиши[21] ли, брате мой? моглъ бы[22] сѧ на тѧ воз҆вратити твоеѧ лютости начатокъ.[23] ли ѿкоудоу воз҆бранюсѧ брат҆ни[24] крови быти пролїател? но не хо-

zoře bratr svatého muže, na potupnou paměť psaný Boleslav, skrývaje se na tajném místě na způsob vlka, který chce napadnouti jehně a kradmo je roztrhati, s některými svými zbojníky zuřivě vyrazil a mečem jsa opásán zastoupil jemu násilně uprostřed cestu. Světec však jej pozdravil takto mírným a laskavým hlasem: „Zdráv buď, milený bratře! Veliké díky buďtež tobě od nás vzdány, že jsi nám včera s veselím důstojně a skvěle sloužil.“ Na takovou líbeznou řeč šílenec ten neodpověděl, ale tasil rychle meč, a co mohl nejsilněji, udeřil světce po temeni hlavy řka: „Dnes ti vystrojím lepší kvas.“ Ale meč odskočil, aniž se objevila známka rány, i udeřil po druhé. Nic mu však nemohl ublížiti. Po třetí když chtěl udeřiti, vypadl meč z ruky poděšeného *sluhy ďáblova.* Tu svatý Václav chopil meč ten za jílec, a máchaje jím nad hlavou zločinného bratra, již odzbrojeného, *drže jej za vlasy,* řekl: „Vidiš-li, *bratře můj,* mohla by se proti tobě obrátiti záhubná tvoje ukrutnost! Neb co mi zabrání, abych neprolil bratrovu krev? Ale nechci, aby z mých rukou tvá krev, bratře, byla požadována na posledním soudě. Vezmi meč *a sobě* zatracení*), co se má státi, neodkládej na dlouho,

[4] K в҆нидє; [5] P н҆раво бо (místo н҆равом бо); [6] P нѣколицѣми; [7] P оу҆срѧща *obviam* (místo оу срѧщоу? = въ срѧщоу), k následujícímu slovesu противисѧ vynechán předmět *viro simplici*; [8] P omylem благы; [9] P любѣишїи; [10] G *iucunde* (var. *abunde*), v slovanském překladě jsou oba výrazy spojeny; [11] v K такомоуже гл. сл. vynecháno; [12] P lépe и҆знзъ (od из-нызж, из-нисти); [13] P найкрѣп҆чае; [14] oba rkp-y chybně K оу҆строй, оу҆строи; [15] K omylem не; [16] K ѿскочивши; [17] K chybně є҆же; [18] K роукоу ıати; [19] P ѿроуженом, snad místo ѿороуженом?, lat. *inermis*; [20] v P и vynecháno; [21] K видѣши; [22] oba rkp-y chybně бых; [23] G *exitium*, překladatel četl *initium*; [24] K chybně брате ни;

*) G má: rychle mě zabij (matura supplicium).

щоу, да бы сѧ ѿ моєѧ роукꙋ твоѧ кровь, брате, на послѣднем[25] соудѣ ѿ мене взыскала. възьми мечь, а собѣ моукꙋ, и ѧже соуть дѣлаємаꙗ, не[26] провлачи на дол'зѣ, и ты зови иже тѧ соуть наоучили, а сам сѧ братнею кровїю не ѿгрѣши. прїатом же мечем братъ нечестивый, аки побѣдитисѧ боꙗ вел'ми возопи, на помощь себѣ своꙗ зовый тако: ѡ крамол'ници, мѧ наоучив'ше, мнѣ не поможете? самъ же сѧ аки приноуженъ[27] брат'нею побѣдою пер'вое врежен[28] противитисѧ оукланѧа.[29] и єдиною дроужина великым[30] гласомъ призвани притекоша, рѣчи аки[31] грѣха не вѣдоуще, но ѿгол'кы[32] в'зыщоут, кнѧзѧ своєго врꙋщь[33] гнѣвъ чюют. ємоу[34] оуже тогда грѣхоу привабникоу четвертоє въ главоу свѧтоую оударив'шоу и послѣднее[35] протен'шоу, вси съ ѡроужиємъ нападоша и оуды свѧтаго мечи и[35a] копїи прободоша, и аки волци раз'стер'гавше[36] на земли повер'гоша єдва жива. пакы же толикы[37] пакы оучастиша раны и ꙗз'вы,[38] и кровь неповинноу пролїаша, тѣло же[39] т'ще грѣхи аки ѿ песъ растер'засѧ. а доуша свѧтѣишїи[40] ѿ плотскаго заклепениꙗ храмины толицими азвами[41] из'влечена[42] моуками, честною побѣдою похвалами[43] аггельскими роуками подꙗта,[44] вышнѧго оущедрите-

a volej ty, kteří tě k tomu navedli, sám se však neprohřešuj bratrovou krví.“ Když bezbožný bratr přijal nazpět meč, jako by se bál, že bude přemožen, vzkřikl, volaje na pomoc své druhy takto: „*Roto spiklá, kterás mě k tomu navedla, což mi nepomůžete?*“ Sám dělal, jako by byl přinucen se brániti, byv dříve poraněn útokem bratrovým. A jeho druhové, přivoláni jsouce velikým křikem, hned se sběhli, a jako by nevěděli o zločinu, ptají se po příčině hluku, pozorují, jak to v knížeti vře vztekem. A když on, původce zločinu, po čtvrté udeřil v svatou hlavu a konečně ji protal, všichni vpadli se zbraněmi a probodali údy světcovy meči a kopími, *a jako vlci je roztrhavše,* povrhli jej jedva živého na zemi. Opět a opět houšť padaly údery a rány, a prolili nevinnou krev, tělo pak prosté hříchů jako od psů bylo rozsápáno. Avšak jeho přesvatá duše, jsouc vyproštěna mukami ran z žaláře tělesné schránky, u vítězoslávě a s jásotem nesena rukama andělskýma, aby

[25] P послѣдни(м); [26] v P не vynecháno; [27] za прин. vynecháno v obou rkp. н; [28] oba rkp-y chybně невреженъ, G *prius laesus*; [29] G *simulat*, místo оукланѧєть?; [30] P велико(м); [31] K chybně аще, G *quasi*; místo předcházejícího slova рѣчи čtou oba rkp-y chybně рещи (lat. *causam*), srov. kap. VI, pozn. 5, XXI, pozn. 7; [32] P rovněž ѡгол'ки, G *de tumultu*, zkomolenina vzniklá asi z w голцѣ (голка, гълка, глька = θόρυβος, tumultus, srov. I. I. Sreznevskij, Materialy I); [33] K въ роущь!; [34] P ємꙋ(ж); [35] G *saltim*, srov. pozn. 17, kap. XVIII. [35a] и v K chybí; [36] P растор'гавше; [37] P толи; [38] G *percussiones* přel. dvěma slovy: раны и ꙗз'вы; [39] P тѣлꙋ(ж); [40] K чистїиши, G *sacratissima*; [41] P толицѣми ꙗзвами; [42] P omylem извечена!; [43] похвалами v slov. překladě přidáno, původně asi glosa k побѣдою; [44] подꙗтъ, G *subvecta* (sc. *anima*);

лѧ ѿчима радост'но видѧщи, и въ слав'ных моученичих[45] лицѣх въ вѣкы на престолѣ сѣдѧща, четвер'тый день пред каландом[46] ѡктѧбром въ вѣчноє веселиє царства небесного в'ниде.

s radostí patřila na tvář nejvyššího slitovníka, sedíc *na trůně* mezi slavnými sbory mučedníků po věky, vešla čtvrtého dne před kalendami říjnovými do věčné radosti království nebeského.

XX

свѧтоє же тѣло ѿ мало вѣрных, иже тоу бѧхоу, честно в раце заклеп'ше и слоуж'бы всѧ по законоу над ним исполнив'ше, пред церквїю близы[1] побѣженїа єго погребоша и. прїим'шоу же[2] посемъ кнѧжениꙗ[3] великиꙗ неправды кнѧзю Болеславоу и лютостию єго на вѣрныхъ[4] дроужиноу, не много по оубїйнїи[5] свѧтаго, пославъ прагъ погоуби всѧ єго прїазни и клирики и слоугы єго изымавъ[6] всѧ ис'сѣче, и дѣти их в рекоу в'мета.

Nečetní věřící, kteří tu byli, uzavřeli pak svaté tělo důstojně do rakve, a vykonavše nad ním podle předpisu všechny smuteční obřady, pohřbili je před chrámem poblíž místa jeho vítězného zápasu. Potom přejal vládu kníže Boleslav, velmi nespravedlivý, a krutě se rozlítiv na družinu věrných, nedlouho po zavraždění světce *poslal do Prahy a vyhubil všechny jeho přátele a kněze, a služebníky jeho zjímav, všechny pobil a děti jejich vmetal do řeky.*

XXI

пер'водѣꙗною[1] же крѣп'чайшаго божїа воиника честною страстїю, слꙋгы єтеры, им'же повелѣно бѣ, кровъ, ꙗже по дскамъ стѣны ѡкроплена бѣ церквѣ[2] в самъ часъ моученїа, водою мыша[3] и ѿтиноуд[3a] ѿроша. посем'же дрꙋгїй день тоу пришедше, не мне[4] ꙗкоже и первїє[5] кровъ по стѣнѣ прилѣп'шоу на том' же мѣсте и расширенꙋ[6] ꙋзрѣша. не малы же сами симъ видѣниємъ оустрашени, водоу пакы прїнес'ше, вел'ми бор'зо

Po skončeném slavném utrpení statečného vojína božího někteří služebníci, jak jim bylo poručeno, smývali vodou krev, kterou v chvíli umučení bylo skropeno bednění stěn chrámových, a úplně ji setřeli. Potom, přišedše sem druhý den, uzřeli, že krev o nic méně než dříve lpí na stěně, na témž místě jsouc rozstříknuta. Sami nemálo tím viděním jsouce

[45] tak opravuji místo K мчнцехъ, P мчнцѣ(х), G *martirum*; [46] K преклан'домъ!

XX. [1] P бли(з); [2] P преим'шꙋ(ж); [3] P кнѧже; [4] tak opravuji podle G *in catervas fidelium*, K на вѣрнаго, P навѣрнаго, zde také vynecháno *furente*; [5] P оубиєнїи; [6] P изма́въ.

XXI. [1] G *Peracta*, překladatel četl asi *Praeacta*; [2] P црки; [3] P ѡмыша; [3a] P ѿтинꙋ(д); [4] = не мьнѥ (srov. níže v téže kap. не мне), G *non minus*, oba rkp-y chybně не мине(м); [5] P пєрвѣє; [6] K omylem рашеноу;

ѿмыв҆ше ѿтроша. на третїй же день йскоушенїа ради рещи,[7] аще й еще есть також(е), пришедше, оуꙁрѧть не мне покропленоу стѣноу кровїю видѣша,[8] нежели бол҆ми тройчь[9] оуꙁрѣша. йм҆же бо над тѣм много чюдившемсѧ,[10] тѣм҆же троудом ѿмыванїа посем ѿхабившемъсѧ, ꙗже до днешнѧго[11] дьне крове тоѧже кроплениемъ[12] стѣна сама ꙁнаменїе честимо[13] скаꙁаетъ.

ustrašeni, opět přinesli vodu a velmi důkladně ji smyli a setřeli. Na třetí den, když přišli, aby zjistili, zda ještě je tak, uzřeli, že stěna neméně jest skropena krví, nežli ji viděli víc než třikrát. Tu oni, velmi nad tím žasnouce, upustili od té práce s umýváním, a stěna sama se do dnešního dne honosí ctným znamením krůpějí této krve.

XXII

но йстинных повѣстьми частымъ повѣданїемъ[1] проꙗвлено быст, ꙗко[2] по твер҆достаиника побѣднаго войнїка христова вси кровныа пролїателѧ, выш҆нѧго гнѣвом потрѧсени, дроуꙁїй дѣмонъскою ѡбластїю похищени на семъ свѣте посемъ[3] не ꙗвишасѧ, дроуꙁїи же йꙁменивше[4] члоВѣческый нравъ, пескы лающе въ гласа мѣсто, скрежьчюще ꙁоубы, воꙁ҆слѣдоующе грыꙁенїемъ пескымъ[5] толи бещастным оусшенїем[6] телесъ их, житие свое ꙁлѣ кон҆чаша,[7] а дроуꙁїи ѿлоучени слоуха своего й глагола, житїе свое в ненависти всѣм своим ближним ꙁлѣ ѿкончаша. нѡ й сам братъ его, ꙗкож(е) повѣдають мноꙁи прежнїй,

XXII

Jak nám často vyprávěly hodnověrné osoby, po vítězném boji vytrvalého bojovníka *Kristova* všichni ti, kdo prolili jeho krev, jsouce zasaženi hněvem Nejvyššího, buď byli uchváceni mocí ďábelskou a již se potom na tomto světě neobjevili, nebo, změnivše svůj *lidský* obyčej, místo řeči pesky štěkali, cvakotem zubů napodobujíce psí kousání, nebo bídně schli na těle a tak život svůj zle skončili, a *jiní*, pozbyvše sluchu svého *i řeči*, žití své *žalostně* dokonali, jsouce v nenávisti *u všech svých*

[7] G *probandi causa*, рещи (= рѣчи? *causa*) byla původně asi glosa; srov. kap. VI, pozn. 5a, XIX, pozn. 31; [8] G *agnoscunt* přeloženo dvakrát: оуꙁрѧть a видѣша; [9] P бол҆ма трой (koncové и připsáno později); *ablutus* nepřeloženo, ale smysl věty celkem vystižen; [10] oba rkp-y čtou chybně чюдишасѧ; [11] K выш҆нѧго; [12] P ѡкроплениемъ; [13] P чтимо, K omylem честиме.

XXII. [1] *relatu* vyjádřeno dvěma slovy: повѣстьми — повѣданїемъ; předtím *nobis* nepřeloženo; [2] v K ꙗко vynecháno; toto ꙗко bylo původně postranní korekturou patřící k но na počátku věty (lat. *Ut*), v opise pak se octlo na nepravém místě; podle G *post... triumphum* třeba dále opraviti místo по.. побѣднаго — по ... побѣдѣ, potom ještě místo кровныа пролїателѧ nom. plur. кровнии пролїателе; [3] v P свѣте посемъ vynecháno; [4] P йꙁмѣнив҆ше; [5] P грыꙁанїем пес҆ским, také před tím píše P пес҆ски; [6] K chybně оушенїемъ; [7] P скон҆чаша; následující věta (а дроуꙁїи... ꙁлѣ ѿкон҆чаша) jest v K vynechána;

часто нападающим нань бѣсом, й роуками держимъ своих[8] моужъ й слоугъ своих, й помѧноувъсѧ[9] глаголаше: то вы мнѣ сътвористе, еже вас слоушаа по ꙁлатоу сѧ главоу ꙗх, й се на мнѣ сѧ ꙗвлѧетъ. но ѡбаче ѡни вси, ꙗкож(е) рекохом, преж(е) кнѧꙁѧ своего житие свое ꙁлѣ скон҆чаша.

bližních. Než i sám bratr jeho, jak vyprávějí mnozí staří, byl přepadán běsy a musil býti držen rukama svých dvořanů a svých sluhů, a když se vzpamatoval, říkával: „To vy jste mi způsobili, že jsem vás poslechl a chopil se zlaté jeho hlavy, a teď se to na mně ukazuje.“ Ale oni všichni, jak jsme řekli, dříve než kníže jejich život svůj zle skončili.

XXIII

почивающоуж(е) тоу[1] тѣлоу честномоу, йдѣже оубїенъ бѣ, тремъ лѣтом миноувшим,[2] вѣрным етером нощь проꙗвлено[3] быст въ снѣ, да богоу велѧщоу ѿ тоудѣ тѣло свѧтое принести подѡбало бы къ церквѣ[4] свѧтаго вита моученика, юже сам съꙁда, честнѣйшим погребенїем положать. йже сномъ[5] погроужени[6] видѣнїю вѣроующе, но по йстинѣ кнѧꙁѧ лютости боꙗщесѧ оумлъчаша. паки толи пакы томоуж(е) видѣнїю ꙗвившоусѧ, ѕѣло гроꙁнѣ пристрашившоу, не могоша таити, но повѣдаша кнѧꙁю себѣ проꙗвленаꙗ. ѡнъ же аки ѿ тѧж҆каго сна въспрѧноувъ, й оустрашенъ не божїимъ[7] страхом, но чловѣкъ[8] сѧ срамлѧа, повелѣ попомъ йти нощїю й принести тѣло свѧтаго, никомоу чловѣкъ[9] свѣдоущоу. й пришедше к҆ мѣстоу свѧтомоу[10] с молитвами,

XXIII

Jeho ctné tělo odpočívalo tam, *kde byl zabit;* po uplynutí tří let některým z věřících bylo zjeveno v noci ve spánku, že na rozkaz boží mělo by se přenésti *tělo světcovo* odtud do chrámu svatého Víta mučedníka, jejž sám vystavěl, a tam pochovati slavnějším pohřbem. Tu oni, procitnuvše ze spánku, věřili sice vidění, *ale*, bojíce se *opravdu* krutosti knížete, *mlčeli. Když se však totéž vidění zjevovalo opět a opět, velmi hrozně je děsíc, nemohli to utajiti a pověděli knížeti, co jim bylo zjeveno. A on, jako by se probral z těžkého sna, a poděšen jsa nikoli strachem božím, nýbrž ze studu před lidmi kázal kněžím, aby šli v noci a přenesli tělo světcovo, aby však nikdo z lidí se o tom nedověděl. I přišedše k místu*

[8] v K omylem свои; [9] K omylem помѧноувъ ѥѧ.

XXIII. [1] v P тоу vynecháno; [2] P миноувшем; [3] K проꙗвленоу; [4] P къ црькви; [5] K сономъ; [6] G *somno emersi* (= procitnuvše ze spánku), táž chyba v kap. XXX, srov. pozn. 9; [7] P бжїем; [8] K chybně члчк; [9] v K chybí члкъ, jež se čte v P; [10] P стго;

честноє тѣло моученика в рацѣ на
кола воставиша й поутем, йм҆же
пришедше воспатишаса, хотаще
княже повелѣниє нощию йспол҆нити.
й єгда прийдоша къ єтерѣ рецѣ малѣ
нарицаємѣй рокит҆ници,[11] такоу
бог8 силоу сътвор҆ш8 наводненїю[12]
рекы,[13] да й мостъ бѣ разроушила
й древа повиноула, сташа противоу
ѿкрьстъ смотраще, к҆де[14] быша дре=
во налѣзли плот оустройти. й не
ѿбрѣтъша[15] помышлахоу, что съ=
творили быша. й єгда въ семь раз=
мышлении[16] й печалїю ѿдер҆жими бах8,
й внезаапоу възрѣв҆ше видѣша чюдо,
божию силоу нашедшоу, коня с колом[17]
ѿ др8гїи полъ стояща й ѿ воды ни
єдиною капле ѿкроплена. глаголи
чюдни подоб҆ни петроу апостолоу:
петръ ходи по морю повелѣниємъ
вожїймъ,[18] а тѣло свꙗтаго в мег=
новениє[19] ѿка пренесено быст. кто
ли ѿ семъ раз҆мыш҆ляа єсть, како
пренесено[20], развѣ божїа сила пре=
несе є?[21] емоуж(е) чюдеси сами нѣколи[22]
подивив҆шеса, преплоув҆ше на коних рѣкоу,[23]
по свꙗтомъ[24] телеси й воскорѣ прїйдо=
ша к҆ мѣстоу преж(е) повѣданом8, й в҆ цер=
ковь внидоша бога хвалꙗще, нощїю тайно
повелѣниємъ брата єго, но божїєю

svatému za modliteb, naložili ctné tělo mučedníkovo v rakvi na vůz a vrátili se cestou, kterou přišli, chtíce za noci vyplniti rozkaz knížete. Když však dospěli k jedné malé říčce, zvané Rokytnice, tu mocí boží řeka tak se rozvodnila, že i most pobořila a drva odnesla, i stáli naproti a pátrali vůkol, kde by nalezli drva k sestrojení voru. A nenalezše uvažovali, co by měli činiti. Zatím co se zaměstnávali tímto přemýšlením *a touto starostí,* najednou zasáhla síla boží, a když popatřili, *viděli zázrak, že koně s vozem stojí na druhé straně, nejsouce ni jedinou kapkou vody zkropeni. Zvěst podivuhodná, podobná tomu, co se stalo apoštolu Petrovi: Petr chodil po moři z rozkazu božího, tělo pak světcovo v okamžiku bylo přeneseno. Kdož o tom rozmýšlí, kterak bylo přeneseno? Zdaž moc boží je nepřenesla?* Tímto zázrakem sami poněkud jsouce udiveni, přepluli na koních řeku *za svatým tělem* a brzy dorazili na místo dříve řečené a vešli do chrámu, chválíce Boha, *sice tajně v noci, jak velel jeho bratr, avšak moc boží ji ozářila, takže všichni lidé to viděli a oslavovali Boha.* Potom uzamkli

[11] P нарицамѣн (!) рокитница; [12] P наводненїе; [13] P рѣкй, stejně dříve рѣцѣ; [14] P гдѣ; [15] tak opravuji místo K ѿврѣтоша, P ѿврѣтóша; [16] tak opravuji místo всѣ(м) размышлением (-нїем), jak čtou chybně oba rkp-y, G *in hac angustia,* й печалїю je přidáno; [17] P кола с коне(м) G jen *plaustrum*; [18] P бжїе(м); [19] P въ м҆гновенїи; [20] K dvakrát принесено místo прен.; [21] K jen принесе; [22] K chybně николи, G *aliquantum*; [23] oba rkp-y chybně K ракоу, P рак8, G *rivulo*; [24] P стѣ(м);

силою ѿсвѣщено[25] всѣм людемъ
видꙗщим й прославлꙗющим бога.
дверем твердо зам҆ченомъ и молитвами чи=
стами[26] из҆лианами, свꙗтоую ракоу ѿвориша,
свѣща же в҆жег҆ше смотриша. й се тѣло
плотїю й єще цѣло ꙗвиса й ѿ всѣх ꙗз҆въ
бывших на немъ йцелено, развѣ єдиноа ꙗз҆=
вы, ꙗж(е) ѿ братнꙗ меча, йз неꙗж(е) й єще
кровъ тепла видꙗшеса[27] тек8щи. спохва=
лимоє достоанїе моужа божиа, й
чюдноє власти ѿвладаниє, тоу оу=
таг҆шаа йм҆ѣти блаженнаго вꙗче=
слава, єже оутаг҆ноу[28] йм҆ѣтн, ꙗко=
ж(е) древлє їѡна китом пожретъ
по трех дьнехъ цѣлъ на с8хо[29] йз҆=
вержен быст: тако й сего тѣло, єже
есть дивнѣє, не съгнивше[30] ни с҆тлѣв҆=
ше, но йцеленами ꙗз҆вами за три
лѣта повелѣниємъ божїймъ земла
въздасть. затвореноу же паки тѣлоу
свꙗтаго под самымъ ѿлтарем восхоженїа
на полоудьне, проводимо ѿ вѣрныхъ и ѿ
клирикъ с похвалами и[31] пѣсньми честноє
тѣло свꙗтою памꙗтїю по чести положиша.
тамж(е)[32] божїємъ вседръжительствїємъ ча=
сто свѣтꙗщим҆сꙗ, бесчислеными єго чюдесы
й знаменїй всѣмъ вѣрным собираниє бы=
ваєтъ, невѣрным же страх й оужасть,[33]
такого моужа достойнаа дѣла найчаще[34] свѣ=
тꙗтьсꙗ. сегож(е) принесенїа врéмꙗ четвер҆=
таго йндик҆та мѣсꙗца марта в день

pevně dveře, a vroucně se pomodlivše, otevřeli svatou rakev, *a zapálivše svíce, dívali se.* A hle, objevilo se tělo ještě s neporušeným masem, a všechny dřívější rány na něm byly zaceleny, kromě jediné rány od meče bratrova, z níž bylo viděti ještě vytékati *teplou* krev. *Ó chvalná zásluho muže božího a vpravdě úžasné oslavení, že blažený Václav si zasloužil téhož, čeho si zasloužil kdysi prorok Jonáš, který, pozřen byv velrybou, po třech dnech zdráv na souš byl vyvržen; tak i tělo tohoto vydala země na rozkaz boží po třech letech, a což jest ještě divnější, nikoli shnilé, ani rozpadlé, nýbrž se zacelenými jizvami.* Když *tělo světcovo* bylo zase uzavřeno, položili drahé to tělo, svatou pamětí uctívané, za doprovodu věřících a kněží, s chvalozpěvy a písněmi *na jižní stranu* pod samý přístup k oltáři. A poněvadž se tam často zastkvěla boží všehomoucnost nesčíslnými jeho znameními a zázraky, scházejí se tu *všichni* věřící s plesáním, nevěřící však pociťují strach a děs, neb velmi často se tu stkvějí důstojné skutky tohoto velikého muže. Doba tohoto přenesení spadá *na čtvrtou**) *indikci,* čtvrtého dne měsíce března, *a slavívá se každoročně, jako jeho skon.* Zdá

[25] P ѿсвѣщенн; [26] tak opravuji podle G *precibus sinceriter effusis,* oba rkp-y píší chybně частами; [27] P omylem видꙗщеса; [28] P оутагн8(т); [29] P с8х8; [30] K не гнѣвше; [31] v K и vynecháno; [32] tak opravuji podle G *Ibi,* oba rkp-y píší chybně та(ж) (= таже); [33] G *terror* přeloženo dvěma slovy: страх й оужасть; [34] K найна(ча)ще;

*) Místo „na pátou", srov. Úvod, str. 5—6.

четвертый[35] оуспениâ êго мимоходащими лѣты творитса. ѿ силах же,[36] ӕже милость божїâ по достоӕнию êго всей вселенн'ѣй проӕвлающ8 слав8 свѧтаго по сем, ӕже й доселе творѧтсѧ, словесе да нашего[37] претеченїêмъ печал'наѧ памѧт прот'лъкѹêтсѧ,[38] й достойно повѣдает.[39]

se spravedlivo, aby do průběhu našeho vypravování byla vložena pečlivá zmínka o dívech, které milosrdenství boží potom činilo *a posavad činí*, po zásluze jeho zjevujíc celému okrsku země *světcovu* slávu.

XXIV

êтери ӕти й къ с8дїи ѿклеветани й з'вѧзани[1] й на полат8 возведени быша, кнѧжимъ[2] повелѣнїêмъ в' темницю в'вер'гошасѧ, р8ками же й ногами ѿковани лютѣ же во страже.[3] посреди нощ'н8 же оѵ̂ 8зъ бдѧще,[4] ст8жено 8зами[5] ѿковаными[6] м8чими, воздыханїêмъ гор'кым[7] сердца поражающе,[8] вси в' молитвѣ возопиша, рекоуще: боже вышнїй печалным оўтѣшителю, небеси й земли чюдный твор'че, призри на ны на смерть ѿсоужены, й молитвами возлюбленаго твоêго моученика вѧчеслава, йже êгда в мирѣ семъ сый,[9] ѿкаѧнымъ милостивъ бѣ[10] защититель, ѿ всего[10a] настоӕщаго ѿсоужениâ рачи ны йзвести ѿкааныа.[11] сътворенѣ же быв'ши молитвѣ ѿ них, половина тем'ници, в неиж(е) стражиê стоӕще б'дѧх8, ѿмрачисѧ й йз'гасоша вноутрь оў стражей[12] свѣща, â прочаѧ половина, йдѣж(е) дер'жими лежахоу, âки солнца свѣтлѣйшимъ свѣтом просвѣтисѧ. й се, глас внезаâпоу с небеси[13] оўжником[14] въ оўши 8слышанъ быст: востав'ше йзыдѣте[15] ѿсюд8! йже оўбо такым страхом й веселїêмъ оўжасни, 8ды[16] мол'чаще подвизах8. тогда внезаâп8 вериги й желѣза[17] сокр8шена спадоша, р8ки й ногы их разрѣшишасѧ, й ѿвръстами[18] двер'ми темница весели искочиша,[19] божїêм повелѣнїêмъ разрѣшени хвалы христоу и пресвѧтом8 моученикоу êго вѧчеслав8 людемъ повѣдающе.[20]

Nějací mužové, zatčení a na soudě obžalovaní, byli v poutech přivedeni do paláce a na rozkaz knížete uvrženi do žaláře, kde byli pod krutou stráží ukováni na rukou i na nohou. Uprostřed noci bdíce z nezbytí, ježto je mučila těsná pouta a okovy, hořkými srdcervoucími vzdechy všichni v modlitbě úpěli řkouce: „Bože, svrchovaný těšiteli zarmoucených, podivuhodný tvůrce nebes i země, vzhlédni na nás, odsouzené k smrti, a přímluvami milovaného svého *mučedníka* Václava, který, pokud žil na tomto světě, býval milostivým ochráncem bídných, rač nás ubohé vyvésti *z tohoto* hrozícího odsouzení." Když vykonali tuto modlitbu, polovina žaláře, v níž stráž stojíc bděla, se zatměla a pochodně strážců vnitř pohasly, druhá pak polovina, kde leželi vězňové, zaplála jakoby nejzářivějším svitem slunce. A hle, pojednou zazněl v uši vězňům hlas z nebe: *„Vstaňte a vyjděte odsud!"* Oni tedy, jak strachem, tak radostí ustrnulí, mlčky pohnuli údy. Tehdy rázem se zlomily a spadly železné okovy, ruce a nohy jejich se uvolnily, a oni otevřenými dveřmi žaláře vesele vyběhli, osvobozeni jsouce na pokyn boží, a zvěstovali lidem chválu Krista a jeho přesvatého mučedníka Václava.

[35] P в' дн҇ь д҇.; [36] K chybně ѿ сих'же, G *de virtutibus*; [37] G *nostri*, v obou rkp-ech дш҇евнаго (= доушевнаго), patrně místo да нашего; [38] P протол'к8ᵗ (bez сѧ), G *interseratur*, překladatel snad četl omylem *interpretatur*; [39] G *condignum videtur*, й přidáno, *videtur* nepřeloženo, повѣдает pokládám za variantu k прот'лък8ется, původně napsanou po straně neb mezi řádky. Konec věty zněl tedy v prvotním překladě: словесе да нашего претеченїемъ печал'наѧ памѧт достойно повѣдает(сѧ) nebo прот'лък8етсѧ.

XXIV. [1] P й йзвѧзани; [2] P й кнѧжеᴹ; [3] P въ стражй; [4] K n. n. оўзъ б8дѧще, P посреᴰ нощн8ᴶ оѵ̂ 8зъ бдѧще, G *Qui media nocte, ut erat necesse, pervigiles;* místo zdá se porušeno: по срѣдѣ n. посрѣдъ нощи ноуждею (původně snad ноузею) бдѧще?; [5] K zde má й; [6] K ѿкованн; [7] P chybně горки; [8] v obou rkp-ech поражающа; [9] P omylem съ; [10] v P бѣ chybí; [10a] всего zdá se býti místo сего; [11] K ѿканыâ; [12] P стражїи;

XXV

в нихже бѣ нѣкто поганъ, не оў й[1] êще благодатию крещенїâ[2] ѿчищенъ, êгда оўже сѧ ѿчюти[3] блаженаго вѧчеслава молитвами ѿ смерти избавленъ,[4] къ вѣрѣ собор'неи ѿбратисѧ й спасеным ѿм'венїêмъ крещенїâ ѿчистисѧ, й всею любовїю к' вѣрѣ божїй оўтвер'дисѧ, и сынъ свой êдиночадый, êгоже âки й доуш8 свою люблѧше,[5] на слоужбоу божїю въ клирики[6] церкви блаженнаго моученика ѿбѣщасѧ вдати. й симъ по чиноу йсполненом,[7] вѣроуӕ сам богоу й слоужа, ѕѣло многа лѣта поживъ почи ѿ господи.[8]

Mezi nimi byl jeden pohan, ještě neočištěný milostí křtu, a ten, když poznal, že byl také přímluvami blahoslaveného Václava zbaven od smrti, obrátil se na víru katolickou a očistil se spasitelnou lázní *křtu* a s veškerou láskou se utvrdil ve víře boží a syna svého jednorozeného, jehož miloval jako vlastní život, zaslíbil dáti na kněžství, aby sloužil Bohu to v chrámě blahoslaveného mučedníka. A když potom splnil, sám důvěřuje v Boha a slouže jemu, *proživ mnohá léta, zesnul v Pánu.*

XXVI

семоу же чюдеси быв'шоу не мнѣ[1] дроугоê чюдо въслѣдствоуетъ ѿ оўноши êтери[2]

Po tomto *zázraku* následuje jiný, nemenší zázrak o jednom hochu z jeho panošů; ten

[13] P с н҇бсе; [14] K chybně оўжаснико̂ᴹ; [15] P йзыдите; [16] tak opravuji podle G *membra*, K 8зы, P оўзы; [17] G *vincula* přeloženo dvěma slovy: веригы й желѣза; [18] P ѿверстами; [19] K chybně скон'чаша; [20] K chybně повѣдающ8.

XXV. [1] v P й není; [2] P блᴬгти кр҇щенїеᴹ; [3] K chybně ѿч҇ти; [4] K chybně избавилъ; [5] P любѧше; [6] K въ клирикъ ц҇ркви, P въ клирики къ ц҇ркви; [7] G *Hoc postmodum impleto*, srov. kap. II, pozn. 11; [8] P ѿ г҇ѣ.

XXVI. [1] P мне (= мьнѥ); [2] P юноши êтерѣ;

ѿ пор҆тникъ ѥ҆го, иж(е) всѣх рабъ ѥ҆го тай҆ным дѣлом ѥ҆го вѣр҆нѣй бѣ, егож(е) свѧтый самъ[3] в҆ житїй своѥ҆мъ сый ѕѣло люблѧше, ѥ҆гож(е) по истин҆нѣ и преже поминаѥ҆тъ писанїе.[4] возлюбленнаго господина[5] своѥ҆го ѿлоучень, плачемъ печаленъ по всѧ дьни часто жалоуѧ, многа дѣла ѥ҆го благаѧ всѣм проповѣдаше, им҆же и самъ[6] множѣм свѣдѣтель бѧше. ѥ҆гож(е) кнѧзь нейстовым[7] и скорым вож҆женъ гнѣвомъ, повелѣ повѣситї и. повѣшенъ ж(е), ꙗко истинных[8] свѣдѣтельствоують повѣсти, двою[9] лѣтꙋ мимошедшоу, не инако но ꙗкож(е) и живым и цѣлым чловѣком влас сѣдинъ телесных и ногъти растоущи[10] светѧщасѧ видѣнъ[11] быст. и ѿрелъ на соблюденїе телеси ѥ҆го на нем сѣдѧщь видѣн быст, ѿ бога пꙍсланъ вcase дьни, дондеж(е) висѣ, да п҆тици не началы ѥ҆го быша.[12] но и древо соухо, на нем же бѣ повѣшенъ, прозѧбе и вѣтви распоусти.

byl ze všech jeho služebníků nejspolehlivější při tajných skutcích, a světec sám ho za svého života velmi miloval, a náš spis se o něm také již dříve zmiňuje. Ten, pozbyv svého milovaného pána, smuten naříkal často *každého* dne s pláčem a zvěstoval všem mnohé jeho dobré skutky, jichž mnohých sám byl svědkem. Toho kníže, rozpálen jsa náhlým hněvem, velel oběsiti. Jak svědčí výpovědi pravdivých osob, po uplynutí dvou let byl viděn tento oběšenec, jak mu rostou vlasy *a nehty* nejinak než jako živým a zdravým lidem, a jak se stkví bělostí jeho *tělesné* šediny. *A orel sedící nad ním, aby hlídal jeho tělo, poslaný od Boha, byl viděn po všecky dni, dokavad visel, aby ho ptáci nenačali. Též i suchý strom, na kterém byl pověšen, rozpučel a vypustil větve.*

XXVII

посем[1] ѥ҆теръ ꙗтъ лютым соудиею и в темницоу ввер҆женъ бысть, и на дроугый день на посѣчение ѿсоуженъ, и крѣп҆цѣ[2] оузами вел҆ми оувѧзанъ. иже въ истинноу горцѣ[3] плача свѧтаго божїа вѧчеслава внoутреними молитвами на помощь себѣ възва, глаголѧ: свѧтый божїй моучениче, аще тако есть, ꙗкож(е) глаголють чловѣци, выш҆нѧго бога оумолити можеши,[4] помолисѧ за мѧ оумираꙗющаго,[5] да твойми молитвами избавленъ, воз҆мог҆лъ бых азъ ѿкаѧнный проститисѧ грѣх моих тѧж҆кых, донелѣж(е)[6] живъ боудꙋ. ѥ҆гда ж(е) молитвоу конча, въскорѣ растер҆ганами веригами благодатїю божїею тако крѣп҆ко стражем не вѣдоущим[7] ис темницы изведенъ быст. но[8] в҆нѣ нѣкоторыими[9] поганы стоащими паки ꙗтъ быст, вел҆ми[10] оувѧзанъ. ѥ҆гда пер҆вꙋю молитвꙋ нача к ним повѣдати, оутишена[11] быша сердца поганскаа, и разрѣшьше и пꙋстиша. и тако посем избавленъ, хвалы богоу и блаженомꙋ моученикоу вѧчеславꙋ по всѣм землѧмъ ходѧ величаа словесы проповѣдааше.

XXVII

Potom kdosi, jat byv krutým soudcem, uvržen byl do žaláře a odsouzen k tomu, aby následujícího dne byl popraven; i byl velmi silně pouty svázán. Tu on, opravdu hořce pláče, vzýval vroucími modlitbami světce božího Václava o pomoc řka: „Svatý boží mučedníče, je-li tomu tak, jak se vypráví, že můžeš uprositi nejvyššího Boha, pros za mne umírajícího, abych byl tvými přímluvami vysvobozen a já bídný tak dlouho byl živ, dokud mi nebudou odpuštěny mé těžké hříchy.“ Sotvaže skončil modlitbu, ihned milostí boží zlomily se násilně okovy a on bez vědomí stráží vyveden byl z žaláře. Ale venku stáli *někteří* pohané, a těmi byl opět jat a velmi pevně spoután. Když začal k nim říkati svou dřívější modlitbu, zkrocena byla srdce pohanská, i rozvázali jej a pustili. A tak jsa po druhé osvobozen, zvěstoval chválu Bohu a blaženému mučedníku Václavu, chodě po *všech* zemích.

[3] P са^м стын; [4] K chybně писанїа; [5] P omylem сна (= сына) G *domino*; [6] tak opravuji, v obou rkp-ech сам^мѣ, G *ipse*; [7] G *dux vesanus .. rapidissima ira*, zde pozměněno v *vesana .. et rap. ira*; [8] K chybně истинны^м; [9] P по двою; [10] растꙋща; [11] K свет҆ща (= свет҆щасѧ!) виденo; [12] P дабы п҆тици не начали ѥ҆го.

XXVII. [1] P посе!; [2] K крѣп҆ци; [3] K горци;

XXVIII

повѣдаѥ҆тсѧ быв҆ши в҆ томже градѣ, идѣже свѧтаго тѣло почивает, жена ѥ҆тера[1] видѣнїа[2] ѿчию лишена, рꙋкама же слꙋка ѿ рожениа своѥ҆го. ꙗж(е) ѥ҆гда въ праздникъ[3] дьне свѧтаго в҆ церковь свѧтаго вита моученика бѣ вош҆ла, и пред гробомъ свѧтаго вѧчеслава приведена, ꙗможе хотѧше прїити, тако дол҆го простер҆шисѧ молї и и молитвꙋ с плачемъ[4] съвер҆ши, и всѣм видѧщим свѧтаго мꙋжа ицѣлением[5] ѿчима бо[6] прозрѣ и рꙋкама цѣлама возвратисѧ в домъ свой.

XXVIII

Vypráví se, že v témž městě, kde odpočívá tělo světcovo, přebývala jedna žena, která ztratila zrak a měla od svého narození zkřivené ruce. Ta vešla v slavnostní den světcův do chrámu svatého Víta mučedníka, a byvši přivedena před hrob svatého Václava, kam toužila přijíti, tak dlouho, jsouc prostřena na zemi, prosila a setrvala v pláči na modlitbách, až, *uzdravena byvši* svatým mužem, jak všichni viděli, prozřela očima a se zdravýma rukama *se vrátila domů.*

[4] P можеши^м!; [5] K оумираꙗщиго!; [6] P донели^ж; [7] P невѣдꙋще^м; [8] v P но chybí; [9] P нѣкоими; [10] P и вел҆ми; [11] K chybně оутѣшена, G *mansuefacti .. cordibus.*

XXVIII. [1] v K chybí жена ѥ҆тера; [2] P видѣнїю; [3] P пра^зники (bez předchozího въ); [4] P с плаче!; [5] G *meritis*, K ицѣление, P ицѣленїа; [6] v K бо chybí.

XXIX

По семже нѣкоторыи[1] ꙗтъ быст в҆ нѣколицѣ порꙋченїи скота чꙋжаго,[2] ѥгдаж(е) в҆ томъ свѧзанъ быст велми и лютѣ, да бы дол҆гꙋ сѧ изрѣшилъ. нъ[3] прочимъ кромѣ ходѧщим, а дрꙋгым кꙋплѣ[4] по градꙋ дѣющим, свѧзанаго на поути близ церкве во стражи лежаща ѡставиша. ѡн҆ же печалїю тꙋгы рꙋцѣ[5] воздежа ѿпѧть[6] противꙋ двер҆цам церковным, сею молитвою помолисѧ: ѡ воеводо тихїи, моученичe преподобный, ꙗко оуже многы твоа свѧтынѧ ѿ рꙋкъ нечестивых[7] к великомꙋ богоу повелѣнїемъ избавлѧла есть, молюсѧ ѡкаанныи, да мене не забꙋдеши свѧзана, но милостию своею нынѣ разрѣшиши. пришедши же в҆скорѣ милости божїи, и блаженаго моученика молитвѣ, аки желѣзным ѡрꙋжїемъ пресѣкновены, вериги распадошасѧ, и самъ в҆ церковь в҆ божїю в҆текъ, хвалꙋ богоу и свѧтым ѥго воздааше в҆ молитвах, и тако свободь возвратисѧ.

XXIX

Potom byl někdo jat pro jakési svěřené cizí peníze a dlouho velmi krutě byl pro to držán v poutech, aby se z dluhu vyplatil. Ale věřitelé sami odešli do města, vyřídit si ostatní své obchody, a svázaného nechali ležeti pod stráží na cestě u kostela. On v úzkosti své tísně pozdvihl ruce naproti dveřím chrámovým a takto se modlil: „O vévodo tichý, mučedníče svatý, jako již tvá svatost mnohé vysvobodila z ruk bezbožných svou přímluvou u velikého Boha, prosím já bídný, abys nezapomínal na mne spoutaného, ale vyprostil mě nyní svým slitováním.“ A milosrdenství boží rychle přikvapilo, a na prosbu blahoslaveného mučedníka rozpadly se okovy, jakoby přeseknuty železným nástrojem, a on vběhl do chrámu božího a vzdával chválu Bohu a jeho svatým a tak svoboden se navrátil.

XXX

Въ фрачьстѣи[1] земли бѣ нѣкто моуж падаꙗсѧ[2] ѿ самого дѣтства, на исказꙋ рожениꙗ оуже не хоженїемъ,[3] но полозѧ по земли лажаше,[4] в҆ нощь нѣкоую по ꙋсновенїи сна вострепета, ꙗко дивное красоты моуж крилат,[5] оу ложа стоа, слꙋкаго возбꙋди и, и цел҆бꙋ

XXX

V zemi Franků byl nějaký muž mrzák od samého dětství, jenž pro přirozenou vadu nemohl choditi, nýbrž plazením vlekl se po zemi. Jednu noc vyděsil se ze spánku, neboť okřídlený muž divuplné krásy stanul u jeho lože, vzbudil zchromlého a zjevil mu způsob uzdra-

XXIX. [1] P ѥтеръ; [2] P чюжего; následující егдаже, zdá se, vzniklo chybným čtením latinského *diuque* (= a dlouho) jako *dumque*; [3] tak opravuji podle G *Sed*, oba rkp-y mají къ; násl. slova v G: *ceteris inminentibus negociis aliquo per urbem ipsi vagantes..*; [4] P кꙋплѧ; [5] K рꙋцы!; [6] P ѿпѧт nepatří sem; vzniklo nejspíše z varianty (glosy) k воздежа *(levavit)*, jež zněla въспѧтъ (srov. české „vzpíti, vzpínati ruce“); [7] P неч҆тивых.

XXX. [1] P фрачестѣ; [2] падаѭсѧ = G *pedum incessu .. carens*, srov. české „napadati“; [3] P оуже не хоже нехоженїемъ!; [4] K chybně лежаше, G *incedens* (od лазити); [5] крилат = G *albis indutus*, okřídlený, t. j. anděl;

ѥмꙋ ꙗви глаголѧ: како можеши, ѿ[6] оубогїи, воставъ иди во град боемскый, нарецаемыи[7] прагъ, аще и вся имѣнїа давъ на носилѣ, на нем҆же тамо[8] принесꙋт тѧ, и тꙋ пришед, вниди въ церковь свѧтаго моученика вита,[8a] идѣж(е) тѣло свѧтаго моученика вѧчеслава почиваетъ, сотворив молитвꙋ тꙋ, целбꙋ хоженїѧ прїимеши. ѡн же сномъ погрꙋженъ[9] повелѣнїѧ сонного не требꙋѧ, нѡ аки блазнь[10] вѣрꙋѧ, пꙋти сказанного ѿнюдъ[11] оуклонисѧ. и в нощь дрꙋгꙋю посем на ложи своемъ почиваѧ, того же такою же свѣтлостїю старца оузрѣ паки оу ложа стоѧща, иже ѥго сим ѡбразомъ ѡбличаѧ рече: ѡ несмысленe любимыи,[12] возбни ѿ сна, видѣнїѧ сего истинноу оувѣждь[13] преди повѣданнꙋю, ѥю же тебѣ ѡкаанномꙋ тѣло твое бꙋдет исцѣлено. почто тако[14] ѿ цѣлбы оукланѧешисѧ, нов[14a] тебѣ моим сказанием проѧвленыѧ? ѿ него же лютаго свара воспрѧнꙋвъ, и не размышлѧѧ ѡ истиннѣ, ѿвѣща: не мьдлю[15] тамо ити, милостивыи и честныи старче. оутрꙋ же бывшꙋ, оуготови возъ, вдавъ кꙋпцем мздꙋ, тѣм пꙋтемъ идꙋщим, и в҆скорѣ к мѣстꙋ привезенъ быст, и по первомꙋ сказанїю внесенъ[16] въ церковь свѧтаго моученика вита. и пред ѡлтарем лежа на земли, на молитвѣ молѧ бога и свѧтыѧ. не долго же медлѧщꙋ ѥмꙋ на молитвѣ, си-

vení řka: „Jak jen můžeš, ó nebožáku, vstaň a jdi do města českého, *zvaného* Praha, i kdybys měl všechno jmění dáti za nosidla, na kterých tě tam přinesou, a přijda tam, vejdi do chrámu svatého mučedníka Víta, kde odpočívá tělo svatého mučedníka Václava, a tam vykonej modlitbu, a přijmeš uzdravení chůze.“ Tu on, procitnuv ze sna, nedbal, co mu bylo přikázáno ve snu, ale domnívaje se, že je to nějaké mámení, docela se vzdal uložené cesty. Druhou noc potom, odpočívaje na svém loži, uzřel opět starce stejně skvoucího, an stojí u lože a tímto způsobem mu činí výčitky řka: „Ó milovaný zaslepenče, probuď se ze sna a uznej pravdivost toho, co ti předpověděno v tomto vidění, *čímž tobě nešťastnému bude tvé tělo uzdraveno*. Proč jsi odložil cestu k svému uzdravení, ukázanou ti nedávno mým pokynem?“ Probudiv se touto přísnou důtkou a nepochybuje již o pravdě, odpověděl: „Bez průtahu se tam vydám, dobrotivý a ctihodný starče!“ Když nastalo jitro, připravil vůz, dal kupcům, ubírajícím se touž cestou, odměnu a brzy byl dovezen k místu, a jak mu bylo po prvé nařízeno, vnesen byl do chrámu svatého mučedníka Víta. Leže před oltářem na

[6] v P ѿ není; [7] P нарицаемыи; [8] v K za тамо ještě omylem přidáno при нем же; [8a] P вита мчнка; [9] G *somno emersus*, srov. kap. XXIII, pozn. 6; [10] P блазны; překladatel změnil text G takto: *iussa neglegens somni, sed* (místo *se) delusum credens!*; [11] P ѿтнꙋд; [12] v K ѿ vynecháno, potom chybně: несмысленым нелюбимыи, G *pauper amande*; [13] P оувѣж; [14] G *Cur iter*, překladatel četl místo *iter* patrně *ita*; [14a] K но в, P но во, G *nuper*; [15] nebo не медлю, G *Proficisci non moror* (= neprodleně odcestuji), oba rkp-y čtou chybně не могꙋ, srov. o něco níže v téže kapitole медлѧщꙋ = morante, k tomu výklad v Úvodě, s r. 5; [16] P внесесѧ;

лою божїа помощи ї чюдными молитвами блаженнаго вѧчеслáва, почáша жйлы ножныа[17] троскотати[18] ȃки ломимы, пéрвое[19] исх҆ша,[20] й ȉспрострошасѧ[21] ї пѧ́ты ȇго оу҆твержены быша. й воста̀ благодатїю божїею цѣлъ, ни ѿ когоже подȉатъ, й возвратйсѧ в дóмъ свóи слáвѧ бога, и проповѣдаѧ свѧтыню свѧтаго вѧчеслава по всéи земли фрѧзстѣи[22]. й[23] мнóга же йна знá-менїѧ, ȉаже й до нынѣшнѧго[24] дьне бывáютъ оу҆ свѧтаго моучееника, ȉаже богъ творитъ по милости своеи. ȇмꙋже ȇсть[25] слáва й держáва съ[26] сыномъ ї доухомъ свѧтымъ нынѣ ї присно й во вѣки вѣкомъ. ȃмйнь.

zemi, v modlitbě prosil Boha a svaté. Ještě netrval dlouho na modlitbách, když silou božské pomoci a zázračnými přímluvami blahoslaveného Václava počaly žíly na jeho nohou, dříve seschlé, jakoby lámány praskati a natáhly se, a paty jeho byly upevněny. I vstal milostí boží zdráv, nikým nepodpírán, a vrátil se do domu svého, chvále Boha a zvěstuje *svatost svatého Václava po veškeré zemi franské. A mnohá jiná znamení stávají se u svatého mučedníka, jež Bůh činí podle svého milosrdenství. Jemu jest sláva a moc se Synem i Duchem svatým nyní i vždycky i na věky věkův. Amen.*

(Mense Septembri die 28.)
(Incipit prologus de sancto Venceslao, martyre Christi. Benedic, pater!)

Studiorum igitur genera multiformia varias cuique mortalium ingerere solent ingeniorum curas, quibus id genus racione prestantissimum imaginationis potentia interioris, tum natura, tum etiam industria, res quoquo modo sensibus subiectas intellectu discernere, et ad vota humana in usus iucundos gaudet diffingere. Hic namque mente moderatus, spreto caducorum ludicro, superna intendit, ille extructos in altum honores ardenti rerum fugacium siti exaestuans desiderat; hunc aetas iuvencula contra fas plerumque illicit, illum frigidae senectutis matura longaevitas in mores severos ac salubres coaptat; huic artis bellicae audax prudencia appetibilem laudis gloriam pro-meretur, illi operum diversorum labor artificiosus desidiam eximit, mentisque naturalem subtilitatem extorquet. Quidam vero litteralis speculacioni profunditatis infixi, necnon liberali ocio per miras eloquiorum venustates per-spicatius dediti, frequentissima reputacione, quo ordine siderum motus ac fixione non mutabili disponantur, quae aut qualis mensura terrenae magnitudinis ambitum, quadam quasi latenti racione, per formulas geometricales ad certam metiendi comprehensionem asstringat, quove dictu tota per numerum decurrat summa quantitatis soliditatisque, aut per quas consonantiarum proportiones cantilena temperetur naturalis, vel qua opinionum imagine sub veri falsique proposito eorumque difficili commixtione tam profunda eloquentium subrepat disputacio, per artium scrupulositates investigare desudant. Alii autem studiis incitati carminum ludo insistentes poëtico, *[alter alterum altius et sublimius constituere volentes].*)* Famam autem veritatis erga Dei sanctorum memoranda gesta, coelesti benignitate mortalium obtutibus toties designatam, incuriae quam exiciali neglegentia, fabulis delectati, non pavent sub-

[17] v K ножныа vynecháno, G *pedum nervi*; [18] K omylem кроскотати; [19] K пéрвїе; [20] K исхоша (= исохша) [21] P йстрострошасѧ!; [22] K врѧзстеи; [23] v P й není; [24] P дн҃ешнѧго; [25] v P ȇсть není; [26] v P съ není.

*) G habet: ad naeniarum garrulitates alta (var. alia) divertunt ingenia.

cludere. Nec mirum, si grandia ac philosophicas quaestiones moventia huiusmodi sapientes a simplici composicionum serie transduxerint, cum plures eorum, ardentius inhaerendo gentilium scriptis, non tantum quid in sacris gestis laudi divinae proferendum ac litterarum indiciis in posteros divulgandum postposuerint, verum quidquid divinum ac menti devotae mitissimum simpliciter ac sine difficultatis perplexione videtur, penitus id quasi utilitate carens abiecerint. Hac denique fortuna, uti plures existimant, res hominum volvente ac sublimium sagacitate rhetorum magis altiora spectante, nobis a tanta sapientum ac docta loquacitate admodum seiunctis, brevis tamen seriola subnotacionis, quamvis corrupte prolata, victoriosissimi imperatoris Augusti Ottonis secundi sacro iussu rusticitati nostrae imposita, memorabilis viri nomen gestorumque insignes mentiones paulo post declaratura, sequentis praecedat textus raritatem; quem vero quantum attenuat culpa viciose scribentis, tantum exornat sancti excelsa dignitas, materiae causam operum sacra auctoritate designantis.

(Incipit liber de generatione et passione sancti principis Venceslai.)

I.

[A prima omnium fidelium doctrinali institutione, pestifera iam haeresi cessante] vitalis splendor dogmatis irradianti diffusione orbem atra errorum caligine obfuscatum divinitus serenavit. Sed quia fidei salubris incrementa quo primum roboris sumpsissent exordium aecclesiastici, priore theologorum sollertia salutarium studiis textuum latius coruscante, libris inscriptum ac credulae posteritati certius praesignatum satis constare pernovimus: gentibus tamen quibusdam longo post errabundo anfractuum diverticulo ad normalis rectitudinem tramitis sacra illustracione redactis, nondum cunctae mundi nationes, quamvis praedestinatae, huius gratiae donum simul sunt sortitae, sed ordinante coelesti maiestate, quasi paulatim surgentibus diaboli detrimentis, felicius in partes processit. Quarum quidem partium unam stili simplicitate praesentis exprimendam, incolis inhabitatam Sclavanicis, aggredimur. Plaga . . . ceteris immitior ac fide tardior, nostrae prostratur intentioni; quam ipsa *[terra]* sacri pneumatis charistia ad christianae cultum professionis, quamvis sera, tamen beata conversione dignata est instituere.

II.

Quoniam quidem ab ipsis terrae incolis Bohemia regioni vocabulum sonat impositum, cui iam regnante felicis memoriae praeclarissimo rege *[Francorum et Romanorum]* Heinrico, quidam gentis illius progenie clarior ac potentia, in cives eminentior, Zpuytignev nomine, *[filius Borivoi]* principatus regimen sub regis dominatu impendens, divini cultus dulci voto attactus, sacri fontis mysterio regenerari non parum anhelans, baptismo mundatur, et novo studio fervens, domos Dei ad beatissimae eius genitricis Mariae sanctique apostolorum principis *[Petri]* memorandam veneracionem construxit, in quibus postmodum innumera annuatim miracula ope divina cooperante fulserunt.

III.

Huius interim laudabilis vitae diebus, honestorum actuum exemplo, per naturae legem obclusis, frater eius aetate minor Wratizlav in principatum, se publico assensu eligente, successit, fraternamque ipse assecutus religionem, victorioso Dei athletae beato martiri Georgio basilicam deo dicandam, christianae credulus veritati, erexit Quo etiam post tardos temporum tractus naturaliter hominem exeunte, sobolem alta ammiracione mortalibus per laudes frequentandam, filiorum scilicet tam natu quam etiam actu maiorem, deo dilectum Vencezlaum, *[vivente, se]*)* ac multo coelestium ardentiorem *[elegit sibi successorem]*.

IV.

Qui vero mirae claritatis ac amandae indolis *[puer]*, dum floridam iuventutis aetatem primum attigisset, patre adhuc vivo, ad litterarum disponi exercitia desiderans, paternumque crebro flagitamine deflectens animum

*) Laurentius (FRB I, 172): hunc (Venceslaum) *patre vivente* eoque similiter exoptante ad . . . regendum . . postularent, quod ita factum est.

[et ingenium et mentem], eius transmissu in civitate Budec, *[ad sacerdotem nomine Učen]*)* litteris addiscendis est positus. Cuius itaque ingenio celeri capacitate divinitus instructo, brevi studio librum psalmodialem ceteraque compluria perdidicit, et solidius interiori memoriae conexuit. Patre interim, ut iam dictum est, universae carnis viam ingresso, iuvenis ipse senum exempla actibus declarans, sub regis serenissimi Ottonis fulgente potentia, favorabili populorum assensu in paterni ducatus successionem, se nimium refutante, delectus, et in principalis sedem dignitatis est elevatus.

V.

Quam gravibus tunc perturbantis molestiae diversitatibus principis novelli benignitas, terreno iure suscepto, intrinsecus angeretur, non est admirandam, quoniam coelestia prae ceteris intuendo mente devota proposuit, ut quamvis publicae utilitati providendae debitor extitisset, dei tamen praedulci obsequio *[et]* a primis annis *[pueritiae caritate animatus fuit]*. Plebis autem commissae crimen luendum veritus, si dignam civilis districtionis legem non inpendisset; sed hoc ambiguum non diu mediastinum tractatus, quam sagaciter arripiens callem, ut neque hoc seculariter agendum omisisset, vel istud ob coelestia tendendum a se negligi in futurum non expavisset. *[Et postea in hominibus rectam legem ordinavit ita pauperibus ut et divitibus ac in throno principali residens nutu omnia moderavit]*. In decernendo providus, et misereri cuiquam promptus, in miseras reorum noxas facilius cessanda punitate exorabilis, omnigenarum qualitate poenarum in iudiciis alienus; domestica habitatione simplex, morum castitate perspicuus, bonorum promissione erga potentiores haud tardus, hisque adimplendis aeque devotus; incolarum quoque inopum iam rusticitatem maioribus saepe in diligendo praeferens; viduatis parentum vel rerum adminiculo, necnon patria exulantibus consolator ac paternus fautor miro semper caritatis splendore effulsit. Modestus in omnes actus, memorabilisque amator pacientiae, et inter cunctas casuum adversitates prudens moderator, substantiarum largissimus in pauperum flebiles indigentias dispensator, humilitatis mansuetissimae placidus exsecutor, in se plerumque severior, in ceteros ubique clementior, omnibus in aeternitatis exemplum largiendo, miserando, inscios reformando, edoctos roborando perluxit.

VI.

His ergo virtutum fulgentibus gemmis beatissimi iuvenis decorata conversatio, in tantum ad haec pietatis studium adamavit, *[quandoquidem cum principibus et iudicibus suis in iudiciis sedebat]*, si forsan quis noxa detentus, mortali sententia quamvis debita proscriptus, eius praesentiae . . . fuisset adductus, si vero princeps ille misericorps *[nullo modo eum potuit a morte defendendo liberare, occasionem aliquam a se confictam proponens foras fugiebat,**) ne sanguinis effusionis facinus in se admitteret neve condemnationis exitum audiret. Tale enim consilium iniit cum dilecto servo suo: si audieris meos principes capitis hominem damnantes, foras ab eis me evoca, causa aliqua conficta, ne in huius sanguinis effusione partem habeam. Meminit enim illius verbi evangelici, Domino dicente:]* Nolite iudicare, et non iudicemini, nolite condempnare, et non condempnabimini (Luc. VI., 37.).

VII.

Hoc ipse deo plenus iuvenis mandatum perfectius amando, ac periculose a quoquam mortalium presentiens non sequendum, notatis reis criminosa dampnacione pereundis benignissime *[parcens liberabat ad meliora inducens.***) Carceres omnes per omnes civitates destruxit et omnia patibula,†) quae per totam terram suam erant multa, succidi iussit, ipse incipiens. Felicibus autem eius actibus auditis in terris alienis, multi clerici et servi dei ad eius misericordiam adveniebant et ipse eos]* alacri munificentia . . . ad se recepit, divinoque amore erga proximos servando sub oculis eius adfixo, reverenda caritate secum eos libentius commanentes curiose benigniterque tractavit, eorumque crebris sacrisque informationibus mens casta coelitus edocta, frequentius in discendo exculta, in miram scripturarum capacitatem prodivit *[tam latinorum quam graecorum]*. Quidquid namque docentium studia in eo praesignaverant, honestis actibus ipse complevit, quia omnium angustiae compassus

*) Cfr. FRB I, 183 (Crescente fide): a quodam presbytero nomine Uenno (var. Uceno); J. Pekař, WLL, 32, 37, n. 1.

**) Cfr. Úvod, p. 11, n. 3.

***) Cfr. Úvod, p. 9.

†) Cfr. FRB I (Crescente fide): Carceres destruxit et omnia patibula succidit; Christianus (WLL, 109), Oriente iam sole (WLL, 412).

inbecillitate quosdam lassantes caritativo visitavit solacio, *[sed mortuos miseros et pauperes]* . . . neglecta *[a vicinis]* . . . sepultura, *[ipse]* funebris obsequii tumulavit officio.*) *[Sed et gentibus adhuc secundum consuetudinem paganorum vetustam viventibus novae fidei doctrinam bonam exhibebat, imperitos vero et in delubra gentilium venientes]* (dum) diis libandum alienis *[ignotis]* frequentius in anno concursantes beatae indolis iuvenculus conspexisset, ad hanc scelerosam edendis sacrificiorum victimis communionem, quamvis saepe rogatus, mensae coelestis convivia prae omnibus esuriens, non tantum epulas refutavit illicitas, verum etiam profana convivarum sordibus daemoniacis inquinatorum quam strenue aufugit *[accursus et]* consortia. Super his tamen errore pestifero depressis non parum sollicitus, voluta saepius scriptura, qua per apostoli dicta praecipitur: „Alter alterius honera portate" (Gal. VI., 2), quosdam, aliquo modo ad verum summi boni tramitem flexibiliores, suavis alloquio persuasionis, *[adhortans, supernae mercedis dona promittendo reducebat, ut spretis quibus decepti fuissent idolorum imaginibus, ad veram divinae mentis confessionem cum fide se inclinarent]*.**) Quosdam vero minus peritiae huius salutiferae capaces, corde duriores, sensusque vera intelligendi desidiores, iuxta monitum apostolicum „oportune cathezizans atque importune obiurgatus",***) utriusque modi designans premium, pro viribus conando, quoscumque potuit, tam ultronea quam coacta etiam invitacione, ad patrisfamilias coenam, omnibus sumptibus habundantem *[ad aeterni gaudii consortium perducebat]*.

VIII.

Inter mira igitur *[ieiunia]* . . . redeunte per annuas vices *[magno Quadragesimali tempore, fame et oratione]* sacer ipse iuvenis, saecularibus quamvis ob regimen negociis haud raro fuerit interceptus, indefessis tamen orationum large inter pauperes dispensatione volantium, operibus singulos . . . produxit dies. Noctibus autem serenissimo instans pervigilio, lenis inmemor soporis, primo quietis nocturnae conticinio, spreto fulgentis stratu cubilis, clam ceteris de thoro surgit, puerum cubicularem tacitus excitat, codicellum *[manibus]* eripit, palatium nesciis custodibus egressus, comite solum clientulo, aspera montium cacumina, vallium exitialia praecipitia, diverticulorum ac semitarum lappillosa vel glacie horrentia inter civitates itinera, continua psalmorum ceterarumque precum recitatione nudipes *[et pedester]* singulatim aecclesias quaeritando perlustrabat, in tantum itaque carnis afflictionem sufferens, ut scissis teneris plantis cruor defluus sparsim notasset vestigia. Domum autem reversus *[et in cubile suum secreto]*, quae mens interius gessit ipse *[sanctus]* dissimulando, principalium item vestibus ornamentorum solio residens induitur, sed caro mundissima *[cilicio subtus vestibus principalibus vestiebatur]*.†) Messis etiam inminente aestu, *[media nocte clam omnibus surgens cum servo iam dicto, nudipes et pedester in agros suos exibat et manibus propriis triticum metebat, et in manipulos colligans, ipse propriis humeris servique sui imponebat]* in secretiore domus angulo abscondit, ibidemque trituratis, et inter saxa tritico fracto ac . . . a sanctis manibus ipsius deligenter cribrato, cum fontis aspersione, quem ipse solus praesente tantum puerulo cum ydria producens verae Trinitatis invocatione signavit hanc farinulam massa naturali congestam, *[miscebat proprio manuum labore panesque coctos sacerdotibus ecclesiarum mittebat]* in libas sacrificales *[Domino nostro Jesu Christo. Tempore anni autumnali servo]* accito nimiae fidelitatis iam dicto sequaci, vinearum septa *[ipse cum eo]* noctu transiliens *[clam omnibus]* fiscellulas utriusque . . . implens racemis *[suis et dorso suo imponens, cum servo suo domum reversus, manibus suis exprimebat, et cum eos ad sacrificium divinum optime praeparasset, nullo sciente alio nisi solo puero iam pridem saepe dicto]* sicque diotae, conscio solum clientulo, infusum, secretiusque repositum, considerata oportunitate, inter clericos conprovinciales *[et sacerdotes]* cum oblatis, quas missali celebritati providendo ipse coquebat, *[et ipse aequaliter omnibus]* distribuit. O indissolubile circa pectus castissimum fidei inviolabilis vinculum! O laudabilis obedientie sectatorem devotissimum! O principis miram humilitatem, servulorum officia divini amoris instinctu subire non pudentem! Qui mentis ardua contemplatione coelestia, quae corde tenuit, intuitus archana, reverendam ac salutiferam dominici corporis et sanguinis collationem tanto veneratus est ac dilexit obsequio, ut libaminis cultui coelestis, criminum contagia mundantis, non fidei solummodo militasset constantia, verum etiam fontis purgatissimi exteriore instar servuli agrestis labore ac pia largicione sacerdotum religioni sortitus ipse fuisset.

*) Cfr. Úvod, p. 9.

**) G habet: *ut spretis quibus decepti fuissent idolorum imaginibus, ad verae* et inmutabilis, crescere vel minui nescientis, semper manentis, essentiam *deitatis, mentes et vota cum fide inclinassent, supernae mercedis dona promittendo* inaestimabilia, constantissime *adortari* non destitit.

***) Cfr. II, Tim. 4, 2: Praedica verbum, insta opportune, importune, argue —.

†) G habet: cilicino subtus acumine dissulcabatur.

IX.

[Nec celari oportet visionem eius propheticam, scilicet de Paulo presbytero deque eius domo, quam ipse expergefactus prius sic narravit, omnibus dicens:]

X.

Thoro me accubantem, dulces amici vosque o familiares clientuli, noctis silentio *[terribilis]* sustulit visio; quoniam Pauli presbiteri porticum tota aedificiorum sublimitate ac hominum cultu videbam penitus desolatam. Quo viso moestus deicior, ac internae pro dei fidelibus sollicitudinis molestia consternor. Sed tamen *[visionem hanc ad creatoris, qui omnia scit, misericordiam dirigam, in quem et credo, et veritatem rei huius somnii solvam].*

XI.

Domorum namque visa destructio felicem (aviae) meae Liudmilae, . . . ac venerabilis matronae, portendit obitum. *[Et domus deserta Pauli clericorum nostrorum et sacerdotum expulsionem e terra eorumque substantiae direptionem praefingit. Vidi enim genitricem meam]*, tam genere quam operum etiam inquinacione gentilem, *[nec dignam nominari, alios consultores suos pessimos, deum ignorantes caritate amplectentem exstinctionem socrus suae meditari].*

XII.

[Quae verba eius sole lucidiora impleta sunt, nam mater eius mala, nescio quo pacto Dorogomir nominata, consilio inito cum impiis viris dixit: Quid hac re faciamus, quia qui princeps debet esse, perversus est a clericis et a socru mea, et est sicut monachus?) Perdam eam illosque propellam e terra.**) Statimque missis consiliariis suis strangulavit socrum suam Ludmilam. Exinde persecutio magna facta est clericorum et sacerdotum per universam terram Bohemorum et ecclesiarum destructio. Et custodes in plateis posuit, dicens haec: Ubicumque videritis quempiam clericum euntem ad filium meum, ibidem eum trucidate neve ei vitam concedatis.***) Et exstructis per totam regionem idolorum fanis, omnem regionem ad ea convertit, sacrificia eis offerens suumque filium ad ea cogens. Ipse vero sanctus iuvenis, cum adhuc puerulus esset, matri suae resistere non valens, fana quidem invisebat, neque tamen animam suam idolorum sordibus maculavit.†) Fuit enim]* coelestis armaturae roboratus tutamine, *[et principibus delubra visentibus quidem assistebat]*, cordis autem interna consideratione assensum in actibus denegat. *[Observabatur enim ab omnibus hominibus ut a parvis ita etiam a fortibus, oportebat enim. Nam gratia Dei erat in ipso et ab omnibus diligebatur. Fuit enim in sermonibus suis verax, in iudicio iustus, in consiliis prudens, in gratia providus, in universa morum honestate clarissimus,††) in orationem divinarum institutionum saepe provolvebatur, quam]* parvo inscriptam libellulo diligentius occultiusque secum servando *[sub veste]* retinuit, depositis interim secularis negotii curis, duodecies vel plus eo, . . . sub secretiore cubiculi vel ipsius thalami silentio *[orationibus secretis vacabat]*, inter noctis vel diei certas vicissitudines casta intentione Christum laudando ad finem usque perlegerat.

---

*) Cfr. Christianum (WLL, 103): Heu, quid agimus quove nosmet vertemus? Princeps siquidem noster . . . perversus est a clericis et ceu monachus factus . . .

**) Cfr. J. Pekař, WLL, 48, n. 3.

***) Cfr. J. Pekař, WLL, 36, n. 1.

†) Cfr. Cresc. fide, FRB I, 185: Interea vero mater eius ipsa, quae incredula dei, cum crudelissimis viris inito consilio dixerunt: quid facimus, quia princeps debebat esse, perversus est a clericis, et est monachus? Misitque infelices viros per invidiam ad socrum . . . nomine Ludmilla, ut eam interficerent, qui et fecerunt, sicut illis iussum fuerat . . . et presbyteros multos cum clero privantes substantia eiecerunt de terra. Tunc impleta est eius (sc. Venceslai) prophetia, quam nuper praedixerat . . . Denique cum hi omnes praedicti malivoli irent ad immolandum demoniis agnos atque porcellos, ut ederent ex his nefandissimis hostiis, ipse autem oportunitatem quaerens subtraxit se ab eis, et nunquam contaminatus fuit in escis eorum. Itaque et potum, quod (!) eis propinabant, nunquam gustavit.

††) Cfr. Ut annuntietur (ed. A. Podlaha, p. 13) I. recensio: verax in sermone, in iudicio iustus, in consilio providus, in bonitate conspicuus, in universa morum honestate clarissimus . . ., in II. recensione similiter; cfr. etiam Christianum (WLL, 108): verax fuit in sermone, iustus in iudicio, fidelis in commisso —.

XIII.

Transcursa interim annorum iuvenilium tam felici aetate, in virilis animi robur dux ipse altius conscenderat; paulatimque suorum vana sectantium consilia viriliter abiciens, eorumque errabundam a vero *[deo]* ignorantiam non modicum abhominatus, die quadam *[omnium]* militum et amicorum contione in palatio facta, huiusmodi ipsos effamine increpationis alloquitur: O amici et fideles, utinam Christi! *[Cum ego a parentibus meis traditus essem, ut libros addiscerem, in eis doctrinam Pauli repperi,]* quo ait: Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus . . . quando autem factus sum vir, evacuavi quae erant parvuli (I. Cor. 13, 11). Hac quippe sententia, modo me ipsum intuendo, quoniam primo *[propter omnia verba haec]* vilis ego . . . *[ad virilem animum pervenire]* ardentius desidero, sed puer ego in principatum vestra censura patri mortuo natu fratribus maior succedens, per legum frena moderata et rem publicam deo praestante et patriam contra infestantium molem pro viribus tutavi *[voloque implere sermonem, quem dixit propheta David: Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi (Ps. 118, 100)]*):* vos autem, quia cordibus erga summam veritatem speculandam desides fideque mihi manetis dispares, quam plurimum in consiliis vestrae perversitati amabilibus . . . hactenus iam patior *[ulterius iam nolo pati]*, iuxta scriptum retromissa iuventute vir effectus, quae sunt parvuli evacuabo; praecepti actibus dominici, vestrae ulterius non obaudiens nequitiae, superna roboratus clementia insistam. Quocirca vanescat susurrationis vestrae adversum me conspiratio; cessent saeva *[malorum]* publicis conventibus inter vos consilia. Pacis amor domi forisque in regno ferveat. Negocia cuiuslibet utilitatis iudicum eversione non damnentur. Parricidiorum scelera, quibus polluі soletis, a quoquam ultra non praesumantur. Haec legis *[mandata]* si summi regis metu *[non metueritis]*, nostra ira in scelerosos dei zelo accensa, quemcumque huiusmodi reum capite truncabit. *[Quibus dictis, matrem suam, impietatis parentem e terra expulit a se].**)* Finito excellentis alloquio iussionis *[principes regionis et coniurati et consiliarii]* domum pavidi redeunt, superba mentium fastigia . . . deponunt . . . ad tempus modicum moliri (desinunt). Iam tunc deo serenante comprimuntur aliquantum sub eius manu barbarae motiones; surgunt autem catholicae religionis leta incrementa; quoniam divino cultui templa dicata, paulo ante infidelium neglectu cadentia, stabili reparatione fundantur, clerici patria bonisque privati, benigna largitate revocantur; statimque non tantum restituta, verum sancti viri plurimis adaucta muneribus substantia locupletantur, et tota per has partes tali sub principe . . . congaudet aecclesia.

XIV.

*[Et audientes hanc famam de sancti principis largitate multi confluebant ex Bavaria et ex Francia et ex Suevia, et ex ceteris provinciis adveniebant portantes ei reliquias et libros varios, quae ipse auro suo et argento et vestimentis pretiosis et crusinis emebat, et fidem rectam per totam regionem christianam restituit . . .].***)*

XV.

[Tunc] frater eius Bolezlav aetate minor, mentis perversitate et actuum qualitate execrandus, diabolico tactu instinctus, furoris nequitia contra virum dei saevienter armatus, regni fraterna manu rapiendi cupidus, cum *[nefariis viris diabolis ei mortem per scelus inferre volebat]*. Sed divinitus praedestinacione rem, postmodum tamen futuram tum *[de se veraciter patefactam comperit sanctus. Eodem tempore]* vir deo carus voto *[proposito cogitavit in corde suo templum aedificare deo et victorioso athletae et martyri eius Vito. Et missis*

---

*) Cfr. in M. S. Monac., Mon. Germ. Hist. S. S. IV, p. 218, n. w); FRB I, p. 156, n. 2, in fine cap. XIII leg. Gumpoldi additamentum, sumptum e leg. Cresc. fide (cfr. FRB I, 185), ubi etiam legitur: . . . Poterat enim (Venceslaus) imitator fore psalmistae, qui in spiritu dixit: Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditacio mea est (Ps. 118, 99) . . .; Ut annuntietur (ed. A. Podlaha, p. 5): . . . versiculum in eo *impletum* affirmabant, quo dicitur: Super senes etc.

**) Cfr. I. leg. veteroslavicam de S. Venc. (p. 14), Christianum (WLL, 104); utraque tamen Vita mentionem facit etiam de revocatione matris; Ut annuntietur (ed. Podlaha, p. 11) prouti haec Vita Nikolskiana non meminit eiusdem revocationis.

***) Cfr. in M. S. Monac., Mon. Germ. Hist. S. S. IV, p. 218 n. w); FRB I, p. 156, n. 2, et ib. (Cresc. fide), p. 185: In tempore autem illo multi sacerdotes de provincia Bavariorum et de Svevia audientes famam de eo confluebant cum reliquiis sanctorum et libris ad eum. Quibus omnibus habunde aurum et argentum, crusinas et mancipia, atque vestimenta hilariter, prout unicuique opus erat, praestabat. Hi quoque omnes magistri mirabantur in doctrina eius.

ad episcopum Ratisbonensem nuntiis dixit: Pater meus aedificavit templum sancto Georgio, ego autem cum tua licentia opto condere ecclesiam sancto Vito martyri Christi. Quibus auditis episcopus Tuton, expansis manibus suis in coelum ad deum, gratias agens Christo dixit: Ite et dicite filio meo felici Venceslao: Sicuti animo cogitasti, ita iam ecclesia tua constat ante deum in coelis constructa.])*

XVI.

*[Quo responso episcopi audito Venceslaus constitutis opificibus ipse coepit portare in humeris suis calcem et manibus suis fundamentum posuit et finivit.]**)* Invitato iam dicto episcopo in honorem sancti Viti . . . consecratur; ibidemque plurima *[miracula et signa fiebant usque ad hodiernam diem, diabolo vero multa damna. Ipse vero sanctus voluit ire Romam ad sanctum apostolum Petrum, tradito principatu fratri suo, ibique mundo renuntiare, sed propter ecclesiam hanc, quia nondum ad finem perducta erat, idcirco moram faciebat. Sed sicut qui magno aestu fenum demetit sititque aquam, ita et sanctus desiderabat martyrium et sanguinis effusionem, sed non de manu fratris sui.]***)* Sed *[dei]* largissimi remuneratoris providentia *[et meritorum fidelium recompensatoris, convenienter hanc ei dedit mercedem in sua patria, quam in alienis terris expetiverat. Neque hoc eius facinus possumus silentio praeterire, insigne mortalibus Deique angelis iucundum ac timentibus Deum admirandum nec unquam inter homines auditum, quod pectora sancti saxis duriora portabant in corde. Coactus enim aliquando a fratre suo et a principibus suis, filiorum procreandorum causa, cum muliere concubuit, et ex ea procreavit filium Izbrjaslav nomine. Et dixit ad eam: Ecce iam multum peccavimus et iniquitatem fecimus, iam ab hac re desistamus, germine secundum naturam humanam suscepto. Nos duo inter nos: tu me fratris loco habe, et ego te loco sororis. Cui sermoni illa cum assensisset et coram Deo ipso eam suscepisset, aliquando peccavit cum dilecto servo eius. Quod sanctus ipse cum vidisset, dixit: Cur mentita es coram Deo? Tibi licuit nubere aut non nubere. Sed ne ausi sitis cuiquam hoc proferre, donec ego de hac re mecum considerabo. Et facto convivio magno, nullo sciente consilium hoc, nuptum eam dedit sororem faciens eidem].*

XVII.

[Frater autem eius natu minor Boleslav iam nominatus, cum comperisset eum Romam proficisci velle, coepit multa mala contra eum occulte moliri multasque insidias parare. Consilia in domibus eorum inibat deliberationes habens cum pravis consiliariis in virum sanctum. Quorum cuncta consilia non latuere sanctum, sed tacitus rei huius exitum spectabat.]†)

XVIII.

[Alio autem tempore convocatis consiliariis suis frater eius: Perpendite, inquit, quomodo eum interficiamus. Qui ei haec responderunt: Nequaquam eum aliter potes interficere, degens sub eius potestate, sed roga eum, ut veniat domum tuam in civitatem Boleslav, et hic eum potes interficere, vocans ad se. Qui precibus veniam impetrans a fratre cum consiliariis suis, convivium magnum splendidum paravit in memoriam, ut aiebat, sanctorum Cosmae et Damiani, et missis nuntiis ad fratrem suum dixit: Frater, sollemne

*) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Eo namque tempore cogitavit templum aedificare domino, et per nuncios sciscitavit urbis Radesbonae episcopum religiosum, nomine Tutum, dicens: pater meus aedificavit templum domino deo, ego autem cum tua licentia similiter opto condere ecclesiam domino deo in honorem sancti Viti martyris Christi. Episcopus autem Tutus expandit manus suas cum gratiarum actione ad dominum ovans et dicens: haec narrate filio meo felici Vendezlavo dicentes: iam ecclesia tua constat ante dominum deum venustissime constructa.

**) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Cumque narrassent secundum iussionem episcopi, valde gavisus fuit, et convocatis omnibus deo opitulante ipse incipiens miro ordine fundavit ecclesiam in nomine sancti Viti.

***) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Ipse vero sciebat, et sicut homo in aestu diei foenilem metens sitiet aquam, ita ipse procul dubio desiderabat martyrium percipere; sed non de manu fratris sui . . . In tempore autem illo voluit ire Romam, ut papa eum indueret vestibus monasticis, et pro dei amore relinquere voluit principatum, e dare illud fratri suo; sed non potuit propter ecclesiam praenominatam, quia nondum perfecta esset.

†) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Tunc autem frater eius iunior et peior nomine Bolezlaus diabolica fraude deceptus, cum impiis malignum inierunt consilium contra praedictum virum beatum, ut eum perderent. Ipse vero scieba . . .

magnum in memoriam sanctorum paravi. Itaque rogo maiestatem tuam, ne deneges venire ad nos. Sanctus vero nuntio eius respondit: Sollemne fratris sollemne dei est, et ego me ad nutum eius praeparabo. Quae omnia eorum flagitia et consilia sanctum non fugerunt, sed omnia novit. Statimque se armis ornans cum delectis suis, conscenso equo coepit ludere, currens coram eis in aula sua et dicens ad eos: Nonne egomet cum vobis Bohemis (= Čechi) equo insidens reperire possem adversarios nostros? Sed nolo. Quibus dictis, ad fratrem profectus est. Frater autem eius cum omnibus officiis et honoribus ei obviam progressus est summa cum lenitate.])* Cuius mansuetudini quamvis falsae deo dignus Vencezlaus multum congaudens, *[cum inter se laeti exosculati essent]* atque consertis invicem manibus, domum gaudio introeunt. Epulis discumbunt. Vinoque post longum quibusdam . . . saturatis, fraus conflata *[non potuit celari a molientibus sancti viri necem]*. Qui malivoli, mucronibus veste iam tectis, ter surgentes, terque iterum quasi quodammodo lassi sedibus se inclinantes, viribus saltim et audatia omnino emolliti, eo quod nondum divinitus iussa venerit passionis hora, inlaesum eum dimiserunt. Huius rei ipse haud inscius, periculo non pavidus, divini tutaminis securitate animatus, quamvis cuiusdam clientuli *[fratris sui]* in aurem susurrantis cautela, quomodo contra eum moliti fuerint, praestrueretur, sed eo tamen non motus, fratrem ceterosque considentes exhilarari, quasi hospitis grata vice, amabiliter rogavit. Et paulo post amota mensa surgit, impletaque vino patera, modestae salutacionis dicto, omnes dulciter huiusmodi alloquitur: Salutet vos salus omnium Christus! Calicem, quem manu teneo, in sancti archangeli *[nomen]**)* ebibere, unumquemque nostrum ne pigeat, *[ad cuius festivum diem commemorandum cras nobis ieiunium incidit]*, hoc amore spiritalitatis eius altitudinem . . . venerantes, ut quacumque hora lex naturae ad extrema nos deduxerit, *[in paradisum aeternum dignetur nos in pace suscipere. Amen]*. Statimque post verbum laetus ebibit, singillatim omnibus eodem amore singulos scyphos ebibendos blandissimo propinat osculo. Intrepidus autem *[in cubile suum dormitum abiit]*.

XIX.

Noctis autem sequentis cursu, orationum ac elemosinarum curiosissima desudans instantia, futurae conscius mortis, pro Christo *[ultro]***)* pati devotus pernoctavit. *[Frater tamen eius dixit ad suos: Non possumus eum ullo modo interficere, cum comites eius sint cum eo sobrii, sed scimus consuetudinem eius hanc, quod ut primum sonum campanae templi audierit, solus thoro prosiliet et in templum curret, neminem exspectans. Dicamus ergo sacerdoti, ut maturius campanam pulset. Quod et factum est ita. Audito namque signaculo campanae sanctus vir]* non segnis thoro, ut iam est solitus, prosiliens, aecclesiamque properando ingressus, cantum nocturnalem laudesque matutinales modesta intentans auscultacione, post plurimas oraciones domum lassis membris aliquantum sommo reficiendis divertitur. Rubente iam primum aurora, execrabili memoria scribendus Bolezlaus, viri sancti germanus, . . . specu quo latuit, more lupino, cum ex adverso agnum furtive lacerandum irruit, ipse cum aliquot sequacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus, et mucrone succinctus, . . . media via obvius restitit. Quem sanctus ipse mitissima inter salutando benignitate ita alloquitur: Ave, frater dilecte! grates immensae dilectioni tuae a nobis sint relatae, quia honorifice disposito heri convivio bene nobis et satis iucunde (*var.* abunde) ministrasti. Tam dulci pessimus ille non respondens allocutioni, sed extracto cicius ense, in sancti capitis verticem, ut fortius valet, percutiens ait: Melius hodie tibi praeparavero convivium! Sed ferro resiliente et nec vulneris tandem signum annotante, geminatur ictus. Quo nihilo magis laedente, tercio ferire cum velit, . . . ensis manu territi *[servi diaboli]* excidit. Quem *[ensem]* statim

*) Cfr. apud Laurentium (FRB I, 175—176): Quibus (proceribus) ille (Boleslaus): Quomodo, inquit, uti consulitis, eum interficere possumus, cum ille in munitissima, ut nostis, degens urbe totius regni gubernacula possideat: nos vero pauciores numero existentes, tantae potestatis prorsus impares iudicemur? Tunc illi: ecce, aiunt, sanctorum imminet festivitas martyrum, Cosmae scilicet ac Damiani, quibus annuum solitus es praebere obsequium. Fucato itaque utens consilio regem suppliciter adire ne pigriteris . . . Initis igitur talibus iniquitatis consiliis aliquo elaventi tempore idem execrandae germanus memoriae regiam adiit urbem . . . Rex tantum sui dignetur servi postulationem audire fratrisque sui non dedignetur tecta subire (— dicit Boleslaus ad Venceslaum —), sanctorum quippe imminent sollemnia martyrum, Cosmae videlicet et Damiani, quos annuatim solitus sum debito recolere festo . . . Cumque a sagacioribus quibusdam notae sibi ex parte insidiae fierent, ille (= Venceslaus) continuo tale dedit responsum: . . . militari stipati manu studeamus adimplere pollicita muniaque solemnia tantis exhibeamus martyribus.

**) G: in sancti archangeli Michaelis amorem; cfr. Cresc. fide (FRB I, 187): in nomine beati arch. Michaelis; similiter Christianus (WLL, 112).

***) G: habet *iura!*

sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis */capillos eius prehendens/*)* verticem ... librans: Videsne, inquit, */frater meus/?* Verti in te posset tuae crudelitatis exitium. En, unde prohibeor fraterni sanguinis fieri effusor? Sed nolo, de manu mea ultimo examine sanguis, o frater, tuus quaeratur in me. Recipe gladium, */tibique/* supplicium; quae sunt agenda ne differas in longum */eosque voca, qui te docuerunt, nec ipse in fratris sanguine peccaveris/.* Resumpto iterum frater impius ferro, altum quasi vinci metuens clamat, in auxilium sui socios vocat */dicens: O coniurati, qui me docuistis, mihi non subvenietis?/,**)* sè quasi coactum et a fratris impetu prius laesum repugnare simulat. Mox socii magno clamore vocati accurrunt, causam quasi sceleris inscii de tumultu quaerunt, domini sui fervidam sentiunt iram. Eoque iam tunc sceleris auctore quarta vice sacrum caput per ictum saltim confringente, omnes simul armis irruunt, certatim membra lanceis gladiisque perfodiunt, */et tamquam a lupis discerptum (corpus)/* humi prosternitur semivivum. Crebrescunt iterum iterumque saevae gladiorum percussiones; sanguis innocuus effunditur, corpus labe vacuum minutatim quasi a canibus laceratur. Anima sacratissima carnei clausura domicilii sub tot vulnerum exuta tormentis, nobili triumpho angelicis subvecta manibus, summi remuneratoris aspectum gaudio visura, et inter gloriosos martirum ordines per aevum consessura, sub 4 Kalendarum Octobrium perpetuo laetantia regni coelestis ingreditur consortia.

XX.

Sacrum autem corpus credulorum pauci, qui aderant, venerabiliter sarcofago includentes, celebrato a clericis funebri obsequio, extra aecclesiam, certaminis loco vicinam, condiderunt. Succedente post hinc in regnum nimiae peruersitatis duce Bolezlao, saevitiaque eius in catervas fidelium furente, non multo post beati viri necem */mittens Pragam interfecit omnes eius amicos et clericos et servos eius intercipiens omnes percussit et liberos eorum in flumen proiecit/.***)*

XXI.

Peracta fortissimi dei athletae venerabili passione, ministri quidam sanguinem, qui per tabulas aecclesiae ipsa martirii hora aspersus apparet, iussi aqua lavantes, penitus absterserunt. Posteraque die illuc venientes, non minus quam cum primum parieti adhaesit cruorem ipsum eodem loco dilatatum conspiciunt. Non parum ipsi hoc viso territi, aqua iterum allata, multo studiosius abluere decertant. Crastino autem probandi causa, si etiam adhuc frustrati sint, redeuntes, non minus tinctum sanguine parietem, quamvis ter ablutus videatur, agnoscunt. Quibus multum super hoc mirantibus, eoque abluendi labore post inde cessantibus, usque hodie sanguinis eiusdem intinctione paries ipse pro signo venerando nitescit.

XXII.

Ut veracium saepe nobis relatu patefactum est, post constantissimi triumphum athletae */Christi/* omnes sanguinis effusores ... superno incussi furore, aut demonum potestate rapti inter homines postea non comparuerunt, aut versa */humana/* natura, canum latratu vice loquendi utentes, dentium stridore morsus imitantur caninos, aut misera corporum ariditate siccati */vitam suam male finierunt/*, necnon */alii/* auditus */et loquendi facultate/* ... privacione, vitam ... odiosam */omnibus proximis suis male/* finierunt. */Sed et ipse frater eius, sicut narrant multi antiquiores, saepe a daemonibus oppressus, et manibus virorum suorum et famulorum suorum detentus, cum animum recepisset, ait: Haec vos mihi fecistis, quia vobis obsequens aureum caput eius apprehendi, et hoc in me apparet. Attamen hi omnes, sicuti diximus, priores quam princeps eorum, vitam suam male finierunt/.*

XXIII.

Quiescente ibidem, */ubi necatum est/,* per trium spacia annorum venerando corpore, fidelibus quibusdam nocte visum est, ut, deo rem insinuante */corpus sancti/* ad aecclesiam sancti Viti martiris, quam ipse iam construxerat, religiosiore condendum sepultura transferri debeat. Qui somno emersi viso credentes, */sed revera/*

---

*) Cfr. Ut annuntietur, Úvod p. 10.

**) Cfr. Cresc. fide (FRBI, 187): eia, ubi estis? adiuvate me; Christianus (WLL, 114): Mei inquit ubi estis? Domino vestro quam pessime succurritis ...

***) Cfr. Christianum (WLL, 115): ... civitatem Pragensem adeunt et omnes amicos eius ... morte perimunt et infantes eorum vivos in profundo fluvii Wltavie dimerserunt; etiam in I. leg. veterosl. (p. 15), et in bohemica recensione Cresc. fide (WLL, 36 n. 2).

principis tyrannidem metuentes */tacuerunt. Iterum atque iterum eadem visione apparente et nimis horribiliter eos perterrente, non potuerunt dissimulare, sed narraverunt principi, quae sibi fuerant ostensa.*) Qui tamquam e gravi somno expergefactus, nec tamen timore dei perterritus, sed homines veritus, praecepit sacerdotibus, ut irent nocte et corpus sancti inscientibus cunctis afferrent. Profecti igitur ad locum sanctum cum orationibus, venerabile corpus martyris in arca super plaustrum posuerunt eademque via, qua venerant, redierunt, volentes mandatum principis noctu exsequi. Cumque pervenissent ad rivulum quendam, cui vocabulum Rokytnice,**) tam vehementi a deo facta inundatione rivi, ut et pontem dissiparet et ligna abriperet, stabant ex adverso circumspicientes, ubi ligna ad ratem construendam reperirent. Et non invenientes deliberabant/*, quid facerent. Dum in hac versantur angustia */et cura/*, subito erectis obtutibus, */miraculum viderunt/* dei praesente virtute, */equos cum plaustro altera stantes ripa nec una quidem aquae gutta conspersos.***) Verba mira similia iis, quae de Petro apostolo: Petrus super mare ambulavit iussus a Deo, corpus vero sancti in momento temporis translatum est. Quis de hoc meditatur, quonam modo sit translatum? Nonne divina virtus transtulit?/* Quo miraculo ipsi aliquantum haesitantes, transnatato supra caballos rivulo */secuti sanctum corpus/* ad locum praedestinatum citius applicant, aecclesiam ... deum laudando introeunt */nocte clam iubente fratre eius, sed divina virtute collustrati, omnibus hominibus videntibus et glorificantibus Deum/.* Foribusque diligentius obseratis precibusque sinceriter effusis, sarcofagum aperiunt */candelisque accensis intuebantur/.†)* Et ecce corpus carnea adhuc mole integrum et per cuncta vulnera sanum, ... nisi solum vulnus fraterno ense factum, quod se dehiscens sanguine visum est */tepido/* madere. */Laudabile viri dei meritum, et iure stupendum preconium, idem meruisse beatum Wencezlaum, quod sicuti quondam propheta Jonas promeruit, qui absorptus a ceto post tres dies sanus in aridam evomitus est: ita et huius corpus, quod magis mirandum, non putridum nec corruptum, sed sanatis vulneribus tribus annis post iussu divino terra restitutit/.††)* Incluso iterum */corpore sancti/* sub ipso altaris aditu */in meridie/*, comitante fidelium turba, interque sonantibus clericorum ymnis, preciosum corpus celebri memoria venerandum condiderunt. Ibi vero divina saepius corruscante omnipotentia, innumerabilibus miraculorum signis felix exultatio */omnibus/* fidelibus */fit/* terrorque incredulis, tanti viri meritis, frequentissime clarescit. Cuius autem translationis tempus */indictione quarta/* sub 4. Non. Marcii */cum dormitione eius redeuntibus annis celebratur/*. De virtutibus autem, quae pietas divina, per meritorum eius orbi clarescentem gloriam */sancti/* post */quae usque adhuc operantur/*, †††) sermonis nostri transcursu curiosa interseratur mentio, condignum videtur.

XXIV.

Quidam crimine iudiciario capti, palatium sub vinculis ingressi, principis iussu carceri includuntur, tenatioribus infra ligaminibus per manus ac pedes sub crudeli custodia implicantur. Qui media nocte, ut erat necesse, pervigiles, strictura compedum et manicarum miserabiliter contriti gemitu amaro corda pulsantes, in huiusmodi verba orationis ... omnes simul flendo proruperunt: O summe gementium consolator deus, coeli terraeque mirabilis creator, aspice nos mortis iuri destinatos, et per suffragia dilecti tui Wencezlai */martyris/*, qui semper iam in mundo vivus, miseris ... benignus exstitit defensor, ab */hac/* instanti damnatione educere nos miserrimos dignare. Facta oracione, media pars carceris, qua custodes stantes vigilabant, ... obnubilatur, extinctisque intus ... vigilum lucernis, cetera pars, qua vincti iacent, quasi sole clarissimo serenatur. Et ecce, vox repentina, coelitus ... emissa, vinctis in aures tonat: */Surgentes exite hinc/.*)* Qui ergo tam pavore quam

---

*) Cfr. Ut annuntietur, II. recensio (ed. Podlaha, p. 45): que reuelacio cum tempore aliquanto propter metum impiissimi Bolesslai a fidelibus fuisset cela a, tandem ex assiduitate nimia amplius latere non valens, in medium est prolata ...

**) Cfr. Christianum (WLL, 117): ad rivulum quemdam, cui vocabulum Rokytnycze est —.

***) G: plaustrum altera stat ripa, undique secus aquae humiditate intactum.

†) Cfr. Christianum (WLL, 117): Tunc quoque accenso lumine intuentes ...

††) Cfr. sermonem „Licet plura", WLL, 385: O laudabile viri dei meritum, et o iure stupendum preconium, idem meruisse beatum Wenceslaum, quod quondam propheta Jonas immensi ceti conclusus alvo promeruit. Quem uti more insolito, sed et alias inaudito absorptum enormis piscis sanum evomuit: ita huius corpus et incorruptum et obductis cicatricibus iussu divino terra restituit.

†††) G habet: dignata est operari; cfr. Cresc. fide (FRB I, 188): et sepelierunt iuxta altare, ubi opitulante domino per intercessionem eius multa operantur mirabilia usque in praesentem diem.

*) G: ut surgant, indixit —.

laeticia stupefacti, membra silenter movent. Statimque vincula in partes disrupta decidunt, manus solvuntur ac pedes, apertoque . . . carceris hostio, laeti exiliunt. Ita dei nutu expediti laudes Christo sanctoque eius martiri Vencezlao inter populos referunt . . .

XXV.

Inter quos gentilis quidam, baptismi gratia nondum mundatus, cum se iam per beati merita Vencezlai morte liberatum senserit, ad fidem catholicam . . . convertitur, salubri lavacro *[baptismi]* purgatur, firmataque fide, ac dei . . . amore, natum unicum, quam aeque propria vita dilexit, in clericatus officium dei servitio ad beati martiris aecclesiam se daturum promisit. Hoc postmodum impleto, credens ipse deoque serviens *[cum multos annos vixisset, requievit in Domino]*.

XXVI.

Huic *[miraculo]* quid aliud non minus succedit miraculum. Iuvenculum quendam cubicularium, . . .*) ceteris fideliorem servulis eiusque secretis aptiorem, vir sanctus iam saeculo vivens admodum amavit; cuius etiam superius meminit scriptum. Qui carissimo privatus domino, lamenta tristis per *[omnes]* dies frequentavit, et non minus plura factorum eius exempla, quorum ipse conscius est, inter multos laudando dilatavit . . Dux vesanus . . , rapidissima succensus ira, suspendio . . eum interire iubet. Suspensus namque, ut vera bonorum testantur dicta, post biennium non aliter quam viva et sana solent hominum capita, florenti canicie per pilos *[corporeos et ungues]* crescere atque candescere visus est. *[Et aquila ad custodiendum corpus eius super eo sedens visa est, a Deo missa omnibus diebus, dum pendebat, ne volucres eum attrectarent. Sed et lignum aridum, in quo suspensus est, frondescere coepit ramosque protulit]*.

XXVII.

Interea captus quidam severa iudicis sententia, in similem carceralis custodiae poenam, altera die perimendus intruditur et . . . multo strictius vincitur. Qui etiam amarissime flendo sanctum dei Vencezlaum intimis ad sui auxilium precibus vocavit dicens: Sancte dei martyr, si tantum, ut homines dicunt, apud altissimum deum obtinere vales, interveni pro me morituro, ut tuis liberatus meritis, ad criminum purganda commissa miser ego praesente aliquantulum diutius vita subsistam. Statimque, ut oratum est, ruptis quam fortiter vinculis, dei gratia nesciis custodibus carcere est exsolutus; sed extra astantibus *[quibusdam]* paganis iterum captus, nimium constringitur, . . . priorem repetit oracionem; ac mansuefactis gentilium cordibus, sponte eum solvunt ac dimittunt. At ita denuo liberatus, laudes deo et beato duci per terras *[omnes]* eundo magnificavit.

XXVIII.

Mansisse fertur eadem civitate, qua sanctum requiescit corpus, mulier quaedam visu orbata, manuum recurva inflexione ab ipso iam ortu contracta . . . Quae . . . die festivo, aecclesiam sancti Viti martiris ingressa et ante sepulcrum beati Vencezlavi, quo desideravit ducta, orans prostrata, tamdiu precibus lugendo perseverat, quoad cunctis cernentibus sancti viri *[sanatione]* visu inluminatur et manuum salva restitucione *[domum, suam revertit]*.

XXIX.

Postea quoque captus quidam ab his, quibus aliquantum pecuniae sub accomodacionis pacto debuit, diuque sub vinculorum districtione, quo debitum solvat, contritus est. Sed ceteris inminentibus negociis, aliquo per urbem ipsi vagantes, vinctum interim eum inter viam publicam et aecclesiam deforis sub custodia iacentem dimiserunt. Ille media versatus angustia, manus contra portam aecclesiae levavit, hoc modo precatus: O dux mitissime martirque sanctissime, cum iam multos ab impiorum manibus sanctitas tua ad magnum deum intercedendo eripuerit, exoro miser, ne me obliviscaris ligatum, sed . . . pietate hinc me facias exsolutum. Praesente cicius dei clementia, beati martiris precibus quasi ferrea acie concisa, subito dissociantur vincula, ipseque dei templum grates rependendo ingressus, prolatisque ad deum et sanctos martires orationibus, liber domum remeavit.

---

*) G: nomine Podhiven; cfr. Pekař, WLL, 432.

XXX.

Francorum igitur provincia vir quidam pedum incessu ab ipsa iam infantia carens, et viciata natura non gressibilis, sed reptilis per terram se contrahendo incedens, nocte quadam per soporem visione intremuit, quoniam mirae pulchritudinis vir, albis indutus, lectulo assistens, claudum excitat, ac salutem monstrat dicens: Quoquo modo valeas, o pauper, surge, ac Pragam, Boemiae civitatem *[nuncupatam]*, quamvis omni data pro vehiculo, quo feraris, substantia, proficiscere, eoque perventus, aecclesiam sancti Viti martyris, qua sanctum Vencezlavi martiris corpus requiescit, ingreditor; factaque oracione ibidem, gressus . . . recipies sanitatem. Qui somno emersus, iussa neglegens somni, se delusum credens, iter impositum omnino differt. Nocte autem insecuta cubili . . . quiescens, eundem tantae claritatis seniorem lectulo iterum cernit adstantem, qui eum hoc modo redarguens ait: Pauper amande, somno excitare, visionis huius verum agnosce praesagium, *[quo tibi misero corpus tuum sanabitur]*. Cur iter ad propriam salutem nuper mea tibi indictum visione distulisti? Qua increpationis asperitate claudus evigilans pulso auditus dubio, veritatis non inscius respondit: Proficisci non moror, o pie ac venerabilis senior! Factoque mane, paratur quantocius vehiculum; ac data mercatoribus per eandem viam tendentibus . . . mercede, festino eorum ductu ad iam destinatum pervenit locum, et iuxta priorem . . . monitionem sancti Viti martiris aecclesiae . . . infertur. Solo ante aram prostratus, intime deum sanctosque precatur. Non diutius morante virtutis divinae subsidio, sed per miranda beati Vencezlavi martiris merita, pedum nervi prius contracti quasi fragore extenduntur, bases et plantae consolidantur. Surgit dei gratia sanus, . . . sine alicuius sustentaculo egressus, patriam *[suam revisit glorificando deum, ac praedicando sanctitatem sancti Venceslai per universam regionem Francorum. Et multa alia signa, quae usque ad hodiernam diem fiunt apud sanctum martyrem, quae Deus operatur secundum gratiam suam. Cui gloria et imperium cum Filio et Spiritu sancto nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.]*

V.

KANON KE CTI SV. VÁCLAVA.

Srov. *V. Jagić*, Служебныя минеи за Сентябрь, Октябрь и Ноябрь въ церковно-славянскомъ переводѣ по русскимъ рукописямъ 1095—1097 г. (Памятники древне-русск. языка, Томъ I, Спб., 1886); стр. 0213—0222.

V obojí církvi, východní i západní, brzo vešlo v obyčej, při církevních modlitbách (hodinkách) kromě čtení, žalmů a kantik vzatých z Písma užívat umělých skládání lyrických, jimiž opěvovali památné dni v roce a oslavovali činy svatých. Tak vznikly rozmanité hymny a písně, které byly časem pojaty do sbírky řečené na východě „Mineje" (τὰ Μηναῖα); sbírka ta se shoduje asi s tím, čemu se říká „Proprium sanctorum" v breviáři církve západní. To obsahuje služby (officia, ἀκολουθίας) ke cti svatých pořádkem dní v měsíci, odkud i jméno Μηναῖον.

Hlavní částí těchto zpěvů jest *„kanon"* (κανών), t. j. vlastně soustava písní neboli ód (ᾠδή), obyčejně osmi nebo devíti, které se zpívaly jistým nápěvem, složeným v určité tonině (tonus, ἦχος, гласъ). V čele jednotlivých písní kanonu je známá píseň *„irmos"* (εἱρμός), ne celá, naznačená jen několika začátečními slovy, která udává nápěv, podle něhož se zpívaly písně v kanonu.* Nám by bylo jasnější, kdyby místo slova *„irmos"* tam bylo: „Zpívá se jako . . .". Nyní následují jednotlivé verše (στίχος), v každé písni tři nebo více; poslední z nich opěvuje Pannu Marii, odtud jméno богородиченъ (θεοτοκίον), v rukopisech obyčejně označený začátečním písmenem Б nebo Θ. Kanon předcházejí a po něm následují, někdy také jej přerývají, stichiry (τὰ στιχηρά), t. j. verše s rozmanitými názvy. Běžnější jména stichir jsou: *kafismy* (τὰ καθίσματα) neboli *sědalny* (zkráceně сѣ), *kondaky* (τὰ κοντάκια), *ikosy* (ὁ οἶκος) a pod. Ty, které mají vlastní nápěv, jmenují se *samoglasny* (αὐτόμηλα), stichiry s nápěvy společnými zovou se *podobny* (ὅμοια). Toto bylo nutno předeslat, abychom rozuměli některým slovům a názvům, které se čtou v kanoně o sv. Václavu.

Staroslov. překlad služebných Minejí byl pořízen někdy koncem X. nebo počátkem XI. století u jižních Slovanů v Bulharsku, snad na Athosu; odtud se brzy dostal na Rus. Proto se srovnává starší redakce ruských Minejí se starým překladem v rukopisech původu bulharského. Mladší redakce z konce XIV. století vyznačuje se změnami nejen v překladě, ale i v obřadu; stará redakce se držela typiku studijského, pozdější pak typiku jerusalemského.

Obecně se má za to, že kanon ke cti sv. Václava, složený podle původní staroslověnské legendy svatováclavské, byl sestaven a vložen do Minejí již v Bulharsku někdy koncem X. století. Tomu nasvědčují některé narážky v textu** a některé bulharismy.*** Ovšem my

*) Dnes se zpívá obyčejně jen *irmos*, a ódy neboli písně se toliko recitují.

**) „Днсь англи съ члвкы радоуютъ сѧ"; Тѣло твоѥ стоѥ блжнє приимъ Прагъ днєс."

***) Prof. Vondrák upozorňuje, že se tu Praha jmenuje Прагъ, jako u Jihoslovanů (viz úvod v jeho Chrestomatii, 169); také litera ѹ (sic) by tomu spíše nasvědčovala.

známe kanon jen z přepisu v Minejích ruských, takže mohl být ráz jazyka po mnohé stránce setřen. Prof. Serebrjanskij* upozorňuje na okolnost, že se kanon o sv. Václavu nečte ve všech rukopisech ruských Minejí, a soudí z toho, že není jisté, že by sem byl přišel již s bulharským překladem Minejí. Zmínky zasluhuje, že se jméno sv. Václava nečte v měsjaceslovu kodexu Assemanova, který pochází právě z doby, do níž se klade původ kanonu.

V původním textě slovanských Minejí kanonu sv. Václava snad vůbec nebylo; do ruského textu mohl jej vložit někdo z jihoruských opisovačů legend. Jak vidíme, není tedy otázka o původu kanonu svatováclavského dosti jasná. Rovnoběžně s kanonem byly skládány i proložní legendy (zkrácené), vhodnější pro potřebu liturgickou než obsažnější legendy původní.

Kanon o sv. Václavu byl vydán několikrát:

1. od *J. J. Sreznevského*, Древнie памятники русск. письма и языка (X—XIV вв.), Дополненія, Спб., 1861—1863, 189—191; text rukopisu Sofijského soboru ze století XII.;

2. od *J. Koláře* v Pramenech dějin českých I, 136—139; neúplný text podle pergamenového rukopisu Synodální knihovny č. 159 (l. 242—247) s českým překladem;

3. od *V. Jagiće* (l. c.) podle rukopisu Synodální knihovny č. 294 s různočteními rukopisu Sofijského z XII. století (Служебная минея софійскаго собора въ Новгородѣ), který se chová v bývalé knihovně petrohradské Duchovní akademie. Český překlad tohoto textu pořídil prof. J. Vašica v měsíčníku „Na hlubinu", III, 337; následující kondak, kterého není v rukopise Synodálním, doplnil Jagić z rukopisu Sofijského.

---

*) Srov. jeho úvod k „proložním" legendám o sv. Václavu a sv. Lidmile.

Мцда то въ ки.

прѣбнго отца нашего исповѣдника харитона. и стого мчнка вѧчеслава [1]

Měsíce toho (září) 28. den

svatého otce našeho vyznavače Charitona a svatého mučedníka Václava.

сѣд. вѧчеслва. гла. д. по. скоро вари

Дњь англи съ члвкы радоуютъ сѧ въкоупѣ обьщемъ [2] веселиемь. нбо и землѧ свѣтьло ликоуеть [3] въ памѧт ти, сте, и мы грѣшнии прилѣжьно ти въпиемъ· помоли сѧ к(ъ) влдцѣ [4] о насъ, избавити ны ѿ напасти [5] видимыхъ и не видимыхъ врагъ, чьтоущихъ пресвѣтьлоую ти памѧть.

Sědalna o sv. Václavu, tón IV, Podoben: скоро вари.

Dnes andělé s lidmi se radují v společném veselí. Nebe i země jásavě plesají v památný tvůj den, svatý! I my hříšní prosebně k tobě voláme: Pros za nás u Pána, ať nás zbaví nástrah viditelných i neviditelných nepřátel, uctívající tvou přesvětlou památku.

кон. [6] гла. а. по. ликъ англьскыи.

Съ ликы англьскы престоѩ, блжене, наслажаеши сѧ бжьствьныя и неизреченьныя. доброты и ѿтждоу [7] блгодѣтьныя дары почьрпъ чюдесъ вьсемъ притѣкающиимъ вѣрою подъ твою стыню [8] истачаеши цельбамъ рование.

Kondak, tón I, Podoben: ликъ англьскыи.

S kůry andělskými přebývaje, ó blahoslavený, kocháš se z nevýslovné boží dobroty, a načerpav odtud milostné dary zázraků, vyléváš na všechny, kdo se s vírou utíkají k tvé svatosti, milost uzdravování.

стха. вѧ. гла. и. по. о преславьное.

Трьсвѣтьлами зарѧми пресвѣтьло оукрашенъ паче слнца, [9] соущимъ въ бѣдахъ въсия, вѧчеславе прѣдивьне, раздрѣшая

Stichera, tón VIII, Podoben: O преславьное.

Září třikrát jasnou jsa překrásně ozdoben, stiženým bědami nad slunce jsi se zastkvěl, předivný Václave, zprošťuje spoutané bez viny,

---

[1]) V rukopise Minejí z XII.—XIII. stol., chovaném v knihovně Typogr., synodální kanon sv. Václava není; v rukop. Sofijském (S.) celá jeho služba, sědalna i stichiry, se čtou za službou ke cti sv. Charitona. — [2]) обьщинмь S. — [3]) ȣ je na konci řádky. — [4]) владнце S. — [5]) ѿ вьсѧкоя напасти S. — [6]) Tento kondak je doplněn z S., v Minejích synod. XI. a XII. stol. ho není. — [7]) při ж končí řádka. — [8]) ы je předěláno z оі. — [9]) слнцѧ соущинмъ въ бедахъ S.

съвѧзанꙑꙗ бес правьдꙑ. и болѣзни всꙗкꙑ ѿгониши зовоущимъ вѣрьно тѧ на помощь и любъвью поющиимъ вьсечьстьноѥ ти оусъпениѥ.

a všeliké nemoci zaháníš od těch, kdo tě důvěrně volají o pomoc a s láskou opěvují tvou přeblaženou smrt.

Грѧдѣте вьси вѣрьнии, памѧт пречюдьноу доуховьно праздьноуимъ хва слоужителѧ вѧчеслава днь. оставль бо земьно слоужительство тьлѣньно, нбсно цр͠ство приꙗлъ ѥсть и въ роуцѣ владчни престоую своѭ дшоу днь предалъ ѥсть, прославлꙗꙗ бга, оудивльшаго памѧть ѥго.

Pojďte všickni věřící, duchovně slavme dnes předivnou památku Kristova služebníka Václava; neboť, opustiv pomíjející službu pozemskou, přijal království nebeské a do rukou Páně odevzdal přesvatou duši svou dnes, oslavuje Boha, jenž tolik zvelebil jeho památku.

ино. под. иже въ едомѣ раи.

Jiná stichera, Podoben: иже въ едомѣ раи.

Любъвию ведомъ вꙑшьнѧго зъваниꙗ въ цркве хвоу идѧше, прблжне оу неꙗже приѧтъ вѣньць црскъıи [1] и нетьлѣньнъ [1] и не пре(и)доущь. имьже озари сꙗ ѧко слнце, западоу и сѣверьнимъ странамъ свѣтьлꙑ [2] зарѧ испоусти чюдесъ, поющиимъ памѧть ти прехвальноу, сте вѧчеславе, непобѣдимоу.[3]

Veden jsa láskou k nejvyššímu povolání, šel jsi, přeblahoslavený, do chrámu Kristova, u něhož jsi přijal korunu královskou, neporušitelnou a nehynoucí, kterouž jsi se zastkvěl jako slunce, na západě i v krajinách severních skvoucím jasem svých zázraků zalévaje ty, kdo opěvají tvou slavnou památku, svatý Václave, nepřemožený!

Пролитиѥмь пр͠чстꙑꙗ кръве ти, вѧчеславе прехвальне, цркве хвоу оукраси ꙗко црскою багрѧницею. ѥюже оукрашьши сꙗ, вьсѧ странꙑ събираѥть [4] на ликъ, пресвѧщноую ти памѧт свѣтьло праздьновати и вѣрьно благдтлю и творьцоу вьсѣхъ възпити· слава ти, хе, оудивльшмоу [5] памѧть стго си.

Prolitím své přečisté krve, Václave přeslavný, okrášlil jsi církev Kristovu jako královským nachem, jímžto jsouc okrášlena svolává všechny kraje na ples, aby skvěle slavily tvou přesvatou památku a důvěrně volaly k Dárci a Tvůrci všech: Sláva ti, Kriste, jenž jsi tak zvelebil svého světce.

ино. гла. д. под. ꙗко добли въ.

Jiná stichera, tón IV, Podoben: ꙗко добли въ (моученицѣхъ).

Ꙗко велика помощьника соущимъ въ бѣдахъ, сънемъше сѧ вьси, въсхвалимъ. ꙗко приꙗтъ даръ благдти ѿ спса ха, бѣдьнꙑꙗ

Jako velikého pomocníka těm, kdo jsou v bídách, chvalme všichni shromáždění; neboť přijal od Krista Spasitele dar milosti,

[1]) црьскъıи S.; v slově нетьлѣньнъ je ъ předěláno z o. — [2]) свѣтьлъı S.; v synodálních rukop. z XI. a XII. stol. je ъı v tomto slově předěláno z ꙑ! — [3]) непобѣдиме S. — [4]) съзываѥть S. — [5]) оудивльшоумоу S.

избавлѧти и печальнꙑꙗ оутѣшати и болѣзні вьсѧкꙑ исцѣлѧти зовоущимъ вѣрою на по|мощь и любъвию творѧщимъ пречюдьноѥ ѥго праздьньство.

ubohé zachraňovati, zarmoucené těšiti a hojiti všechny bolesti těch, kdo jej s důvěrou vzývají o pomoc a s láskou světí jeho divuplný svátek.

Канон стго вѧчеслава. Kanon svatého Václava.

гла. ѕ. пѣ. а ирмо: ꙗко по соухоу.

Píseň I, tón VI, Irmos: ꙗко по соухоу...

Ликоуимъ [1] вѣрьнии радостьно, свѣтьлами доушами [2] въспоюще спса, на памѧт пречюдьноу хва слоужителꙗ вѧчеслава дньсь.

Radostně plesejme, věřící, jasnou duší opěvujíce Spasitele, v dnešní předivnou památku Kristova sluhy Václava.

Владчнемъ [3] страмъ, славьне, оуподоби сꙗ, ꙗко агнѧ непорочьно, бес правьдꙑ оубиваѥмь,[4] тѣмь съ ликꙑ мчнкъ, блажне, нꙑнѣ веселиши сѧ.

Mukám Páně, ó slavný, podobným jsi se stal, jako beránek nevinný, zabitý nespravedlivě; proto se nyní veselíš se sbory mučedníků.

Съмьрьть [5] ходатаицоу жизни приимъ, вьсѧчьскꙑимъ влдцѣ нꙑнѣ въ славѣ престоиши· ѥꙗже и намъ оулоучити оумоли, сте, творѧщимъ ти памѧт пречюдьноую.

Smrt, prostřednici života, přijav, u Vládce veškerenstva nyní přebýváš v slávě, které abychom došli i my, jižto slavíme tvou předivnou památku, vypros nám, ó svatý!

Кто исповѣсть твоꙗ чюдеса, славьне; ꙗже твориши въ мирѣ бещисла. вꙑноу бо вьсѣмъ вѣрьнꙑимъ обило даѥши исцѣлениѥ.[6]

Kdo vypoví, ó slavný, tvé nesčíslné zázraky, které činíš na světě? Neboť dáváš ustavičně všem věřícím hojná uzdravování.

Въпадъша мꙗ въ разбоꙗ дшегоубьнꙑими дѣлꙑ и съмьрьтию потоплена въздвигни, молю ти сꙗ, гже, сна си и бга за мене помоли [7] сꙗ.

B. Pozdvihni mne zákeřnými skutky upadlého mezi vrahy a tonoucího v smrti, prosím tě, Paní, oroduj za mne u svého Syna a Boha.

пѣ. г. ирмо. нѣсть ста ꙗко.

Píseň III, Irmos: нѣсть ста ꙗко...

Любъвию хвою присно раждизаѥмъ къ цркві [2] стѣи, идеже, преблажене, възираꙗ,

Láskou Kristovou k církvi svaté stále jsa rozněcován, v níž jsi, přeblahoslavený, hleděl

[1]) ликоуимъı S. — [2]) ѕ, ı na konci řádky. — [3]) владчнꙑмъ S. — [4]) оубиваѥмъ S. — [5]) съмьрьти S. — [6]) исцѣлениꙗ S. — [7]) помолѧщи S.

ꙗко агньць незълобивъ неправьдьнаго ти оубиениꙗ.[8]

Кръвию ти пресвѣтьлою цр҃ки твоꙗ оукрашьши сꙗ, свѣтьлы лоуча испоущаеть чюдесъ, поющиимъ пам҃ ти, достославьне.

Зарѧми троичьнами из млада просвѣщь сѧ и х҃оу наслѣдьникъ пр҇бне бꙑ҃. егоже моли посълати миръ д҃шамъ нашимъ.

Б҃жию рожьствоу ти, чт҃аꙗ, всѧка соущьства чинъ приходить[9] чюдесъ. Б҃а бо пресоущьна[10] зачатъ въ чл҃вѣ, и рожьши прибꙑваеши присно д҃вою.

п҃ѣ. д҃. ирм҃о, х҃съ мнѣ сила б҃ъ г҃ь.

Бл҃гдтьно из м(л)ада въ вѣрѣ чт҃ѣ въспитѣнъ, чт҃ꙑми си троудꙑ любъвью вд҃цѣ послѣдова и надежею[11] его льстиваго врага посрамї.[12]

Свѣтьлостию сиꙗꙗ, ст҃е вѧчеславе, грѣхꙑ омраченꙑ[13] соуща просвѣти твоими (м)л҃твми съ ликꙑ (м)чнкъ имꙑ дрьзновение за насъ молити сѧ.

Мечи съсѣкаемъ, ст҃е, непобѣдиме[14] врага лоукаваго[15] мечьмь тьрьпѣниꙗ съсѣклъ еси. тѣмь и вѣнь(чь)[16] приꙗтъ из=д=роукꙑ вьсе=дьрьжителꙗ.

Неизгл҃анꙑ и непостижимꙑ[17] твоего, б҃це, б҃оподобьно въ истиноу соуть рожьства[18] земь=нꙑмъ[19] и небесьнꙑмъ приснодв҃аꙗ таинꙑ.

п҃ѣ. е҃. ирм҃о б҃жиемь свѣтъмь.

Твоими ст҃рами, прехвальне, неболѣзньноую жизнь въсприꙗтъ, ст҃е, вѧчеславе, стражоу=

vstříc, jako beránek nevinný, svému nespravedlivému zabití.

Skvoucí tvou krví ozdobený tvůj chrám vysílá jasné paprsky zázraků na ty, kdo opěvují tvou památku, chvályhodný!

Od mládí jsa osvícen jasem svaté Trojice, stal jsi se následovníkem Kristovým, blahoslavený, pros ho, ať pošle pokoj našim duším.

B. Div tvého božského porodu, ó čistá, přesahuje všecek přirozený řád; neboť Boha nadpřirozeně jsi počala, a zrodivši jej, zůstáváš vždy pannou.

Píseň IV, Irmos: Х҃съ мнѣ сила б҃ъ г҃ь.

Blaze od malička v čisté víře jsa vychován, čistými svými pracemi s láskou jsi následoval Pána a nadějí v něho zahanbil jsi lstivého nepřítele.

Stkvěje se jasností, svatý Václave, hříchem zatemnělé osvěcuj svou přímluvou, maje přístup se zástupy mučedníků za nás orodovati.

Meči rozsekán, světče nepřemožený, zlého nepřítele mečem trpělivosti jsi přemohl; proto jsi přijal korunu z ruky Všemohoucího.

B. Vpravdě nevýslovná a nepostižná, jako Bůh, jsou, ó boží Rodičko, pozemšťanům i nebešťanům tvého porodu tajemství.

Píseň V, Irmos: Божиемь свѣтъмь...

Za tvé utrpení, ó přeslavný, dostalo se ti života bezbolestného, svatý Václave, ukaž se

[8]) оубьениие S. — [9]) преходить S (ὑπερβαίνει); místo чюдесъ čekali bychom чюдо! — [10]) пресоущьно S. — [11]) надеждею S. — [12]) Konec řádky. — [13]) омрачена S. — [14]) непобѣдимо S. — [15]) вьселоукаваго S. — [16]) веньць S. — [17]) непостижимꙑи твоемоу S. — [18]) рожьствоу S. — [19]) земьнꙑимь S. —

щимъ вьсѣмъ ꙗви сѧ застоупление, на по=мощь вѣрьно тѧ зовоущиимъ.

Паче слн҃ца, бл҃жне, просвѣти сѣвера и оуга и запада пресвѣтьлами[1] зарѧми чю=десъ[2] ти. тѣмь насъ озари, ст҃е, пам҃ праз=дьноующа ти.

Соущимъ въ бѣдахъ помощьникъ тꙑ бꙑ҃, нищимъ кърьмление, печальнꙑмъ оутѣха. тѣмь и по съмьрьти, ст҃е, вьсѧ избавлꙗеши, вѣрьно тꙗ зовоущаꙗ на помощь.

ѳ. Б҃цоу тѧ ѿ д҃ша, вл҃дцце[3] мироу бл҃гаꙗ, исповѣдающаꙗ тѧ сп҃саи тѧ бо за=стоупление, непорочьна, имамъ соущоу въ истиноу б҃цоу.

п҃ѣ. ѕ҃. ирм҃о житиискаго.

Житие чт҃о пощениемь сътѧзавъ, вѧ=чеславе придивьне,[4] и ан҃гламъ соуграженинъ[5] ꙗви сꙗ. съ нимиже моли о съпасени д҃шь нашїхъ.

Кнѧжие[6] земьное оставивъ врѣменьно и ц҃рско оукрашение приꙗтъ из десница вл҃дцьнѧ. тьлѣньнꙑими вѣньчаꙗ,[7] ꙗко мѹдръ, сътѧжа.

Приими похваление изъ оканьноу оустьноу, ст҃е, не могоуща похвалениꙗ ти достоина исплести и моли милостиваго б҃а даровати намъ велию м҃лть.

ѳ Пчт҃аꙗ вл҃дчце, рожьшиꙗ[8] земьнꙑимъ кръмьчию и г҃а, похотьмъ ми[9] злолютьно оустрои съмоущение, и тишиноу подажь ср҃дцоу моемоу.

ochráncem všech strádajících, kteří tě důvěrně vzývají o pomoc.

Přeskvoucím jasem svých zázraků, ó blahoslavený, nad slunce jsi osvítil sever, jih i západ; nuže, světče, ozařuj i nás, kteří světíme tvoji památku!

V bídě jsoucích byl jsi pomocníkem, nuzných krmitelem, smutných útěchou; proto i po smrti všechny vysvobozuješ, svatý, kteří tě důvěrně vzývají o pomoc.

B. Spas, ó dobrotivá světa panovnice, nás, kteří tě Rodičkou boží z duše vyznáváme; neboť jsou v pravdě boží Rodičkou, ó neposkvrněná, jsi naší záštitou.

Píseň VI, Irmos: житиискаго...

Postem si získav čistý život, Václave divuplný, stal jsi se spoluobčanem andělů; s nimi pros za spásu našich duší.

Opustiv dočasné knížetství pozemské, přijal jsi z pravice Vládcovy ozdobu královskou; pomíjejícími věčných moudrý jsi dostihl.

Přijmi, světče, pochvalu z ubohých rtů toho, jenž není s to důstojně tě chváliti, a pros milostivého Boha, ať nám udělí své veliké milosrdenství!

B. Přečistá Panovnice, která jsi zrodila Vůdce a Pána pozemšťanům, chtíčů mých ukroť kruté zmítání a srdci mému zjednej ztišení.

[1]) пресвѣтьлꙑими S. — [2]) чюдѣсъ S. — [3]) вл҃дце S. — [4]) предивьне S. — [5]) соугражанинъ S. — [6]) кънѧжние земьно S. — [7]) pravděpodobně omyl m. вѣчьнаꙗ; v S. пребоудоуща; násl. ѹ na konci řádky. — [8]) V rukopise chybně рожьжиꙗ; земьномъ S. — [9]) v S. chybně похотьмь мꙑ. —

п҃ѣ з҃. ирмо҃ хладодавицоу.

Ст(а)рыи зълодѣи [и] завидѣ ти ст҃номоу житию · наоущаѥть на оубиѥниѥ ти безоу|мьнаго ти съборa · ты же чстою съвѣстью нелмъльчьно[1] творьцоу си въпиıаше · благословленъ б҃ъ оц҃.

Весело ликоуѥть прагъ дн҃ь, преславьнъıи ти градъ, почитаıа памѧ҃ ти и чю(де)съ ти озарıаıа свѣтьло, всѧ страны съзываѥть въпити · бл҃и.

Льстию прелоукаваго древле очьрьвлена[2] бы҃ земльа братооубиистввьною роукою · нынѣ же кръвью окропль[3] сıа, бл҃гоуханиıа жьрътвоу х҃ви приношаѥть,[4] въпиюще.[5] бл҃нъ.

б҃ Тобою намъ д҃вце, свѣтъ въсиıа тьмьнымъ. ты бо роди зижителıа всѣмъ и б҃а, ѡ негоже проси, пр҃чстаıа, присно посълати намъ вѣрьнымъ[6] велию м҃лсть.

Píseň VII, Irmos: хладодавицоу...

Starý strůjce zla, závidě ti tvůj svatý život, nabádá zběsilou sebranku, aby tě zavraždila; a ty s čistým svědomím hlasitě jsi volal k svému Tvůrci: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

Vesele plesá dnes Praha, přeslavné město tvé, uctívajíc tvou památku a nádherně zářic tvými zázraky, všecky kraje svolává volati: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

Lstí zlostníkovou byla země kdysi rudě zbarvena rukou bratrovražednou, nyní krví zbrocená přináší Kristu oběť libovonnou volajíc: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

B. Tebou, ó Panno, vzešlo nám zatemnělým světlo, nebo Ty jsi zrodila Tvůrce všeho a Boha, u něhož, ó přečistá, ustavičně oroduj, aby nám věřícím seslal svou velikou milost!

п҃ѣ и҃. ирмо҃. ис пламене ст҃ымъ.

В(е)селиıа[7] добротами, прѣславьне, паче сл҃нца въ земли Боемьсцѣ[8] бл҃гдтьнымн зарѧми съвыше[9] осиıнъ, превъзношаıа[10] х҃а въ вѣ!

Тѣло твоѥ ст҃оѥ, бл҃жне, приимъ прагъ дн҃ь, |прехвальнъ[11] ти градъ и придивьнаıа[12] чюдеса мирови провъзвѣщаѥть, прѣвъзноша.

Кротостию оукрашенъ, придивьне,[13] и разоумънь бл҃говѣриıа просвѣщь сıа, тр҃ци прист҃ѣ(и)[14] ıави сıа въ истиноу проповѣдьникъ, превъз.

Píseň VIII, Irmos: ис пламене ст҃ымъ...

V kráse veselí, ó přeslavný, zastkvěl jsi se nad slunce v zemi české záblesky milosti shůry, *vyvyšuje Krista na věky.*

Svaté tělo tvé, blahoslavený, přijavši dnes Praha, proslulé město tvé, zvěstuje světu tvé předivné zázraky, *vyvyšujíc Krista na věky.*

Tichostí jsa ozdoben, ó předivný, a zbožným poznáním osvícen, stal jsi se vpravdě hlasatelem přesvaté Trojice, *vyvyšuje Krista na věky.*

[1]) tak správně v S., v naš. rukop. нъмълъчьно. — [2]) нчьрвлена S. — [3]) окропльшн сѧ S. — [4]) приношаѥть S. [5]) поющи S. — [6]) tak správně v S., v naš. rukop. -мн. — [7]) е dodáno z S. — [8]) боѥмьсце S. [9]) въвыше S. — [10]) нашаıа S. — [11]) льнын S. — [12]) предивьнаıа S. — [13]) предивьне S. — [14]) и dodáno z S., kde se čte: прест҃ен.

б҃ Ѡ свѣта свѣтодавьца словесе зачатъ и неиздреченьно роди пресоущьнаго.[1] д҃хъ бо б҃ии, д҃вце, въ тѧ въсели сıа. тѣмь тѧ поѥмъ, чиста, въ вѣкы вьсıа.

B. Ze světla Dárce světla, Slovo, jsi počala a zrodila jsi tajemně Nadpřirozeného. Duch zajisté boží v tobě se usídlil, Panno, proto tě opěvujeme, ó čistá, na věky.

п҃ѣ. ѳ҃. ирмо҃. приıмъшиıа.

Вели[2] бл҃гдти съподоби сıа, славьне, и просвѣти вьсю вьселеноую, исцѣлениıа всѣмъ обило подаваıа.

Приимъı,[1] ст҃е, радость анг҃лскоу и прѣстоıа зижителю своѥмоу, о насъ помоли сıа, тебе величающихъ.

Приимъı[3] нынѣ бл҃женыи покои, не престаи молѧ сıа, преславьне, ст҃ѣмъ блаженьствѣ причастити сıа въıноу тıа величающимъ.

ѳ҃ Б҃це, рожьшиıа словъмь, паче словеси[4] зижителıа своѥго, д҃во, того оумоли сп҃сти сıа д҃шамъ нашимъ.

Píseň IX, Irmos: приıмъшиıа...

Veliké milosti hodným jsi se stal, ó slavný, a celý okrsek zemský jsi osvítil, skýtaje všem hojně uzdravení.

Přijav, ó svatý, radost andělskou a přebývaje u svého Tvůrce, přimlouvej se za nás, kteří tebe velebíme.

Přijav nyní pokoj blažených, neustávej prositi za nás, ó přeslavný, abychom i my se stali navždy účastnými svatého blaženství tvých velebitelů.

B. Rodičko boží, která jsi zrodila slovem, nad slovo, svého Stvořitele, vypros, ó Panno, od něho spásu duší našich.

свѣ҃. по҃. ѿ земıа пристави сıа.

Отъ земльа пристоупи[5] къ вл҃дцѣ, пр҃жне вѧчеславе, приди нынѣ д҃ховьно и присѣ|ти м҃лстью поющихъ дн҃ь чьстьноѥ ти праздьньство.

Světilna, Podobna: ѿ земле пристави сıа...

Ze země odešel jsi k Pánu, blahoslavený Václave, přijď nyní duchovně a navštiv svou milostí ty, kdo dnes opěvují tvůj vzácný svátek.

[1]) пресоущьнааго S. — [2]) велии S. — [3]) приимъ S. — [4]) словесе S. — [5]) престоупивъ S.

VI.

Jména sv. Václava a sv. Lidmily v menologiích (měsjaceslovech) a kalendariích staroslovanských.

Kromě bohoslužebných knih s legendami o sv. Václavu a sv. Lidmile, s kanonem, s hymnami a j. jsou v obojí církvi, východní i západní, i jiné památky toho druhu, kde se sice nečte nic z výše uvedených textů, kde se však o sv. Václavu a o sv. Lidmile činí aspoň zmínka v menologiu (měsjaceslovu) nebo v kalendariu.

Vzpomenutý pergam. prolog moskevské Typografské knihovny č. 154, ze XVI. stol., kde není legendy, nýbrž toliko vzpomínka: въ ҂к҃ѣ днь стго мчнка вячеслава, a tři jiné proložní rukopisy moskevského Istor. musea (č. 562, 679, 128), rovněž ze XVI. stol., dokazují, že ve východní církvi v bohoslužebných knihách, třeba ne ve všech, nebylo-li legend, byla aspoň zmínka o sv. Václavu v menologiu. Na sv. Lidmilu je vzpomínek méně; byla asi na východě méně známa. I proložních legend o této světici je méně.*

Podobně je tomu v bohoslužebných knihách hlaholských, obřadu západního. I zde, jak jsme viděli, jsou breviáře s textem původní staroslov. legendy o sv. Václavu (LNR), někde jsou kromě toho i zvláštní hymny (L) nebo antifony (LR) ke cti téhož světce.** Jsou však též breviáře nebo misály, kde není žádných zvláštních textů o sv. Václavu a sv. Lidmile, ale kde se jména jednoho neb obou vyskytují aspoň v kalendariu.

Tak na př. v kalendariu nejstaršího misálu (v kod. vatikánském sign. Illir. 4) 28. září se čte: Вєщєлава мч҃; 16. září jen Лоуцилє (sic) Єминиѣна мч҃, ale jméno sv. Lidmily tu není.

Také v misále sign. Illir. 8 (z r. 1435) téže knihovny na den 28. září čtu: Вєщєслава мч҃ к р а л а ч є ш к о г а ! — 16. září zase bez jména sv. Lidmily: Єоуфимиє и Лоуциє и Єминиѣна (на sic) мч҃.

V ročském misálu (Roč v Istrii) ze stol. XIV. nebo z poč. XV., nyní v Národní, bývalé Dvorní, knihovně ve Vídni, se na 28. září uvádí: Вєщєслава мч҃; 16. září podobně jako výše: Лоуциє и Єминиѣна и Єв҃пиє (sic), rovněž bez jména sv. Lidmily. V žádném z uvedených kalendarií není 4. března zmínky o přenesení ostatků sv. Václava, tím méně o přenesení sv. Lidmily. Jméno sv. Václava však přešlo z rukopisných misálů i do hlaholských prvotisků, tak zejména se čte 28. září v prvotisku misálu z r. 1483.

Nemusím připomínati, že se jméno sv. Václava vyskytá i v kalendariích hlaholských breviářů, pokud kalendaria mají, zejména v těch, v nichž jsou obsaženy jeho legendy (LNR). Jeden z nejstarších breviářů (Vrbnický IV), který obsahuje Proprium sanctorum, nemá le-

*) Prof. N. J. Serebrjanskij připouští, že je možné, že byl nějaký kanon ke cti sv. Lidmily, ale dnes o něm nevíme.

**) Prof. V. Jagić otiskl tyto texty v Archivu f. sl. Philol. XXV, 1903; antifony a modlitbu z brev. Vatikánského vedle legendy uveřejnil jsem ve Sborníku svatováclavském.

gendy o sv. Václavu; možná, že se jeho jméno čtlo v kalendariu, ale toho tu není: kodex není úplný. Zajímavý je pro nás zde kodex Národní knihovny v Paříži (sign. slav. 11). Nemá sice legendy o sv. Václavu, ale jeho jméno se čte v kalendariu d v a k r á t: 28. září Вєщє-слава мч҃. a 5. října (na oktáv jeho smrti): Вєщєслава мчк҃. Na den 16. září je tu toliko Євпимиє дв҃и, a kursivou je připsáno Єоуфємиє, Лоуциє, Ємєниѣна (sic); o sv. Lidmile zde není zmínky. O té se čte 10. listopadu: Дюд'милє дв҃т (sic). Toho dne se u nás slavívala památka p ř e n e s e n í ostatků sv. Lidmily. Písařský omyl дѣвъı (?) místo вьдовъı se v hlaholských zkratcích [illegible] místo [illegible] dá snadno vysvětliti. Je zajímavé, jak se dostalo jméno sv. Lidmily, a to na tento den, do řečeného kalendaria. Kodex je asi ze stol. XIV., odněkud z Přímoří; jeho kalendarium je pozoruhodné tím, že hlavní osnova je sice podle obřadu západního, jsou však tu i údaje menologií východních. Tak na př. 7. ledna klade Ив҃ча кр'стит҃ла, což jest ἡ σύναξις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου; svátky sv. Tomáše ap. 6. října, sv. Jakuba ap. 23. října a j. v. jsou podle obřadu východního. Není tedy jisto, kterou cestou se sem dostala památka sv. Lidmily, zdali z východu či ze západu.

Kodex Národní knihovny pařížské (sign. slav. 12).

l. 5 v. Октбрь има дни .лѡ.ѯ. лоуна .ѕ.ѳи. нощь годин .ꙋѱ. днь .ѱ.

1	а	ремићи испвд.
2	б	коуприѣна мчк. и юстини дви.
3	в	лѣдѣогари испвд.
4	г	фран'чиска испвдн.
5	д	вещеслава мч'к.
6	е	томи апла.
7	ж	мар'ка испвд. и прчихь.
8	а	апоулиѣ мчк.
9	б	дѣоножиѣ роуштика и елѣоуториѣ мчк.
10	в	сопие дви.
11	г	иштар'да бск.
12	д	тер'вони бскп.
13	е	ламерта ис.
14	ж	калиш'та ппи и мчк.
15	а	кирина мчк.
16	б	гальла испвд.
17	в	алексан'дра ис.
18	г	лоуки еѵлиста доуплсь. х.
19	д	енора испвд.
20	е	капала ис.
21	ж	.ѱ. тисоуще двь и мч.
22	а	северина ис.
23	б	ѣкова апла.
24	в	колоум'бана ис.
25	г	крисан'та н дариѣ мчк.
26	д	домитра мчнк.
27	е	вићилиѣ. и макарие испвд.
28	ж	симоуна и июди аплоу доуплк. х.
29	а	нар'циша. испвд.
30	б	ермана мчк.
31	в	вићилиѣ. евариста ппи и мчк.

l. 6 r. Новебрь има дни .лѡ. лоуна .лѡ. нощь годин .ѯѱ. днь .ѳ.

1	г	праз'дникь всѣхь стихь доу х. цесара мчк.
2	д	всѣмь оумр'вшимь. и жоуста мчка.
3	е	виктора мчка.
4	ж	виталиѣ и агрикола мчка.
5	а	емриха крала ис.
6	б	лѣв'нар'да испвд.
7	в	ер'коулана испвд.
8	г	кроун'нихь .ѕ. мчкь.
9	д	свещение цркве спситла в римѣ доу х. тѣодора мчк.
10	е	людмиле двт (!)
11	ж	мар'тина бскпа испвд. и мен'на мчк.
12	а	мар'тина ппи и мчк.
13	б	брик'циѣ бскпа испвд.
14	в	ивна златооустаго ис.
15	г	фелициѣ испвд.
16	д	от'мара опта ис.
17	е	флорина испв.
18	ж	крщение цркве птра и пвла в римѣ доу х. и платона мчк.
19	а	елизабети.
20	б	сиѣ испвднк.
21	в	мав'ра мчнк.
22	г	цецелие дви.
23	д	климан'та ппи мчнк.
24	е	кр'шевана мчнк.
25	ж	катарини дви и мчнц,
26	а	ћеорћиѣ мчнк. петра бск мчк.
27	б	виталиѣ мчнк.
28	в	ѣкова пер'сеника мчк.
29	г	вићилиѣ. сатоурнина мчк.
30	д	ѣндрѣѣ апла доу х.

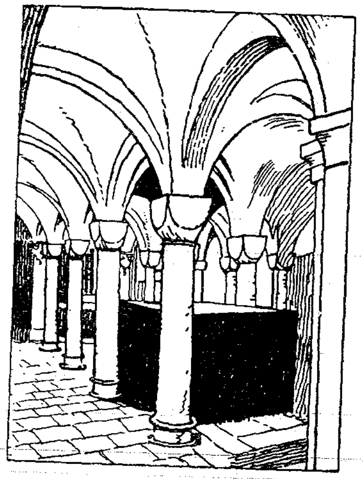

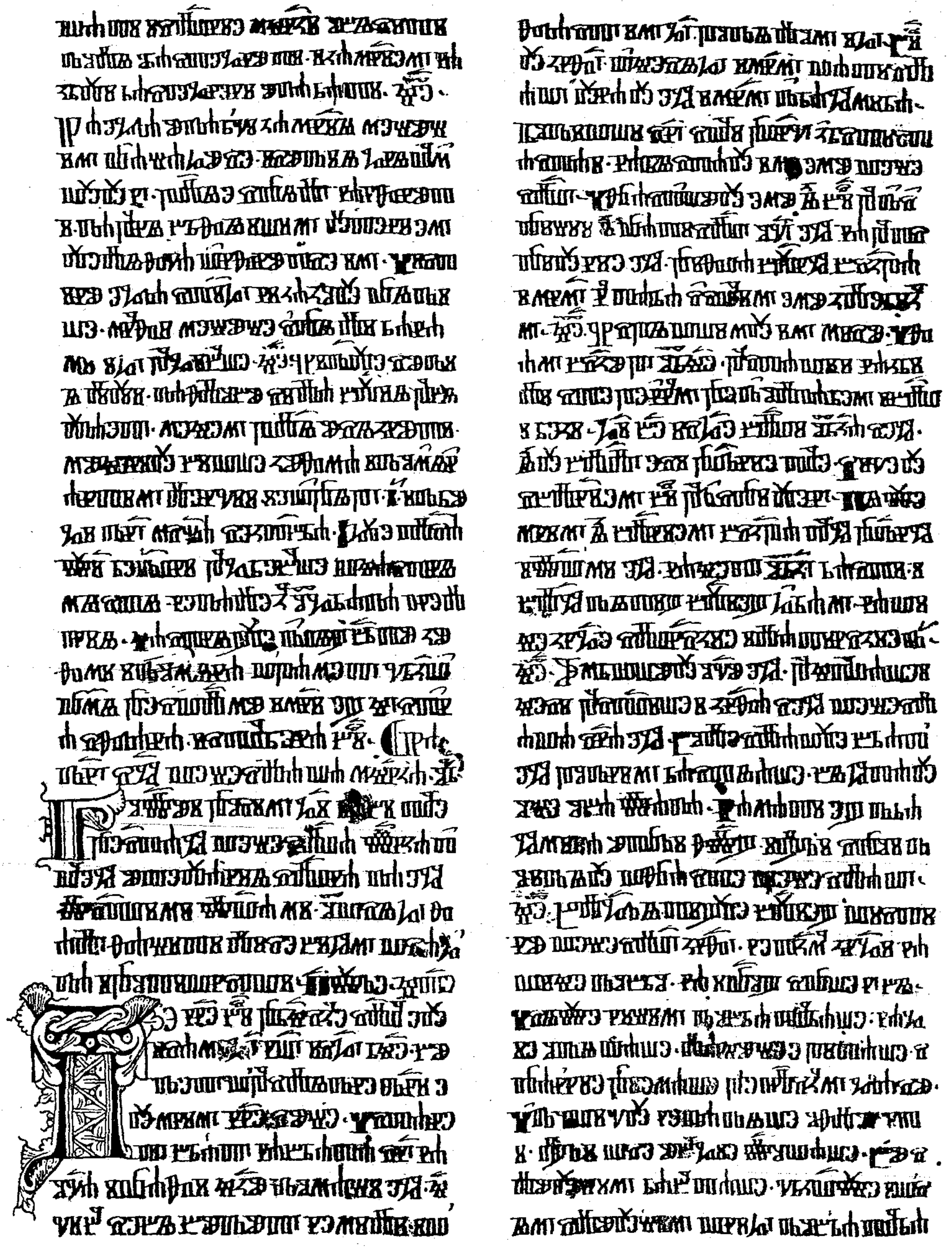

Legenda o sv. Václavu (začátek); srov. str. 36—37.

KODEX LENINSKÉ KNIHOVNY - RUMJANCOV. MUSEA Č. 456.

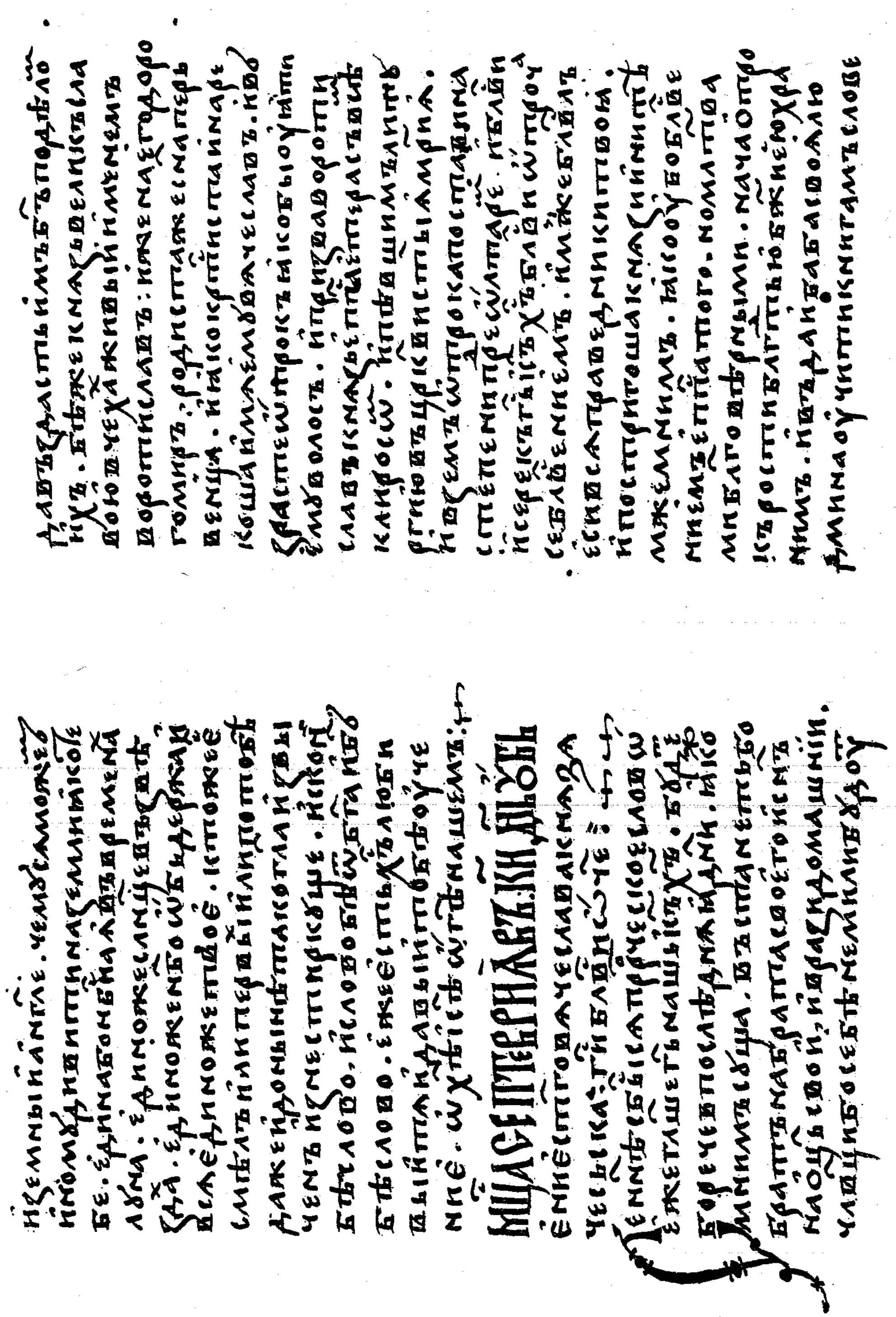

Vostokovský text staroslov. legendy o sv. Václavu; srov. str. 14.

KODEX GOSUDAR. PUBLIĆ. BIBL. - MINEJE SOFIJSKÉ KNIHOVNY Č. 1317.

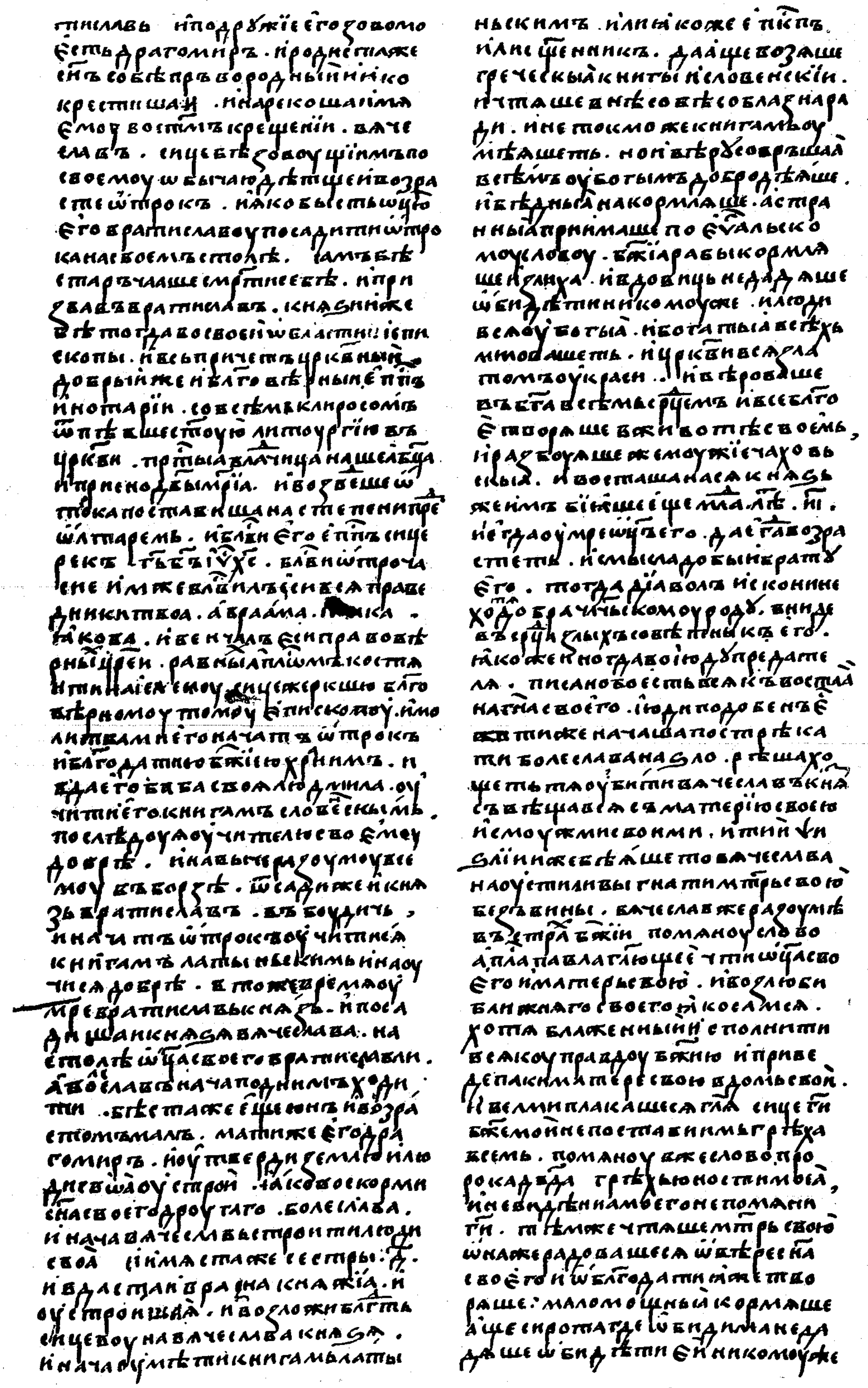

Minejní text legendy o sv. Václavu; srov. str. 20—23.

боі. бахуже тогда не кръ
щенѣи. ѥгдаже быста
вкупѣ просвѣтиста сѧ и
млоучеручѣи. и кртиста
сѧ во имѧ оца и сна и стго
дха. и создацркви. и со
вкупи перѣи. и родиста г
сны и дщери. боривоиже
лѣ. л. и. г. житьꙗ сего ѿи
де. блжнаꙗже людмила
всю печаль и млтвꙗше к бу.
все свое имѣние въ млт
ню нищимъ раздаꙗ. снъ
же ѥꙗ братиславъ приꙗ
прстлъ оць. и тъ владѣꙗ лѣ
л. и. г. почи о гѣ. и приꙗ въ
ласть вачеславъ внукъ лю
дмилинъ тогда начаша мы
слити на нꙗ тивачеславла
зло. на свекровь свою людь
милу. всачьскы искаше
погубити ю. разумѣвши
же людмила ѿиде во инъ
градъ тетинъ нарицаѥмъ
снохаже ѥꙗ свѣща съдвѣ
ма боларинома. и посла
ꙗ в тетинъ да быста погу
били свекровь ѥꙗ людми
лу. и пришедша ма жерла
збоиника ма тѣма совъ
куписта о себѣ мнозѣ жьст
возлодѣи подобны себѣ

вечеру же бывшю. оступи
ша дворъ со оружьи. разъ
бивше двери внидоша въ
храмъ. ѥмаша же людми
лу и възвергоста оуже на ши
ю ѥго. и тѣмь оудависта ю.
и тако приꙗ конець житью.
в днь суботныи. въ. а. часъ но
щи. живши лѣ. ѯ. и ѡдино
лѣ. бу оугодивши. и мчнь
вѣнець приимши. бъ бо
показало не ѥꙗ знамениꙗ
и чюдеса на мѣстѣ идѣже
бѣ положена. не бѣ бо цркв
вино подъ стѣною града и
дѣже ꙗвлахусѧ по вса нощи
свѣщи горащи. и нѣкы слѣ
пець прозрѣ прикоснувсѧ
персти идѣже людмила ле
жаше. и ѿ толѣ многа бы
ша знамениꙗ. ꙗже слы
шавь внукъ ѥꙗ вачеславъ по
тща всѧ принесе бабу свою
в славныи градъ прагу. и по
ложи мощи ѥꙗ в цркви
стго георгиꙗ. идѣже и ны
нѣ многа суть чюдеса.
Тъ же днь слово ѿ лимонисл о
дорофѣи пустынницѣ.
ура единъ повѣдаше бра
ниѥ своѥмь о оци игуме
нѣ дорофѣи. труднику

Гос. Публ. Библ-ка Погод. № 59

Proložní legenda o sv. Lidmile.

чтво и столѧ ѥго мка
вачеслава. ѥ бѣ снъ бра
тиславль кнѧза чешьска
го и имѣꙗ подъ собою два
брата болеслава и спыти
въ гнѣва. преставле же ю
же са оучюнихъ. приꙗ вач
еславъ столъ оць. тогда зл
ради члвци начаша свади
вати братью. первоѥ же
наоучистиша вачеслава да
ѿженеть мтрь свою. рку
ще хощеть та оубити с бра
томъ ꙗкоже и прѣже оуби
ла ѥсть бабу твою людми
лу. и ѿгна мтрь свою в бу
доуь. и помалѣ покаꙗвъ
сѧ приведе ѥго к себѣ. бо
лареже послаша брату ѥ
го рькуще. аще насъ не послу
шаѥшь не оу переди ши оу
бити брата своѥго. то тебе
хощеть оубити. амы ти
приимѥмъ и тоѥ на чесо но
го хощемъ. и створи ѥми
мисвѣтъ болеславъ. оу
моли же брата вачеслава
прити к себѣ на сщниѥ цр
кви. и пришедъ вачесла
въ и безно пребыста в днь
сщниꙗ. вꙗхотѣ вачесла
въ ѿити ѿ града. оумоли

же ѥго болеславъ до оутри
ꙗ повеселитасѧ бѣ бо ꙗ
зыкомъ ластивомь. пачѥ
живота своѥго люба и а
на срци своѥмь оубии
ство помышлаше. ꙗкоо
блеже вачеславъ в градѣ.
то и нощи оутверди въ свѣ
тъ с болары ѥго болеславъ
оубиѥте брата наоу
трѣ идущю ѥму в црквь на
оутрению. постиже и боле
славъ с бомры. и оударивъ
главу мечемь. и побѣже
вачеславъ црквни и пости
гостаи. тира. и тнета. и
расѣкоста и вдверехъ црк
вныхъ. гнѣвы сѧ же прово
деѥ мцу ребра мечемь и
предасть ты и вачеславъ
блжнуюсвою душю гви. кро
веѥго не могуща потерти
г. дни съ стѣны црквны
ꙗ. вопиꙗше бо к ниавель
кѣ унаболеслава по нѣко
лицѣх же лѣтѣхъ принесе
ны быша мощи ѥго в сла
вныи градъ прагу. и положе
ны быша оу стго вита.
Въ тъ днь стхъ мкъ кап
тискыхъ алфеꙗ. алек
ндра. зосима никона

Гос. Публ. Библ-ка Погод. № 59

Proložní legenda o sv. Václavu (28. září).

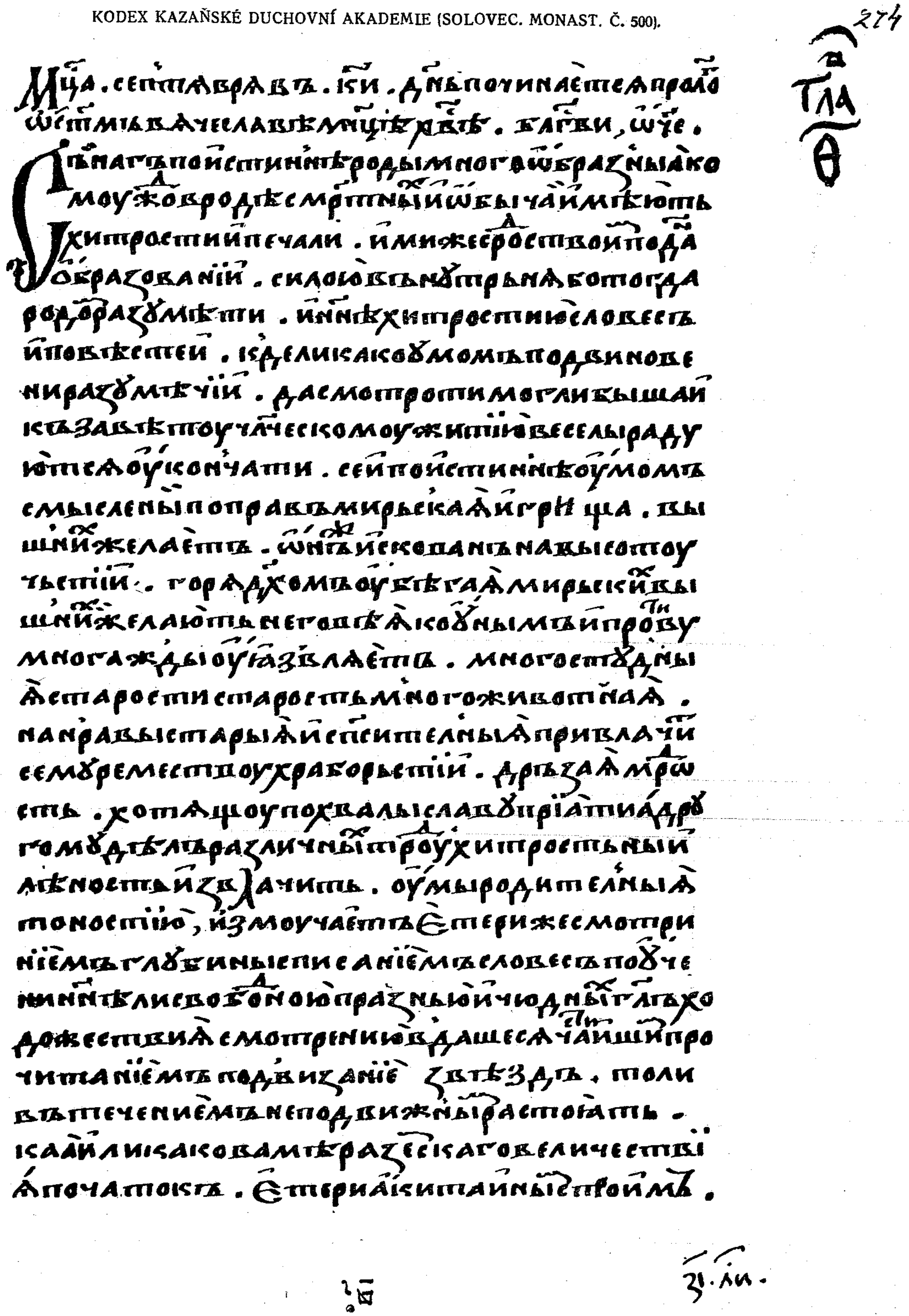

Druhá staroslov. legenda (Nikolského) o sv. Václavu; zač., srov. str. 84—85.

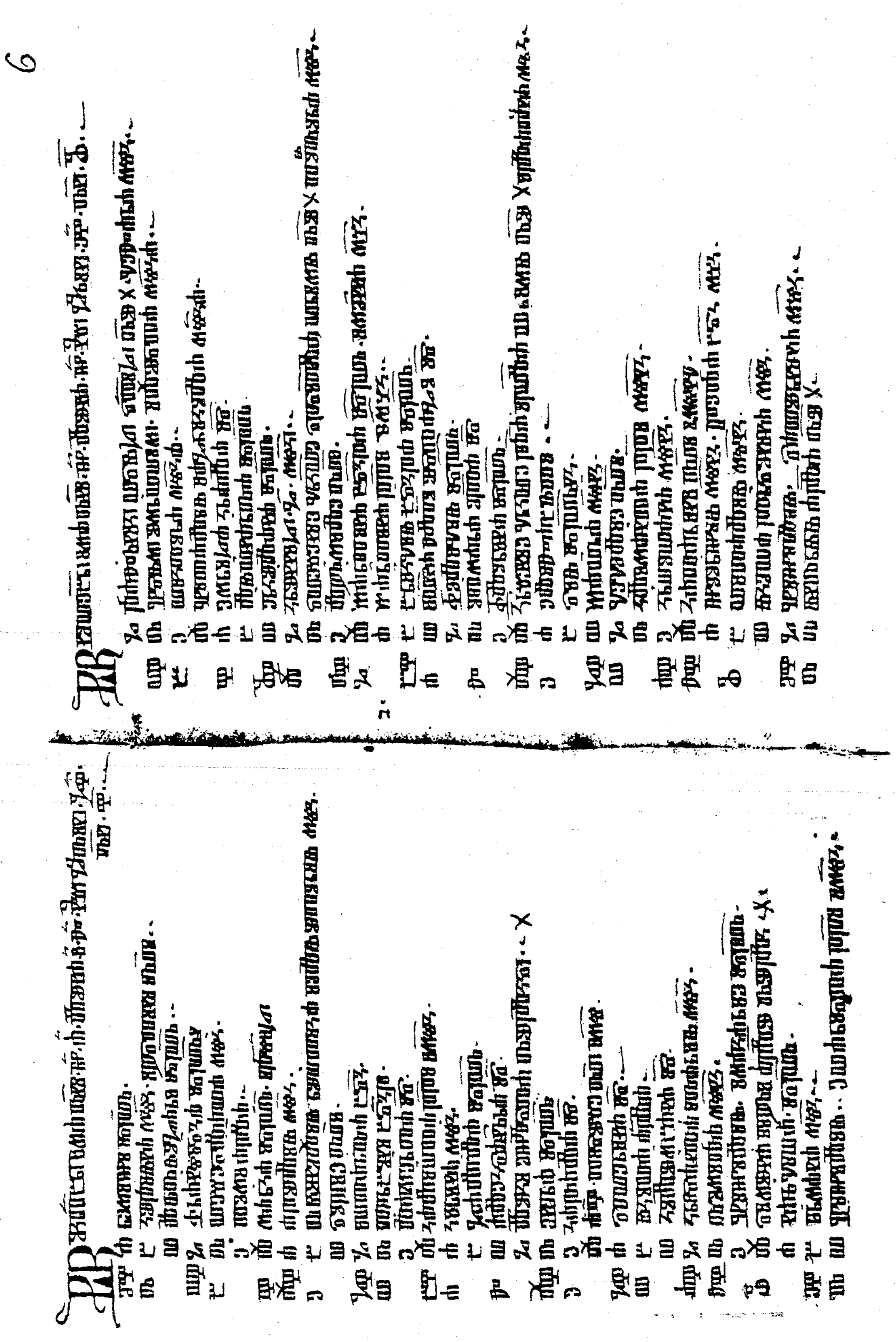

Kalendarium (říjen a listopad); srov. str. 146—147.